

Limba ROMÂNĂ

Nr. 9-10 (159-160) 2008

ANUL XVIII · CHIȘINĂU

 INSTITUTUL
CULTURAL
ROMÂN

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ
DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Nr. 9-10 (159-160) 2008
SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE
CHIȘINĂU

*Publicație editată cu sprijinul
Institutului Cultural Român*

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Editor Echipa redacției

ISSN 0235-9111

Redactor-șef Alexandru BANTOȘ

Redactor-șef adjunct Viorica-Ela CARAMAN

Redactor Tatiana FISTICANU

Lector Veronica ROTARU

Procesare computer Oxana BEJAN

Concepție grafică Mihai BACINSCHI

Coperta și interior Mihai ȚĂRUȘ (I – *Formulă, realitate-1*, fragment, 2007, IV – *Timp comprimat*, 2008), I–XVI (pagini color)

Colegiul de redacție Alexei ACSAN, Ana BANTOȘ, Vladimir BEȘLEAGĂ, Iulian BOLDEA (Târgu-Mureș), Mircea BORGILĂ (Cluj), Andrei BURAC, Leo BUTNARU, Gheorghe CHIVU (București), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Theodor CODREANU (Huși), Anatol CODRU, Nicolae DABIJA, Stelian DUMISTRĂCEL (Iași), Andrei EȘANU, Nicolae FELECAN (Baia Mare), Iulian FILIP, Victor V. GRECU (Sibiu), Ion HADÂRCĂ, Dumitru IRIMIA (Iași), Dan MĂNUCĂ (Iași), Nicolae MĂTCAȘ, Ion MELNICIUC, Cristinel MUNTEANU (Brăila), Mina-Maria RUSU (București), Valeriu RUSU (Franța), Marius SALA (București), Dumitru TIUTIUCA (Galați), Ion UNGUREANU, Grigore VIERU, Diana VRABIE (Bălți)

Orice articol publicat în revista „Limba Română” reflectă punctul de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.

Textele nepublicate nu se recenzează și nu se restituie.

Pentru corespondență:

Căsuța poștală nr. 83,

bd. Ștefan cel Mare nr. 134, Chișinău, 2012, Republica Moldova.

Tel.: 23 84 58, 23 87 03

e-mail: limbaromanachisinau@gmail.com

SUMAR

AUTOGRAF

Nicolae MĂTCAȘ	O LIMBĂ – O NAȚIUNE	6
	ÎN LIMBA ROMÂNĂ	7

EMINESCIANA

Adrian Dinu RACHIERU	„PROBLEMA EMINESCU” – UN RĂZBOI IMAGOLOGIC	8
Dumitru IRIMIA	DIRECȚII DE SEMNIFICARE ALE SEMNULUI POETIC AER ÎN CREAȚIA POETICĂ EMINESCIANĂ	21

DIMENSIUNI ALE UNITĂȚII NOASTRE

Vasile PAVEL	LIMBA ROMÂNĂ – UNITATE ÎN DIVERSITATE	33
Alexandru BANTOȘ	SITUAȚIA LIMBII DE STAT ÎN REPUBLICA MOLDOVA: <i>DE JURE</i> ȘI <i>DE FACTO</i>	42
Victor DURNEA	SCRISORI DIN BASARABIA	47

COȘERIANA

Eugen MUNTEANU	„O LECTURĂ INTEGRALĂ ȘI ATENTĂ, «CU CREIONUL ÎN MÂNĂ», A SCRIERILOR LUI COSERIU ESTE CALEA CEA MAI DIRECTĂ ȘI MAI SIGURĂ CĂTRE PROFESIO- NALIZARE”	55
----------------	---	----

IN MEMORIAM SILVIU BEREJAN

Alexandru BANTOȘ	SILVIU BEREJAN, CEL MAI DE SEAMĂ LINGVIST AL NOSTRU	67
Nicolae MĂTCAȘ	PLECĂCIUNILE NOASTRE, ADEVĂRAT BĂRBAT AL NEAMULUI!	70
Stelian DUMISTRĂCEL	O CONȘTIINȚĂ A LINGVISTICII ROMÂNEȘTI CONTEMPORANE	79
Ana BANTOȘ	CONDIȚIA OMULUI DE ȘTIINȚĂ BASARABEAN	84
Vasile PAVEL	L-AM ADMIRAT PENTRU ELEGANȚA STILULUI ȘI DESCHIDEREA SPRE COMUNICARE	86

4 **Limba ROMÂNĂ**

Irina CONDREA	A ȘTIUT SĂ FORMEZE ECHIBE COMPETENTE, SĂ SOLIDARIZEZE OAMENII	90
Vasile BAHNARU	ACAD. SILVIU BEREJAN S-A EVIDENȚIAT PRIN ONESTITATE UMANĂ ȘI PROBITATE ȘTIINȚIFICĂ	93
Maria COSNICEANU	VERITABIL SLUJITOR AL ȘTIINȚEI	96
Anatol EREMIA	PROMOTOR AL ȘTIINȚEI FILOLOGICE	100
Vitalie MARIN	DISTINS SAVANT ȘI MARE PATRIOT AL NEAMULUI	102
Cristinel MUNTEANU	APRECIAT PROFESOR, CERCETĂTOR ȘI MANAGER	104
Gheorghe POPA	MODEL DE RECTITUDINE ȘI DE ETICĂ ȘTIINȚIFICĂ	107
Ion CIOCANU	SOCIOLINGVIST REDUTABIL	110
Vladimir ZAGAEVSCHI	A FOST OM BUN, SIMPLU ȘI MODEST	113
Alexandru DĂRUL	CERCETĂTOR CU O SOLIDĂ PREGĂTIRE ȘTIINȚIFICĂ	116
Nicolae FELECAN	„LIMBA ȘI NEAMUL MI-AU INSUFLAT ENERGIE ȘI PUTERE DE REZISTENȚĂ”	119
Gheorghe MIHĂILĂ	REPREZENTANT MARCANT AL LINGVISTICII ROMÂNEȘTI	123
POESIS		
Nicolae MĂTCAȘ	SONETE DIN VOLUMUL <i>ROATĂ DE OLAR</i>	127
COLOCVIU		
Nicolae FELECAN	LIMBAJUL RELIGIOS-FILOZOFIC ÎN SCRIERILE LUI ANDREI PLEȘU	135
Diana VRABIE	AVENTURA CONCEPTULUI DE AUTENTICITATE: EXERCİȚII DE INTERPRETARE HERMENEUTICĂ	143
Jean FIRICĂ, Cristian Manuel FIRICĂ, Camelia FIRICĂ	STRUCTURA ȘI SEMNIFICAȚIILE ODEI TRIUMFALE	151
Tomită CIULEI	HERMENEUTICA SOFISTĂ. DE LA COMUNICARE LA PERSUASIUNE	157

CASA LIMBII ROMÂNE LA ZECE ANI

	UN DECENIU ÎN SERVICIUL LIMBII ȘI CULTURII NAȚIONALE	169
Ludmila PĂDUREȚ	CASA LIMBII ROMÂNE E NUMAI SUFLET	171
Violeta CRUDU	SĂ ÎNVĂȚĂM CU PLĂCERE ȘI UȘURINȚĂ LIMBA ROMÂNĂ	172
Constantin ȘCHIOPU	IDEI DESPRE REVISTA „LIMBA ROMÂNĂ”	174
Viorica-Ela CARAMAN	LITERATURA – DOCUMENT (AUTENTIC) AL IMAGINARULUI	176
Emilian MARCU	O CĂLĂTORIE DE PLĂCERE PRIN PROZA ROMÂNEASCĂ INTERBELICĂ	178
Diana VRABIE	CUNOAȘTERE ȘI AUTENTICITATE ÎN LITERATURA ROMÂNEASCĂ INTERBELICĂ	180

CĂRȚI ȘI ATITUDINI

Viorica-Ela CARAMAN	ILUZIILE LITERATURII ROMÂNE. O CARTE A LUI EUGEN NEGRICI CARE NU TREBUIE TABUIZATĂ	184
---------------------	---	------------

DIALOGUL ARTELOR

Mihai ȚĂRUȘ	ÎN PICTURĂ VIN DE AICI, DE ACASĂ...	188
	MIHAI ȚĂRUȘ ȘI TENTAȚIA TIMPULUI <u>COMPRIMAT</u> I-XVI	

PRO DIDACTICA

Constantin ȘCHIOPU	COMPOZIȚII ȘCOLARE CU CARACTER PUBLICISTIC: RECENZIA ȘI CRONICA <u>DRAMATICĂ</u>	193
Cristinel MUNTEANU	EMINESCU ÎN DEZBATERE CU CARACTER... SUMATIV	199

COMUNICARE ȘI LIMBAJ

Gheorghe CHIVU	DIDAHIIILE LUI ANTIM IVIREANUL ȘI ÎNNOIREA LIMBAJULUI PREDICII ROMÂNEȘTI	203
Ludmila CLICHICI	FUNȚIILE SEMANTICO-PRAGMATICE ALE FRAZEI TAUTOLOGICE SIMPLE ÎN LIMBA FRANCEZĂ	208

AUTORI		214
---------------	--	------------

6 Limba ROMÂNĂ

Nicolae MĂTCAȘ

O LIMBĂ – O NAȚIUNE

O limbă literară moldovenească în Basarabia ocupată de Rusia țaristă n-a putut lua naștere din simplul motiv că ea nu funcționa în sferele vitale (învățământ, administrație, știință, literatură, biserică) și nu a avut nici scriitori și nici oameni de știință care s-o facă limbă literară deosebită de română. Aici, în Basarabia, a existat graiul moldovenesc al limbii române, iar în 1918 s-a revenit la limba română literară unică. Încercarea de a declara în 1924 în R.A.S.S.M. graiul împănăt cu rusisme drept limbă literară moldovenească a avut cele mai nefaste consecințe asupra construcției culturale de aici.

Repetăm: în Basarabia ocupată de Rusia țaristă și în Basarabia ocupată de Rusia sovietică n-a putut lua naștere o limbă romanică nouă – moldovenească – diferită de română, așa cum nu s-a putut constitui o națiune romanică răsăriteană nouă – mai întâi burgheză moldovenească, iar apoi socialistă moldovenească, pentru aceasta neexistând condițiile necesare (teritoriu propriu integral, clasă muncitoare proprie, structură psihică proprie, independență, autonomie statală ș.a.).

De altfel, nici rușii, bulgarii sau ucrainenii din Moldova nu s-au separat în națiuni distincte de cele din care s-au desprins și nu și-au format alte limbi.

Și nici românii care s-au pomenit în afara hotarelor statale ale României sau ale Moldovei (cei din Banatul sârbesc, din Bucovina de nord și ținutul Herța, din sudul Basarabiei etc.) nu au constituit națiuni diferite și nu și-au creat limbi diferite.

În istorie se cunosc zeci și sute de cazuri când una și aceeași populație poartă și nume diferite după locul de trai sau formațiunea statală din care face parte (a se compara rușii pomori, rușii kerjaci, rușii kamcedali, rușii cazaci, rușii moscoviți din cnezatul Moscovei, rușii volâno-halicieni din cnezatul cu același nume etc.), ceea ce nu înseamnă că ei formează tot atunci și națiuni diferite și, cu atât mai mult, vorbesc limbi diferite.

Prin urmare, trebuie să recunoaștem un adevăr incontestabil: noi, moldovenii din Republica Moldova, suntem o limbă și un popor cu românii din România.

În limba română

În memoria fratelui de creș și ideal
Ion Dumeniuc,
căzut în marea bătălie pentru limba română.

De m-a prinde vreun dor de-al cocorilor zbor,
 Îmbrăcat, ca ascetu, n tărășănă,
 Îmi voi pune-n boccea o baladă și-un nai.
 Să m-aline în limba română.

Lângă mare de-o fi să mă fure-ntr-o zi
 Din genurile apei vreo zână,
 Pizmuți-mă, frați, ori destinu-mi deplângeți
 În duicasa mea limbă română.

Când s-a da la hotare bătălia cea mare
 Și-oi sta scut pentru-a Tării tărășănă,
 Voi urați-mi să vin nu pe scut, ci cu scutul
 Și deimind tot în limba română.

De va fi să-mi trădeț al strămosilor creș,
 Nici-o urmă de-a mea nu rămână:
 Ochii dați-i la corbi, lesul dați-l la câini,
 Blestemăți-mă-n limba română.

Iar de fi-va să cad lângă cetini de brad
 În vreo luptă cu lifta păgână,
 Prehediti-mă, frați, după legea lui Crist,
 Cu aléluia în limba română.

M. Ulatea

Adrian Dinu „PROBLEMA EMINESCU” – RACHIERU UN RĂZBOI IMAGOLOGIC

„E foarte bine că avem o problemă Eminescu”

Dimitrie Vatamaniuc

În memoria noastră culturală Eminescu „funcționează” ca *brand*. Excepționalitatea operei, destinul martiric (accidentul biografic, boala, moartea), investiția imaginativă, șirul de scandaluri pe versantul receptării, sensibilitatea publică, consensul emoțional i-au statornicit o identitate simbolică idolatrizantă, îndemnând la mitificare pe fundalul fervorii mitogenetice a unei culturi pline de frustrări. N-ar trebui să uităm că acest ultim (cronologiceste vorbind) romantic european nu este singurul cu vocație revelatoare. S-a vorbit, îndreptățit, de un bipolarism spiritual pe axa Eminescu – Caragiale și încă G. Ibrăileanu semnala (v. *Caragiale*, în „Viața Românească”, nr. 1/1912) această „regalitate literară” *împărțită*. Arhetipalul din discursul fondator eminescian, dând consistență narațiunilor identitare, intră într-o firească și necesară complementaritate cu macheta caragialescă, de o crudă luciditate, și ea prezentă, prin ironie vervoasă, în mentalul colectiv. Încât abia acest cuplu simbolic ne asigură, credem, o reprezentativitate exemplară, cu adevărat definitorie.

Cu poziție dominantă în imaginarul colectiv românesc, Eminescu a fost fixat, prin prestigiul călinescian, sub sintagma glorioasă de *poet național*. Această consacrare simbolică, longevivă și suspectată de imobilism, îi îngrijorează pe unii comentatori alergici, doritori a redesena canonul, erodând congelatele „tabuuri naționale”. Precedată de folosirea formulei de „autor național”, de circulație pe la mijlocul veacului al XIX-lea, buclușa sintagmă suportă – demonstrează Dan Mănuță (1, p. 19) – diferite accepțiuni (etnică, culturală, psihologică, etno-filozofică, istorică, artistică), impuse de afirmarea sentimentului național în epocă, exaltând, în literaturile mici, argumen-

tul etnic îndeosebi. Chiar dacă respectiva construcție lexicală pare a-l scufunda pe marele poet în atemporalitate, chiar dacă apelul la Eminescu (anexat ideologic în varii direcții) are un indiscutabil rol legitimant, sintagma a suportat „succesive redesenări” (cf. Ioan Stanomir). Cei preocupați de „istoria și anatomia unui mit cultural” deplâng, se pare, rezistența *etichetei fondatoare* (cf. Liviu Papadima), firească, de altminteri, pentru o cultură începătoare, în căutare de sine, bântuită de spaime identitare și acuzând febril nevoia de repere. Tinerețea culturii noastre avea nevoie de această *identificare*, consacrand simbolic un construct cultural pe tipar mitic. Și supus, inevitabil, uzurii simbolice, cu deosebire prin grila didactică, rulând un buchet de bătătorite teme critice.

EMINESCU DUPĂ EMINESCU

Constatând, pe urmele altora, că literatura este un *joc de negociere* și cercetând, în consecință, „versantul receptării”, Iulian Costache își propunea o investiție „în construcția instituțională a eminescologiei” (2, p. 49). Evident, e vorba de emergența mitului eminescian, de un autor canonic, proeminent, decretat poet național, confiscând interesul exegeților și impunând (prin „jug”, blocaj, clișeistica didactică etc.) o inerție hermeneutică; iar, pe de altă parte, o remodelare axiologică în configurarea mentalului românesc. Este limpede că această incursiune în peisajul receptării nu-și va refuza analiza fenomenelor de mentalitate; pricină pentru care, chestionând memoria tradiției exegetice, fișând dosarul receptării și promițând „un salt interpretativ plauzibil”, autorul mai sus menționat se încumetă la o lectură în cheie sociologică, obligatoriu contextualizantă.

Există pe tărâmul eminescologiei, știe toată lumea, un fond documentar imens. „Panoramarea” pe care ne-o oferă Iulian Costache înseamnă și un „serviciu de vizibilizare” (2, p. 49) satisfăcând, ne asigură semnatarul lucrării, atât accesibilitatea, cât și atractivitatea demersului. Altfel spus, e vorba de o *ofertă identitară* sprijinind instituția eminescologiei, contestată aprig de unele voci.

Să notăm, în treacăt, că investigația dumnealui, laborioasă și riguroasă, apelează, inevitabil, la un alt limbaj critic (ușor prețios și specios, pe alocuri). Priza sociologică, interesul pentru istoria receptării (fluctuația receptării) îl obligă să pactizeze cu o critică sociologică (pentru care noi pledam încă din 1983; vezi vol. *Orizontul lecturii*, Editura Facla), inventariind zelos opiniile în circulație, standardizate ori căzute în uitare, în acel fond dezactivat. Un necesar exercițiu, așadar, de critică a criticii, cercetând – din unghiul sociologiei recepției – „negocierea unei imagini”. Un „exercițiu de recuperare”, zice autorul, consolidând *memoria eminescologică*. Un prim volum, bănuim, de vreme ce epoca cercetată cuprinde anii 1870-1900 (deci până la apariția postumelor), sesizând polarizarea interpretărilor și evidențiind dificultățile de „reconstrucție” prin *pasivizarea* atâtor idei, cândva în vogă. De la prima monografie dedicată lui Eminescu (Nicolae Petrașcu, 1892, de menționat totuși, deși – suntem preveniți – nu satisface „excelența analitică”) până la *acquis*-ul european. *Memorialul interpretativ* nu putea ocoli „rumoarea in-formală” (2, p. 183), întreținută, în-

deosebi, prin accidentul biografic, și nici valorizarea negativă (un Al. Grama, de pildă, denunțând în acel *Studiu critic* publicat la Blaj în 1891 „morbil mental” și deplângând reacțiile publicului „alarmat din partea presei”). În fine, *ideea de Eminescu*, încrustată în mentalul romantic, nescutită de capcana exceselor, socializată prin diagnosticul maiorescian, cunoaște o *identitate evanescentă* (2, p. 227). Ins desprins de contingent, acuzând centripetismul poetic (2, p. 222), Eminescu a devenit un brand cultural popular, cu certă bază emoțională. „Refrișarea” lui (2, p. 15), în contextul „draculizării” României, ar conduce – speră Iulian Costache – la „o altă percepție asupra lui Eminescu” (2, p. 16), relansând interesul pentru operă. Implicit, la o reinnoire a semnificațiilor ofertei textuale și la o remodelare a imaginii, tributară încă, se știe, amprentei călinesciene. Paradoxal, observă I. Costache, speratul îndemn la *relectură* se izbește de simptomul *prelecturii*. Există o inerție simbolică (acumulată în timp), ceea ce conduce la o recunoaștere publică pe suportul ignoranței. Eminescu, satisfăcând complexele noastre identitare într-o istorie opresivă și o literatură defazată, poate fi acceptat ca mare poet (atingând superlativul absolut) fără a mai fi citit! Dar Iulian Costache ambiționează a dezgropa fondul pasiv al memorialului eminescian printr-un excurs de amploare, într-un „format ideologic mai larg”, de genul *studiilor culturale* (2, p. 19). Va recupera, așadar, prin *recontextualizare* și „mica eminescologie”, și valorizările negative, dar și speciile extra-literare de discurs. Vom avea, finalmente, o merituosă *istorie a eminescologiei*, interesată – deopotrivă – de fenomenul receptării lui Eminescu, dar și al impactului său modelator asupra ființei naționale.

Eminescu, nu spunem o noutate, trebuie așezat în realitatea concretă a unui timp. Ca publicist angajat cu fervoare în epoca sa, prin articolele sale de atitudine, el își definește terestritatea. Citită, desigur, în *codul epocii*. Ca poet nefericit, cu o viață scurtă, însingurată, măcinată de boală, cu iubiri abstracte și aspirația spre universal, el a devenit ceea ce este și ceea ce contemporanii săi nu bănuiau, poate; deși, să reamintim, Iacob Negruzzi folosise, primul, formula, în petițiunea adresată Camerei, cerând sprijin financiar pentru „nenorocitul” poet național.

Bineînțeles, mentalul nostru colectiv, sedimentat în timp, cu fireasca evaziune în mit (cu rol compensatoriu), cultivând reflexele defensive (prin aglomerarea de complexe, fantasme, temeri, frustrări etc.), impunând sacralitatea patrimoniului, recunoaște această Personalitate-etalon. Observația că, astfel, îmbrățișăm o viziune conică, nu stelară, stă în picioare. În fond, pe harta valorilor românești vom descoperi fără efort mai mulți mari scriitori (eroii canonici), ceea ce i-ar îndritui pe contestatari să jubileze, decretând, de pe baricadele relativismului, eroziunea mitului. Și detestând, zgomotos, „încremenirea în admirație”; ceea ce, pentru Eugen Negrici (3, p. 37), preocupat dezinhibat, cu vervă corosivă, de spulberarea „iluziilor literaturii române”, ar fi chiar „un viol estetic”. Și astfel ne-am lepăda și de „senzația de avuție” impusă de viziunea călinesciană, inventând, prin pioase exagerări, „strămoși de vază”, implicit un pedigree cultural măgulitor care ne-ar asigura vizibilitate și respectabilitate.

Dar este Eminescu o valoare „inventată”? Mitificarea (cu știute motivații și mecanisme) înseamnă și o *mistificare*? Este el „frânarul” („Marele frânar”) în evoluția poeziei și a societății românești? S-a sinchisit, oare, societatea noastră de directiva eminesciană, a urmat cursul organicității sau, dimpotrivă, este prizoniera formelor fără fond, implantate cu voioșie și azi? Răspunsul e la îndemână. Sub bombardamentul reducționismelor ieftine, iubind etichetologia, ignorăm „tangajul contextual”, cum ar spune Iulian Costache. Sub ghilotina unei judecăți care a făcut rețetă („reacționarismul”)*, Eminescu, cel care, în producția de presă, s-a luptat cu panglicarii politici, nu mai este citit în context. Numai așa am putea desluși / decoda conflictul dintre libertarianism și conservatism, pătrunzând în textura epocii. Efigia poetului s-a încetățenit durabil, diagnosticul maiorescian având ca suport, spuneam, feroarea mitogenetică. Proza publicistică însă, suportând o canonizare emfatică iorghistă (observa Monica Spiridon) și anexată apoi ideologic, l-a relansat, iscând inflamații și actualizări forțate. Proclamat cugetător, luptător, profet etc., „sprijinind” opțiuni chiar incompatibile și devenit – ca obsesie colectivă – un „precursor de serviciu”, Eminescu este „abstras din mediul său amniotic” (4, p. 9). Astfel de speculații reducționiste pot fi corectate doar plonjând, prin recontextualizare, în mediul său cultural și sociopolitic. Altminteri, el poate fi venerat bombastic-găunos, fixat pe un pedestal intangibil ori contestat, eminescofilii acuzând povara mitului. Dar, mai ales, manipulat demagogic prin exploatare patriotardă și anexat politic, după împrejurări. Altfel zis, falsificat.

Bineînțeles, Eminescu nu poate controla devenirea imaginii sale. *Dosarul Eminescu* include serii de „incendiatori”, invocând – mai nou – „dreptul” de a nu-l priza. Chiar de a nu-l citi. Îngropați în stricta contemporaneitate, junii de azi, prea convingși că literatura începe cu ei, cred că poezia eminesciană este „datată și neinteresantă”. În curs de devalorizare deci. Alergia la clasici și statui, „sațietatea eminesciană”, detabuizarea ca act igienic sunt convocate de cei care, aruncând o privire dezinhibată, descoperă – precum Ruxandra Cesereanu – doar un „mit edulcorat, rozaliu, genialoid”; fiindcă, nu-i așa?, „statuile sunt anacronice”, după autoare.

Pe de altă parte, eminescologia supraviețuiește, constata N. Georgescu, ca problematică privată, confiscând interesul unor împătimiți singuratici, inși pasionați încercând a împiedica derapajul deferenței în indiferență. La un neam cu recunoscută desconsiderare de sine și Eminescu poate deveni un scriitor alternativ. Mai cu seamă în *Civilizația Gates*, închinându-se ideologiei divertismentului. Încât seismica piață postumă, căzând în adorație ori sedusă, ciclic, de impulsuri demolatoare, fără a avea „mistica definitivului” (cum îndemna Eugen Negrici) ar cere, în limbajul epocii, *revizitarea lui Eminescu*. Adică, întoarcerea la text, citindu-l. Și, desigur, fără a uita că literatura este o „competiție interactivă” a valorilor.

* Vezi și revista „Origini” / *Romanian roots*, vol. XI, nr. 9-10 (123-124), septembrie-octombrie 2007, număr tematic: *Este Eminescu „reacționar”?*

Temă sensibilă, *problema Eminescu* frământă spiritele și dintr-un alt punct de vedere. Cu „rol de figurant în cultură” (spunea E. Ionesco, în 1932), România a rămas și azi „invizibilă” culturalicește (afirmă, de pildă, regizorul britanic Peter Greenway, convocat ca „martor” de Iulian Costache). Or, Eminescu, fiind „norocul” nostru, asigurându-ne justificarea ontologică (cum s-a tot repetat), ar trebui să ne vindece de complexe. Mai mult, să asigure o schimbare de destin. Întrebarea (de neocolit) privește măsura în care *noul Eminescu* satisface epistema postmodernă și, desigur, piața europeană, asigurând oportunități de promovare și valorizare, armonizând canonul european (difuz, observă I. Costache) cu cel local, vizând performanța, inserția, exportul cultural. Iată, așadar, că logica sineității nu e îndestulătoare. Imaginea de / despre sine se conjugă cu perspectiva alterității într-o geografie simbolică în prefacere, atrage atenția Iulian Costache.

Cu vocație exponențială, beneficiind de o consfințire canonică (sufocată, deseori, de hieratism), Eminescu are șansa unei reevaluări. Altfel spus, la bursa valorilor simbolice, el suportă șocul *rebranding*-ului (în limbajul lui Wally Ollins), Iulian Costache sperând „a reinventa legitimitatea unui canon” (1, p. 18), anunțând „o cale nouă de acces” (1, p. 22). Or, cunoscând un „proces nuclear de devenire” (cum zice M. Cimpoi), posteritatea eminesciană își refuză sentința definitiv-clasatului, închisă în orizontul temporal al secolului în care a viețuit poetul. Reamintim că Svetlana Paleologu-Matta, cu acea „puțină înclinație filozofică” (pe care, cu exagerată modestie, și-o recunoștea), voise a-l scoate pe marele nostru poet din „granițele regionale” și, așezându-l în largime, într-un spațiu generos, să stabilească *punți* de legătură cu cei mai mari gânditori (5). Am făcut această trimitere deoarece o carte de interviuri, scoasă la Chișinău de apreciatul și harnicul eminescolog Mihai Cimpoi (*Spre un nou Eminescu*, Editura Hyperion, 1993), se dorea, și ea, o carte-punte. Lăsăm deocamdată deoparte aprecierile Svetlanei Paleologu-Matta (chestionată, negreșit) care, angajată într-un război exegetic, denunța „pozițiile false” ale doamnei Bușulenga (interesată doar de *stratul romantic*). Ar fi de observat, esențial, că noile exegeze alungă exclusivismul romantic, pentru a poposi stăruitor asupra unui „suport existențial complex”, cum nota chiar M. Cimpoi. Intrată în „etapa fințială”, eminescologia încearcă să se lepede, spuneam, de „jugul călinescian”. Provoacă acest colocviu imaginar și făcând „inventarul” opiniilor distinsilor săi interlocutori, amfitrionul de la Chișinău propunea o confruntare cordială.

ADULATORI ȘI DETRATORI

În credința noastră, *un nou Eminescu* nu se poate dispensa de astfel de analize și controverse. Contestat, întâmpinat cu o furie oarbă, vinovat de toate păcatele societății românești și împiedicând, chipurile, accesul nostru în Europa (vegħind „porțile ferecate” ale literaturii, bolnavă de etnocentrism), Eminescu tentează toate condeiele, în numele unei setoase nivelări. Se poate încerca o patologie a discursului critic (promitea Ioana Bot) pornind tocmai de la „avaturu-

rile eminesciene în perioadele de criză”. Literatori de toată mâna, voind, aflăm, a împiedica „paralizia spiritului critic”, dezlănțuie un tir agresiv, concentric, asupra marilor noastre nume. Evident, nu ne temem pentru soarta lui Eminescu. Dar într-o lume confiscată de *cultura publicitară*, supusă invaziei electronice în numele tehnolatriei, asaltată de teleintelectuali doritori a epata prin erupții nihilist-bășcălioase, asistăm la o *golire de zeitate*; trăim într-o lume populată, altfel spus, de zei falși. Încât un vers al platonicianului Eminescu (precum: „ca pe un mit să mă văd pe mine”; v. *Hieroglifa*) va suporta un tratament acid-ironic din partea corului contestatar, a celor care, luptându-se – îndreptățit – cu clișeistica, uită – sub flamura demitizărilor – să se mai apropie de text.

Marea poezie ar fi „o primă știință”, o metafizică imaginată, simțită, trăită. La Eminescu, cel cu „preștiința Ființei”, suferința nu e „rea”; frumusețea trece prin durere, suntem în „puterea sortii”, iar grila lui Hiedegger ne ajută să aproximăm „bogăția infinită și vitală” (5). Evident, Eminescu nu e filozof și, astfel, e scutit de a folosi cuvinte „fără atracție”. Citindu-l în atemporalitate, lăsând deoparte gazetăria îndatorată contextului, exploatănd virtualitățile mitice ale textului eminescian, îl sublimăm; poezia devine ontologie, Eminescu intră în existență. Încât Ștefan Teodorescu avea dreptate să afirme (1981): „Numai de la Eminescu încoace noi existăm în adevăratul sens”, corectând „golurile etniei” și lungul șir al neputințelor.

Dar „lupta” cu mitul eminescian are deja o Istorie. Faptul că noile generații refuză bombardamentul encomiastic nu e, în sine, condamnabil; dimpotrivă. Prejudicata că orice a scris Eminescu ar fi inatacabil a paralizat multe decenii spiritul critic. Acum voci tinere ori mai puțin tinere, în numele demitizării, se dedau la violențe nihiliste, considerând că poetul trebuie să suporte „rigorile democrației”. Poate fi el condamnat pentru naționalism? A devenit ideea națională un păcat greu? Iată, contextul postrevoluționar, tulburând scara valorilor, instituie confuzia, întreținând o periculoasă nivelare. Întrebările par inutile, dar realitatea vieții literare, culturale în sens larg, atinsă de pofta maculării, a contestației oarbe, ne obligă să le formulăm. Fiindcă aceste ieșiri vitriolante, într-o epocă de rupere a zăgazurilor, în plină fermentație postrevoluționară, nu l-au ocolit nici pe Eminescu. Nu e vorba, firește, de a vida spațiul exegetic eminescian de o discuție critică; respingem și noi uniformitatea de reacție și credem că idolatria nu face casă bună cu discursul exegetic. Bineînțeles, nu de sanctificare și imobilism avem nevoie. Dar, observăm cu regret, *demitizarea* funcționează și ea ca un nou mit!

Din fericire, posteritatea eminesciană e vie, expansivă și controversale iscate (benefice, negreșit) îi asigură o longevitate străină de supraviețuirea muzeală, cu iz funerar. Sunt, așadar, semne că „odihna” eminescologiei, întreținută o vreme de dulcea hibernare post-călinesciană, a fost curmată. Ca reper absolut, Eminescu are dreptul la o posteritate scutită de izul muzeal, ceea ce s-ar putea traduce prin râvnita schimbare de imagine. Împovărat de înghețata clișeistică didactică, întreținând un halou admirativ, împins frecvent într-un festivism găunos ori, dimpotrivă, supus voinței agresive de contestare, Poetul național,

rămas „măsura noastră” (cum zicea Noica), se oferă generos exegezei. Criticul român trebuie să *ajungă*, aşadar, la Eminescu, reinventând etalonul prin lecturi proaspete, urcând în text. Iar controversa pare a fi „cea mai bună naftalină” (Gh. Grigurcu) pentru a-l păstra în actualitate.

Nimeni – dintre criticii serioşi – n-a cerut jugularea discuţiilor (prin jocul liber al punctelor de vedere) ori, mai rău, paralizarea spiritului critic, Eminescu fiind decretat o valoare intangibilă. Obligaţi faţă de geniul lui (cum îndemna Călinescu), se cuvine să poposim în luminişurile Operei. Or, observăm, antifestivismul, *furia demitizantă* (ca replică la „terapia comemorativă”) se dezintere-sează suveran de text. Asistăm la o caragializare a receptării (M. Cimpoi) câtă vreme interesul unor „dilematori”, de pildă, se îndreaptă spre „Titi cel păros”, ilizibil, depăşit, reacţionar. Zeflemeaua, „vorbele de clacă” (despre care amintea Pompiliu Constantinescu) nu țin loc de analiză lucidă și revizuire estetică după cum tirul nihilist (cu gustul execuţiei) nu anulează sanctificarea, invitându-ne la o percepție „naturală”.

Dosarul acestor controverse, se ştie, e voluminos. Cercetând „mitul Eminescu”, Theodor Codreanu reuşea performanţa de a stăpâni materia, dovedindu-se un abil regizor al conexiunilor (6). Informaţii disparate, de circulaţie totuşi, sunt examinate acribios în ramă contextuală și ordonate cu o logică detectivistică. Încât „probele” se limpezesc și demonstrația crește coerent. Surprinzător, exegetul ne anunță o ciudată rocadă a criteriilor, amuzându-se (amar, firește) „cum evoluează denigratorii”. Dacă părintele Grama publica la doi ani de la moartea poetului o primă carte defăimătoare despre Eminescu, acuzându-l de antiromânism, poetul fiind – în plus – și „stricător de morală publică”, cohorta demitizanților de ultimă oră (o „armată de articleri”, scrie criticul) îi blamează tocmai românismul. În numele ideologiei paneuropene, sub flamura demitizărilor (o adevărată modă!) și a autodisprețului care definește caragializarea societății noastre, momentul *Dilema* ar marca intrarea în *Galaxia Grama* (ca să preluăm un titlu, mai vechi, al lui D. R. Popescu). Cu alte cuvinte, Eminescu, beneficiind de o popularitate „folclorică” și înrăurind decisiv dezvoltarea cugetării românești – cum suna profeția maiioresciană –, devenit „erou eponim” (cf. Ilie Bădescu), este azi un obstacol, țintuindu-ne „la porțile Europei”. De unde și *tăcerea*, întinsă pe lungimea măcar a unui deceniu, pe care o recomanda E. Negrici, supunându-l pe poet și gazetar (îndeosebi) unui ciudat embargo.

În fond, canonicul de la Blaj punea în discuție, cu „furie iconoclastă” (6, p. 323) tocmai cultul pentru cel care nu era „nice barem poet”. Eminescu, „geniu impus”, un biet poetastru era beneficiarul presiunilor venite dinspre *noua direcție*, ctitorindu-i un cult periculos și nemeritat. Or, poezia sa creaa o veritabilă „tortură sufletească”, aparținând unui „suflet mohorât și putred”. Iar gestul lui Maiorescu, tipărindu-i volumul, pune bazele acestui cult. Observația lui Grama e întemeiată, să recunoaștem. Cu o precizare pe care Theodor Codreanu nu ezita să o formuleze imediat, investigând meticolos ceea ce numește „agonia eminesciană”(1883-1889), o epocă plină de mistificări. Într-adevăr, Titu Maiorescu a ctitorit acest „cult”. Dar e vorba – ne previne exegetul, folosind toate sursele

la îndemână – de un veritabil *plan maiorescian* care nu excludea „sechestrarea” lui Eminescu, acea „arestare mascată” (Călin L. Cernăianu) ori detenția politică (D. Vatamaniuc), poetul fiind considerat *irecuperabil* de mentorul junimist. De unde și „ingratitudea” de care se va plânge, repetat, Maiorescu. Cabala antieminesciană viza anihilarea ziaristului, trăitor „între lupi”, cel care reușise „să se pună rău cu toată lumea” și care își impunea drept normă de viață *adevărul*.

Într-adevăr, Maiorescu este, deopotrivă, întemeietorul cultului Eminescu (oferind girul spiritului său critic) și regizor al evenimentelor din anii de recluziune ai poetului. Ziua de 28 iunie 1883, când s-a rostit sentința morții civile, rămâne „o cheie hermeneutică” (6, p. 73). Cu certitudine însă n-a urmat un vid intelectual în existența eminesciană. *Omul sacrificat* a ieșit creator la rampă, așezând premisele unui mit transformator. Adevărat, fanatismul, idolatria mortificantă întrețineau (vom vedea cu ce consecințe) „biserica Eminescu”. Dar „orgiile” pe care le denunța canonicul blăjean, incriminând „grandomania unei direcțiuni” sau „infecția” despre care, oripilat, amintea Aron Densușianu în *Literatura bolnavă* n-au șubre-zit interesul pentru nefericitul poet. După cum, alături de festivismul găunos, a înflorit și un fals cult Eminescu (acel pseudocult asupra căruia atrăgea atenția încă Perpessicius, câtă vreme, de pildă, nu există nici în zilele noastre un Institut sau o catedră Eminescu), amplificat pe fundalul deromânizării, a prigoanei naționaliștilor. Iar Theodor Codreanu afirmă răspicat: mitul Eminescu, „cel mai important mit cultural românesc”, este *un mit viu*, nu o mistificare. Ciclic repus în discuție, contestat aprig, *mitul Eminescu* se revigorează.

Invitația „aproprierii”, recomandând stăruitor contextualizarea, presupune să ne reîntoarcem la documente, dezgropând texte de altădată. Și pe această bază să cântărim dovezile fiindcă – nu e o noutate! – „manopere de culise” (avertiza Al. Dobrescu) intervin și decid traiectoriile în posteritate. Revizuirile capătă, astfel, un suport credibil, ținta fiind – nu încape vorbă – valorile de vârf, instituționalizate și tabuizate. Iar *cazul Eminescu*, înconjurat de o iubire inchizitorială și de o mistică agresivă, „scos” din condiția umană (cum observase E. Lovinescu), ar putea fi un teren excelent pentru „campaniile” criticilor, scotocind prin magazia cu locuri comune. Pricină pentru care Al. Dobrescu s-a ocupat de *detractori* (7, 8), cercetând textele și contextele. El nu se împacă, nicidecum, cu dictatura mitului, cu bigotismul; dincolo de cabalele politice, comploturile iudaice, fronda juvenilă și puerilă vrea să afle în ce măsură *adversitatea*, iscată și de resorturi psihologice, iritată – poate – de frustrante „ziduri de iubire”, cade în gesturi blasfemiatoare, devenind hulă logoreică. Nu cumva – se întreabă fals-inocent criticul ieșean – și *denigratorii* au lansat observații demne de interes, cârteala lor publică nefiind doar un incalificabil atentat la imagine?

Iată, deplângând „jugul” aventurierului Eminescu, Grama are încredere în viitor și așteaptă liniștit ca poeziile lui veninoase să fie uitate, ca binemeritată răsplată pentru „stricăciunile” provocate. Fiindcă ele au avut „urmări funeste” și lezează *interesele noastre morale*. Sub nici un chip Eminescu nu poate fi acceptat ca model, „buricat” acolo, în vârf – scria apăsat Grama – prin „spiritul de clică”.

În fine, *cestiunea lui Eminescu* nu putea cocoli „morbul mental”, starea sanitară a poetului și, desigur, „alarmul foilor”, canonicul fiind îngrijorat de orgiile pericolosului cult; o ceată de oameni ar fi pus la cale „comedia” și tinerimea de atunci, ametită, sedusă, hipnotizată, ar fi căzut pradă „infecției”. Ca să nu mai vorbim despre „monstruozițiile” poetice, sfidând „paciența hârtiei”, ori despre influența schopenhaueriană, filozoful german fiind decretat „îngerul rău” al poetului. Tot din unghiul „literaturii bolnave” denunța și Aron Densușianu cultul eminescian ca „desfrâu libidinos”. Dezordinea din viața poetului s-a transferat operei, incoerentă, întruchipând – prin „înnodare de strofe” – „o lume bolnavă și haotică”, locuită de „confuziune”.

S-ar cuveni aici să observăm că polemicele din jurnalele epocii, iscate în jurul lui Eminescu, vizau mai puțin insatisfacțiile estetice cât, îndeosebi, epidemia eminescianismului și infiltrațiile junimismului. Războiul se purta cu tabăra *Junimii* și Eminescu era ținta predilectă și din această pricină. Putem accepta explicația unui deficit de gust (cazul lui Gellianu care, în „schițele literare”, blama producțiunile eminesciene ca fiind incorecte și neterminate, „torturând” rima și ritmul; dar acesta era ferm când ne anunța că modelul nu este bine ales). Apropierea de un text cere, ca tip de lectură, o adecvare a structurilor; putem conchide că și inadecvarea structurală asigură o explicație (acoperire) plauzibilă celor care au rostit cuvinte grele față de opera eminesciană, vădind o concepție „așa de puțin comună” (și ridicând, astfel, serioase dificultăți de recepție). Al. Dobrescu muta însă centrul de greutate al refuzurilor (cu doza inevitabilă de obtuzitate și resentimentarism colorând reacțiile), găsind o altă explicație, interesantă și parțial credibilă. „Detractorii” primului val slujeau un alt program cultural și mășăluiuau într-o altă direcție, așezând în prim-plan civismul, moralitatea și gândirea utilitaristă, propunând un militantism care încălzea, deopotrivă, „spiritul și inima”. Iar „tirania” lui Eminescu, cel care – după vorba lui Păucescu – stăpânea literatura română, intra în conflict cu această disciplină de program, de fibră ardelenescă.

Într-un dens studiu-prefață (*Critici și detractori*), Al. Dobrescu cerceta *statutul* detractorilor, condamnând expedierea lor în „adâncă uitare”, deoarece, scrie el apăsător, „punerea sub semnul întrebării a valorilor constituite este în culturile mature o operație normală” (7, p. VII). Iar respectivii „detractori”, cenzurând admirația publică, au ca obiect iubirea transformată în cult. Atent la prestigiul inhibant al etichetelor, Al. Dobrescu ne invită la redeschiderea dosarelor. Fiindcă *etichetologia*, cultivată de mulți, perpetuată inerțial, face ravagii, dezinteresându-se de nuanțe și contexte. Plus polemismul pus mereu pe „arțag”, sacrificând deseori opera pe altarul biografismului anecdotic, expediind-o sub povara unor judecăți superficiale, nedrepte. Trebuie, oare, să jurăm pe fugosul G. Călinescu fără a mai cerceta probele? Putem vorbi de „cretinismul” lui Anghel Demetrescu ori de „dobitociile” lui Densușianu? Sau ne-am putea întreba azi, precum un Petru Grădișteanu altădată, dacă Maiorescu, instalat la cârma *noii direcțiuni*, este un critic serios? Șirul interogațiilor de acest soi poate fi lungit, iar flagrantele judecăți nedrepte, iscate de patimi excomunicatorii, au, constatăm cu regret, viață lungă.

Cu totul altfel stau lucrurile în cazul lui Anghel Demetrescu, capabil de un efort comprehensiv, câtă vreme purcede la o cercetare serioasă a scrisului eminescian și, scrupulos, controlează sursele și modelele, oferind prețioase identificări. E drept, studiul lui Demetrescu lansa și enormități: Eminescu, aflăm, n-ar avea simț istoric, articolele „gazetarului de nevoie”, reacționar intransigent, sunt o „șesătură de invective și ocări” (7, p. 333), dovedind „o încordare pătimașă și morbidă” și chiar invectivând prezentul cu „furie de canibal”. Dar înrâurirea germană (originală pentru noi) ar fi imprimat poeziei o direcție nouă și chiar o posibilă *eră nouă!* Iată o observație esențială peste care nu se poate trece. Având cultul valorilor clasice și gustul pentru echilibru în numele unei relativități sceptice, Demetrescu nu priza imaginația „tulbure”, vizionară a poetului; dar are puterea de a-i recunoaște noutatea și valoarea, rămânând – din păcate! – peste decenii, un nedreptățit. Încât Al. Dobrescu scria fără ezitare că „destructorul Demetrescu este o ficțiune critică” (7, p. XXXIII)*.

Azi, killerismul cultural pe care îl practică unii cu osârdie nu mai are legătură cu o astfel de motivație. Eminescu este privit, ciudat, ca un exemplu anacronizat (vezi și „Dilemateca”, nr. 9, februarie 2007, anul II). În replică, un grup de eminescologi, stăruiind, îndeosebi, asupra contextelor, demonstrează cu încăpățănare că *testul Eminescu* rămâne o piatră de încercare.

„PROBLEMA EMINESCU”

E drept, „marea ivire a lui Eminescu”, scăzând – cu nedreptate – prin traduceri (cum observa, cu regret, Edgar Papu), suportă acum bombardamentul *ideologiei dilematice*. Rangul de poet național deranjează pe mulți, povara mitului reclamă – potrivit celor din tabăra eminescofililor – etichetări descalificante, europești de ultimă oră dorind a pune umărul la deconstrucția cultului. Încât, Eminescu – opina Marius Chivu – „supraviețuiește cu greu propriului mit”. Așa o fi? Scutit măcar de reduccionismul romantic, cel ce a devenit „de profesie poet național” (zice, acrit, un Matei Florian) este, în continuare, interpretat și „reconstruit” cu frenezie exegetică. Ioana Bot cerea, în numele orientării către concept (*concept-oriented*), „ieșirea” din eminescologie (o pseudoștiință cu obiect singular), convinsă că poetul „atât de studiat” încurajează inflația de eminescolatri. Adevărat, exegeza nu poate oferi, cotidian, noutăți revoluționare; apar, neîndoielnic, texte parazitare, aglomerând fișe de lectură, analize repovestite, trase în „cărți de plastic”. Dar și studii temeinice identificând erorile de lecțiune, paternitatea unor texte publicistice; în fine, să nu ignorăm nici succesul tezei sacrificiale, a teoriilor complotiste, blamate de unele voci. Încât,

* Reamintim că încă în 1981 (vezi vol. *Foiletoane*, 2, Editura Junimea), sub titlul *Un eminescolog ignorat* (p. 189-198), Al. Dobrescu propunea *un alt* Anghel Demetrescu, notând că, „natură funcționarmente clasică”, A. Demetrescu intra în conflict cu imaginația romantică (tenebroasă, contradictorie), fiind vorba de o evidentă „nepotrivire structurală”. Ceea ce nu l-a împiedicat pe redevabilul clasicist, în pofida „preferințelor organice”, să recunoască în Eminescu un deschizător de drum, poezia noastră intrând, odată cu *Epigonii*, într-o „fază nouă”.

pe bună dreptate, D. Popovici ne anunța (demult) că Eminescu este / rămâne *o problemă a culturii noastre*. Mai ales că, în pofida valului inflaționar, instituționalizarea întârzie, iar eminescologia supraviețuiește prin truda și devoțiunea unor singuratici, înhămându-se pe cont propriu acestui efort (colectiv, de dorit, presupunând și „exportarea” lui Eminescu prin eficiente strategii culturale).

S-a afirmat că exegeza eminesciană ar fi cunoscut trei momente importante: desigur, Maiorescu / Gherea, apoi – indiscutabil – Perpessicius / Călinescu și, surprinzător, explozia dilematicilor, cu faimosul număr din „Dilema” (nr. 265/1998). Cazul ultim ar putea îmbogăți, mai degrabă, pomelnicul detractorilor. Ceea ce intrigă e faptul că se trece sub tăcere *etapa fințială*, cu „abisul” Svetlanei Paleologu-Matta (5), negreșit o răscruce a eminescologiei*. Poetul, văzut ca un „apologet al suferinței” (cf. Edgar Papu) încerca o conciliere, contopind contrariile.

Anii din urmă ne-au pus la îndemână, prin truda îndărătnică a lui Nicolae Georgescu, *ediția critică sinoptică a antumelor*. Avem, așadar, un *Eminescu-el-însuși*. Confruntând edițiile și înlăturând, cu răbdare benedictină, intervențiile editorilor, respectând cu sfințenie voința auctorială, *editologia eminesciană* este așezată, în fine, prin strădania lui N. Georgescu, pe sol ferm (9). Ca să mai oferim un exemplu, să notăm că și Aurelia Rusu, poposind lungă vreme în laboratorul eminescian, zăbovind în preajma manuscriselor, propune acribios, pe baza experienței de editor (de vreo trei decenii), prețioase „sugestii de lectură” (10). Cele câteva „studii de caz” aduc în circuitul public file inedite sau reproduse fragmentar, condamnând relativitatea atribuirilor printr-o sânguință („persistență”, zice autoarea) care se conformează *legii continuității*, repetat invocată de poetul-gazetar. Și cu precizarea – de neocolit – că „orice notă disparată reclamă ansamblul” (10, p. 182), obligați fiind, așadar, a ne raporta la „emanația de lumină” a tezaurului eminescian.

Fixat în epicentrul fondului sentimental al neamului ca „divinitate intangibilă” (cum glăsuiesc unii, îngrijorați și alergizați de îndărătnicia mitului), Eminescu, prin operă și viață, „stârnește încă (subl.n.) polemici înverșunate” într-o lume turmentată, centrifugă, bântuită, în plin vacarm, de febra contestatară. Firește, nu dorim o posteritate somnoroasă, inertială și nici un nume nu trebuie scutit de tratamentul critic. Dar de aici și până la a propune „desființarea” unor personalități literare ar fi cale lungă. Tentativa e, oricum, sortită eșecului. Ceea ce nu pare să-i descurajeze pe furibunzii și inclemenții pigmei literari. În numele europeismului, după „botezul magic” al aderării, am devenit alții? Se cuvine să ne lepădăm de numele noastre mari pentru că – ne asigură reconvertitul Paul Cornea – „există mituri pe care e bine să le deconstruim și să le dezavuăm” (11, p. 202). Să fie Eminescu *un expirat*, printre „cadavrele care nu se dau la o parte singure”? Uitând, vinovați, de datoria de *a urca înspre Eminescu*, spre acel ins netranzațional, secăt moralicește, blamând – în epocă – „negustoria de principii”, într-o lume, azi, în picaj moral, pragmatizată, achizitivă, confecționând

* Să nu uităm, prima ediție a cărții *Eminescu și abisul ontologic* apărea în 1988, la Aarhus (Danemarca), la editura lui V. Frunză.

efemere vedete în eprubetele media, iubind etichetologia și prețuind, în democrația noastră ușuratică și zgomotoasă, defăimarea unor simboluri.

„Consumat” istoricește (după unele voci) și mumificat, pus „la produs” (cum s-a încercat / întâmplat în 2006) în sens publicitar-utilitar, supus tirului de acuze (paseism, reacționarism, xenofobie, antisemitism), idolatrizat și clișeizat, Eminescu „se încapățânează” să rămână o permanență. *Problema Eminescu* animă și agită spiritele. Ceea ce înseamnă că poetul național, cel care a recuperat pentru literatura română „romantismul înalt” (12, p. 332), nu are un rol muzeal și este, indiscutabil, mai mult decât un brand cu care ne fâlim ori, dimpotrivă, pe care îl contestăm aprig. Bibliografia eminesciană se îmbogățește vertiginos, campaniile de resemnificare (de pe baricade adverse) nu fac decât să mențină treaz interesul pentru operă și om. Această revigorare, pe măsura schimbării orizontului de așteptare, se datorează atât ideății (reverberațiilor) operei, cât și ofensivei documentariștilor care, cu zel reconstitutiv-detectivistic, încearcă – contextualizând – să lumineze chestiuni controversate, încă nebuloase, corectând spectaculos-senzațional statutul și imaginea poetului. Să nu ne iluzionăm că astfel de preocupări de cerc restrâns motivează interesul pentru lectură, re-apropierea de text. Idolatria economicului și iradierea subculturală într-o epocă subjugată de ideologia divertismentului ne aruncă, sub vraja relativismului, în haos axiologic și relaxare morală. Totuși interesul pentru un mare scriitor, un spirit emblematic, saturat de cultură, nu se poate stinge după „istovirea fizică” (G. I. Tohăneanu).

Deși prezența (tot fizică) nu mai poate incomoda pe nimeni, foiesc „denigratorii moderni” (13, p. 7), continuând o tradiție, și ea bogată, pe linia anti-eminescianismului. Să reamintim că B.-P. Hasdeu, incriminând „veninul pesimist” al *Noii Direcții*, condamna „deificarea postumă a nenorocitului poet” (8, p. 168) transformat în fetiș; și așteptând „reacțiunea firească”. Și Al. A. Macedonski, încrezător în „sfârșitul unei legende”, deplângea gigantizarea, „sgomotul ce s-a făcut împrejurul lui Eminescu” (8, p. 176), prezența alaiului de „fetișiști” care, în „ceștiunea cu Eminescu”, au transformat compătimirea în admirațiune, aceasta luând apoi „proporțiile adorațiunii”. Iată că astfel de zgomotoase rivalități / animozități, îndelung exersate în turbulenta viață literară, continuă, modificând în timp imaginea unui simbol național; interesul, se înțelege, nu va fi cantonat în spațiul strict textual, oferindu-se îmbietor exegezei. „Fiindcă noutatea oamenilor mari – scria Iorga – nu se mântuie niciodată”.

Oricâte contribuții se vor ivi (unele ambiționând chiar a oferi „rezultate definitive”, cum observa caustic D. Vatamaniuc; vezi *Eminescu*, Editura Porto-Franco, 1993), instaurând, poate, altă „dictatură hermeneutică”, căutările continuă pe harta eminescologiei și, din fericire, aventura se anunță fără sfârșit.

*

„Omul comunicant” al epocii noastre (R. Ghiglione, 1986), supus agresivității hedoniste pe fundalul entropiei crescânde, constată că *mediația* îl însoțește pretutindeni. Că ne îndepărtăm, astfel, de textul primar (ca „izvor îndepărtat”, ar spune George Steiner), pentru a fi asaltați de pletora comentariilor, a discursu-

lui interepretativ în proliferare haotică, cu iz publicitar. Și cu intenții seductive, fie și nedecarate. De unde și rezervele sau chiar fățișa ostilitate a celor care acuză acest bombardament informațional ca având certe intenții manipulatorii.

Evident, și mitul „funcționează” ca mediator. În construcția imaginarului nostru istoric el dobândește o funcție de legitimare, compensând crizele de „memorie generativă”, lacunele Istoriei. Ca obsesie identitară, cu statut special, *fenomenul Eminescu* confirmă dominația (supremația) unui mit identitar, întreținând (benefic!) interminabile dispute (suspectate însă, s-a spus, de monologism). În discuție nu e statutul scriitoricesc. Fiind „o construcție culturală”, depășind cu mult marginile literarului (14, p. 5), el rămâne, în continuare, o problemă a culturii române și angajează, în limbajul zilei de azi, „managementul de brand”. Fiindcă brandingul transcende publicitatea, avertiza Wally Ollins (2003). Dacă un brand de succes este o bogăție națională, dacă *branding-ul de națiune* joacă, imagologic, un rol copleșitor într-o lume tot mai concurențială, fenomenul de *rebrandare* este, și el, o realitate preocupantă, consolidând identitatea. „Reinventarea” lui Eminescu – un nume de brand, de mare impact și rezonanță simbolică și nu doar o „capcană emoțională” pentru cultura populară, și ea confiscată de teletropism – nu înseamnă nicidecum „despărțirea” de Eminescu. Din fericire, războiul imagologic continuă. Ceea ce înseamnă că interesul pentru operă și autorul ei, un *om-mit* (5, p. 8), rămâne viu, revigorant. Căci Eminescu este *altceva*, scria Mircea Eliade (Paris, 1949). Împreună, în tovărășia scrisului său, facem câțiva pași pe *drumul Ființei*, marele poet revelându-ne, inepuizabil, „alte zări”...

NOTE

1. Dan Mănuacă, *Ce (mai) înseamnă „poet național”?*, în „România literară”, nr. 5, 8 februarie 2008, p. 19.
2. Iulian Costache, *Eminescu. Negocierea unei imagini*, Editura Cartea Românească, București, 2008.
3. Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, București, 2008.
4. Monica Spiridon, *Eminescu – Proza jurnalistică*, Editura Curtea Veche, București, 2003.
5. Svetlana Paleologu Matta, *Eminescu și abisul ontologic*, ediția a III-a, adăugită, Editurile Augusta și Artpress, Timișoara, 2007.
6. Theodor Codreanu, *Mitul lui Eminescu*, Editura Junimea, Iași, 2004 (col. *Eminesciana*, 9).
7. Alexandru Dobrescu, *Detractorii lui Eminescu*, Editura Junimea, Iași, 2002.
8. Alexandru Dobrescu, *Detractorii lui Eminescu* (A doua serie), Editura Floare albastră, București, 2006.
9. N. Georgescu, *Eminescu și editorii săi* (2 vol.), Editura Floare albastră, București, 2000.
10. Aurelia Rusu, *Eminescu – orizonturi succesive*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 2006.
11. Paul Cornea, *Interpretare și raționalitate*, Editura Polirom, Iași, 2006.
12. George Gană, *Melancolia lui Eminescu*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2002.
13. Ovidiu Moceanu, *Noi, eminescologii*, în „Astra”, nr. 19 (306), iunie 2008, Serie nouă, anul III(XLII).
14. Ioana Bot (coord.), *Mihai Eminescu, poet național român*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001; vezi și Ioana Bot, *Eminescu este o problemă*, în „România literară”, nr. 1, 1998, p. 3.

Dumitru IRIMIA **DIRECȚII DE SEMNIFICARE ALE SEMNULUI POETIC AER ÎN CREAȚIA POETICĂ EMINESCIANĂ**

Dezvoltarea planului semantic al unui termen lexical depinde de modul de generare a sensurilor, în funcție de tipul de cunoaștere și comunicare.

În sistemul limbii actualizat în comunicarea lingvistică neutră, sursa sensului lexical este raportul dintre cuvânt și obiect, în interiorul cunoașterii empirice, ceea ce înseamnă cunoașterea lumii fenomenale, adică a stratului de suprafață al Ființei lumii, accesibil ființei umane. În limbaje specializate, sursa sensului poate fi cunoașterea științifică a (obiectului) lumii, ca în stilul științific, sau un proces de convenționalizare, implicită sau explicită, ca în stilul juridico-administrativ.

Integrat în discurs, în planul sintagmatic al textului, sfera semantică a termenului se poate amplifica, nuanța, prin diverse conotații în comunicarea empirică, dar se impune a-și păstra identitatea din planul paradigmatic al limbii în comunicarea științifică și în cea instituțională, juridico-administrativă.

Spre deosebire de comunicarea non-artistică în diversele ei variante, în discursul poetic sfera semantică a cuvântului-termen lingvistic dezvoltă o identitate specifică în funcție de modul în care a fost convertit în semn poetic, ceea ce implică un raport intim cu principiul poetic al creatorului.

Cu Eminescu începe *direcția nouă în poezia română*, în termenii lui Titu Maiorescu. Mutația fundamentală pe care o produce creația sa privește modul de situare a Poetului deopotrivă față cu Ființa lumii și față cu Ființa limbii. În amîndouă planurile, Eminescu identifică două nivele de existență: în primul plan, un nivel al lumii fenomenale și un altul al esenței lumii; face această revelație, în poemul *Demonism*, un înger, prin cîntecul său:

„Nu credeți cum că luna-i lună. Este
Fereasta cărei ziua-i zicem soare” (O, IV, p. 87),

22 Limba ROMÂNĂ

în cel de-al doilea plan, un nivel al limbii fenomenale și unul al limbii esențiale; în poemul *Îmbătrînit e sufletul din mine*, poetul își exprimă neîncrederea în capacitatea limbajului, a oricărui limbaj, în condiția sa fenomenală, de a încifra sensurile din Cartea lumii:

„Ah, ce-i cuvîntul, ce-i culoare, sunet
Marmura ce-i pentru ce noi simțim?

.....

Un semn abia ce poate, ce distaină
Din chinul nostru vorbe ce arăt?

Neputincioase sînt semnele orcare...

Ce-arată fața mării ce-i în mare?” (O, IV, p. 490).

Percepînd Ființa lumii la două nivele, poezia nu mai poate fi doar imaginea „poetizată” a unei lumi preexistente, ca în creațiile anterioare, ci instituie spațiul sacru al unei *alte* lumi, o lume semantică întemeiată prin limbaj poetic ca limbă esențială. Această *altă* lume este lumea revelată de dincolo de stratul de suprafață al Ființei lumii:

„Ochiul vostru vedea-n lume de icoane un palat” (*Epigonii*; O, I, p. 35).

Revelarea esenței Ființei lumii este posibilă prin reorganizarea limbajului în sensul convertirii limbii fenomenale în limbaj esențial, cu funcție ontologică. Definirea poeziei în același poem revelă și această altă natură a limbii, de limbaj sacru, mitic:

„Ce e poezia? Înger palid cu priviri curate,
Voluptos joc cu icoane și cu glasuri tremurate,

Strai de purpură și aur peste țărîna cea grea” (*idem*, p. 36).

Prin limbaj poetic în funcție întemeietoare, Poetul recrează lumea ca lume semantică în care sînt „încifrate” sensurile semnelor din Cartea lumii, într-un proces de „descifrare”, prin transcenderea lumii fenomenale. Această *altă* lume, în sublinierea lui Eminescu, este recreată în perspectivă mitică / sacră. În poemul *Icoană și privaz* sînt aduse în opoziție cele două tipuri de lumi, concomitent cu opoziția de limbaje, definite metaforic prin *plumb* – limbajul descriptiv și *aur* – limbajul de esență mitică:

„În capetele noastre de semne-s multe sume,

Din mii de mii de vorbe consist-a noastră lume,

Aceeași lume strîmbă, urîtă, într-un chip

Cu fraze-mpestrîțată, suflată din nisip.

Nu-i acea *altă* lume, a geniului rod,

Căreia lumea noastră e numai un izvod...

Frumoasă, ea cuprinde pămînt, ocean, cer

În ochi la Calidasa, pe buza lui Omer.

O, salahori ai penei, cu rime și descrieri
 Noi abuzăm sărmanii de mâna-ne de crieri...
 Căci *plumbu*-n veci nu-i *aur*..." (O, IV, p. 289).

Se poate recunoaște aici aceeași opoziție instituită în poemul *Epigonii* între două poetici:

„Voi pierduți în gânduri sînte, convorbeați cu idealuri;
 Noi *cîrpin* cerul cu *stele*, noi *mînjim* marea cu *valuri*”

„Rămîneți dară cu bine, sînte firi vizionare,
 Ce *făceați* *valul* să *cînte*, ce *puneați* *steaua* să *zboare*,
 Ce creați o *altă* lume pe-astă lume de noroi”

Prin funcția ontologică a limbajului poetic, creația revelă esența lumii în armonia relațiilor dintre elementele primordiale: „*Frumoasă*, ea cuprinde *pămînt*, *ocean*, *cer*”, armonie întemeiată pe armonia muzicală în care se integrează creativitatea Poetului: „Și cînt... //...// Din aer și din mare cîntului meu răspunde, / Cîntec născut din ceruri și-al mării crunt abis” (*Povestea magului călător în stele*; O, IV, p. 172). În crearea de lumi semantice prin poetică vizionară, Eminescu devine poet al elementelor primordiale dublat de poetul orfic; interrelația elementelor primordiale este întemeiată prin creativitate orfică, pe fondul tensiunii existențiale *armonie-tragism*: „Blestem mișcării prime, al vieții primul colț. / Deasupra-i se-ndoiră a cerurilor bolți, / Iar de atunci prin chaos o muzică de sfere, / A cărei haină-i farmec, cuprinsul e durere” (*Ca o făclie*; O, IV, p. 387).

Convertit în semn poetic, termenul *aer** generează în creația poetică eminesciană diferite direcții de semnificare în funcție de tensiunea dintre cele două ipostaze ale limbii, în corespondență cu cele două nivele de situare a ființei umane în raport cu Ființa lumii:

- ca limbă fenomenală, limba română istorică, în care este semantizată cunoașterea empirică a lumii fenomenale;
- ca limbă esențială – limbajul poetic, prin care se semantizează după reguli specifice întrebări, cu sau fără ipostaze de răspuns, privind Ființa lumii în esența ei de dincolo de stratul de suprafață.

Starea de tensiune dintre cele două nivele este generatoare de sensuri poetice în funcție de raportul dintre sensul lingvistic și imaginea artistică (literară, plastică, muzicală) instituită sau în proces de instituire în / prin poemul în care semnul poetic se integrează.

* Ne-am oprit la termenul *aer*, în contextul unui proiect mai amplu, în desfășurare la Iași, de interpretare a creației eminesciene din perspectiva lexicografiei și semanticii poetice, din care proiect s-au realizat și publicat pînă acum două volume: *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri poetice. I. Arte*, Iași, 2005, *II. Elemente primordiale*, Iași, 2007.

I. Prin convertirea sensului lingvistic de la primul nivel de percepere și semantizare a lumii ca lume fenomenală, semnul *aer* dezvoltă sensuri poetice în mod direct prin trăsături constitutive ale semanticii sale: *ascensionalitatea*, *transparența* etc. sau indirect, prin structurile sintactice în care se integrează.

1.1. Absolutizarea dimensiunii *ascensionalitate*.

Aerul este semn al *ascensionalului*, în atmosfera fantastic-magică din poemul *Strigoii*, chiar în domul din adâncul munților: „Fantastic pare-a crește bătrînul alb și blînd; / În *aer* își ridică a farmecelor vargă / Și o suflare rece prin dom atunci aleargă” (O, I., p. 94). Într-un context marcat de semne ale înălțării și magiei: *a crește, a ridică, a farmecelor vargă, fantastic*, imaginea instituie starea de așteptare a lui Arald, în care tensiunea se acutizează printr-un dinamism pe verticală: sus – jos: „Bătrînul cu-a lui cîrjă *sus* genele-și *ridică*, /.../ Din tronu-i *se coboară*, cu mîna semn îi face / *Ca-n sus* să îl urmeze pe-a codrilor potică. // În poarta *prăbușită* ce duce-*n fund* de munte, / Cu cîrja lui cea vechie el bate de trei ori, /...// În dom de marmur negru ei intră liniștiți / Și porțile în urmă în vechi țîțîni s-aruncă. / O candelă bătrînul aprinde – para lungă / *Se-nalță-n sus*, albastră, de flacără o dungă, /...// *Fantastic* pare-a crește bătrînul alb și blînd” (*idem*, p. 93-94).

Aceeași absolutizare a trăsăturii semantice *ascensionalitate*, în desfășurarea aceleiași dinamici *sus – jos, înalt – adînc*, definește atmosferă tensionată de trăirea tragică a sentimentului iubirii într-un spațiu dimensionat de moarte, în poemul *Gemenii*: „Pe ochi țîind o mînă făcliile-și întind, / La sfîntul foc din mijloc cu toți și le-aprind. / Prin *arcurile nalte* trecu un jalnic vaier, / Iar brațele *ridică* făcliile în *aer*. / Iar preotul smuncește c-o mînă pînza fină / Ce-acopere statuia de marmură senină / Și țesătura neagră de-un fin și gingaș tort / Lăsînd *să cadă-n* flăcări, șoptește-adînc: «E mort!»” (O, IV, p. 415), „Din tainiță adîncă părea c-aud un vaier. / Deasupra ei Brigbelu, *nălțînd* făclia-*n aer*, / Îi zise: «O, iubito, din nou țî se năzare»” (*idem*, p. 416).

În aceeași dinamică *adînc – înalt*, magul din *Feciorul de împărat fără stea* pregătește în chip magic întîlnirea cu Somnul, care va deschide Feciorului de împărat căi de inițiere în misterele lumii: „El zice ș-alene *coboară la vale*, / La porți uriașe ce duc în spelunci. / De stînci *prăbușite* gigantici portale / Descuie și intră în mîndrele hale / De marmură neagră, întinse și lungi. //...// Și razele-albastre prin sală aleargă. / Fantastic bătrînul *s-ardică* și blînd / În *aer înalță* puternica-i vargă. / Pe-ogînda cea neagră, profundă și largă / Încet-încet pare o umbră de-argînt” (O, IV, p. 165).

Prin aceeași percepere a *aerului* ca absolutizare a *înaltului*, se desfășoară la dimensiuni cosmice imaginarul mitic al războaielor daco-romane în *Memento mori*: „Răsculatu-s-a / Universul contra *globului din aer*? / Stelele-n oștiri se mișcă? Împărații sori se-ncaier? / Moare lumea? Cade Roma? Surpă cerul pe pămînt?” (O, IV, p. 134).

Din această perspectivă, în viziunea lui Traian, străbătînd lumea cu visul curceririi, cetatea Daciei se înalță unind adîncul pămîntului cu înaltul Cerului:

„Pe un vîrf de munte negru rari în lună stau stejarii, / Iar Traian pare că vede răsărind prin ei Cezarii, / Salutînd a Romei semne cu-a lor mort, adînc surîs; / Și încet ei *trec prin aer* privind lung cetatea dacă, / Binecuvîntînd oștirea spre Apus ei iarăși pleacă, / A lor șiruri luminoase împlu *aerul* de vis. // În rădăcina-tă-n munte cu trunchi lungi de neagră stîncă, / *Răpezită nalt în aer din prăpăstia adîncă*, / Sarmisegetusa-ajunge *norii* cu-a murilor colți” (*idem*, p. 138).

1.2. Spațiu de situare a unor lumi în irealitatea iluziei – *Fata morgana*.

În sfera semantică a semnului poetic *aer* se întîlnesc înălțarea orgolioasă a omului: „Dar puternica lui ură era secol de urgie; / Ce-i lipsea lui oare chiar ca Dumnezeu să fie? / Ar fi fost Dumnezeu însuși, dacă – dacă nu murea” (*Memento mori*; O, IV, p. 112) și decăderea civilizației umane, întemeiată pe absolutizarea *înaltului* doar în realitatea lui fizică, reprezentată de arhitectura babiloniană: „Asia-n plăceri molateci e-mbătută, somnoroasă. / Bolțile-s ținute-n *aer* de colonne luminoase / Și la mese-n veci întinse e culcat Sardanapal” (*ibidem*). În curgerea timpului, pe / în locul civilizației babiloniene, se mai poate percepe, printr-un joc *aer-lumină*, doar imaginarul unei irealități – *Fata morgana*: „Azi ? Vei rătăci degeaba în cîmpia nisipoasă: / *Numai aerul se-ncheagă în tablouri mincinoase*, / Numai munții garzi de piatră stau și azi în a lor post; / Ca o umbră asiaticul prin pustiu calu-și alungă, / De-l întrebi: Unde-i Ninive? el ridică mîna-i lungă, / Unde este? nu știi – zice – mai nu știi nici unde-a fost” (*ibidem*).

O imagine similară situează sub semnul iluziei capacitatea ființei umane de a afla răspuns la întrebările despre esența Divinității: „Oamenii au făcut chipuri ce ziceau că-ți seamăn ție, / Te-au săpat în munți de piatră, te-au sculptat într-o cutie, / Ici erai zidit din stînce, colo-n așchii de lemn sfînt; / Și-apoi vrură ca din chipu-ți să explice toate. Mută / La rugare și la hulă idola de ei făcută / Rămînea!... Un gînd puternic, dar nimic – decît un gînd. // În zădar trimit prin secol de-ntrebări o vijelie / Să te cate-n hieroglife din Arabia pustie / *Unde Samum își zidește vise-n aer din nisip*. / Ele trec pustiu mîndru și-apoi se coboară-n mare, / Unde mitele cu-albastre valuri lungi, strălucitoare, / Îniecînd a mele gînduri de lungi maluri le risip” (*idem*, p. 147).

2. Prin relații sintactice – atributive, predicative, circumstanțiale – în care intră ca regent, semnul poetic *aer* se constituie în centru al unui proces de semantizare, printr-un raport de consubstanțialitate cu determinantul, raport situat între semantizarea unor trăsături implicite și incompatibilitate semantică.

2.1. Într-o lume mitică în care „Sufletele mari viteze ale-eroilor Daciei / După moarte vin în șiruri luminoase ce învie – / Vin prin poarta răsărită care-i poarta de la rai” (*Memento mori*; O, IV, p. 133), *aerul* este *răcoros*, are puritatea dimineților de primăvară: „Ăsta-i raiul Daciei veche, – a zeilor Împărăție: / Într-un loc e zi eternă – sara-n altu-n vecinicie, / Iar în altul zori eterne cu-*aer răcoros* de Mai” (*ibidem*). Transparența absolută a aerului lasă să se vadă în cele mai mici detalii chipul zeilor dacilor: „Și ca zugrăviți stau zeii în lumina cea de soare. / Părul lor cel alb lucește, barba-n brîu li curge mare, / Creții buzei lor să numeri poți în *aerul cel clar*” (*ibidem*).

2.2. În lumea Daciei mitice, în spațio-temporalitatea guvernată de Împărăția soarelui, în care căldura și lumina sînt consubstanțiale, elementele se suprapun într-un imaginar predominant baroc. Dimensiunile vizuală, auditiv-muzicală, tactilă, olfactivă coexistă sinestezic: „Luna înspre ea îndreaptă pasuri luminoase-ncete, / Diadem de topiți aștri arde-n blondele ei plete, / *Încălzind aerul serei*, Strălucindu-i fruntea ei; // Stelele în cîrduri blonde pe regină o urmează, / *Aerul, în unde-albastre*, pe-a lor cale scînteiază / Și rămîn întunecate nalte-a cerurilor bolți; //...// *Aeru-i văratic, moale*, stele izvorăsc pe ceruri, / Florile-izvorăsc pe plaiuri a lor viață de misteruri, / Vîntu-ngreunînd cu miros, cu lumini *aerul cald*” (*idem*, p. 126), „...Umbră verde claroscură / Și *mirositorul aer*, fluvii ce sclipinde cură / În adîncile dumbrave printre țarmii plini de flori” (*idem*, p. 129), „Soarele, copil de aur al albastrei sfîntei mări, / Vine ostenit de drumuri și la masă se așează, / *Aerul se aurește* de-a lui față luminoasă, / Sala verde din pădure strălucește în cîntări” (*idem*, p. 130), iar elementele își schimbă firea: „... *Aeru-i de diamant*, / El plutește-n unde grele de miroase-mbătătoare / Peste văile ca rîuri desfășurate sub soare, / Pe dumbrăvi cu *rodii de-aur*, peste *fluvii de brilliant*. //...// A-mpăratului de soare bolți albastre și cu stele / Se ridică-n caturi nalte tot castele pe castele /.../ Printre mîndrele coloane o cîntare blînd murmură – / E un vînt cu suflet dulce într-un *aer de brilliant*” (*idem*, p. 131).

Prin dezvoltarea unui imaginar asemănător, este salvată în mit Grecia antică, în tablouri feerice: „Nimfe albe ca zăpada scutur-ap-albastră, caldă, /... //...// Albe trec în bolta neagră prin a trestiei verdeață. / De o cracă pe-ape-ntinsă una-și spînzur-a ei brațe, / Mișcă-n *aer* peste unde fructul mării de omăt; / Altele pe spate-ntinse cu o mîină-noată numa, / Cu cealaltă rupînd nuferi, plini de-o luminoasă spumă, / Pun în păr și ca-necate liniștit plutesc și-ncet” (*Memento mori*; O, IV, p. 118); la căderea seriei peste Grecia mitică, acvaticul și uranianul se află într-o armonie absolută, prin care se revelă nemărginirea Ființei lumii: „Înserează și apune greul soare-n văi de mite. /.../ *Marea aerului* caldă, stelele ce-ntîrzii line, / Limba rîurilor blîndă, ale codrilor suspine, / Glasul lunei, glasul mării se-mpreună-n infinit” (*idem*, p. 119).

Același imaginar baroc semantizează lumea mitică a Valhalei: „Și prin *aerul cel moale, cald și clar*, prin dulci lumine / Vezi plutind copile albe ca și florile vergine, / Îmbrăcate-n haine-albastre, blonde ca-auritul fir” (*idem*, p. 143), deschide perspectiva mitică de percepere a Egiptului: „Flori, *giuvaeruri în aer*, sclipesc tainice în soare” (O, IV, p. 112), instituie atmosfera onirică din visul de cucerire al sultanului: „*Pulbere de diamante* cade fină ca o bură / *Scînteind plutea prin aer* și pe toate din natură” (*Scrisoarea III*, O, I., p. 142) sau propune viziunea ironică din *Mitologicele*: „Soarele-a apus iar luna, o cloșcă rotundă și grasă, / Merge pe-a cerului *aer moale ș-albastru* și lasă / Urmele de-aur a labelor ei strălucinde ca stele” (O, IV, p. 199).

2.3. *Aerul* are sacralitatea *aurului* în momentul, sacru, al reintrării ființei umane în curgerea nesfîrșită a timpului cosmic: „O rază te-nalță, un cîntec te duce, / Cu brațele albe pe piept puse cruce, / Cînd torsul s-aude l-al vrăjilor caier / Argint e pe ape și *aur în aer*” (*Mortua est!...*; O, I., p. 37), dar și în imaginarul

lumii Demiurgului cel rău din *Demonism*, unde *aerul* se substanțializează în *aur* lichid, fără a-și pierde transparența: „O raclă mare-i lumea. Stele-s cuie / Bătute-n ea și soarele-i fereasta / La temnița vieții. Prin el trece / Lumina frîntă numai dintr-o lume / Unde-n loc de aer e un aur, / Topit și transparent, mirositor / Și cald. Cîmpii albastre se întind, / A cerurilor cîmpuri potolind / Vinăta lor dulceață sub suflarea / Acelui aer aurit. / Acolo stă la masa lungă, albă, / Bătrînul zeu cu barba de ninsoare /.../ Și colțuroasa-i roșie coroană / De fulger împietrit, lucește-n aer / Sălbatec. Iar un înger...” (O, IV, p. 87).

2.4. În relație cu epitetul *bolnav*, semnul poetic *aer* semnifică stări de criză: starea de criză a ființei umane, revoltată împotriva așezării sociale nedrepte: „Pe un pat sărac asudă într-o lungă agonie / Tînărul. O lampă-ntinde limba-avară și subțire, / Sfîrîind în aer *bolnav*. – Nimeni nu-i știe de știre / Nimeni soarta-i n-o-mblînzește, nimeni fruntea nu-i mîngîie” (*Înger și demon*; O, I, p. 52), starea de criză a umanității, anterior venirii lui Isus: „Cărții vechi, roase de molii, cu păreții afumați, / I-am deschis unsele pagini, cu-a lor litere bătrîne, / Strîmbe ca gîndirea oarbă unor secole străin, / Triste ca *aerul bolnav* de sub murii afundați” (*Dumnezeu și om*; O, IV, p. 191).

În întunecimea spațiului în care îl poartă magul pe Feciorul de împărat fără stea, înscris într-un traseu de inițiere în sensurile lumii, *aerul e negru*: „Bătrînul în urmă-i el poarta o-nchide. / Adînc întuneric i-nconjur atunci – / Pe masa cea mare încet el aprinde / Potirul albastrui vioarei cei blînde, / Ea-aruncă-n *negru aer* raze, vinete dungi” (O, IV, p. 165).

Într-un imaginar marcat de tensionarea ființei umane, încărcată de iubire, între deschiderea așteptării: „Pe fruntea fugoasă a undelor mării / Resplendă o stea / Prin *aerul luciu* de vraja visării / O rază de nea. // Un cîntec fantastic pămîntul răzbate / Un cîntec de dor / Se pare că *vîntul în aer se zbate* / Se frînge de-amor” și integrarea durerii neîmplinirii în manifestarea plînsului cosmic, *aerul* de fier instituie dominarea profanului peste Ființa lumii: „Și *aerul luciu* al lunei se stinge / Ș-un *aer de fier* / S-așează pe cîmpuri, pe marea ce plînge / Pe munții ce gem” (*Fragment*; O, I, p. 495).

În tabloul revoluției franceze, din *Împărat și proletar*, într-o dinamică dimensionată de relația alb – negru, *aerul*, expresie a violenței, fond dominant, e *roșu*: „Pe stradele-n crușite de flacări orbitoare. /...// Ca marmura de albe, ca ea nepăsătoare, / Prin *aerul cel roșu*, femeii trec cu arme-n braț, / Cu păr bogat și negru ce pe-umeri se coboară / Și sîinii lor acopăr – e ură și turbare / În ochii lor cei negri, adînci și disperați” (O, I, p. 62).

II. La cel de al doilea nivel, semnul poetic *aer*, numind unul din cele patru elemente primordiale, are „sarcină mitică” în însuși nucleul său semantic.

1.1. Sensurile pe care le generează rezultă din corespondența intimă cu un imaginar uranian și din intrarea în corelație cu alt element primordial: *acvaticul*; *aerul*, *apa* și *lumina* se constituie în principii ale genezei lumii: *aerul* și *acvaticul* sînt consubstanțiale în temporalitatea genezei cosmice, prin *geniul luminii*:

„Și-nainte, înainte / Zboară geniul de lumină. / Îndărătu-i, pintre neguri / A rămas un fluviu clar / De albastru senin aer. / În dungi supte, în cordele / De argint, ele suspendă / Fluturări și creți în calea / Rîului de-aer albastru, / Ce de cale îi servește / Mîndrului geniu și nalt / Al luminei.” (*Într-o lume de neguri*; O, IV, p. 488).

1.2. *Aerul, focul, și apa*, elemente primordiale în trecerea haosului în cosmos, își revelă prezența în întruparea Luceafărului în ipostază umană, semn al esenței sale, congeneră Ființei lumii: „În aer rumene vâpăi / Se-ntind pe lumea-ntreagă / Și din a chaosului văi / Un mîndru chip se-ncheagă” (*Luceafărul*; O, I, p. 171), „Din foc, din aer și vâpăi / El sta să se culeagă / Coboară-a haosului văi / Lumină lumea-ntreagă” (*Luceafărul*, var.; O, II, p. 379), „El sta din aer și vâpăi / Ființa s-o culeagă / Coboară-a chaosului văi și umple lumea-ntreagă” (*idem*, p. 396), „Din aer rumene vâpăi / Și mări și lumea-ntreagă / Și din a vînturilor văi / Un tînăr se încheagă” (*idem*, p. 425).

1.3. *Lumina și focul*, reprezentate stihial prin *fulger*, și *acvaticul*, anulîndu-și esența – viața, intră într-un imaginar escatologic – din închipuirea-voioșă / blestem a poetului – în care *aerul* însuși, condiție a genezei și ființării lumii e *mort*: „Marea valur’le să-și miște și să tremure murindă, / Norii, vulturii mariumbrii, a lor aripi să-și aprindă, / Fulgeri rătăciți s-alerge spintecînd *aerul mort*” (*Memento mori*; O, IV, p. 149).

III. În poetica eminesciană creativitatea poetică este consubstanțială creativității divine, consubstanțialitate prezentă în nucleul semantic al semnului poetic *lumină* și manifestată în semantica relațiilor în care intră, în diferite moduri, semnul poetic *aer* cu sarcină mitică.

1.1. Poezia *Într-o lume de neguri* este, în interpretarea Ioanei Em. Petrescu, „o imagine, voit ambiguă, a răsăritului de soare și a răsăritului lumilor, căci geneza nu e decît un răsărit al gîndirii din adîncul regiunilor albe” (1994, p. 27). Aceeași creație poate fi receptată, totodată, și ca o imagine semnificînd geneza lumilor semantice. Argumentează în acest sens nucleul esențial al poeziei eminesciene, manifestat în această poezie prin înseși relațiile semantico-sintactice dintre sintagma *geniul luminii și rîul de aer albastru*; *aerul* – semn al libertății și *lumina* – semn al creativității sînt coparticipante la geneza lumii și la geneza lumii poetice, printr-un imaginar în care converg la instituirea aceluiași sens, în două ipostaze, semne desemnînd alte elemente primordiale, în primul rînd acvaticul: „...ele suspendă / Fluturări și creți în calea / Rîului de aer albastru, / Ce de cale îi servește / Mîndrului geniu și nalt / Al luminei” (O, IV, p. 488). *Aerul* și *lumina* sînt, de altfel, într-o însemnare-manuscris, elemente principale în recunoașterea identității ființei creatoare: „În genere, orice cap omenesc samănă c-o odaie, numai e-ntrebarea ce fel de odaie, ce *aer* și ce *lumină* e în ea și ce societate găsești” (*Despre cultură și artă*, p. 41). Fraza este parte dintr-un fragment mai amplu în ms. 2287, în care imaginarul creativității, dominat de *lumină*, are ca nucleu semantic esențial dialogul dintre lumea exterioară și lumea interioară a Poetului / Artistului, dialog întemeiat pe principiul mimesisului creator;

locul oglinzii, mărginind reflectarea, este luat aici de un complex de oglinzi, prin care lumea reflectată și subiectivitatea reflectantă se întrepătrund: „Capul unui om de talent e ca o sală iluminată cu părăși de oglinzi. De afară vin ideile într-adevăr reci și indiferente – dar ce societate, ce petrecere găsesc! În lumina cea mai vie ele-și găsesc pe cele ce s-asamăn, pe cele ce le contrariază, dispută – concesii și ideele cele mari ies înfrățite; toate cunoscându-se, toate știind clar în ce relațiune stau sau pot sta – și astfel se comunică și auditoriului și el se simte în fața unei lumi armonice, care-l atrage” (*ibidem*).

1.2. În temeiul principiului armoniei lumii și a raportului ființei umane cu Ființa lumii – „Timpul care bate-n stele / Bate pulsul și în tine” (*Glossă*, var.; O, III, p. 109) – *aerul*, condiție a creativității prin însăși apartenența la primordialitate, este integrat într-un imaginar în care, prin relații semantico-sintactice cu semne poetice din câmpul semantic al muzicii, se revelă raportul de continuitate *creator – creație*, specific gândirii Antichității: „Tu ești *aerul*, eu harpa / Care tremură în vînt / Tu te miști, eu mă cutremur / Cu tot sufletul în vînt. // Eu sînt trubadurul. *Lira / Este sufletul* din tine, / Am să cînt din al tău suflet / Să fac lumea să suspine” (*Catrene*; O, IV., p. 514), „Tu ești un rege, eu sînt regină / Eu sînt un chaos, tu o lumină, / Eu sînt o *arpă* muiată-n vînt / Tu ești un *cînt*” (*Replici*; O, IV, p. 49).

1.3. Desfășurarea raportului *creator – creație* poate însemna existența virtuală a sursei de poezie în lumea însăși, adică sacrul din Ființa lumii, existent ca atare prin însuși faptul creației dintii și care se cere a fi revelat. Poetul nu creează *ex nihilo*, el revelă esența lumii prin actul său creator, întemeiat pe un dialog cu esența ascunsă de stratul fenomenal al lumii. Este aceasta modalitatea prin care intră în comunicare cu Ființa lumii Feciorul de împărat fără stea, călugărul-ipostază a poetului orfic din *Povestea magului călător în stele*: „Eu de pe stîlpul negru iau arfa de aramă, /...// Și cînt... Din valuri iese cîte o rază frîntă / Și pietrele din țarmuri îmi par a suspina. / Din nori străbate-o rază molatecă și blîndă, / O rază diamantă cu-albeața ei de nea.// Și raza mă iubește, mîngîie a mea frunte / Cu-a ei lumină blîndă – o muzică de vis / Din *aer* și din mare cîntului meu răspunde, / *Cîntec născut din ceruri și-al mării crunt abis*” (O, IV, p. 172). Intrarea în comunicare înseamnă, în esență, re/constituirea unității *creație – creator – creație* în dinamica ei specifică: „Cîntînd pe-a mea arfă sălbatcă, vibrîndă, / Am pus în ea o parte a sufletului meu. / E partea cea mai bună, mai pură și mai sfîntă / Ce într-o noapte albă, pe-o rază tremurîndă / Părăsi lemnul putred, zburînd la Dumnezeu. // Cînd noaptea însă-i caldă, molatecă și brună, / Atunci o chem din mare, atunci o chem din lună / Pe-acea parte iubită a sufletului meu / Și ea venind prin noapte /...//.../ E o făptur-aielvea, cu *gînd din gîndul meu* / Dintr-un noian de raze am întrupat-o eu /.../ Și *sufletul din mine e și sufletul său*. // Tot ce-am gîndit mai tînăr, tot ce-am cîntat mai dulce, / Tot ce a fost în cîntu-mi mai pur și mai copil / S-a-mpreunat în marea *aerului* steril / Cu razele a lunei ce-n nori stă să se culce / Și a *format un înger frumos și juvenil*” (*idem*, p. 173). Unitatea, coeziunea internă a creației (*chip, înger*) este dată și susținută de primordialitatea *aerului*: „Ia una cîte una icoanele pălite, / Ia una

cîte una o und', o stea de foc / Și toate sînt nimica... cînd toate la un loc / Pot în tine visarea și cîntul să-l escite, / Minteă să-ți strice poate al razelor blînd joc, / Ce se-mpreună-n *aer*, care se sparg în nori, / Care răsfrîng în valuri spumînzi și gemători” (*ibidem*).

Integrat în desfășurarea unui imaginar similar, *aerul* e spațiul în care se poate ivi, în poemul dramatic *Mureșanu, chipul-creație*, rezultînd tot din dialogul poetului cu Ființa lumii: „Dar vezi... nu vezi tu colo... apare-un chip *d-omăt*. / Cu glasul-i ea te cheamă încet... tot mai încet... / Auzi! Vîntu-n ruine și undele se vaier, / De mîne diafane nu vezi duse prin *aer* / Colo făclii de smoală, lumini de roșii torții / Ce noaptea o pătează în trist lăcașul morții? /.../ Acum, acum ea iarăși prin tremurînde facle / Coboară scări de piatră a uriașei racle... // CĂ-LUGĂRUL (în extaz): E albă...-n întuneric vād *chipul* ei lucind / Ca pe o tablă neagră o umbră de argint. /.../ CHIPUL: Vin! eu vin / Sufletu-mi în vecia-i atras de-a ta chemare, / Din *noaptea neființei* înfiorat apare... /.../ Și *am urmat cîntării... ființa mea apare* / Și-aruncă umbra-i tristă pe fruntea ta cea mare” (O, IV, p. 311-312), iar *chipul* se recunoaște parte integrantă, în desfășurare dinamică, în unitatea *creator – creație*: „Gîndirile-ți mărețe în gîndul meu cuprind, / La sufletu-ți de flacări eu sufletu-mi aprind...” (*idem*, p. 312).

1.4. În poemul *Povestea magului călător în stele*, în traseul inițiativ al Fiului de împărat, într-una din etape, *aerul* instituie spațiul în care se revelă tensiunea interioară a ființei umane între profan și sacru. În bătălia pe care o dă cu sine Fiul de împărat, care și-a asumat ascetismul mînăstirii pentru a se smulge lumii profanului, *aerul* semnificînd ‘*întul*’, dar lipsit de sacralitate: „Dar vai! ș-acolo-l urmă visările-i amare, / Căci lumea cu-a ei visuri gîndirea i-au supus. / Aici însă visarea-i e adînc-omoritoare, / Căci în chip de femeie s-arată-n *aer sus*. / Lumești gînduri într-alt chip împleau sufletul său. / El cugeta la toate, ci nu la Dumnezeu” (O, IV, p. 176) îi ia locul *aerul dimineții*, semnificînd *deschiderea ființei* spre lumea sacrului și spre creativitate: „Pe noaptea-i sufletească, tainică, rece, stinsă, / Căzu ploaie de raze cu cer senin și dalb / Și sufletu-i se împle iar cu icoane-aprinse, / O *auroră*-l împle cu *aeru-i roz-alb*. / Din cer cade alene o dulce stea desprinsă / Și se preface-n înger, plîns de iubire, alb, / Și-n inimă-i aude un dulce glas de-argint / Ca sunetu-unui clopot prin noapte aiurind. // Magul își răzgîndește-a călugărului soarte! / «E-aievea-acea ființă, visele-ți nu te mint / Dar nu-i aci în lume...»” (*ibidem*).

În blestemul aruncat de Anul 1848 – în ipostază distructivă, în poemul *Mureșanu*, – asupra poetului: „De viața ta mizeră moartea să nu se-atingă / Dar minteă ta senină s-o-ntunece, s-o stingă, / Să intre-o noapte vană cu *aer amorțit* / În inima ta stearpă, în capu-ți pustiit” (O, IV, p.473), imaginea *aer amorțit* semnifică suspendarea forței creatoare a poetului care trăiește starea de criză a timpului istoric ce a luat în stăpînire ființa neamului său și propria ființă: „Ci prin *al nopții aer întunecos și des* / Abia pătrunde galben lumina-n raze rare / Precum se fur speranțe în inime amare. / Cînd somnul frate-al morții pe lume falnic zace /.../ Ce ochi veghează umed? ...Ce sînge se frămîntă? / Ce suflet țipă-n doliu?... ce liră jalnic cîntă? / Sînt eu!... Privesc trecutul...” (*idem*, p. 470).

Reinstituirea raportului intim cu dimensiunea sacră a Ființei lumii conduce la depășirea stării de criză și, odată cu ieșirea din noapte, Poetului i se revelă condiția de Profet al luminii: „O, munții cu-a lor frunte gândindă-n nouri creți, / Când se-ncunun cu raze, ai zilei sînt profeți, / Și capete de geniu cînd ard, cînd se inspiră, / Arderea lor arată, la lumea ce-i admiră, / Că ziua e aproape... / Și palizii poeți / *Profeți-s plini de vise ai albei dimineți*” (*idem*, p. 474-475).

2.0. În dezvoltarea acestei a treia direcții de semnificare, în cîmpul semantic *aer* sînt atrași sau își revelă prezența și funcția simbolică, pe de o parte, semnele *vînt, uragan, furtună*, dezvoltînd, ca *stihii, voci ale Ființei lumii* (G. Bachelard), pe de alta, semnele poetice *zbor / a zbură, pasăre, aripă*, avînd ca nucleu semantic *transcenderea* limitelor, prin creație și absolutizarea trăsăturii semantice *libertate a aerului*.

2.1. Într-o simfonie de amplitudine și forță wagneriană, semnul poetic *uragan* instituie imaginea de dimensiuni cosmice a poetului și a bătăliei între zeii Daciei și zeii romanilor, pe care o interpretează: „*Cîntăreț e uraganul* pentru lupta care arde. / Bolta lirei lui e cerul, stîlpi de nori sînt a lui coarde. / Vînturînd *stelele* roșii prin argintul neguros, / Ele lunecă frumoase prin îmflarea sîntă-a strunii, / Gînduri d-aur presărate în cîntările *furtunii*, / *Codri*-antici de *vînt* se-ndoae și răspund întunecos.” (*Memento mori*; O, IV, p. 136), prin dezvoltarea unui dialog între terestru, reprezentat de *codru*, marcat cu semnul Absolutului cosmic, în opoziție, la Eminescu, cu *pădure*, purtînd marca temporalității relative, și uranian, reprezentat de *stihii-voci ale Ființei (furtuna, vîntul)* și de *stele*, semne ale transcendenței.

2.2. În imaginarul semnificînd, în poezia *Într-o lume de neguri*, geneza lumii și, totodată, întemeierea lumii poetice, semnul poetic *zbor* își revelă trăsătura *creativitate* în corelația semantico-sintactică în care intră cu semnul poetic *aer*, purtînd mărcile *nemărginirii* prin imaginea *fluviului / riului* și prin cromatică (*albastru*), imagine a creației realizate: „Și-nainte, înainte / *Zboară geniu de lumină*. / Îndărătu-i pintre neguri / A rămas *un fluviu clar* / De *albastru senin aer*” și imagine a creației în desfășurare infinită: „...ele suspendă / Fluturări și creți în calea / *Riului de-aer albastru*, / Ce de cale îi servește / Mîndrului *geniu* și nalt / *Al luminei*” (O, IV, p. 488).

2.3. *Zborul, pasărea și aripa*, cu trăsătura semantică-nucleu comun: *dezmărginirea / nemărginirea / transcenderea* intră definitiv în imaginarul Poetului, în creația de tinerete *Numai poetul*: „Numai *poetul*, / Ca *pasări ce zboară* / Deasupra valurilor / Trece peste *nemărginirea timpului*” (O, IV, 459) și în poemul de inițiere *Povestea magului călător în stele*.

În momentul în care ia hotărîrea să plece în călătoria inițiativă, „Să vadă-n cartea lumii un înțeles deschis, / Căci altfel viața-i umbră și zilele sînt vis” (O.IV, p. 154), Feciorul de împărat e conștient că trebuie să-și dezmărginească gîndirea; condiția este urcarea pe jos a muntelui sacru, semnificînd esența ascensională a călătoriei, tentînd Absolutul: „Atunci eu mă voi duce, pe calul pag călare, / M-oi duce pîn-la poala a muntelui Pion / Și-apoi pe jos de-acolo eu muntele-am

să sui / *Ca gândurilor mele aripe să le poi*” (*idem*, p. 155). *Aripa*, ca semn al dez-mărginirii gândirii, este totodată semnul smulgerii de sub mărginirea lumii fenomenale: „*Aripe*, ca să știe ce e deșertăciunea: / Să treacă ale lumii curs mizer și meschin /.../ Să n-ascult decît glasu-adevărului senin” (*ibidem*). Feciorul de împărat se eliberează din lumea fenomenală, începîndu-și *zborul* – sfătuit de mag – cu *aripa Somnului*: „Bea – zice – atunci somnul din muri se coboară / Și ochi-ți sărută cu dulce surîs; / Atunci tu grumazu-i cu brațu-nconjoară, / El *aripa* lui și-o ridică și *zboară*, / Te duce cu dînsul în lumea de vis” (*idem*, p. 166) și trece pragul lumii transcendentului prin revelația *aripii de înger*: „Pe umerii umbrei el fruntea și-o lasă / Și-aude suflarea-i cea caldă bătînd / Și dus el se simte în lumi luminoase, / În corure sfinte, prin stele-auroase / Aude cum sună *aripa de-argint*. // El ochi-și deschide, deasupra lui vede / Doi ochi mari albaștri, adînci visători. /...// E beat de a visului lungă magie, / În brațe-i pe *înger* mai tare-a cuprins / Și umbra surîde, cu-*aripa*-l mîngîie” (*idem*, p.166-167).

2.4. Rezultat al creativității desfășurată sub semnul sacrului, consubstanțială creativității divine, creația poetică este accesibilă ființei umane în condițiile *inocenței*, conotată de semnul *aripă*: „Da, la voi se-ndreaptă *cartea-mi*, / La voi *inimi* cu *aripe*. / Ah! lăsați ca să vă ducă / Pe-*altă* lume-n două clipe” (*Aducînd cîntări mulțime*; O, IV, p. 501).

Inaccesibilă ființei umane rămasă prizonieră în marginile lumii profane, creația poetică este recunoscută în atributul sacralității și eternității ei și asumată de Ființa lumii, reprezentată în poemul *Dintre sute de catarge* de elementele primordiale *aer* și *apă* prin *vînturi* și *valuri*: „Ne-nțeles rămîne *gîndul* / Ce-ți străbate *cînturile*, / *Zboară* vecinic *îngînîndu-l* / *Valurile*, *vînturile*” (O, IV, p. 396); construiește acest sens structura semantico-sintactică în care sînt integrate imaginarului dominat de cele două elemente primordiale, semnele poetice *a zbură* și *a îngîna*.

BIBLIOGRAFIE

1. Mihai Eminescu, *Opere* (Ediția critică întemeiată de Perpessicius și continuată de P. Creția și D. Vatamaniuc): vol. I, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1939; vol. II, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1943; vol. III, Fundația „Regele Mihai”, București, 1944; vol. IV, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1952; Trimiterile se fac la această ediție prin siglele O, I, II, III etc., cu indicarea titlului poeziei și a paginii.
2. Mihai Eminescu, *Despre cultură și artă*, Editura Junimea, Iași, 1970.
3. Ioana Em. Petrescu, *Mihai Eminescu – poet tragic*, Editura Junimea, Iași, 1994.

Vasile **LIMBA ROMÂNĂ –** PAVEL **UNITATE ÎN DIVERSITATE***

În contextul situației socioculturale și politice de la sfârșitul anilor '80 – începutul anilor '90, semnificația adopției legislației lingvistice la 31 august 1989 și a inițierii Sărbătorii Naționale *Limba noastră cea română* este greu de subapreciat. Limba rusă a strâmtorat sfera de utilizare a românei literare în zonă, în primejdie era și simțirea de neam. Regimul sovietic a cultivat în mod conștient dezbinarea, ura împotriva a tot ce e românesc, proces început în Basarabia încă în timpul Rusiei țariste. Mulți concetățeni erau amenințați de pericolul aculturației. Libertatea de exprimare, oficializarea limbii române și revenirea la alfabetul latin constituie o reală cucerire, poate cea mai mare de la 1989 încoace.

Perioada care a trecut de la momentul când ne-am rugat îngenunchind în Piața Marii Adunări Naționale și am exclamat „Limbă, alfabet / limbă, alfabet!” a fost definitorie, pentru multă lume, în procesul de conștientizare a adevărului că limba națională este testimoniul esențial și cel dintâi semn al identității neamului nostru. E adevărat că la 1989 legislatorii au optat pentru „un prezent care era depășit” și că aceeași legislație lingvistică va avea altă conotație după 1991, adică după proclamarea independenței Republicii Moldova.

În chestiunea unității limbii române, inclusiv a istoriei și folosirii glotonimului „limba moldovenească”, știința lingvistică s-a pronunțat de mult. A făcut acest lucru, public și cu demnitate, și Academia de Științe a Moldovei. Adunarea Generală Anuală a Academiei din 28 februarie 1996 a confirmat opinia științifică argumentată a specialiștilor filologi din republică și de peste hotare, aprobată

* La baza acestui studiu stă raportul științific pe care prof. univ. dr. habilitat Vasile Pavel l-a prezentat, la 28 august 2008, în sala de conferințe a Academiei de Științe a Moldovei, când a avut loc, conform programului de lucru, ședința solemnă a Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al A.Ș.M.

prin Hotărârea Prezidiului A.Ș.M. din 9 septembrie 1994 (în adoptarea deciziei Prezidiului Academiei de Științe, un rol determinant l-a avut acad. Silviu Berejan, director al Institutului de Lingvistică al A.Ș.M. la acea dată), potrivit căreia „denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este *Limba Română*”. Cu părere de rău, savanții nu au fost auziți. Parlamentarii noștri nu au fost în măsură să se ridice nici până acum la înălțimea convenită pentru promovarea limbii națiunii titulare, și anume: denumirea corectă a limbii oficiale și crearea condițiilor de „securitate lingvistică” necesare pentru promovarea nestingherită a acesteia [7, p. 215].

Politica a fost și este așa cum este, știința trebuie să rămână pe pozițiile ei. Într-adevăr, „politica stă sub vreme, știința stă în adevărul ei” [11, p. 7].

Realitatea glotică din Republica Moldova a fost întotdeauna cea românească, dar vorbirea locală continuă să fie interpretată (în fond, de nespecialiști) în spirit dezbinatoriu, antiromânesc. Încă în R.A.S.S.M. (1924-1940), la comanda Moscovei, s-a încercat a zămisli, fără sorti de izbândă, un mijloc artificial de comunicare, o limbă „cultă”, chipurile, care, după cum se credea, nu are nimic cu româna, deși în realitate nu mai era măcar „dialectală moldovenească”, ci un „erzaț de română” [1, p. 99], altfel spus, un surogat de grai, și nicidecum un viu grai moldovenesc. Drept model al unui asemenea mijloc de comunicare este *Gramatica moldovenească (partea I, Fonetica și Morfologia)*, Tirișpolea, anu 1930, cu alfabet rusesc. Autorul ei, L.A. Madan, afirmă că „*Gramatica fișticării linghi în temelii s-alcătuiești după vorba jii a norodului*” și că „*limba moldovnească, în cari grăiești amu norodu moldovnesc, esti limba sânistătoari, diosăghită di limba românească*” („Pricuvântarea avtorului”, p. XI-XII). El încearcă a „crea” în gramatica sa un alt metalimbaj gramatical, o terminologie „*diosăghită di limba românească*”: *sloguri* „silabe”, *starnic* „substantiv”, *multuratic* „plural”, *sânguratic* „singular”, *căderi* „caz”, *treptili di potrijiri* „gradele de comparație”, *aplecarea cuvintelor cu sfârșātu fără lojitură* „declinarea cuvintelor cu terminație neaccentuată”, *numărătoarili cătnici* „numerale cardinale”, *locdinumi* „pronume”, *graiu* „verbul”, *hotărârea graiului* „definiția verbului” etc. Acest manual a fost recomandat pentru editare de către profesorul din Moscova M. V. Serghievskii, ideologul principal al limbii moldovenești, care în vara anului 1925 și în anii 1928-1930 a cercetat graiurile moldovenești din R.A.S.S. Moldovenească și l-a sprijinit pe L. A. Madan, „teoreticianul” moldovean al unei noi „limbi” romanice de est („limba moldovenească”), în ideea care se trage de pe timpul țarismului în Basarabia (1812-1918). Vorba e că după Unirea Principatelor (1859), în Basarabia s-a interzis utilizarea glotonimului limba română; funcționarii țariști aveau indicații secrete de a înrădăcina în Basarabia „un dialect apropiat limbii slave” [2, p. 12, 22].

Ca orice limbă, limba română este o u n i t a t e î n d i v e r s i t a t e . Lingvistica actuală distinge trei tipuri principale de varietate (diversitate) glotică:

a) varietate d i a t o p i c ă sau geografică (generează variante teritoriale: dialecte, subdialecte, graiuri care constituie obiectul dialectologiei și al geografiei lingvistice);

b) varietate *d i a s t r a t i c ă* sau socială (generează variante specifice unor grupuri socioculturale, numite inițial dialecte sociale, care constituie obiectul sociolingvisticii) și

c) varietate *d i a f a z i c ă* sau stilistică (generează variante stilistice, desemnate ca variante stilistico-contextuale care constituie obiectul stilisticii).

Dat fiind că limbajul este creativitate, nu există „limbi istorice monolitice unitare”, fiindcă prezintă diferențe în spațiu, diferențe socioculturale și diferențe stilistice [4, 11-12]. Ca lingvist dialectolog, în comunicarea de față supun atenției examinarea unor aspecte ale *variației* determinate de *e o g r a f i c*.

Limba română are patru dialecte: dacoromân, aromân (macedoromân), meglenoromân și istroromân. Ultimele trei sunt dialecte sud-dunărene. Numai dialectul dacoromân și-a dezvoltat o formă literară. Specificul dialectal nu afectează unitatea limbii române, mai ales că pe baza tuturor varietăților geografice s-a constituit o singură limbă de cultură, o limbă literară unică, pe care marele lingvist Eugeniu Coșeriu a numit-o *e x e m p l a r ă* [4, p. 12].

Varietatea dialectală din interiorul limbii române – al dacoromânei – ține, pe de o parte, de două grupuri de graiuri: *grupul sud-estic* (graiurile din Muntenia, Oltenia, Dobrogea, sud-vestul Basarabiei și sud-estul Transilvaniei) și *grupul nord-vestic*, mai extins și mai puțin unitar (e vorba de graiurile de pe restul teritoriului dacoromânei). Această repartiție a fost stabilită inițial de Al. Philippide în lucrarea sa *Originea românilor* [10, p. 389-405]. Ea reflectă „o structură dialectală anterioară”, ilustrată de primele atestări ale dacoromânei (secolul al XVI-lea), dar care rezultă, în parte, și din datele oferite de *Atlasul lingvistic român (ALR)*, alcătuit la mijlocul secolului al XX-lea, pe care se întemeiază, pe de altă parte, clasificarea dacoromânei în cele cinci subdialecte: *moldovean*, *muntean*, *bănățean*, *crișean* și *maramureșean*, repartiție dialectală acceptată azi ca atare de majoritatea dialectologilor [vezi: 12, p. 163-423].

Graiurile din Basarabia, Bucovina și Transnistria țin astfel de subdialectul *m o l d o v e a n* al dialectului dacoromân. Fără a neglija studiile monografice, voi sublinia că cea mai documentară descriere a graiurilor limbii române a fost realizată în hărțile atlaselor lingvistice și pe baza acestora. Asemenea opere fundamentale nu rareori sunt puse alături de arhivele istorice.

Limba română dispune de trei tipuri de atlase lingvistice ale graiurilor dacoromâne: *național*, *regional* și *regional-sinteză*, toate elaborate în mai puțin de un secol.

Primul atlas lingvistic național, editat în 1909, la Leipzig, îl datorăm romanistului german Gustav Weigand (1860-1930), fiind unul dintre primele atlase lingvistice realizate pe plan mondial. Cuprinde 67 de hărți, cele mai multe fonetice, având la bază anchetele efectuate de Weigand la fața locului, în 752 de localități, inclusiv în Bucovina și Basarabia. Profitând din plin de metodologia elaborării aceluși „cap de serie”, reprezentat de *Atlasul lingvistic al Franței* al lui Gilliéron și Edmont, școala lingvistică clujeană, condusă de Sextil Pușcariu,

personalitate științifică multilaterală, a realizat, prin Sever Pop și Emil Petrovici, la mijlocul secolului al XX-lea, cel de-al doilea atlas național, *Atlasul lingvistic român (ALR)*, unul din cele mai reușite atlase lingvistice în romanistică.

În ultimele cinci decenii, geografia lingvistică românească e dominată de elaborarea atlaselor lingvistice regionale (*NALR / ALRR*), șapte dintre care au fost întocmite în Țară – pe provincii istorice: Oltenia, Maramureș, serii complete; Muntenia și Dobrogea, Transilvania, Moldova și Bucovina, Banat și Crișana (în total 25 de volume). Au trudit la realizarea lor distinși dialectologi din București, Cluj-Napoca, Iași, Timișoara. La Chișinău, în cadrul Institutului de Lingvistică al A.Ș.M., au fost pregătite și editate 8 volume: patru din *Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)* (1968-1973), coordonator și coautor R. Udler, și altele patru, continuare la *ALM*, sub titlul revăzut, adecvat *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria (ALRR. Bas., 1993-2003)*, coordonator și coautor subsemnatul.

Un eveniment științific remarcabil este apariția recentă în cadrul Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române a primului volum din *Atlasul lingvistic român pe regiuni: Sinteză (ALRR. Sinteză)*, București, 2005, coordonator prof. univ. dr. Nicolae Saramandu. Este pentru prima dată când se elaborează, la nivel romanic, un asemenea *atlas-sinteză*. Volumul include 135 de hărți realizate prin simboluri. Rețeaua este de 1203 localități, dintre care 205 sunt din rețeaua de puncte cartografice cuprinse în *ALM*.

Spre sfârșitul secolului trecut cartografia lingvistică se îndreaptă și spre o largă colaborare internațională, concretizată în elaborarea *Atlasului lingvistic romanic (Atlas Linguistic Roman, ALiR)*, *Atlasului limbilor Europei (Atlas linguarum Europae, ALE)* etc., la care au participat sau continuă să participe activ și dialectologi de la Academia Română și Academia de Științe a Moldovei. Până acum au apărut șase fascicule din *ALE* (1983-2006) și două volume din *ALiR* (1995-2002), în care, de la începutul anilor '90 înapoi, limba vorbită în Republica Moldova este numită *limba română*.

Atlasele lingvistice au pus astfel la dispoziția lingviștilor (și nu numai) o bogăție de date fără precedent. Acestea li se adaugă *Arhiva fonogramică a limbii române*, textele și glosarele dialectale.

Să folosim în mod creator tezaurul popular cuprins în atlase. Hărțile lingvistice ilustrează, adesea, lupta dintre cuvintele vechi și noi, migrația lor, felul în care este evitată omonimia sau este *creat* un cuvânt, proces care în opinia lui Coșeriu este un „act poetic”. În concepția lui Gilliéron, omonimia este o boală primejdioasă pentru cuvinte. În acest sens, de exemplu, *ALR* pune în evidență extensiunea, în Muntenia și în sud-vestul Basarabiei, a formei diminutive *porumbel* pentru pasărea numită în Ardeal *porumb*, iar în Moldova *hulub*. Aria *porumbel* în Muntenia se suprapune și coincide aproape total cu aria *porumb* „păpușoi”. E o dovadă că forma *porumbel* pentru pasăre s-a generalizat, susține S. Pușcariu, evitându-se astfel omonimia cu planta numită *porumb*.

Rezultatele îndelungatelor anchete dialectale de teren și editarea atlaselor lingvistice sunt urmate, firește, de reflectarea profundă asupra fenomenelor studiate. Prin elaborarea atlaselor lingvistice și prin investigațiile asupra faptelor cuprinse în asemenea lucrări, afirmă E. Coșeriu, au fost îmbogățite cu principii teoretice nu numai lingvistica generală și istorică, ci și metodologia lingvistică [vezi: 3, p. 25-90].

Merită să fie reținut că realitatea varietății regionale a fost asociată de cărturarii români cu conștiința apartenenței la o limbă comună și la originea comună. Varlaam și-a intitulat *Cazania* sa din 1643 *Carte românească de învățatură*. Militând pentru o limbă unitară, convins că se adresează românilor din „toate țările”, ca entitate etnică unitară ca și limba, Simion Ștefan, mitropolit al Transilvaniei, scria următoarele în predoslovie sa la *Noul Testament de la Bălgrad* (1648): „...rumânii nu grăescu în toate țările într-un chip... Bine știm că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sânt buni care împlă în toate țările, așa și cuvintele acelea sânt bune carele le înțeleg toți...”. „Așijderea și limba noastră din multe limbi este adunată..., măcară că de la Râm ne tragem” (Grigore Ureche); „Românii dintr-o fântână au izvorât și cură” (Constantin Cantacuzino).

Particularitatea u n i c i t ă ț i i situează limba literară la un nivel superior diversității regionale. Dar ca forme de existență a limbii române, graiurile populare și limba literară reprezintă realități interferente. La început textele noastre conțineau multe caracteristici regionale. A urmat un proces îndelungat al unificării lingvistice, proces de identificare a criteriilor de evaluare și de alegere a ce este mai bun, mai potrivit pentru normele cu caracter supradialectal [6, p. 46-48].

Cercetând limba tuturor monumentelor literare din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea și încercând s-o localizeze, cunoscutul lingvist Ion Gheție a reușit să stabilească, în lucrarea sa capitală *Baza dialectală a românei literare*, puternica p r e s i u n e pe care o exercită, în perioada 1656-1715, „graiurile asupra normelor literare”, fenomen vizibil mai ales în Muntenia și Moldova și reflectat îndeosebi în *Biblia de la București* (1688) și, respectiv, în cărțile lui Dosoftei, prin tendința de a reduce „decalajul existent între normă și grai” [5, p. 624-625].

Între 1715-1780 se încheie procesul de naționalizare a serviciului divin, eveniment de o importanță excepțională în istoria limbii române literare, având în vedere rolul literaturii religioase în evoluția culturii românești. Acest proces are loc în împrejurări favorabile expansiunii și impunerii ca normă, în „producția literară tipărită”, a variantei literare muntenești. Când, spre 1750, apoi după 1780-1830, tipografia de la Iași își intensifică activitatea, ea retipărește cărțile muntenești, fără a modifica normele literare ale originalelor [ibidem, p. 626-627]. Literatura religioasă, răspândită printre românii din toate Principatele, a îndeplinit, prin acuratețea limbii, o excepțională funcție unificatoare. „Aceste cărți bisericești au statornicit pentru toate veacurile unitatea limbei românești” (O. Ghibu).

Având în vedere stadiul atins astăzi de limba literară, se pare că majoritatea lingviștilor români acceptă teza emisă de ilustrul cercetător al istoriei limbii române literare, I. Gheție: *baza dialectală a românei literare este graiul muntean*, bineînțeles, în concluzie cu celelalte graiuri ale limbii române. Meritul principal în procesul de unificare lingvistică care are loc în anii 1836-1881 îi revine lui I. Heliade Rădulescu [ibidem, p. 616, 628]. Aici țin să adaug că la procesul de stabilizare a normelor limbii române literare moderne, unice pentru toți românii (moldoveni, munteni, ardeleni, bucovineni, maramureșeni etc.), au participat, de asemenea, moldovenii Gh. Asachi, C. Negruzzi, ardelenii Gh. Barițiu, A. Mureșan ș. a. C. Negruzzi îl numea pe I. Heliade Rădulescu „vindecător” al limbii române. După Eminescu, la baza formării și a dezvoltării limbii literare trebuie puse trei surse principale: operele cronicarilor și literatura religioasă, operele scriitorilor clasici și, nu în ultimul rând, viul grai popular: „Dar o adevărată literatură trainică care să ne placă nouă și să fie originală pentru alții, nu se poate întemeia decât pe graiul viu al poporului nostru”. Oriunde s-a aflat în timpul peregrinărilor sale, Eminescu însușea din varietatea de cuvinte, locuțiuni și expresii plastice, asimilându-și astfel spiritul vorbirii vii, spontane. Eminescu renunță însă la fonetismele ce i se păreau prea dialectale, indiferent dacă era vorba de o pronunție muntenească, moldovenească sau transilvăneană.

În Țară, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, limba culturii moderne românești reprezintă un „sistem constituit” în liniile sale generale. Unitară în ambele ipostaze – scrisă și orală –, limba literară „devine compatibilă” și cu utilizarea cotidiană, în comunicarea neoficială, restrâns familiară și amicală [6, p. 45-49]. În aceste condiții, faptele dialectale, regionale (de exemplu, *sî șîbî, carivái, gîni, žin, képt, nujë, făšém, soreancă* „floarea soarelui” ș.a.) sunt calificate drept *incorecte, neliterare*.

În Basarabia situația a fost oarecum diferită sub ocupația Rusiei țariste, când limba română nu a funcționat ca atare în sferele vitale (în învățământ, administrație, știință, literatură). Doar graiul moldovenesc a continuat să-și realizeze funcția comunicativă, limitată însă la nivelul cotidian, mai ales în mediul rural. Este semnificativă în această privință mărturisirea scriitorului basarabean Constantin Stamati-Ciurea (1828-1889): „Limba română rustică, precum o vorbește poporul nostru din Basarabia, a fost singurul izvor din care m-am adăpat; nici o școală populară măcar; am fost și sunt o insulă solitară în imensul ocean al slavismului. Mai mult nu zic” [vezi: *Opere alese*, Chișinău, 1957, p. 424].

Cât privește starea de azi a limbii române în Republica Moldova, cititorul nostru este familiarizat cu această problemă pusă în discuție în numeroase studii din ultimele două decenii. A rămas nesoluționată problema identității de limbă, ca și cea a identității etnice (și naționale). Limba are nevoie de prosperare și, mai ales, de stopare a poluării vorbirii orale cu împrumuturi nejustificate din limba rusă.

Pentru a preciza și a rezuma în câteva cuvinte constatările făcute mai sus, voi spune că graiurile limbii române din Republica Moldova și din zonele înveci-

nate țin în principal de subdialectul moldovean, vorbit pe ambele maluri ale Prutului, în spațiul Moldovei istorice. Niciodată nu s-a vorbit despre un grai basarabean, acesta identificându-se cu cel moldovean. În volumul colectiv, coordonat de Valeriu Rusu, *Tratat de dialectologie românească* (Craiova, 1984), Paul Lăzărescu include curajos (atunci când puțini dialectologi aveau acest curaj s-o facă) și descrie graiurile din Basarabia în cadrul general al subdialectului moldovean [12, p. 208-240].

Cele patru grupuri de graiuri din Basarabia, nordul Bucovinei și Transnistria, delimitate pe baza *ALM*, nu sunt nicidecum separate de celelalte graiuri românești nord-dunărene. În articolul *Limba română și graiurile ei teritoriale* (vezi: *RLȘL*, 1995, nr. 5) am arătat că așa-numitele graiuri centrale, care ocupă cea mai întinsă parte a teritoriului de la est de Prut și de dincolo de Nistru, au trăsături fonetice identice cu cele răspândite în graiurile din provincia Moldova (România). De pildă: realizarea africatelor prepalatale *ĉ, ĝ* în stadiul de fricativizare *š, ž* (*šerc* „cerc”, *žer* „ger”), realizarea labializării labiodentalelor *f, v* în stadiul *š, ž* (*šerbi* „fierbe”, *žin* „vin”), palatalizarea labialelor *p, b, m*, în stadiul *k, g, n* (*kept* „piept”, *gini* „bine”, *niriști* „miriște”) etc. Unele particularități recunosc caractere generale ale vorbirii românești din aria de nord-est a dacoromânei: conservarea fonetismului arhaic *dz* în elemente de substrat și în cele moștenite din latină *budză, urdzăcă, dzăuă, brândză*, utilizarea formei invariabile *a*, în loc de *al, ai, a, ale*, termeni din vocabularul activ ca *rărunchi, mai (maioră), cute, cocostârc, pântece, ciubotă, ogradă, glod, colb, hulub, perj, curechi, omăt, sudoare* care formează perechi cu termenii folosiți activ în aria sud-vestică, respectiv, *rinichi, ficat, gresie, barză, burtă, cizmă, curte, noroi, praf, porumbel, prun, varză, zăpadă, nădușeală*. Multe din caracteristicile grupului de graiuri de sud-vest (pe linia Cahul – Reni – Ismail – Chilia) fac arii comune cu graiurile muntenești (iotacizarea verbelor: *văz* „văd”, *spui* „spun”; termeni ca *război „război de țesut”, pâlnie, cormană* (la plug), *crastavete* „castravete” etc.).

Micile deosebiri de pronunție și de cuvinte determinate geografic nu se răsfrâng asupra comunității limbii în general. Românii munteni și ardeleni se înțeleg foarte bine cu românii moldoveni din Republica Moldova. Limba română este mult mai unitară decât italiana, franceza sau altă limbă romanică. Unitatea și comunitatea se manifestă prin posibilitatea de neîndoielnică înțelegere între românii de pretutindeni. Unitatea limbii române și a graiurilor ei teritoriale are la bază, în primul rând, un fond de cuvinte relativ numeros, care acoperă întreg spațiul glotic românesc. Caracterul unitar al graiurilor dacoromâne este explicat de lingviști prin faptul că ele au rămas tot timpul în contact, ceea ce a făcut posibilă „influența reciprocă” a graiurilor. Cuvintele rusești sau de altă origine ce mai băntuie azi în „regiunea ruptă din întreg”, precum *baistruc* „copil din flori”, *cleioncă* „mușama”, *mozóli* „bătătură” etc., elemente lexicale nesemnificative pentru caracterizarea graiului, vor dispărea de îndată ce limba română va funcționa cu temeinicie și fără a fi stingherită de limba rusă, care azi continuă să favorizeze crearea unui mediu lingvistic dezastruos.

Grauriile moldovenești de la est de Prut (ca parte integrantă a vorbirii moldovenești din Moldova istorică) nu au un statut autonom și luate în ansamblu ele n-au fost atrase într-o altă arie lingvistică, deoarece de-a lungul Prutului nu avem izofone și izomorfe, iar în majoritatea cazurilor, nici izolexe. Gramatica graiurilor cercetate este unitară. Or, unitatea limbii române se identifică, în fond, cu gramatica ei.

Tentativa de a sprijini ideea, din rătăcire sau rea-voință, că există o „limbă moldovenească” opusă *limbii române*, zămislită, chipurile, pe o bază dialectală moldovenească, este o gravă eroare și o absurditate. Substratul politic al problemei „limbii moldovenești” este evident. Limba vorbită și scrisă în Republica Moldova este *limba română*. Normele unice supradialectale ale românei literare s-au extins, de câteva secole încoace, în întreg spațiul glotic românesc prin concurs și consensul oamenilor de cultură din Moldova, Muntenia și Transilvania.

Cantemir și Creangă, Eminescu și Iorga, Hasdeu și Enescu, Coșeriu și Vieru, cu o vastă cultură și cu subtile caracteristici ale spiritului moldovenesc, toți geografic din nordul Moldovei, reprezintă la nivel național general geniul și poezia, știința și gândirea, limba și cântecul poporului român. În virtutea comunității originii romane a neamului și latine a limbii române, „...moldovenismul (în sensul bun al cuvântului – n.n. – V.P.) ...nu se opune românismului, ci este o formă a lui...” (E. Coșeriu).

Sărbătoarea *Limba noastră cea română* ne prilejuiește emoții frumoase, clipe inspirate. Prin limbă ne zidim cultura noastră spirituală. Savurăm sacrele adevăruri despre limbă care este „cartea de nobleță” a unui neam (V. Alecsandri), „întâiul mare poem al unui popor” (L. Blaga). Limba română este „însăși floarea sufletului etnic al românimii” (M. Eminescu). „În aceeași limbă / Toată lumea plânge, / În aceeași limbă / Râde un pământ. / Ci doar în limba ta / Durerea poți s-o mângâi, / Iar bucuria / S-o preschimbi în cânt” (Gr. Vieru).

Graiul fiecărei etnii este un viu monument popular, un tezaur profund al întregii experiențe de viață și creație. C u v â n t u l ca o comoară de gândire este creația vorbitorului, izvorât din harul imaginației, al frumosului și al binelui și consfințit în memoria neamului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Silviu Berejan, *Degradarea vorbirii orale într-un stat în care funcționează paralel două limbi oficiale* // Silviu Berejan, *Itinerar sociolingvistic*. Selecție și prefață de Alexandru Bantoș, Chișinău, 2007, p. 98-105.
2. Lidia Colesnic-Codreanca, *Limba română în Basarabia (1812-1918)*. Studiu sociolingvistic pe baza materialelor de arhivă, Editura Muzeum, Chișinău, 2003.
3. Eugeniu Coșeriu, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică*. Cu o prefață de S. Berejan și un punct de vedere editorial de Ș. Dumistrăcel, Editura Știința, Chișinău, 1994.
4. Eugeniu Coșeriu, *Unitatea limbii române – planuri și criterii* // *Limba română și variațiile ei locale*, Editura Academiei Române, București, 1995, p. 11-19.

5. Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, Editura Academiei Române, București, 1975.
6. Valeria Guțu Romalo, *Raporturile dintre limba literară și graiurile limbii române // Limba română și varietățile ei locale*, Editura Academiei Române, București, 1995, p. 45-52.
7. Gheorghe Moldovanu, *Politică și planificare lingvistică: de la teorie la practică (în baza materialului din Republica Moldova și din alte state)*, Chișinău, 2007.
8. Vasile Pavel, *Graiul românilor basarabeni, expresie a continuității teritoriului de limbă română // Limba română și varietățile ei locale*, Editura Academiei Române, București, 1995, p. 83-90.
9. Vasile Pavel, *Limba română și graiurile ei teritoriale (Cu referire la denumirea corectă a limbii românilor de la est de Prut) // „Revistă de Lingvistică și Știință Literară”*, 1995, nr. 5, p. 60-63.
10. Al. Philippide, *Originea românilor*, vol. II, Iași, 1927.
11. Eugen Simion, *Unitatea limbii române // Limba română și varietățile ei locale*, Editura Academiei Române, București, p. 7-9.
12. *Tratat de dialectologie românească*. Coordonator Valeriu Rusu, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1984.

Alexandru BANTOȘ **SITUAȚIA LIMBII DE STAT
ÎN REPUBLICA MOLDOVA:
DE JURE ȘI DE FACTO**

– Suntem în preajma a două aniversări care fixează orientări tematice distincte ale acestui interviu – 19 ani de la decretarea limbii române drept limbă oficială a Republicii Moldova și 10 ani de la deschiderea instituției pe care o conduceți, Casa Limbii Române. În ce măsură și-a atins Casa Limbii Române obiectivele pe care și le-a propus în 1998?

– În 1998 conjunctura social-politică era favorabilă pentru recuperarea identității noastre, mai exista un interes sporit pentru cunoașterea bună sau chiar foarte bună a limbii oficiale a statului suveran și independent Republica Moldova. În municipiu, ca, de altfel, în întreaga republică, erau organizate cursuri de limba română, dar, de regulă, asistența didactică a procesului de studii era asigurată de entuziaști și mai puțin de cadre didactice cu experiență profesională. Iată de ce s-a impus fondarea unei instituții pentru a sprijini logistic dorința cetățenilor adulți – indigeni și alogeni – de a învăța temeinic, după manuale și metode didactice performante, limba română.

Proiectul intitulat „Casa Limbii Române” a fost elaborat prin susținerea unor specialiști notorii și în acest context sunt obligat să dau câteva nume – prof. Valeriu Rusu, șef departament la Universitatea Aix-en-Provence, Franța, apreciat lingvist de origine basarabeană (Domnia Sa a predat limba și civilizația română pentru francezi timp de câteva decenii; este, de asemenea, autorul unui excelent manual în două volume tradus și adaptat la Chișinău pentru audienții alolingvi), academicienii Eugeniu Coșeriu, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, profesorul Anatol Ciobanu, șef catedră, Facultatea de Filologie a U.S.M., și

Interviu acordat de către domnul Alexandru Bantș, director al Casei Limbii Române *Nichita Stănescu*, Agenției Info-Prim Neo la sfârșitul lunii august, curent, cu prilejul sărbătorii naționale „Limba noastră cea română”.

lista ar putea fi continuată. În scurt timp instituția avea să devină un centru didactic și de cultură (proiectul mai prevedea organizarea de colocvii, simpozioane, mese rotunde, lansări de carte, expoziții, toate fiind axate pe domeniul lingvistic), care să ofere condiții optime pentru învățarea limbii și cunoașterea culturii noastre.

Casa Limbii Române are în dotare mai multe seturi de manuale, între care și cel semnat de distinsa profesoară clujeană Liana Pop *Româna cu sau fără profesor* – un mijloc didactic modern și eficient pentru mulți dintre prietenii limbii române din Cehia, Slovacia, Polonia, Ungaria, Bulgaria, Franța și din alte țări. De altfel, despre existența acestui manual am aflat de la un diplomat american, care l-a adus cu sine din SUA. La sugestia noastră, lucrarea a fost adaptată pentru persoanele de la noi, interesate să cunoască limba română; am multiplicat și casetele audio ce-l însoțesc. În baza acestui manual, cunoscutul specialist în domeniu, profesorul Alexei Acsan a elaborat recent, după un deceniu de experiență didactică la Casa Limbii Române, un nou ghid, în trei volume, de studiere a limbii române – *Gramatică funcțională în structuri comunicative și imagini*, așa încât putem afirma că actualmente dispunem de suportul didactic necesar pentru cei care vor să studieze repede și calitativ limba de stat.

Cadrele didactice sunt selectate după criteriile profesionale și umane. Biblioteca specializată este completată sistematic cu literatură didactică și metodică adecvată. Ne permitem să conchidem că obiectivele propuse din start – crearea unui centru având la dispoziție un instrumentar didactic eficient și cu aplicabilitate maximă – au fost îndeplinite. Evident, este vorba de parametrii unei instituții municipale care poate asigura anual desfășurarea procesului de studii pentru 350-400 de cetățeni. În cei zece ani de existență, Casa Limbii Române a beneficiat constant de sprijinul interesat și permanent al Primăriei și al Consiliului Municipal Chișinău.

– De ce este dificil procesul de promovare și însușire a limbii române în Republica Moldova?

– Problema abordată este veche. Despre ea s-a discutat mult în presă, în cadrul unor întruniri științifice naționale și internaționale ce au avut loc la Chișinău, Bălți, Cahul, București, Iași, Suceava, Cernăuți, Germania, Franța etc. Despre dificultățile procesului de promovare și însușire a limbii române în Republica Moldova au vorbit și au scris, cu dovezi convingătoare, oameni de știință, scriitori, ziariști, politicieni de la noi și din străinătate. Un bun și competent cunoscător al realităților noastre lingvistice, acad. Rajmund Piotrowski din Sankt Petersburg, de exemplu, analizând modul de transpunere practică a legislației lingvistice, concluzionează: „Rezultatele (implementării legislației lingvistice, care presupune ocrotirea și cultivarea limbii române – *Al.B.*), spre mare regret, nu sunt cele dorite. Procesul renașterii se realizează foarte lent, se întâmplă că este frânat cu gând rău, ceea ce ne deziluzionează pe toți”. Este opinia unui om de știință rus, savant și pedagog cu renume, care exprimă un adevăr crud, în special pentru cei care se află permanent în acest climat lingvistic tot mai ostil

limbii române. Lucrurile se mișcă într-adevăr greu, pentru că, deși a trecut timp suficient, limba de stat continuă să fie „ocrotită” de niște legi care au fost adoptate pentru altă formațiune statală – R.S.S. Moldovenească – parte a defunctei Uniuni Sovietice. Or, acum două decenii, în condiții politice deloc simple, a fost creat un cadru juridic adecvat, acesta însă conținea multe și nejustificate omisiuni, cedări de principiu, formulări evazive ce permit duble interpretări, articole ce tolerează, ba chiar, am zice, încurajează tacit necunoașterea și neglijarea limbii de stat. Legislația lingvistică, binevenită pe vremea sovieticilor, este acum, în fond, contraproductivă. Modificările operate ulterior au redus eficiența ei, iar în unele cazuri au compromis-o cu desăvârșire. De fapt, cele trei legi – „Cu privire la statutul limbii de stat a Republicii Moldova”, „Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova”, „Cu privire la revenirea la grafia latină” – sunt ignorate și chiar boicotate.

Urmăriți publicitatea din orașele noastre, încercați să vorbiți în limba de stat în unele unități comerciale sau bănci, la poștă și veți constata că domină panourile și afișele redactate în limba rusă, că mulți funcționari nu știu să vorbească limba. În cinematografe, filmele se proiectează preponderent în limba rusă. În unele instituții corespondența este perfectată în altă limbă decât cea de stat. Variantele românești ale actelor, documentelor constituie adesea anexe formale. Legile pe care le-am numit mai sus sunt necunoscute, pentru că au fost publicate doar la începutul anilor '90. Astăzi chiar și unii legislatori nu au știință de conținutul lor. Trebuie să recunoaștem că „funcționarea limbii de stat” nu a constituit un motiv de reală preocupare pentru guvernările de după 1991. S-a mimat, cu anumite excepții, o presupusă „grijă”, dar nu s-a întreprins ceva concret, „palpabil” pentru ca limba română să reentre în drepturile sale firești de atribut principal și de importanță vitală pentru stat.

Astăzi în Republica Moldova nu există o instituție guvernamentală care să vegheze și să supravegheze utilizarea limbii de stat. Fostul Departament al limbilor, care a funcționat între 1991-1994, a fost reformat, modificat, redus, lichidat, așa încât acum nimeni nu mai răspunde de implementarea legislației lingvistice. Spiritul tolerant, excesiv de conciliator față de cei care nu știu și nici nu vor să cunoască limba oficială a statului Republica Moldova va aduce și în viitor prejudicii imaginii și rolului limbii române în societate, va acutiiza divergențele dintre cetățeni (vorbitori și nevorbitori / neștiutori de limba română). E de presupus că oricând se poate declanșa un conflict având ca punct de pornire degradarea limbii de stat, creșterea alarmantă a numărului de moldoveni care preferă să învețe și să vorbească în limba rusă. Situația poate fi dezamorsată doar prin schimbarea atitudinii întregii societăți față de problema în cauză. Iar „schimbarea” trebuie să înceapă, natural, de la Președinție, Parlament, Guvern.

– Haideți să chibzuim și cu această ocazie asupra noțiunilor „limba română”, „limba moldovenească”, „limba de stat”. De ce atâta diversitate de denumiri pentru o singură limbă?

– Pentru că, așa cum considerau în anii '30 ai secolului trecut ideologii din R.A.S.S. Moldovenească (L. Madan și alții), „politica mai domină știința”. Și în mileniul trei, cu părere de rău, deși apele, aparent, s-au limpezit deja. Pe parcursul a două decenii au fost publicate numeroase, diverse, consistente și ușor accesibile studii, articole, investigații privind denumirea corectă a limbii noastre. Confruntarea de idei și de opinii care s-a extins a facilitat elucidarea definitivă a controversatelor probleme lingvistice, așa încât astăzi este ridicol să mai pui la îndoială denumirea autentică, științifică a limbii noastre. Or, acest adevăr a fost conștientizat și recunoscut încă de cronicari (numele vechi de român, zice Miron Costin, „stă neclintit și înrădăcinat”, „ca un temei neclătit, deși adaog ori vremile, ori streinii adaog și alte numere, dar ce-i rădăcină nu se mută”), a fost confirmat apoi de scriitorii clasici și moderni (Eminescu a cunoscut în profunzime problema noastră identitară; el spunea simplu și sugestiv: „...noi, românii, câți ne aflăm pe pământ, vorbim o singură limbă, **una singură**” – sublinierea aparține lui Eminescu) și a fost confirmat de către lingviștii romaniști contemporani, inclusiv de către Forul Academic Științific Suprem din Republica Moldova, care, sintetizând opiniile și argumentele științifice, a propus ca articolul 13 din Constituție să aibă formularea următoare: „Limba de stat oficială a Republicii Moldova este Limba Română”).

Astfel, povestea „denumirii limbii” trebuia să ia sfârșit încă în 1994 sau în 1996, când A. Ș. M. a dat publicității răspunsul la interpelarea Parlamentului Republicii Moldova. Dar nu a fost să fie și „războiul lingvistic” mai continuă.

– Când și cum româna va funcționa efectiv ca limbă oficială a statului nostru?

– Limba oficială a Republicii Moldova va intra în drepturile sale naturale doar atunci când va fi elaborată și aprobată o lege care să o protejeze, *de jure* și *de facto*, de inegală competiție cu limba rusă și care va crea premise reale pentru funcționarea ei nestingerită în toate domeniile vieții. Dar, se pare, mai e timp până se va întâmpla acest lucru și până politicienii vor avea curajul și înțelepciunea să recunoască inconsistența și anacronismul teoriei limbii cu două denumiri și să accepte includerea în Constituție a numelui ei vechi și neclintit, vorba cronicarului.

– Care sunt tendințele de studiere și acceptare a limbii române ca limbă de stat sau ca limbă de integrare socială în Republica Moldova?

– Dorim, evident, ca aceste tendințe, cu reverberații spectaculoase la începutul anilor '90 și cu ecouri tot mai stinse în ultimul timp, să fie mai nuanțate și să adune sub cupola lor un număr tot mai mare de cetățeni, iar limba română, prin grija organelor puterii de stat, de toate nivelurile, să devină un veritabil mijloc de comunicare, inclusiv interetnică, în societate. Limba română trebuie să ne adune, să fie un liant între toți cei care conviețuiesc în Republica Moldova.

– Cine vine la Casa Limbii Române să învețe limba română și la cine merge Casa Limbii Române pentru a promova limba oficială a statului?

– La Casa Limbii Române vin cei care conștientizează că, pentru confortul lor social, din rațiuni legate de serviciu, de exemplu, trebuie să cunoască limba de stat. Ne trec pragul ucraineni, ruși, bulgari, găgăuzi, evrei, armeni, polonezi, reprezentanți ai altor etnii; pedagogi, medici, polițiști, avocați, oameni de afaceri, studenți, elevi, într-un cuvânt, cetățeni ai Republicii Moldova, dar și reprezentanți ai instituțiilor diplomatice și de afaceri acreditate la Chișinău. Dând curs invitațiilor, mergem la instituții, întreprinderi, unități economice (câteva adrese recente: Oficiul forței de muncă, Biblioteca municipală „B.-P. Hasdeu”, Școala de arte plastice „Poleacov”, Parcurile de troleibuze nr. 1 și nr. 2 ș.a.). Ne bucurăm că numărul celor care solicită serviciile noastre crește și că absolvenții cursurilor de la Casa Limbii Române pot vorbi și scrie în limba română, dar, principalul, găsesc mijlocul de înțelegere și de apropiere față de tot ce înseamnă Republica Moldova.

– Cum va fi Casa Limbii Române în următorii zece ani?

– Sperăm că peste un deceniu adulții vor cunoaște limba română și vor frecventa doar cursurile de perfecționare lingvistică. Principala noastră preocupare va fi Școala tânărului filolog – un proiect menit să sensibilizeze interesul tinerilor pentru studiul limbii și al culturii naționale, care a fost derulat cu succes câțiva ani la rând și pe care acum, din lipsă de mijloace financiare, l-am abandonat pentru o vreme. Vom reveni neapărat la acest proiect, întrucât considerăm că tinerii au misiunea de a schimba fața acestui pământ, asumându-și obligația de a soluționa multiplele probleme politice, sociale, economice și, poate înainte de toate, cea identitară. Iată de ce credem că peste zece ani Casa Limbii Române va fi o instituție destinată, în special, celor tineri – elevi, studenți decizi să absolve facultățile cu profil umanistic și care, cu sprijinul nostru, vor acumula experiența și cunoștințele indispensabile viitoarei profesii, atât de necesară în învățământ, în literatură, în cultură, în ziaristică, în cercetare, dar, mai ales, în procesul de revigorare a limbii române.

Victor DURNEA **SCRISORI DIN BASARABIA¹**
 (DE LA CORESPONDENTUL NOSTRU
 PARTICULAR)

Multă vreme a trecut neobservată întinderea (ca să nu spun gravitatea) consecințelor pe care le are – atât în ce privește studiul vieții și operei lui C. Stere, cât și în acela al contextelor generale (social-politic și literar) din România sfârșitului de secol XIX și a începutului de secol XX – faptul că o bună parte din imensul aisberg pe care îl constituie publicistica acestuia e ca și necunoscută, nefiind la îndemâna cititorilor interesați și a specialiștilor. Cauzele – obiective (îndeosebi existența îndelungată a unei cenzuri ideologice atotputernice), dar și subiective (ținând de o anumită perspectivă minimalizatoare) – au dispărut, așa încât, în ultimii ani, conștientizarea situației a făcut evidente progrese. Astăzi, nu mai este pusă la îndoială necesitatea unei ediții critice (adică, dacă nu complete – lucru ca și imposibil –, cel puțin foarte cuprinzătoare) a publicisticii lui C. Stere. Și, ca atare, ea va fi cu siguranță și realizată. Nu prea curând totuși, dată fiind lungă suită de operații, uneori deosebit de migăloase, ce trebuie parcurse.

Angajat de câțiva timp în acest proiect (nu sunt singurul), am făcut câțiva pași în direcția scoaterii la lumină a unor bucăți din partea scufundată a aisbergului pomenit mai sus. Și am considerat oportun ca publicul larg să le cunoască imediat, înainte de finalizarea care totuși, singura, le va restitui în, ca să spun așa, tridimensionalitatea lor. În același chip procedez și acum.

De astădată, pun la îndemâna cititorilor revistei „Limba Română” primele două dintre cele șase „scrisori din Basarabia”, pe care C. Stere le-a publicat, în cursul lunii ianuarie 1906, în cotidianul bucureștean „L'Indépendance roumaine”.

Se cuvine a face precizarea că, deși erau de un interes major, deși erau iscălite cu binecunoscutul pseudonim C. Șărcăleanu și deci contemporanii le știau autorul, nimeni nu le-a reținut pentru posteritate. Și cum periodicul respectiv a fost și este și astăzi puțin cercetat de specialiști, ele ar fi putut rămâne în continuare ignorate, îngropate în paginile lui. Meritul de a le fi depistat îi revine lui Z. Ornea, care, acum mai bine de 20 de ani, a avut șansa de a descoperi la Biblioteca Academiei Române corespondența dintre C. Stere și Barbu Catargiu, în care cel dintâi îl informa pe ultimul cu privire la acțiunea întreprinsă de el la Chișinău în 1905-1906, la un moment dat atrăgându-i atenția și asupra colaborării sale la ziarul bucureștean de limba franceză. În urmă, eminentul cercetător a valorificat textele în ampla biografie pe care i-a consacrat-o cititorului poporanismului (Viața lui C. Stere, vol. I, București, Editura Cartea Românească, p. 343-352), în care a și citat câteva pasaje. Din păcate, el n-a putut, inițial, și, apoi, nu va fi avut timp să le aducă la cunoștința publicului în extenso.

Așa cum am afirmat și cum cititorul își va da neîndoielnic seama, cele șase „scrisori din Basarabia” sunt de un interes major, prin chiar conținutul lor. Dar ele au această calitate și pentru că (împreună, poate, cu alte două texte apărute înaintea lor în același cotidian, dar nesemnate) constituie o uvertură, un început al unui amplu grupaj având ca temă realitatea basarabeană, a cărui continuare va fi găzduită de coloanele „Vieții românești”. (În acest grupaj intră, din martie 1906, nu numai pseudo-scrisori, ci și „cronici externe”, precum și o suită de note înserate la Miscellanea.)

Fie și numai ca punct de pornire în judecarea importanței acestui grupaj, să reținem cele spuse de autorul acestuia în celebrele sale „documentări și lămuriri politice” din 1930, unde relatează următoarele: „Aceste studii și corespondențe au fost remarcate, reproduse și comentate și în presa străină. Iar după Unire, un grav istoric al renașterii naționale din Basarabia, care cu nici un cuvânt nu pomenește despre rolul meu în această privință, stăruiește totuși cu căldură asupra marilor naționaliști basarabeni: M. Costea, C. Șărcăleanu, C. Nistrul... Bietul istoric, atât de bine intenționat, nu știa că sub toate aceste pseudonime, cărora le atribuia începuturile renașterii românismului de peste Prut, se ascunde același personaj, asupra căruia patriotismul și obiectivitatea de savant îi impuneau tăcerea”.

Din motive lesne de înțeles (în special, din lipsă de spațiu) nu voi da și textul „original” (în limba franceză). Am încercat să realizez o versiune în limba română cât mai fidelă și, în acest scop, unde am considerat că este necesar, am dat între paranteze drepte termenul francez sau sinonime românești. Numele proprii, inclusiv acela al „corespondentului particular” al ziarului „L'Indépendance roumaine”, au fost în genere transcrise în forma românească. Unde a fost cazul, am dat câteva explicații în note și, pentru a deosebi singura notă a autorului, am indicat-o ca atare, prin „(Nota Aut.)”.

Victor DURNEA

I

Chișinău, 2 ian. [1906]

Chișinăul mi-a amintit întotdeauna povestea *Frumoasei din pădurea adormită*. Străzi largi, ca și piețe fără sfârșit, trecători rari, case cu obloanele lăsate, despărțite prin ogrăzi lungi, absența cafenelelor și a localurilor publice, unde lumea să se poată distra în văzul tuturor; mereu somnolentă, capitala Basarabiei seamănă cu un imens pustiu, unde puțin numeroasele „bipede fără pene”, rătăcite în mijlocul grămezii de case, nu pot să biruie tăcerea și monotonia naturii, afară de cazul când vraja este ruptă de vreun scandal la „clubul nobilimii”, provocat în cursul unui joc de cărți de vreun troglodit bine afumat...

Astăzi însă, cu toate că străzile par și mai pustii, liniștea – și mai adâncă și casele – și mai întunecate, un observator, chiar superficial, simte în aer îngrijorarea și groaza plutind ca o ceață pe orașul trist și posomorât.

Zilele acestea, am asistat la ședințele consiliului (*Zemstvo*) din județul Chișinău. De obicei, aceste sesiuni se mărgineau la o singură zi, în cursul căreia secretarul citea cu o voce somnoroasă raportul comitetului executiv (*Uprava*) privitor la vreun pod peste Bâc ori la cumpărarea de veselă pentru spitalul din Costugeni. Consilierii încuviințau dând din cap și totul se termina cu un vot prin care se mulțumea comitetului executiv și autorităților, începând cu „șeful luminat” al guvernului și sfârșind cu „energicul *ispravnic*”, ba chiar cu subprefectul ori comisarul. Viața publică nu se resimțea deloc, cel mult dacă la restaurantul Ho-

telului „Elveția” creștea consumația sau dacă jocul devenea mai însuflețit [âpre] la „clubul nobilimii”.

Astăzi însă, ședințe agitate, durând zile întregi, discuții furtunoase asupra chestiunii agrare...

Această chestiune agrară este răul zilei pentru toată Rusia, căci, așa cum zicea recent „Molva” din St. Petersburg, țăranii amenință ca primăvara viitoare să transforme Rusia într-un ocean de foc.

La mizeria și dezorganizarea vieții publice – aceste cauze, s-ar putea zice, naturale ale răscoalelor țărănești – vin să li se adauge agitațiile revoluționare, care dau mișcărilor agrare o formulă cvasiteoretică.

Am în fața ochilor o proclamație, în limba română, dar tipărită cu caractere rusești.

Transcriu cuvânt cu cuvânt paragraful următor:

Ce vor oamenii cari umblă cu steagul roș?

Oamenii cari umblă cu steagul roș vor să se dea toate pământurile dvorenilor (nobilitii), a hasnelii (statului), a negustorilor, a familiei împărătești și altele în folosirea tuturor muncitorilor.

Pământul nu este zidirea mânelor omenesți și pentru aceasta nimene nu are voie să aibă asupra lui stăpânire pe veci.

Tot pământul rusesc trebuie să fie în mânele norodului. Să se folosească cu pământul (sic!) trebuie numai acela care îl lucrează singur și cu truda casei sale, fără argați. Fiecare cine dorește să lucreze pământul primesc pământ atât cât vor putea ei să lucreze².

Având în vedere aceste situații, guvernul nu s-a mărginit doar să publice manifestul imperial din 3 noiembrie, prin care se acordă anumite facilități și încă mai multe fângăduieli clasei țărănești, dar a sesizat Zemstvele³ județene ca să dea concurs direct *Băncii Țărănești* (instituție bine cunoscută în Rusia și care în România e numită „Casa Rurală”) la cumpărarea pământurilor particulare și distribuirea lor țăranilor. În acest scop, Zemstvele sunt invitate să aleagă comisii speciale în care „vor fi introduși cât mai mulți țărani posibil” și care vor fi chemate să colaboreze permanent cu administrația *Băncii Țărănești*.

Dar înainte ca Zemstvele județene să se reunească în diferite orașe ale Basarabiei pentru a se conforma instrucțiunii de mai sus, la 28 decembrie, s-a adunat la Odesa consiliul special al administrației domeniilor statului din circumscripția Basarabiei și Chersonului.

După ce a constatat că, în cursul anului curent, administrația domeniilor statului în Basarabia și Cherson n-a încasat decât 500.000 ruble față de 1.500.000 ruble în 1904, adică doar 1/3 (această scădere e cât se poate de caracteristică din punctul de vedere al situației agrare, mai ales când te gândești că în această regiune domnește o liniște relativă), consiliul hotărăște:

50 Limba ROMÂNĂ

1. Să arendeze domeniile statului țăranilor fără licitație [*sans adjudication*], în loturi de 3 deseatine pe un termen de cel puțin 3 ani.
2. Să încheie acte de arendare a pământurilor [moșiilor] statului țăranilor pentru perioade îndelungate cu dreptul pentru arendaș de a se stabili pe aceste pământuri (colonizare) în regiunile unde țăranii locali n-au nevoie de pământ. („Odesskaia Novosti”, din 30 decembrie 1905).

Primele Zemstve care s-au reunit pentru a răspunde misiunii ce le-a fost dată de guvern au fost cele din Bender și din Chișinău.

Mă mărginesc la a da principalele rezoluții ale adunării din Bender:

1. Zemstva consimte să colaboreze cu administrația Băncii Țărănești;
2. Ea va interveni pentru ca, din această iarnă chiar, să se vândă țăranilor câteva pământuri din județ;
3. Ea va face demersuri pentru ca nivelul dobânzii luate de Banca Țărănească să fie cât mai redus posibil;
4. *Comitetul executiv al Zemstvei va interveni între proprietari și țărani pentru a negocia arendarea pământurilor particulare țăranilor și, în acest scop, va contracta de la stat un împrumut de 100.000 ruble și de la provincie (gubernie) un împrumut de 25.000 ruble.*
5. Va interveni pentru ca, printr-o lege specială, să se hotărască ca perceperea arenzilor datorate de țărani proprietarilor, în urma contractelor negociate de către Zemstvă, să se facă după legea urmăririlor aplicabilă la veniturile statului.
6. Sunt aleși în comisia impusă de guvern d-nii E.P. Leonard, O.E. Mălaiu, N. Bocancea, A.P. Nanu, Plămădeală, Efremov și Homorov.

Sesiunii Zemstvei din Chișinău, plină de incidente dramatice, îi voi consacra însă o corespondență specială.

C. ȘARCĂLEANU

[În „L' Indépendance roumaine”, an XXX, nr. 9038, din 6/19 ianuarie 1906, p. 1.]

II

Chișinău, 3 ianuarie [1906]

Sesiunea extraordinară a Zemstvei județene s-a deschis pe 28 decembrie, la ora 8 seara, sub președinția mareșalului adjunct al județului, dl. Th. Suruceanu.

Sedință solemnă, căci, alături de consilieri județeni, au luat loc patru-cinci delegați din fiecare dintre cele 13 „volosti”⁴ ale județului, 70 de țărani în total, așa cum prescrisese comunicatul guvernului.

Pe fondul cenușiu al cojoacelor țărănești se evidențiau redingotele corecte ale consilierilor; „boierii” sunt un pic jenați, s-ar zice că se simt străini [*dépaysés*] în propria lor casă.

Ședința începe cu citirea în limba rusă a manifestului imperial din 3 noiembrie privitor la chestiunea agrară, a adresei ministrului de finanțe, aprobată de consiliul de miniștri, prin care Zemstvele județene sunt invitate să-și asume rolul de intermediar în cumpărarea de către țărani a pământurilor [moșiilor] particulare cu ajutorul Băncii Țărănești (Casa Rurală). Se mai citește un lung raport al comitetului executiv (*uprava*) asupra chestiunii agrare, conchizând în două serii de propuneri. Iată principalele dispoziții privitoare la cumpărarea de pământ:

1. Să se intervină pentru ca Banca Țărănească să reducă nivelul dobânzii pe care țăranii trebuie să o plătească pentru cumpărarea pământurilor până la 3%; în orice caz, dobânda nu va trebui să depășească 4%; termenul împrumutului va fi prelungit în măsura necesară.
2. Să se stabilească în principiu ca lotul normal, permițând să se îndeusteze nevoile unei familii țărănești, este de patru deseatine pentru fiecare membru de familie, până la 15 deseatine (16 ½ hectare) pe familie țărănească.
3. Să se aleagă comisia județeană cerută de ministerul de finanțe, în scopul colaborării cu Banca Țărănească, printre proprietarii și țăranii județului, *în număr egal pentru fiecare dintre cele două categorii.*
4. Să se autorizeze comitetul executiv al Zemstvei județene să ia inițiativa și să negocieze cumpărarea de pământuri de către țărani.

În afară de aceste măsuri, raportul comitetului executiv consideră la fel de importantă arendarea de pământuri [moșii] țăranilor la prețuri convenabile, justificate de venitul real al pământului.

Singura ieșire din situație anormală de acum este, după părerea comitetului executiv, ca Zemstva să-și asume rolul de negociator între proprietar și țăran pentru cumpărarea de pământ și, în afară de aceasta, *recunoașterea dreptului exclusiv pentru țăran de a arenda moșiile mănăstirilor și ale altor domenii publice.*

În acest scop, comitetul a formulat a doua zi o a doua serie de propuneri, dintre care principalele sunt următoarele:

1. Să se autorizeze comitetul executiv să arendeze în corpuri întregi pământurile [moșiile] aparținând unor mari proprietari, pe care le vor trece țăranilor în mici loturi, la prețuri convenite cu proprietarii, adăugând cel mult o rublă de deseatină, ca să se formeze un fond ce trebuie să servească la înmulțirea operațiilor de acest fel.
2. Să se ceară statului, pentru acest țel, un împrumut fără dobândă de 100.000 ruble; *să se facă această cerere telegrafic, situația fiind gravă și chestiunea urgentă.*

3. Legea va stabili că perceperea anuităților rezultând din acest contract va fi făcută după legea urmărilor aplicabilă la veniturile statului.

După lectura acestui raport, președintele vrea să deschidă dezbaterile, dar un țăran se ridică și cere, în numele tuturor colegilor săi, ca „toate aceste hârtii să fie citite și în limba noastră, ca să le putem înțelege și noi...”

Aprobări energice din partea cojoacelor cenușii, confuzie printre redingotele corecte. Primul tablou.

Președintele dispune să se citească o traducere „moldovenească” a manifestului imperial din 3 noiembrie și un funcționar al „upravei” explică sătenilor, „în limba lor”, conținutul adresei ministeriale și al raportului comitetului executiv.

Intervin consilierii N.I. Botezatu, I.G. Capitanopol și D.M. Semigradov, care se silesc să explice țăranilor, *în română*, felul cum văd ei lucrurile.

Țăranii întreabă ce dobândă va cere Banca Țărănească, dacă se va împrumuta prețul cumpărării etc.

Aflând că Banca nu va putea acorda prețul în întregime decât în cazul în care acesta nu va depăși valoarea comercială a pământului, țăranii spun: „Dar atunci cum vom ajunge la capăt?⁵ Boierii nu-și vând pământul la prețul drept, ci la cât suportă spinarea și răbdarea țăranului...”

Alt tablou.

Președintele judecă oportun să suspende ședința până a doua zi; atunci va începe discuția raportului comitetului executiv.

În aceste dezbateri, care au fost furtunoase, s-au precizat trei curente.

Unul, favorabil la extrem țăranilor, și-a găsit interpretul în *germanul* C. A. Schmidt, care a atacat adresa ministerului de finanțe și raportul comitetului executiv ca ilegale; el a susținut că, date fiind pretențiile exagerate ale proprietarilor, chestiunea agrară nu se poate soluționa decât printr-un procedeu identic celui din 1861, prin exproprierea forțată a pământului de care au nevoie țăranii, fixând o justă despăgubire pentru proprietari.

Curentul opus a fost reprezentat de *moldoveanul* D.N. [sic] Semigradov (ai cărui părinți s-au silit să-și ascundă originea lipind la numele lor o terminație în -ov⁶).

Dl. Semigradov susține că rolul de „curtiera” între proprietar și țărani este incompatibil cu demnitatea Zemstvei; găsește că soluția chestiunii agrare nu rezidă în măsurile propuse de către comitetul executiv, ci „în mâna de fier care va ști să înfrâneze poftele țăranilor”. (Bineînțeles, în prezența a 70 de țărani „moldoveni”, oratorul n-a putut să se exprime decât într-o rusă foarte îngrijită.)

Moderații, dl. I. Botezatu și alții, fără să conteste că comitetul n-a studiat îndeajuns chestiunea și că n-a prezentat consiliului datele necesare, recunoaște

totuși că, în situația actuală, e greu să se facă mai mult; ei au prezentat câteva propuneri pentru a accentua rolul Zemstvei în operațiunile Băncii Țărănești. În urmă, aceste propuneri au fost adoptate de consiliu.

În sfârșit, dl. M. Mamilov, fost profesor de matematică la liceul din localitate, a semănat confuzie în rândul tuturor prin interminabile serii de cifre, tinzând să dovedească faptul că nu s-ar putea reduce nivelul dobânzii, din moment ce statul însuși e obligat să plătească astăzi 6%; că Banca Țărănească acordă împrumuturi prin emisiunea de ipoteci; că aceste titluri fiind deja foarte depreciate și cu tendință de scădere, țărani vor fi siliți să plătească diferențe enorme; că, în aceste condiții, prețul real pe care-l vor plăti țărani va fi de 1.000 franci hectarul; că aceste diferențe se vor ridica, pentru toată Rusia, la atâtea zeci de milioane; că ele vor depăși impozitul funciar; că nici măcar nu se pot găsi atâtea bani etc. ...

Președintele s-a grăbit să pună capăt discuției.

În cursul întregii zile, scena a fost ocupată de redingotele corecte, în timp ce putătorii de cojoace cenușii contemplau în liniște gesturile elocvente ale oratorilor, ale căror vorbe nu le ziceau nimic.

După închiderea discuției, președintele vrea să formuleze hotărârea ce va fi supusă votului, când se ridică un bătrân țaran care se adresează în acești termeni redingotelor corecte:

„Să nu vă fie cu supărare, boieri Dumneavoastră, dar noi n-am înțeles nimic din câte ați grăit. Pentru ce ne-ați chemat aici? Să ne vorbiți frumos în limba boierească ori să ne luminăm noi și să ne spunem păsul? Nu știm ce vreți să hotărâți, dar de nu începeți de iznoavă, ca să putem și noi a ne da cuvântul, degeaba v-ați făcut pofta de a ne aduce aici de sărbători, că ne întoarcem la vetrele noastre mai întunecați de cum am venit”⁷.

Tablou nou.

Una dintre redingotele corecte, purtând numele de dl. Bordea, avocat în Chișinău, se ridică în picioare și, foarte emoționat, susține călduros cererea bătrânului țaran; el propune să se amâne votul și să se reînceapă discuția *în română*, pentru ca țărani să înțeleagă despre ce e vorba.

Președintele, încurcat, ezită; ședințele Zemstvei nu se pot ține, zice el, pentru țărani. (Voci: Limba de stat!) În cele din urmă, el amână ședința.

În 30 decembrie, țărani s-au reunit într-o „ședință privată”, la care publicul, din nefericire, n-a fost admis. În presă n-a transpirat nimic din ce s-a petrecut acolo, dar, după câte am putut afla de la un consilier, sătenii au dovedit că, fără să fie matematicieni de forța d-lui Mamilov, înțelegeau perfect că operația, așa cum a fost proiectată, le impunea o sarcină ce le depășea forțele; că 150 ruble de deseatină este prețul nominal maxim ce s-ar putea plăti (în realitate, acest preț ar echivala cu 550 franci hectarul, în timp ce, acum abia patru-cinci ani,

54 Limba ROMÂNĂ

prețul curent în Basarabia a fost de la 80 la 100 ruble deseatina (200 la 270 franci hectarul) și că „decât să acceptăm o asemenea soluție, mai bine ar fi să așteptăm ce va decide Duma...”

Țăranii au aprobat totuși rezoluțiile privitoare la arendare.

Seara, redingotele corecte s-au reunit, de data asta în lipsa cojoacelor cenușii, și au votat, fără entuziasm, concluziile de mai sus ale raportului. Apoi s-au împărțiat.

Sesiunea a fost închisă.

Consumația la Hotel „Elveția” n-a sporit, jocul la „clubul nobilimii” n-a prezentat nici o însuflețire.

Vești neliniștitoare sosesc din întinericul satelor. Dar asupra acestui capitol voi reveni.

C. ȘARCĂLEANU

[În „L' Indépendance roumaine”, an XXX, nr. 9040, din 10/23 ianuarie 1906, p. 1-2.]

NOTE

¹ În ziar, fiecare epistolă are titlul *Lettre de Bessarabie* și este numerotată.

² În ziar, urmează între paranteze traducerea în franceză.

³ Utilizăm forma adoptată în limba română, de genul feminin, și nu de genul neutru, cum e în rusește.

⁴ Comune.

⁵ În ziar, versiunea românească a întrebării este între paranteze.

⁶ Acest exemplu găsește noi imitatori în fiecare zi. În același număr în care au apărut debaterile consiliului județean, ziarele au publicat o notă a unui anume d. Iapă-Scurtă, din comuna Putireși [?], județul Soroca, care anunța *urbi et orbi* că, începând de astăzi, și-a schimbat sugestivul său nume moldovenesc cu banalul Svetlov. În descendenții noului Svetlov, nimeni nu va mai recunoaște pe mânjii fostului Iapă-Scurtă. (Nota Aut.)

⁷ În original, pasajul e în românește; apoi urmează traducerea lui în franceză.

Eugen Munteanu „O LECTURĂ INTEGRALĂ ȘI ATENTĂ, «CU CREIONUL ÎN MÂNĂ», A SCRIERILOR LUI COSERIU ESTE CALEA CEA MAI DIRECTĂ ȘI MAI SIGURĂ CĂTRE PROFESIONALIZARE”

INTERVIU DESPRE EUGENIO COSERIU ȘI LINGVISTICA INTEGRALĂ REALIZAT DE CRISTINEL MUNTEANU

– Stimată domnule profesor Eugen Munteanu, mărturiseați undeva¹ că, deși numele *Coseriu* vă era cunoscut de prin anii '70, prima întâlnire adevărată cu lingvistica lui Eugenio Coseriu s-a produs puțin mai târziu, în momentul în care profesorul Dumitru Irimia v-a împrumutat un volum de studii coseriene traduse în italiană. Atât de mare a fost impactul celor descoperite atunci, încât v-ați hotărât să învățați germana pentru a-i citi lucrările, în special cele de filozofia limbajului. Cum sau cu ce anume v-a „cucerit” Coseriu? Mai ales că în România ideile sale nu prea avuseseră ecou, ba chiar păreau a fi, în acea vreme, un „fruct oprit”. Să vă fi tentat și acest lucru?

– Nu cred că cineva interzicea în mod expres citarea numelui lui Coseriu în România anilor 1970-'80. Necunoașterea operei sale în acei ani la noi se datorează mai degrabă unor cauze care, în parte, sunt încă și astăzi active. Este vorba despre o anumită obediență excesivă a lingviștilor români față de „moda” momentului, care a condus, în unele cazuri, ca pe parcursul carierei unuia și aceluiași „specialist” român să recunoaștem, ca într-un sit arheologic, o perioadă „pragheză”, una „barthesiană”, alta „chomskyană”, apoi una „intertextuală”, una „semio logică” etc., la fel cum, în actualitatea imediată, unii dintre lingviștii români se declară, cu un aplomb ridicol,

¹ La insistența autorilor, numele ilustrului om de știință este ortografiat Eugenio Coseriu, așa cum este cunoscut în Occident.

adepti înflăcărați ai „pragmaticii” sau ai „științelor comunicării”, fără să își dea seama, lipsiți de o pregătire filozofică și fără o orientare solidă în istoria ideilor lingvistice cum sunt, că toate aceste „școli”, „orientări” sau „discipline” la modă nu sunt altceva decât explorări parțiale (unele respectabile și utile în sine) în câmpul generos al lingvisticii moderne integrale, în care reperele ferme sunt Humboldt, Saussure, Hjelmslev, Martinet și Coseriu. Se mai adaugă o „boală” care, de data aceasta, nu mai este o specialitate exclusiv românească, și anume preuzozitatea sfruntată a cutărui posesor de catedră universitară de a emite o „teorie” proprie sau de a „crea o școală” nouă și personală. Coseriu atrăgea mereu atenția că, în lingvistică, la fel ca și în filozofie, de altfel, numărul verităților „școli” de gândire este extrem de limitat.

Revenind acum la direcția confesivă spre care mă orientează întrebarea Dumneavoastră, trebuie să spun că în timpul studiilor universitare la Iași am avut inițial preocupări mai mult literare și filozofice, de domeniul lingvisticii interesându-mă doar în măsura în care mă obligau datoriile de student. Îmi amintesc că, în această perioadă, numele lui Eugenio Coseriu evoca figura unui personaj legendar, a unui român care reușise să își creeze o solidă reputație în spațiul universitar german, după o scurtă perioadă de formație la Universitatea din Iași la sfârșitul anilor '30 și un periplu misterios prin America Latină. Doctrina sa lingvistică ne era însă ca și necunoscută; nu îmi amintesc ca vreunul dintre profesorii mei de atunci să fi menționat vreodată la curs vreuna dintre ideile sau teoriile sale. Cum am mai spus și altă dată, lectura în anul 1978 a versiunii italiene a celor „cinci studii” a fost pentru mine un moment de revelație. Am înțeles atunci că lingvistica poate fi o preocupare fascinantă, o veritabilă disciplină filozofico-teoretică, departe nu doar de plictisitoarea „gramăriceală” școlară și de istorismul factologic care ne umpleau orarul de studenți, ci și de structuralismul descriptiv încă la modă în acei ani. M-au sedus în textele lui Coseriu profunzimea ideilor, dozarea ideală între evaluarea critică a înaintașilor și afirmarea unor idei originale proprii, coerența impecabilă a argumentării, discursul limpede și convingător. Aflat atunci încă la vârsta tatonărilor și a încercărilor, mi-am spus că „așa ceva” aș vrea să fac și eu, așa încât Coseriu mi-a devenit în mod natural, chiar dacă *in absentia*, magistrul și reper. Am început să caut și să procur cu asiduitate lucrările sale, ajungând să dețin, în curând, în original sau fotocopii, aproape tot ce publicase până atunci, în germană, spaniolă și italiană. În aceiași ani, începutul anilor '80, s-a petrecut și o altă „întâlnire providențială” a mea, cea cu profesorul Gh. Ivănescu, personalitate fascinantă la rândul său, pe care îl consider, de asemenea, magistrul al meu. Pe Ivănescu am avut privilegiul să îl cunosc îndeaproape și ca persoană, încercând să deprind de la el și ceea ce nu se „predă” și nu „se învață”: înțelegerea științei ca vocație, pasiunea și dăruirea pentru cunoaștere, dezinteresul față de laturile secundare ale existenței, altruismul. Am aflat astfel cu bucurie că între cei doi învățați, Ivănescu și Coseriu, exista o veche relație de amicitie, datând din anii '38-'40 ai secolului trecut, când primul (cu opt-nouă ani mai vârstnic) era asistent, iar celălalt, student la Litere la Iași. În anii despre care vorbesc, Ivănescu tocmai își vizitase la Tübingen vechiul prieten, pe care îl aprecia în grad maxim, fără a-și

stăpâni însă remarcile critice la adresa lui. Asemenea unui fiu credincios ambilor părinți, ignoram aceste critici ale lui Ivănescu, al căror conținut propriu-zis nici nu l-am ținut minte! Ce am ținut însă minte este aprecierea lui Coseriu, formulată prin 1992: „Gh. Ivănescu avea o minte genială”. Fapt este că, aflând de interesul meu pentru scrierile lui Coseriu, Ivănescu mi-a dăruit câteva extrase cu texte coseriene, între acestea și un exemplar din cunoscutul studiu *Determinación y entorno* din 1956, purtând deasupra iscăliturii lui Coseriu dedicația: „Lui Gheorghe Ivănescu, ca unui frate mai mare”. Când i-am arătat mai târziu acest extras, Eugenio Coseriu mi-a făcut un dar neprețuit, adăugând, cu scrisul său clar și viguros, o nouă dedicație, simetrică: „Lui Eugen Munteanu, ca unui frate mai mic!”. Evoc cu mândrie și de câte ori am prilejul acest episod, ca și împrejurările publice în care marele nostru mentor s-a exprimat laudativ la adresa scrierilor și a activității mele științifice, cunoscut fiind spiritul său critic foarte acut și parcimonia cu care formula evaluări pozitive la adresa cuiva. Cu intensă emoție îmi reamintesc de una din zilele Congresului de Lingvistică și Filologie Romanică de la Palermo, 1994, când, luându-mă de braț în felul imperativ care îl caracteriza, Coseriu m-a prezentat pe rând câtorva specialiști pe care, spunea el, „este bine să îi cunoști”. Cu unii dintre aceștia (Wolf Dietrich, Wolfgang Dahmen) am devenit ulterior prieten apropiat. Cele câteva zeci de ore de discuții private pe care Coseriu mi le-a acordat cu generozitate în cursul anilor 1991 și 1994, mă îndreptătesc să cred că o simpatie reciprocă, bazată pe inefabile „afinități electice”, a stat la baza relațiilor noastre. Între altele, i-am expus proiectele mele de viitor, arătându-i și cum înțeleg să aplic și să valorific ideile și teoriile sale în domeniul filozofiei limbajului și al cercetărilor concrete de semantică și de filologie românească. Nuanțările, precizările și sugestiile sale au fost hotărâtoare pentru definitivarea concepției mele lingvistice.

– Ce ați aplicat din teoria sa lingvistică, știut fiind faptul că „Gigantul de la Tübingen”, deși a scris foarte mult și despre mai toate aspectele limbajului, s-a mulțumit în unele privințe să fixeze principii, lăsându-i pe ceilalți (mai ales pe discipoli) să-i dezvolte ideile?

– Pentru mine, ca lingvist și ca profesor, lingvistica integrală coseriană reprezintă lingvistica pur și simplu. Nu mi-am propus în mod expres să continui sau să dezvolt doctrina, ci am învățat-o, mi-am însușit-o ca atare și o predau studenților mei, atât începătorilor, cât și celor mai avansați în studiu, încercând să îi conving de justetea și utilitatea ei. Dincolo de orientările generale în care mă înscriu (dezideratul „integralității”, primatul istoriei și înțelegerea finalistă a schimbărilor în limbă etc.) pot fi totuși depistate și unele elemente, concepte, distincții și raționamente coseriene pe care le „aplic” în mod mai concret în practica mea științifică.

Primul dintre aceste elemente este preocuparea mea constantă pentru istoria ideilor lingvistice și pentru filozofia limbajului. Citind, cu decenii în urmă, *Geschichte der Sprachphilosophie*, mi-am dat seama de relevanța și „actualitatea” ideilor înaintașilor, ale gânditorilor antici și medievali, ale lui Descartes, Leibniz, Harris, Humboldt etc. și am înțeles că a reflecta în permanență pe

marginea textelor lor este nu doar pasionant în sine, ci aproape obligatoriu pentru a-ți însuși o gândire teoretică proprie adecvată și flexibilă. Mai mult, unele formulări din lucrarea citată, ca de exemplu afirmația lui Coseriu că Sf. Augustin este „adevăratul întemeietor al semioticii”, m-au determinat să transpun în românește și să comentez din perspectivă lingvistico-filozofică textele cu conținut semiologic ale Sf. Augustin, *De dialectica*, *De Magistro* și *Confessiones*. Pe această filieră am pătruns apoi în câmpul absolut fascinant al semanticii scolastice, trasându-mi un program care va trebui dus la capăt și care include traducerea și interpretarea unor texte de Thomas de Aquino, Petrus Hispanus, Raimundus Lullus, Thomas de Erfurt, Sigerus de Cortraco ș.a. Frecvența raportare la Humboldt a lui Coseriu a jucat, de asemenea, un rol important în decizia mea de a traduce în română tratatul humboldtian despre diversitatea limbilor, care se adaugă traducerilor comentate pe care le-am dat unor texte din aceeași sferă ale lui Jean-Jacques Rousseau, Jacob Grimm și Ernst Renan.

Semantica pe care o predau și o practic este și ea cea coseriană. Aceasta, împreună cu lingvistica textului în înțeles coserian, a fost aplicată în cercetările mele de lexicologie biblică. Îmi propun, totodată, să contribuie la rafinarea și perfecționarea metodologiei filologice în editarea textelor românești vechi prin introducerea în discursul descriptiv-explicativ specific a conceptelor și al distincțiilor lingvisticii integrale coseriene.

– **În privința interpretării unor fapte, în privința unor etimologii, oricine poate greși** (*Quandoque bonus dormitat Coseriu*), adesea soluțiile nu sunt definitive. În privința teoriei însă, doctrina lui Coseriu se prezintă ca având o remarcabilă coerență încă de la începuturi. Pentru studierea corectă a limbajului, lingvistica lui Coseriu mi se pare a fi ceea ce este *Logica* lui Aristotel (*Organon*) pentru gândire, așadar un instrument indispensabil, un suport epistemologic obligatoriu pentru orice cercetare de limbă. Totuși există vreun punct al teoriei sale în care vă îndepărtați de maestru, pe care nu-l împărtășiți în totalitate? De altfel, chiar Coseriu nu dorea să fie urmat orbește, declarându-vă și Dumneavoastră într-un interviu: „Aș putea chiar formula, glumind, că elevii mei *non jurant in verba magistri, sed in magistrum*, adică ei cred în mine în măsura în care și eu le las libertatea de a fi ei înșiși”².

– Nu îmi dau seama la ce vă gândiți în aluzia pe care o faceți cu privire la eventuale erori de detaliu ale lui Coseriu. Dacă aveți în vedere părerea unor specialiști că, de exemplu, etimologia pe care a dat-o Coseriu verbului *a socoti* în limba română nu se susține, vă declar că, după părerea mea, această etimologie este corectă! După cum impecabile ca demonstrație, ingeniozitate și bogăție de material sunt și alte studii și interpretări coseriene pe probleme lingvistice concrete, cum sunt cele despre problema lui *torna, torna, fratre*, despre expresia romanică „sibi in sinum spuere”, despre influența greacă asupra latinei populare sau despre exprimarea perifrastică a aspectului în greaca veche. Nu aș putea indica, așadar, vreun punct sau vreun aspect mai slab al teoriilor coseriene, poate și pentru că nu am reflectat niciodată asupra textelor sale cu intenția de

„a-i găsi nod în papură”. Nu putem decât să regretăm că numărul contribuțiilor de acest tip nu este mai mare. Sunt de acord însă cu Dumneavoastră că încă de la începuturi (aș jalona aceste începuturi prin studiul menționat despre determinare și cadru din 1956) concepția coseriană globală era deja formată în liniile sale esențiale. Ca adepți și admiratori ai doctrinei coseriene, pentru noi ea reprezintă un veritabil „organon”, după cum spuneți. Sunt însă de părere să evităm tentațiile „idolatre” și exclusiviste, căci coserianismul nu este o „credință” și nici o castă. Valabilitatea universală a ideilor sale nu câștigă nimic dacă exacerbam, cu mândrie „patriotică”, românitărea creatorului lor!

– La începutul întrebării anterioare aveam în vedere unele ipoteze etimologice (de altminteri, ingenioase), insuficient cercetate, pe care Coșeriu le-a lăsat în manuscris...³ Dincolo de doctrina sa lingvistică, ce anume ați deprins de la cercetătorul și magistrul Coseriu, cu referire la metodă, la modul de lucru și la relația care trebuie cultivată cu studenții?

– În perioada mea de formare, din cercetarea asiduă a scrierilor lui Coseriu, am căpătat convingerea, întărită ulterior prin frecventarea persoanei Coseriu, că epigonismul este deplorabil și contraproductiv. Prin epigonism în știință se înțelege reproducerea mecanică a spuselor maestrului, însoțită de gesturi și de ritualuri de adulare necondiționată. Rezultatul acestei mecanici a adulării constă în transformarea doctrinei adoptate în dogmă și a atitudinii interogative, proprie științei, într-o atitudine de supunere oarbă, proprie credinței religioase. Cred că aceasta este „învățătura” pe care dorea să o transmită Coseriu când spunea, fie și glumind, că discipolii nu trebuie să jure în cuvintele magistrului, ci în magistrul însuși! Cu alte cuvinte, dezbateră rămâne întotdeauna liberă, însă o anumită fidelitate față de persoana magistrului (care nu trebuie să se confunde, repet, cu idolatria!) este obligatorie. Mărturiile foștilor studenți și colaboratori converg în conturarea portretului unei personalități dominante și autoritare. Supunându-se el însuși unui exercițiu permanent al efortului de documentare, reflecție și creație, se aștepta să găsească la colaboratori un comportament similar. Energia umană și forța sa de muncă cu totul ieșite din comun, erudiția absolută, cunoașterea a numeroase limbi, imaginația critică, un fel de paternalism intransigent în relațiile cu discipolii apropiați (într-o discuție pe această temă l-am auzit formulând apăsat preceptul popular «pe copii trebuie să îi sâruiți doar atunci când dorm»), sarcasmul îndulcit de o anumită toleranță față de neputințele omenești, toate acestea sunt trăsături ale unei personalități care nu avea cum să nu-i marcheze profund pe cei din preajma sa, pe discipoli în primul rând. Port cu mândrie, împreună cu alții, această „marcă [a lui] Coseriu” și resimt simpatie și încredere față de „semenii mei întru Coseriu”. Unul dintre cei mai vechi discipoli ai maestrului mi-a produs recent o imensă bucurie adresându-mi-se, într-o discuție privată, cu sintagma «wir, die Coserianer». Îmi place să cred că am „moștenit” de la Coseriu și o oroare aproape viscerală față de prostia agresivă, față de impostură și lichelism. În rest, cât privește metodele și modalitățile de lucru, nu ne rămâne decât să ne însușim și să „aplicăm” cu bună credință cele cinci cunoscute „principii ale lingvisticii ca

știință a culturii”, pe care Coseriu le-a formulat, dar le-a și urmat el însuși cu consecvență: al obiectivității, al umanismului, al tradiției, al antidogmatismului și al utilității publice.

– Coseriu susținea adesea, citând din înaintași, că știința are nevoie de distincții, deoarece „a cunoaște înseamnă a distinge”, după cum spunea Benedetto Croce, sau, după cum postula un cărturar medieval (contemporan cu Abelard), Gilbert de la Porrée, „ori de câte ori întâlnim o dificultate rațională, trebuie să facem o distincție”. Să li se pară celor de azi Coseriu prea dificil tocmai pentru că, în acord cu realitatea limbajului, a introdus prea multe distincții? Pentru mine este un mister de ce o lingvistică atât de coerentă și unitară cum este *lingvistica integrală* nu se bucură încă, în țara noastră, de răspândirea meritată – lucru pe care îl constatase cu tristețe însuși Coseriu. Care să fie motivele acestei lipse de interes, îndeosebi la București?

– Idealul oricărei teorii științifice este simplitatea, deoarece, o știm de la Aristotel, iar scolasticii nu au încetat să o repete, Ființa supremă reprezintă simplitatea absolută. Numai că, pentru a ajunge la esența simplă a lucrurilor, rațiunea noastră este nevoită să-și găsească jaloane ferme, inventând mereu criterii și operând distincții. Criteriile și distincțiile raționale numai atunci sunt prea multe, când nu sunt necesare («entia non sunt multiplicanda sine necessitate» ne învață Occam!). Apreciat pe baza acestui principiu epistemologic fundamental, discursul teoretic coserian este simplu și în grad înalt inteligibil, implicând exact atâtea distincții câte îi sunt necesare. Mai amintesc, în acest context, și formularea pe care, în *Prolegomenele* sale, o dă Hjelmslev acestui principiu, pe care învățatul danez îl numește „empiric”: ca orice bună teorie, o teorie lingvistică trebuie să fie (în ordine) noncontradictorie, exhaustivă și simplă. Dacă uneori unele segmente din teoria coseriană ni se par „complicate”, această impresie poate apărea sub presiunea exigențelor noncontradictoriului și ale exhaustivității. De cele mai multe ori insuficiențele de înțelegere aparțin însă „subiectului” cunoscător, căci este mult mai comod să îți însușești „teorii” rudimentare și parțiale decât să înțelegi în toate conexiunile sale o doctrină completă, cum este cea coseriană.

Cât privește acum a doua parte a întrebării Dumneavoastră, confirm faptul că în ultimii săi ani de viață Coseriu își exprima dezamăgirea că teoria și ideile sale nu sunt destul de cunoscute și aplicate în România. Pe de altă parte, cei care se consideră adepți sau continuatori într-un fel sau altul ai doctrinei coseriene sunt uimiți sau nemulțumiți de faptul că această doctrină nu are o răspândire realmente mondială – să fie adică profesată și predată, dacă se poate, în universități din toate continentele deopotrivă. Sunt de părere că aceste temeri nu sunt justificate. Înainte însă de a argumenta această afirmație aș vrea să precizez că denumirea de „integralism”, folosită de unii dintre noi pentru a desemna doctrina lingvistică a lui Coseriu, nu mi se pare prea fericită. Este adevărat că, în interviurile pe care le-a dat în ultimul deceniu de viață, Coseriu însuși sublinia caracterul „integral”, adică, altfel spus, complet al concepțiilor sale, folosind,

pentru a se autocaracteriza, chiar sintagma „lingvistică integrală”. Această sintagmă ca atare, însoțită eventual de calificativul „coseriană”, mi se pare potrivită, explicită și justă și o putem întrebuința ca atare. Dar „integralism” singur, ca substantiv, nu! Pentru mine, cum am mai spus, doctrina coseriană reprezintă lingvistica modernă pur și simplu, în expresia ei completă, cea mai credibilă și mai eficientă, deoarece satisface nu doar criteriul coerenței interne, ci și pe cel al aplicabilității practice; căci nu trebuie să uităm adevărul fundamental că orice teorie își află confirmarea ultimă în confruntarea cu obiectul său, în vederea cunoașterii căruia a fost formulată. Or, din acest punct de vedere, al virtuților sale metodologice și aplicative, doctrina coseriană își găsește confirmări parțiale în alte doctrine moderne (Saussure, Hjelmslev, Jakobson, Martinet, Chomsky), dar este singura care prezintă răspunsuri convenabile la *toate* întrebările esențiale ale înțelegerii și cercetării limbajului și ale limbilor, organizate într-un ansamblu coerent.

Dacă avem acum în vedere „soarta istorică” a coserianismului, nu ar trebui să uităm încă un lucru: valabilitatea și caracterul universal al unei teorii științifice în general nu sunt valori plebiscitate, nu se calculează, cu alte cuvinte, prin vot sau prin alte criterii cantitative! Ea există în sine și este sau nu convingătoare prin însăși natura ei și prin virtuțile ei implicite. Pentru a fi verificată și a se impune ca valoare „clasică”, o teorie științifică mai are nevoie și de proba timpului, adică de perspectiva posterității non-imediate. În această dinamică istorică a ideilor lingvistice, nu trebuie pierdută din vedere nici rezistența unor tradiții locale redevabile, cum este de exemplu cea britanică, destul de puțin penetrabilă față de teorii „exterioare”. Mi-aș permite aici un raționament riscant! Putem presupune că, dacă Eugenio Coseriu ar fi devenit profesor nu la Tübingen, ci la Oxford, este probabil că astăzi coserianismul ar fi fost o componentă a tradiției... britanice. În lumina acestor disocieri, aș spune că lucrurile stau astăzi, la mai puțin de un deceniu de la dispariția fizică a maestrului, mult mai bine decât, să zicem, la un deceniu de la moartea lui Saussure cu doctrina acestuia! Posteritatea lui Coseriu s-a dezvoltat pe solul și în tradiția care îi sunt native, și anume în spațiul german, în cel hispanofon și în cel italian. Cred chiar că puțini lingviști din generația sa au avut atât de mulți și de proeminenți urmași direcți în universități europene majore! Îi menționez, într-o listă alfabetică, desigur lacunară, în Germania pe profesorii și cercetătorii Fr. Abel, J. Albrecht, W. Busse, Helga Crössmann-Osterloh, Wolf Dietrich, H. Geckeler, Johannes Kabatek, J. Lang, Jens Ludtke, Reinhard Meisterfeld, Gunter Narr, Ch. Rohrer, Brigitte Schlieben-Lange, B. Staib, Harald Thun, Jürgen Trabant, H. Weydt, Rudolf Windisch, în Italia pe Donatella di Cesare, în Spania pe Óscar Loureda Lamas, Ana Agud, Rosario Gonzalez Perez, José Polo, B. Garcia Hernández și Adolfo Murgia, în Franța pe J.-P. Durafour, H. Dupuy-Engelhardt. Toți aceștia (și alții, pe care nu mi-i amintesc pe moment!) se află la vârsta maturității depline, alții către sfârșitul carierei. În scrierile și în practica lor academică ei au continuat și adâncit una sau mai multe dintre elementele doctrinei coseriene. Ceea ce este îmbucurător de constatat este faptul că și în Franța, grație mai ales reputatului cercetător François Rastier, probabil cel mai important lingvist francez al mo-

mentului, ideile lui Eugenio Coseriu sunt din ce în ce mai insistent discutate și integrate în discursul științific actual. Este de presupus că și urmașii acestor învățați au primit și și-au însușit, într-un fel sau altul, coserianismul, asigurându-i astfel continuitatea. S-a întâmplat, așadar, și se întâmplă cu Coseriu ceea ce este normal în istoria științei: ideile importante se impun în cele din urmă în conștiința specialiștilor, devenind astfel un „bun public”, în sensul că, uneori, le formulăm și le folosim fără să mai fie nevoie să menționăm de fiecare dată numele „părintelui” lor.

Desigur, pentru difuzarea și impunerea doctrinei coseriene ar fi foarte utilă și o anumită „strategie de promovare”, în care s-ar cuveni să se înscrie toți cei care se recunosc sau se simt „marcați” de personalitatea lui Coseriu. Ideea „plutește în aer”, cum se spune, iar începuturile au fost deja făcute în cadrul Colocviului *Coseriu: réceptions contemporaines, sémantique, linguistique du texte, philosophie du langage*, care a avut loc la Aix-en-Provence între 17-19 septembrie 2007, când a fost lansată ideea întemeierii unei „fundații internaționale” de studii coseriene. Să sperăm că la Colocviul Coseriu de la Cluj, plănuțit pentru anul 2009, această idee va prinde viață. Personal, cred că formula cea mai potrivită ar fi aceea a unei „asociații internaționale de studii coseriene” sau „de lingvistică integrală”, cu regim juridic, statute, congres periodic, publicație proprie etc.

– Vă numărați printre puținii care au pus umărul la editarea și traducerea lui Coseriu în românește. Mai aveți în vedere astfel de proiecte? În același timp, aveți doctoranzi care se ocupă de Coseriu. Puteți face o evaluare a receptării lui Coseriu la Iași? Mă gândesc și la faptul că, la Cluj, există un *Centru de studii integraliste* sub îndrumarea profesorului Mircea Borcilă. Există ceva similar la Iași?

– Inițiativa colegilor clujeni este admirabilă. Asumându-și anumite riscuri instituționale și confruntându-se cu regretabile adversități „colegiale”, ei au reușit, sub conducerea profesorului Mircea Borcilă, să impună Clujul ca centru-pilot al lingvisticii coseriene în România. Sunt convins că vizibilitatea internațională a centrului de studii coseriene de la Cluj nu va înceta să crească în anii viitori prin elaborarea și publicarea unor contribuții majore la cunoașterea și dezvoltarea doctrinei coseriene. Tinerii pregătiți de dl Borcilă (Emma Tămăianu, Eugenia Bojoga, Cornel Vilcu, Lucian Lazăr, Lolita Zagaevschi, Oana Boc, Rodica Frențiu) alcătuiesc deja un grup redutabil de cercetători cu preocupări comune.

Cât privește acum traducerea în românește a lucrărilor lui Coseriu, vreau mai întâi să menționez că, după părerea mea, pentru cunoașterea doctrinei sale acest lucru este util, dar nu absolut necesar. Cine este într-adevăr interesat de cunoaștere și performanță poate găsi cu ușurință drumul către textele coseriene originale, în germană, spaniolă sau italiană. Dacă totuși traducem aceste texte în română, o facem în special pentru începători, pentru „pedestrași” științei, adică pentru studenți, masteranzi și doctoranzi. Din acest punct de vedere, apreciez că „nu stăm rău”. Grație în special eforturilor depuse de Nicolae

Saramandu, Eugenia Bojoga și Andrei A. Avram, principalele volume coseriene dețin deja o versiune românească. La acestea se adaugă numărul apreciabil de studii și articole publicate în românește în ultimii treizeci de ani, în reviste de specialitate din România și Republica Moldova. Sunt la curent cu faptul că, la Cluj, sub îndrumarea domnului Borcilă, urmează să apară un volum masiv de studii și articole ale lui Coseriu și că, la Suceava, colegul Dorel Fînaru pregătește și el o culegere cuprinzătoare din textele coseriene de filozofia limbajului. În ce mă privește, ajutat de doi tineri colaboratori cunoscători de limbă germană, pregătesc versiunile în românește ale celorlalte două cărți de importanță majoră, *Geschichte der Sprachphilosophie* și *Textlinguistik*. Cineva ar trebui, poate, să se gândească și să întreprindă demersurile necesare traducerii în română a recent apărutei *Geschichte der romanischen Sprachwissenschaft*, elaborată după manuscrisele coseriene și adusă la zi de Reinhard Meisterfeld.

La întrebarea Dumneavoastră directă, încerc să răspund la fel de direct. Nu, la Iași nu există în mod formal un centru de studii coseriene echivalent celui de la Cluj. Putem însă spune că la Iași a început procesul de „recuperare” sistematică a lui Eugenio Coseriu, prin organizarea, la inițiativa profesorului D. Irimia, în 1992, a unui Colocviu internațional *Eugenio Coseriu*, ale cărui lucrări s-au concretizat într-un consistent volum. Cu acea ocazie, Coseriu a venit la Iași însoțit de un grup masiv de discipoli din Germania, Spania, Franța și Portugalia și a revenit ulterior pentru a ține o serie completă de conferințe (publicate, de asemenea, de noi la Iași). Tot noi, ieșenii, cu „complicitatea” profesorului Gheorghe Popa și a unor ofițeri de graniță, i-am organizat prima sa întoarcere acasă, la Chișinău. Proiectul de a-l avea pe Coseriu un an întreg la Iași, în calitate de „visiting professor”, proiect acceptat în principiu de el, a eșuat, din păcate, datorită neputinței noastre de a învinge inerțiile administrative... Dincolo de această anecdotică istorică, în cercul specialiștilor ieșeni ideile și teoriile lui Coseriu se simt „la ele acasă”. Fiecare după disponibilitățile și puterile noastre încercăm să asimilăm și să dezvoltăm doctrina coseriană atât în spiritul care îi este propriu, cât și în conexiune cu tradiția locală a „Școlii Philippide”, pe care am preluat-o de la înaintașii noștri Gh. Ivănescu și Iorgu Iordan. De unele dintre virtuțile acestei tradiții locale, cum sunt spiritul critic, preocuparea pentru o bună fundamentare filozofică și teoretică a cercetărilor empirice, perspectiva istorică și comparatistă, respectul pentru documentul filologic, nu a fost străin Coseriu însuși, prin anii săi de formație primară, ca student, la Iași. Mai vizibilă este componenta coseriană a acestei sinteze la dl Stelian Dumistrăcel, care a explorat, împreună cu unii dintre doctoranzii Domniei Sale, în special teoria coseriană despre varietățile limbii și despre tehnica „discursului repetat” – Dumneavoastră, domnule Cristinel Munteanu, prin monografia despre sinonimia frazeologică, sunteți un asemenea „produs” al „clasei Dumistrăcel” din „Școala Coseriu”! La rândul ei, colega mea Lucia Cifor încearcă o cât mai profitabilă integrare a ideilor-forță ale coserianismului în sfera hermeneuticii literare. În ceea ce mă privește, mă străduiesc să transmit doctoranzilor mei convingerea că o lectură integrală și atentă, „cu creionul în mână”, a scrierilor lui Coseriu este calea cea mai directă și mai sigură către profesionalizare. Dacă vor reuși să

dea măsura optimă a capacității lor creatoare, sper ca unii dintre doctoranzii mei să aplice în mod adecvat una sau mai multe dintre căile de cercetare deschise de Coseriu și să-și finalizeze cu succes cercetarea doctorală. Menționez mai întâi studiul monografic despre E. Coseriu – lingvist, la care lucrează Cătălina Tărcăoanu; odată finalizată, am avea prima încercare de sinteză a gândirii coseriene. Alți tineri doctoranzi explorează în spirit coserian chestiuni de semantică istorică (Alina Bursuc și Dinu Moscal), contacte interlingvistice româno-germane (Anamaria Prisecaru), onomastică istorică (Anamaria Gînsac și Sabina Savu), lingvistică a textului (Ioana Repciuc), frazeologie comparată (Maria Husarciuc) sau tipologia discursului jurnalistic (Adrian Hazaparu).

– **Ați învățat atât de bine germana, din dorința de a-l citi pe Coseriu, încât ați ajuns să-l traduceți pe Wilhelm von Humboldt⁴, căruia i s-a reproșat că are un limbaj foarte dificil, aproape obscur. Apariția recentă a cărții *Despre diversitatea structurală a limbilor...* în românește marchează un moment la fel de important ca cel prilejuit de publicarea versiunii românești, din 1998, a *Cursului* lui Saussure. Știm că E. Coseriu își propusese să-i împace în lingvistica sa pe cei doi titani, pe Saussure cu Humboldt. Sunteți acum cel mai în măsură să ne spuneți cât îi datorează Coseriu lui Humboldt (Coseriu recunoscând în Humboldt pe unul dintre marii săi maștri).**

– Într-o primă instanță, m-am apropiat de Humboldt din nevoia de a-l înțelege mei bine pe Coseriu! După cum am menționat în nota asupra traducerii la versiunea românească recentă pe care am dat-o celei mai importante scrieri humboldtiene, o discuție cu Coseriu a fost decisivă în decizia pe care am luat-o de a mă angaja în acest dificil proiect. În introducere arătăm că „înțelegerea «energetică» a limbii, cu corolarul ei, primatul acordat vorbirii ca tehnică și creație continuă, definirea tripartită a nivelurilor formei lingvistice (normă, sistem, tip lingvistic), stabilirea unei juste proporții între structură și funcțiune, între întrebuintarea limbii și schimbarea ei, între istorie și descriere, între sistem și schimbarea lingvistică, distingerea corectă a tipurilor de conținut lingvistic (desemnare, semnificație, sens) ca premise ale unei semantici funcționale coerente și eficiente ar fi componentele centrale ale lingvisticii integrale coseriene, în care «filigranul» humboldtian este recunoscutibil”. Tema aceasta a aportului ideilor humboldtiene la constituirea concepției lingvistice a lui Coseriu este însă mult mai amplă și mai complexă și așteaptă a fi explorată în continuare. Există, pe de altă parte, concepte, distincții și disocieri importante, formulate de Humboldt doar în trecut sau în felul său fulgurent, care nu au fost exploatate nici de Coseriu și care pot fi valorificate chiar în spiritul și în completarea doctrinei coseriene. Pe de altă parte, după cum arată o lectură atentă a unor manuscrise saussuriene inedite recent publicate și traduse deja și în limba română⁵, Saussure însuși era mult mai humboldtian decât ni-l prezintă „vulgata” structuralismului ortodox dezvoltat în secolul al XX-lea. Așa încât o re-lectură atentă, însoțită de confruntarea sistematică a textelor celor trei mari teoreticieni, poate fi una dintre căile de dezvoltare ale lingvisticii integrale.

– Semnificativ mi se pare faptul că, deși cu o întârziere de aproape patru decenii, cartea fundamentală a lui Coseriu, *Sincronie, diacronie și istorie* (1958), a apărut în versiune românească în... 1997 (așadar, cu un an înaintea publicării *Cursului saussurian*). Coseriu îi admira, de asemenea, pentru coerența lor, pe Bloomfield și pe Hjelmslev. V-aș ruga, în încheiere, de vreme ce sunteți și autorul unei foarte utile introduceri în lingvistica generală⁶, să ordonați valoric următoarele cărți de referință (aranjate de mine după criteriul cronologic): *Despre diversitatea structurală a limbilor* (Humboldt), *Curs de lingvistică generală* (Saussure), *Language* (Bloomfield), *Prolegomena to a Theory of Language* (Hjelmslev), *Sincronie, diacronie și istorie* (Coseriu). După cum vedeți, nu l-am luat în calcul pe Chomsky. Ar fi trebuit?

– În primul cerc, cel al „titanilor” lingvisticii moderne, ale căror nume le-ați citat, ar trebui inclus, după părerea mea, și André Martinet, a cărui concepție generală, în fundamentele sale, este apropiată de cea a lui Coseriu. Numai că, în domeniul științei, ca și în cel al filozofiei și artei, ierarhizările clare și rigide sunt întotdeauna riscante și nedrepte. Cât îl privește acum pe Noam Chomsky, scrierile sale nu pot fi nicidecum ignorate, fie doar și datorită mării lor popularități. Tot așa nici aportul altor importanți lingviști din secolele al XIX-lea și al XX-lea (Hermann Paul, G. von der Gabelenz, A. Meillet, Charles Bally, Alan Gardiner, N. S. Trubetzkoy, R. Jakobson, É. Benveniste ș.a.) la ampla dezbatere care a condus la constituirea lingvisticii moderne nu trebuie minimalizat sau trecut sub tăcere. Să ne amintim că însuși Coseriu spunea deseori că nicio doctrină lingvistică nu este integral greșită! Singura problemă în acest cadru evaluativ este de a nu confunda, din neștiință sau din comoditate, „calea regală” a lingvisticii moderne, trasată și urmată, pe urmele înaintașilor (Humboldt, Saussure, Hjelmslev), de un Eugenio Coseriu, cu unele „cărări” sau „drumeaguri” lăaturalnice cum ar fi, de exemplu, generativismul chomskyan. Ideea de bază a lui Chomsky, cea a generării infinite de enunțuri posibile pe baza unui set de reguli determinate în fiecare limbă, idee validă și valoroasă din moștenirea humboldtiană, nu poate fi totuși transformată în „piatra unghiulară” a unei teorii lingvistice complete și se află, pe de altă parte, integrată, acolo unde îi este locul, în ansamblul teoriei coseriene. Un alt exemplu de asemenea „confuzie metodologică metonimică” (*pars pro toto*) se constată la foarte mulți „pragmaticieni” care absolutizează dimensiunea dialogală a vorbirii și prezintă „intenționalitatea” și „implicaturile” drept factori determinanți exclusivi ai actelor de vorbire, ignorând astfel adevărul elementar, enunțat de Coseriu încă în *Determinación y entorno*, că „determinarea” prin limbă și „cadrul” pragmatic sunt componente complementare și indisociabile ale „universului semantic” manifestat în și prin limbaj.

– **Vă mulțumesc pentru amabilitatea cu care mi-ați răspuns la întrebări!**

NOTE

¹ Vezi Eugen Munteanu, *Coșeriu, așa cum l-am cunoscut*, în „Limba română”, Chișinău (XII), nr. 10, 2002, p. 12-14.

² Vezi *A gândi independent este cel mai prețios lucru pentru un tânăr. Un dialog cu Eugen Coșeriu despre idealul paidetic, realizat de Eugen Munteanu*, în „Cronica”, nr. 11, 1992, p. 6-7 (I) și nr. 12, 1992, p. 12, 15 (II).

³ Vezi Eugeniu Coșeriu, *Limba română – limbă romanică. Texte manuscrise editate de Nicolae Saramandu*, Editura Academiei Române, București, 2005. De altfel, chiar Coșeriu mărturisea, în unele situații, că sunt doar încercări și că problemele ar trebui cercetate mai bine. De pildă: „Aici o propunere timidă pentru *Dunăre*: cum ar fi dacă *Dunăre* ar fi un cuvânt refăcut, pe baza unui genitiv: **Dună-lei* > *Dunărei*, cu rotacism; cu articolul *-lei*, ceea ce se înțelege (a fost interpretat) ca un genitiv de la *Dunălea*, de unde rezultă apoi: *Dunărea*. Forma originară ar fi, în acest caz, pur și simplu, *Duna*, care, în general, în aceste ținuturi, provine, evident, din substrat” (p. 31).

⁴ Wilhelm von Humboldt, *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității*. Versiune românească, introducere, notă asupra ediției, bibliografie și indici de Eugen Munteanu, Editura Humanitas, București, 2008.

⁵ Ferdinand de Saussure, *Scrisori de lingvistică generală*. Text stabilit și editat de Simon Bouquet și Rudolf Engler, cu colaborarea lui Antoinette Weil, traducere de Luminița Botoșineanu, Polirom, Iași, 2004.

⁶ Eugen Munteanu, *Introducere în lingvistică*, Polirom, Iași, 2005.

Eugen Munteanu (născut în 1953), reputat filolog și universitar ieșean, ilustrează tipul cercetătorului ideal pentru domeniul disciplinelor umaniste, în general, și pentru cel al lingvisticii, în special, prin calitățile pe care le posedă. Cunoscător al mai multor limbi vechi și moderne, s-a concentrat îndeosebi asupra studiilor de istorie a filozofiei limbajului (manifestând o predilecție pentru Evul Mediu, scolastici și Antichitatea târzie), dar și de istorie a limbii române literare. Deși cercetările sale conturează o sferă de preocupări științifice complementare, cele biblice ocupă primul loc. Sunt de amintit, în acest sens, lucrarea *Studii de lexicologie biblică* [2008, a cărei primă versiune, din 1995, a fost premiată de Academie], ce introduce o metodă nouă în abordarea textuală, comparativă, interlingvistică și istorică a lexicului de origine biblică a limbii române, și, de asemenea, comentariile – scrise cu rigoare și erudiție – pentru traducerile biblice publicate în seria *Monumenta Linguae Dacoromanorum*. Ca traducător, a dat culturii noastre versiuni excelente din Sf. Augustin, Plotin, William Ockham, Thomas de Aquino sau din Emmanuel Swedenborg, Wilhelm von Humboldt ș.a. De remarcat este că, în studiile sale privind limbajul, Eugen Munteanu aplică în mod creator ideile lui Eugeniu Coșeriu, a cărui doctrină lingvistică și-a însușit-o foarte bine, după cum recunoștea și „Gigantul de la Tübingen”.

SILVIU BEREJAN, CEL MAI DE SEAMĂ LINGVIST AL NOSTRU

Cu certitudine, lingvistica basarabeană din ultimele două decenii a fost dominată de numele lui Silviu Berejan (30. VII.1927-10.XI.2007), director al Institutului de Limbă și Literatură al A.Ș.M. (1987-1991), academician, coordonator al Secției de Științe Socioumane (1991-1995), director al Institutului de Lingvistică al A.Ș.M. (1995-2000), cercetător științific principal al Institutului de Filologie al A.Ș.M. (2000-2007).

În calitate de conducător și organizator al științei filologice din Republica Moldova, dar și în cea de competent și experimentat cercetător în domeniu, Silviu Berejan, într-o perioadă extrem de importantă pentru destinul limbii române de la est de Prut, a avut de spus un cuvânt greu și decisiv în procesul de argumentare și de elucidare a caracterului unitar al limbii române, raportat la spațiul geografic de răspândire a ei, de dezavuare, fără precedent, în întreaga istorie a Basarabiei, a falsei teorii

a celor două limbi est-romanice, teorie datând de la 1812, când pământurile vechii Moldove dintre Prut și Nistru au fost incluse în Imperiul Rus. Susținut de titularii A.Ș.M., Institutul de Lingvistică al A.Ș.M., condus de Silviu Berejan, impune punctul de vedere exclusiv științific în problema denumirii limbii, concluzia A.Ș.M., exprimată la solicitarea Parlamentului Republicii Moldova în două rânduri (în 1994 și, respectiv, în 1996), este concisă și extrem de exactă: „...denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este Limba Română”. Declarația „academică”, o veritabilă și mult prea mult jinduită victorie a savanților basarabeni, repurtată și grație insistenței și perseverenței acad. Silviu Berejan, a avut menirea de a pune capăt bizareriilor ideologice vehiculate, abordând deschis, în bază de argumente seculare, identitatea noastră etnolingvistică.

Mereu actuală, etapa de restaurare și repunere în circuit a adevărului, aici în Basarabia, nu va avea capăt până când masele largi nu vor conștientiza autentică noastră obârșie, iar pentru această finalitate fiind nevoie, în mod expres, de competența, acribia, tenacitatea și de răbdarea omului de știință. Problema a fost înțeleasă și abordată just de către acad. Silviu Berejan, care, în toți cei douăzeci de ani de libertate și democrație, a scris numeroase, diverse și variate ca tematică, dar invariabil profunde ca mesaj și conținut, articole, studii, comunicări, a redactat rezoluții, declarații, decizii etc. ale diferitor întruniri științifice – toate având o singură țintă: acumularea de argumente în măsură să limpezească definitiv și pentru totdeauna problema noastră identitară. Fapt ilustrat în mod admirabil în ultima carte a lui Silviu Berejan *Itinerar sociolingvistic*, 2007, 240 p. (selecție și prefață de Alexandru Bantoiș) – volum antologic apărut sub egida Institutului de Filologie al A.Ș.M., cu regret, însă după dispariția fizică a autorului.

Plecarea dintre noi a acad. Silviu Berejan, savant, coleg, prieten, în fine, om de o rară modestie și cumsecădenie, a lăsat în urmă un imens gol. Cei care l-au avut întotdeauna aproape de suflet pot recupera pierderea suportată, rememorând chipul emblematic al celui mai important și mai de seamă lingvist al Basarabiei prin revalorificarea patrimoniului științific rămas de la acest fidel și onest slujitor al limbii române.

Și din acest considerent, la împlinirea a unui an de la trecerea în neființă a academicianului Silviu Berejan, revista „Limba Română” publică un grupaj de texte dedicate regretatului lingvist. Autorii, păstrând încă vie imaginea prietenului și colegului Silviu Berejan, au formulat răspunsuri la următoarele întrebări:

- 1. Cum apreciați contribuția academicianului Silviu Berejan la elucidarea problemelor legate de denumirea corectă a limbii noastre?**
- 2. Care sunt calitățile lui Silviu Berejan de conducător și organizator al muncii științifice în domeniul filologiei din Republica Moldova?**

Mai 2001, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei. Silviu Berejan, Eugeniu Coșeriu și alți participanți la sărbătorirea unui deceniu de la fondarea revistei „Limba Română”

3. Silviu Berejan a fost un adevărat și onest slujitor al științei. În ce context – situații din viață, texte publicate, opinii exprimate în cadrul întrunirilor științifice etc. – ați cunoscut această ipostază a savantului?

4. Cunoscut mai mult pentru activitatea de lexicograf și sociolingvist, Silviu Berejan a fost însă și un teoretician remarcabil, mărturie fiind lucrările *Contribuții la studiul infinitivului moldovenesc* și *Echivalența semantică a unităților lexicale* (*Семантическая эквивалентность лексических единиц*), apărute în 1962 și, respectiv, în 1973. Vă rugăm să vă referiți la aceste preocupări ale regretatului lingvist.

5. L-ați cunoscut și în situații mai puțin oficiale – în călătorii, la odihnă, în timpul liber? Ce amintiri vă leagă de omul, prietenul și colegul Silviu Berejan?

Invităm cititorii să parcurgă această primă încercare de a înfățișa retrospectiv viața și activitatea eminentului om de știință, precizând că vom continua și în alte numere de revistă să publicăm texte ce vor întregi portretul acad. Silviu Berejan.

Alexandru BANTOȘ

Nicolae **PLECĂCIUNILE NOASTRE,
MĂTCAȘ ADEVĂRAT BĂRBAT
AL NEAMULUI!**

1. După 1990, enormă. Spun „după 1990”, deoarece, până la acea dată, la Chișinău și în tot U.R.S.S.-ul, regimul interzisese nu numai să pronunți cuvintele „român”, „română”, „Basarabia” cu referire la realitățile din R.S.S.M. (era altceva dacă înfierai „regimul burghezo-moșieresc român”!), ci chiar să te gândești la faptul că ești român și vorbești românește. Din păcate, fariseii de azi, care, deși cunosc prea bine situația de atunci, continuă să îi inculceze regretatului academician că nu ar fi fost la fel de curajos și până în 1990.

Ca mai toți intelectualii din perioada postbelică, conștient de faptul că limba vorbită pe malul drept al Prutului, în pofida nivelului de degradare la care ajunsese, era limba română, Silviu Berejan s-a angajat cu tot elanul, cunoștințele și capacitatea lui în opera de salvare a acesteia în arealul basarabean, de apărare și propagare a normelor ei literare, de combatere a devierilor de la normă (rezultate mai ales din influența „benefică” a limbii în care vorbea „întreaga planetă”). Dacă mi-aș pune mintea cu fariseii despre care vorbeam, i-aș decepționa, spunându-le că, încă în 1956, sub ochii atotveghețori și atotvăzători ai cenzurii, în lucrarea colectivă *Curs de limbă moldovenească literară contemporană*, vol. I, cu contribuția personală a tânărului cercetător științific Silviu Berejan, s-a scris, pentru prima dată după 1944, despre *unitatea de limbă moldo-română!*

Imediat după adoptarea legislației lingvistice, pentru a spulbera sinistra predicție a secretarului doi al PCM F. Bondarciuk și temerile unor intelectuali de bună credință cum că, odată cu revenirea la grafie latină, „toată republica ar deveni analfabetă”, un grup de lingviști de la Academia de Științe și din instituțiile de învățământ superior din Chișinău a purces de urgență la întocmirea ghidului *Normele ortografice, ortoepice și de punctuație*. („Dacă nu ne dau voie s-o numim «română», atunci să evităm în genere a o indica în titlu”, a spus, solomonic,

coordonatorul S. Berejan. Noi înșine, I. Dumeniuk, Gh. Rusnac și subsemnatul, procedaserăm la fel când am predat, în noiembrie 1989, unei edituri obscure din Chișinău ghidul *Îndrumar de ortografie*, care a și apărut în 1990, înaintea lucrării sus-menționate). La corectura lucrării, împreună cu colegul Ion Dumeniuk, fără știrea coordonatorului, am adăugat, cu de la sine voință, la sfârșitul titlului cuvintele „ale limbii române”. Când lucrarea colectivă a apărut cu precizarea de rigoare, coordonatorul ne-a scrutat o clipă, fără să ne dojenească, după cum ne așteptam, iar fața lui a schițat un surâs tainic de satisfacție. Poate că, din clipa aceea, academicianul a reușit să izgonească definitiv sclavul încătușat din sine și să se avânte pe aripile libertății râvnite de o jumătate de secol. Mă bucur sincer că i-am fost alături într-un moment de „slobozenie” (așa cum m-am bucurat și mai târziu, când l-am ajutat, împreună cu Alexandru Bantoș, pe profesorul nostru, academicianul Nicolae Corlăteanu, să rupă tăcerea pe care și-o impusese, în anii marii bătălii pentru limbă și alfabet, ca pe o *mea culpa* pentru păcatul de a fi pactizat anterior cu diavolul și să declare, sus și răspicat, de la tribuna din parlament a Conferinței „Limba română este numele corect al limbii noastre” din 20 iulie 1995: „Odată și odată trebuie să ajungem cu toții la înțelegerea că limba noastră literară trebuie numită cu numele său adevărat – română”).

În 1998, când la Chișinău îmi apăruse cartea *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul*, credeam că scrisesem cele mai multe articole în apărarea denumirii corecte a limbii noastre (limba română) și a vorbitorilor ei din Basarabia (români basarabeni). Ei, aș! S. Berejan (care, în 1995, când aflase că Al. Bantoș, sub influența demersului politic al președintelui Mircea Snegur din 27.04.2005 către parlament pentru modificarea articolului 13 din Constituție – același președinte care, în 1992, când în parlament s-a pus la vot articolul 13 și a trecut formularea agrarienilor „limba moldovenească”, absentase la ședință și care a promulgat imediat, fără nicio obiecție, Constituția cu formularea agrariană –, pune la cale o conferință chiar în incinta parlamentului cu genericul „Limba română este numele corect al limbii noastre”, se întristase de-a binelea, știind că toate eforturile lingviștilor, ale Prezidiului Academiei, ale diferitor foruri științifice internaționale nu reușiseră să spargă încăpățânarea de beton armat a deputaților agrarieni aflați la putere de a-și face mendrele, oficializând-o, din 1992, ca „moldovenească”, cu scopul declarat de a ne tăia pofta să mai spunem vreodată că suntem români și să mai nutrim vreo speranță de unire cu România) ne-a întrecut toate așteptările! *Itinerarul sociolingvistic* al lui S. Berejan, apărut recent și pe care nu-l dețin în momentul când scriu aceste rânduri, pentru a putea face și o statistică elementară probatorie, cred să-mi confirme spusele. Pe lângă faptul că ne-a fost port-drapel în marea bătălie, a fost și un luptător curajos, de neînving. Despre avatarurile identitare ale limbii și ale vorbitorilor ei din Republica Moldova a vorbit, în nenumărate rânduri, la diverse întruniri din republică și din Țară și a publicat o serie de articole, studii, interviuri la Chișinău, Bălți, Iași, Suceava, Cluj-Napoca, București, Torino, Leipzig. Ca un adevărat savant, el nu se lua la trântă cu imbecilul X, Y, Z, care turna la brașoave cu nerușinare, de aceea discursul său evită polemicele directe cu un

limbaj ca la „talcioac” și ia forma unei argumentări carteziene. Noi, ceilalți, uneori mai cădeam în capcana polemicilor pusă diabolic prin colțuri de herostrații neamului gen Lazarev, Stati, Dziubinski & Co și mai recurgeam, în asemenea cazuri, și la un limbaj pe potrivă. Silviu Berejan, niciodată. Formula tema, construia fundamentul teoretic necesar și începea demonstrarea teoremei: care e raportul dintre termenii „dialect – subdialect – grai”, „limba standard (exemplară, în terminologia maestrului Eugeniu Coșeriu, pe care îl adora) – limba vorbită”, așa-numita „limba moldovenească” și „limba română”; de ce termenul „limba română” acoperă și semnificația termenului „limba (mai exact, vorbirea) moldovenească”, iar ultimul pe a primului – nu, ca, până la urmă, să demonstreze diogenic de simplu și de frumos că așa-zisa „limbă moldovenească” poate și trebuie numită „limbă română”, în timp ce „limba moldovenească” nu poate și nici nu va fi folosită vreodată în locul limbii române.

S. Berejan este cel care a formulat, la solicitarea Parlamentului, din partea Președintelui Academiei, la 9.09.1994, concluzia privind numele corect al limbii noastre care trebuie să figureze în Constituție: *limba română*. Concluzie solemnă, demnă, imbatabilă. Tot el a contribuit la demonstrarea adevărului în problema denumirii corecte a limbii noastre pe care a adoptat-o adunarea generală a academiei din 28.02.1996.

Acad. S. Berejan era conștient și mâhnit peste măsură de irosirea forțelor de creație în lupta cu impostura și minciuna crasă. Era indignat de ideologizarea, politizarea excesivă, denaturarea în scopuri propagandistice, pentru ca vechii nomenclaturiști să se mențină la putere, a unor lucruri sfinte inimii de român și clare ca bună ziua. De multe ori l-am văzut dezolat, necăjit că, în loc să mai scrie un studiu, este nevoit să-și întrerupă activitatea de cercetător laborios în probleme de teorie și filozofie a limbajului și să se ocupe de lucruri inutile. Preocupări futele, cum ar fi spus Ion Mocreac. Dar tocmai pentru că îi era atacată „sfânta sfintelor” – limba noastră cea română (apropo, știați că la o întrunire de pomină din sala mare de la Institutul Pedagogic „Ion Creangă” a Societății, numită evaziv, cum ni-i feleşagul, „Limba noastră”, S. Berejan a fost acela care a propus ca, la sigla existentă a numitei societăți, să fie adăugate cuvintele „cea română”: „Limba noastră cea română”?) – nu considera inutil efortul și se antrena în luptă cu dârzenie îndoită de apărător al cetății.

Regretatul S. Berejan era plin de energie și avea convingerea că îi va rămâne timp pentru a-și materializa în noi cărți de referință ideile care îl asaltau. Destinul a decis altfel. M-aș teme să bănuiesc că Al. Bantoș ar fi avut o premoniție acum 13 ani, când i-a smuls extrem de modestului intervievat o profesiune de credință, zguduitoare prin sinceritatea și onestitatea care îl caracterizează: „...nu regret totuși viața trăită, căci, la urma urmei, am studiat și mi-am apărât, cât și cum am putut, limba neamului. Și asta vreau s-o afirm acum, înspre apusul vieții, deschis: mi-am iubit dintotdeauna limba și neamul și anume aceste sentimente mi-au insuflat energie și putere de rezistență. Le voi iubi și în continuare cu aceeași intensitate și le voi apăra cu aceeași perseverență în orice situație. Cu convingerea fermă și cu credința neștrămutată că numai așa e bine, îmi

voi duce crucea până la capăt”. Nu ascund că mi-ar plăcea și mie să subscriu la spusele marelui savant.

2. Calitățile de conducător și de organizator al muncii colective cred că rezultă din extraordinarele calități morale ale lui Silviu Berejan: autodisciplină și exigență maximă față de sine (la început impuse, probabil, ulterior devenite o necesitate); o capacitate de muncă fenomenală (în perioada 1978-1985, când ne angajase prin cumul – subsemnatul, Ion Mocreac și Gheorghe Rusnac – pe post de redactori la volumul II al Dicționarului explicativ al limbii moldovenești, după o zi de muncă la institut, ne întrunea serile la domiciliul său, unde lucram fără întreruperi până pe la orele 22-23, când cei doi colegi plecau acasă, iar eu, întrucât locuiam în același bloc, mai rămâneam pentru vreo oră-două, să punem la punct cazurile mai dificile, rămase nesoluționate. Ceea ce m-a frapat îndeosebi este că, deși ne frământam împreună la definirea sensului unui cuvânt, dumnealui este cel care făcea și munca de rutină – trecerea definițiilor *manu propria* pe fișe, jenându-se să ne propună vreunui dintre noi efectuarea acestei operații istovitoare); un simț elevat al datoriei, respectul necondiționat față de cei din jur, atașamentul față de adevărații prieteni; atenție și compasiune pentru colegi; frica de a comite o nedreptate; modestie excesivă; onestitate; o corectitudine și o delicatete cum rar mai întâlnești în ziua de azi; dăruire totală muncii de cercetător; acribie și pedanterie de scrib. N-a alergat după glorie și lauri. Când activitatea îi era apreciată, considera aceasta drept un lucru firesc. Se întrista însă când erau încununați cu lauri unii care, în toiul bătăliei pentru limbă și alfabet, se cam ascundeau prin buruieni („Să mai scrie și heralzii!”, zicea, cu necaz, câteodată, când i se propunea vreun material). Mi-aș permite totuși să relev câteva trăsături ale capului de școală lingvistică și organizatorului muncii de cercetare colectivă Silviu Berejan: punctualitate; model în efectuarea muncii pe care o presta; munca sârguincioasă, cot la cot cu colegii, la realizarea proiectelor comune; colegialitate; simțul de datorie adusă la îndeplinire nu ca urmare a fricii, ci a unei conștiințe înalte, a remușcării în fața propriei conștiințe pentru un lucru amânat sau făcut de mântuială; susținerea tinerilor în creșterea lor profesională; repartizarea imparțială a modestelor mijloace financiare ale institutului pentru participarea colaboratorilor la manifestări științifice de prestigiu din țară și de peste hotare. În calitate de director al Institutului de Lingvistică, prin contribuții personale și meritorii și numele pe care și-l câștigase pe drept în lingvistica sovietică și în cea universală, prin atragerea unor cercetători din cadrul Academiei (Maria Cosniceanu, Vasile Pavel etc.) la lucrări europene de anvergură în domeniul dialectologiei, antroponimiei, sociolingvisticii, a introdus instituția în circuitul de colaborări și evaluări de proiecte internaționale, sporindu-i prestigiul. Convingătoare sunt, în acest sens, colaborările cu Institutul de Lingvistică al A.Ș. din U.R.S.S., cu institutul de specialitate al A.Ș. din Ucraina, cu Catedra de Romanistică a Universității „Taras Șevcenko” din Kiev, cu institutele academice de profil din București, Iași, Cluj-Napoca, cu catedrele de limba română de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași și „Ștefan cel Mare” din Suceava, la organizarea și participarea la diverse conferințe, întruniri, simpozioane republicane, unionale, internaționale. Ace-

lași centru științific coordona activitățile de cercetare în domeniul limbii din instituțiile de învățământ superior din republică, iar prin participarea membrilor institutului în diverse comisii de examinare, instructive, metodice, de întocmire, discutare și aprobare a manualelor și a programelor școlare etc. veghea la pregătirea profesională a cadrelor didactice și de cercetare în domeniu și la educarea lingvistică a tinerelor generații. În calitate de academician coordonator al Secției de Științe Socioumane a contribuit substanțial la dirijiarea selecției tematicii de cercetare a institutelor de ramură, la restructurarea unităților anchilozate, a înviorat, dar a și supus unui control mai riguros eficiența muncii de cercetare din academie.

3. În primul rând, prin lucrările sale S. Berejan nu scria texte pentru satisfacerea orgoliului personal, ci pentru că întotdeauna avea un cuvânt de spus în problemă. Logica expunerii, argumentarea, stilul clar și concis, structurarea lucrării, expunerea ideilor și formularea de concluzii pe capitole, subcapitole, paragrafe, subparagrafe, puncte, subpuncte etc. îi conferă textului rigoarea științelor exacte. (Se vede că nu în zadar tânărul S. Berejan studiasse un an la Facultatea de Matematică.) În al doilea rând, în cadrul unor ample reuniuni științifice demonstra o dicție și o expunere impecabile, respecta cu strictetețe timpul prevăzut de program. Răspunsurile la întrebări erau la obiect, concise și convingătoare. Am să vă relatez doar două din multele cazuri de manifestare a probității științifice a savantului Berejan. Primul. În timpurile de tristă pomină, când nu li se putea spune lucrurilor pe nume, S. Berejan încerca și atunci să fie onest cu sine și cu interlocutorii săi. Îmi amintesc de anul 1972, când la Chișinău, la Conferința unională în probleme de tipologia asemănărilor și deosebirilor dintre limbile înrudite, referatul comun din partea institutului, pregătit cu participarea directă a lui S. Berejan, a trezit în sala mare de ședințe a academei mai întâi o nedumerire, iar până la urmă – un răsuflu ușor și o înviorare în ochii publicului: era pentru prima oară când, la un for de prestigiu, în baza aplicării teoriei variabilității teritoriale a limbilor standard, dezvoltată și de școala sovietică de lingvistică (G. V. Stepanov, A. I. Domașnev, A. D. Schweizer, V. G. Gak, E. A. Referovskaja, R. A. Budagov etc.), se afirma că raportul dintre limba moldovenească și cea română este același cu raportul dintre limba spaniolă din metropolă (Spania) și varietățile teritoriale de spaniolă vorbite în țările Americii Centrale și de Sud (cu excepția Braziliei, în care se vorbește o variantă a portughezei), respectiv – cu raportul dintre engleza de pe continentul european (Anglia) și engleza din fostele colonii britanice sau din America și Australia, cu raportul dintre franceza din Franța și variantele teritoriale ale francezei din alte țări etc. Idee extrem de curajoasă pentru acele vremuri (pe care o susținuse și subsemnatul încă în 1967, în teza sa de doctorat). S. Berejan putea fi fericit: și referatul a fost întâmpinat cu brio de public, și adevărul a fost promovat într-un limbaj mai mult sau mai puțin esopic. Ceea ce intriga era faptul că toți – dar toți! – corifeii teoriei variabilității de la Moscova, sosiți la Chișinău, militau cu fervoare pentru unitatea limbilor din metropole și a variantelor teritoriale ale acestora de pe glob și numai când venea vorba de „moldovenească” o scâldau în două ape în sensul că da, are trăsături apropiate

cu româna, dar, în calitate de limba națională a moldovenilor, ea îndeplinește toate trăsăturile unei limbi naționale de sine stătătoare. Stai, bădie! Cum vine treaba asta? Dar variantele teritoriale ale englezei, spaniolei, germanei, francezei, portughezei etc. din alte țări decât metropola nu îndeplinesc aceleași funcții?! În cazul dat totuși se vorbește de variante teritoriale încadrate în sistemul aceleiași limbi cu limba din metropolă, iar moldoveneasca face excepție de la regulă, nu ține de limba română, acestea sunt două limbi romanice diferite? Halal teoreticien! Iată ce înseamnă imixtiune a politicului și ideologicului în treburile științei! Până la urmă, autoritățile de la Chișinău, împreună cu cele din centru, i-au convins pe musafiri să nu se amestece în „treburile interne” (lingvistice) ale R.S.S.M. și aceștia au sacrificat conjuncturii politice obiectivitatea științifică. Prima variantă a broșurii cu materialele conferinței a fost dată sub cuțit, iar cea de a doua, citită cu lupa și scuturată de orice idee „subversivă” din referatul comun al moldovenilor, care nu mai semăna câtuși de puțin cu cele afirmate la conferință, a apărut abia în 1976. Dar maurul putea să doarmă cu conștiința împăcată: își făcuse bine treaba!

Al doilea caz. În toamna lui 1988, când străzile Chișinăului duduiau sub pașii „gloatelor” dezlănțuite (cum erau numiți de oficialități și de ciracii ministrului de interne de atunci Vladimir Nicolaevici Voronin) de oameni simpli veniți din toate colțurile „bătrânei” Moldove „pentru a asalta cerul”, adică să ceară „Lim-bă! Alfabet latin!”, conducerea Institutului de Lingvistică al A.Ș.M. îi invitase pe colaboratorii Sectorului de Limbi Romanice de la Institutul de Lingvistică al A.Ș. din U.R.S.S. la o ședință comună, în cadrul căreia să se discute cele trei chestiuni principale, care frământau întreaga republică: 1) Recunoașterea identității dintre limba moldovenească și limba română; 2) Atribuirea limbii moldovenești a statutului de limbă oficială pe teritoriul R.M.; 3) Recunoașterea necesității de a reveni la scrisul latin. Țin minte, prof. univ. Anatol Ciobanu a sărit ca ars când l-a auzit pe V. M. Solnțev, directorul Institutului de Lingvistică al A.Ș. din U.R.S.S. spunând că moscoviții au venit să discute, nu să ia vreun fel de decizii. Cum adică, republica e un vulcan gata-gata să erupă, iar noi numai să discutăm?! A propus să fie format un secretariat *ad-hoc*, care să fixeze opiniile savanților, să întocmească un proiect de rezoluție, care să fie pus, la finele lucrărilor, la vot, iar hotărârile ședinței să fie înaintate conducerii de vârf a republicii pentru a fi luate măsurile ce se impuneau. Slavă Domnului, propunerea dlui profesor a trecut, organul de lucru a fost nominalizat și aprobat, discuțiile care, la început, luaseră o turnură cam neclară au fost canalizate în albia necesară, astfel că cei care luau cuvântul trebuiau să-și spună, *volens-nolens*, deschis păsul. S. Berejan, care era în prezidiul ședinței, parcă luase apă în gură (poate și de aceea că, peste un an, venea cooptarea de noi membri ai academiei? – mi-aș permite să întreb puțin malițios). Unul dintre simpaticii discipoli ai Domniei Sale, mare patriot, dar și bun mehenghi, își pierde răbdarea, ia și trimite în prezidiu cu adresă concretă o țidulă, prin care îi solicita lui S. Berejan să-și spună răspicat punctul de vedere în problemele abordate, care frământă opinia publică. Înlemnism de emoție pentru mentorul meu spiritual. Parcă-l văd pe Silviu Grigorevici, emoționat, roșu ca stacojul, vorbind de la tribună: „Dar oare se mai

îndoiește cineva că eu sunt pentru atribuirea statutului de limbă de stat limbii pe care mi-au lăsat-o părinții și înaintașii? Dar oare eu să fiu acela care s-ar îndoii de unitatea de limbă moldo-română? În sfârșit, oare se îndoiește cineva că eu aș vrea să revin la lumina crinilor latini, ale căror petale îmi produceau îmbătătorul fior de îndrăgostit în anii mei de școală?”. Sala – electrizată, aplauze frenetice. Am răsuflat ușurat, m-am bucurat ca pentru fratele meu (fie-i țărâna ușoară). Ce luptă cumplită trebuie să se fi dat în sufletul unui om prins între Scila și Caribda cruntelor realități de Gulag ideologic, în care ne zbăteam și ne sufocam toți, și onestitatea și demnitatea de om și savant! A învins onestitatea și demnitatea, adevărul a biruit frica! Plecăciunile noastre, adevărat bărbat al neamului!

În al treilea rând, în discuții, la care am avut onoarea să particip uneori, își respecta interlocutorul, mai ales dacă vedea că acesta din urmă vine cu idei pe care reușește să le susțină. Își verifica rigoarea propriilor argumentări și nu se jena să recunoască un argument forte al partenerului. Intransigent, gata să meargă până în pânzele albe în combaterea unor stupidități lansate pe șest de către adepții „moldovenismului primitiv”. Lingvistica teoretică a pierdut câteva lucrări de valoare pe care nu a mai reușit să le scrie teoreticianul Berejan din cauza hărțuielilor în materie de limbă „create” de nulitățile ce executau o comandă politică.

4. Silviu Berejan a avut ambiția să aplice principiile filozofiei dialectice la examinarea, comentarea și clasificarea unităților limbii. În pas cu marea lingvistică, savantul ne-a învățat an de an, în cadrul seminarului metodologic pe care îl conducea, să delimităm, la tratarea noțiunilor din știința noastră, planul ontologic de cel gnoseologic, esența de fenomen, abstractul de concret, particularul de general, necesarul de accidental, nivelul limbii de cel al vorbirii, sistemul de structură, planul expresiei de planul conținutului, relațiile paradigmatică de cele sintagmatice etc. (Ion Ețcu este primul care i-a urmat cu fidelitate principiile, a se vedea *Tipologia propozițiilor...*). Nu m-aș lăsa provocat să caracterizez cele două lucrări fundamentale ale autorului, căci acestea au fost analizate profund și competent, la vremea apariției lor, de către renumiți specialiști de la noi și de pe alte meleaguri. Prima, despre infinitiv, este scrisă în „dulcele stil clasic” al lingvisticii tradiționale, în care predomină, de regulă, analiza în plan sincron, cu rare incursiuni în diacronie (istorie). Cea de-a doua lucrare, *Echivalența semantică a unităților lexicale*, este o mostră de studiu teoretic fundamental din lingvistica modernă (mai concret, din semantica funcțională). Chiar dacă cineva ar încerca să afirme că Silviu Berejan nu a descoperit americani în teoria lingvistică propriu-zisă, căci ideile de sistem, structură, câmpuri semantice, trăsături semantice minimale generice și diferențiale, semnificat și semnificant, paradigmă, sintagmă, relații paradigmatică / relații sintagmatice etc. circulau ca o fantomă în Europa, regretatul lingvist este primul care a reușit să le aplice iscusit și creator, să le sintetizeze într-o lucrare de proporții, dând construcției pe care a înălțat-o aspect de întreg riguros, armonios, elegant, trainic, imperisabil. Trecută necruțător prin sita bună și deasă a analizei dihotomi-

ce limbă – vorbire, sincronie – diacronie, paradigmatică – sintagmatică, planul expresiei – planul conținutului, sistemul și structura limbii, câmpuri semantice și câmpuri noționale, raportul dintre relațiile omolexice – omosemice, paralexice – parasemice, eterolexice – eterosemice, supusă analizei componentiale în seme, problema omosemantelor (*sinonimele*, în terminologia tradițională) a fost, în sfârșit, elucidată. Acestea trebuie distinse net de parasemante, cu care se confundă frecvent în lingvistica / lexicografia tradițională, cu atât mai mult de eterosemante. Principiul anunțat pentru prima oară la noi este pus în aplicare cu rigurozitate, de asemenea pentru prima oară, și în practica lexicografică mondială, la explicarea semnificațiilor unităților lexicale în volumul II al DELM-ului, editat în 1985. Lui S. Berejan nu i-a ajuns timp să pună pe hârtie principiile lexicografiei semantico-funcționale, cartea de vis și cântecul de le-bădă al savantului.

5. Alături de dl redactor-șef al revistei „Limba Română” Al. Bantoș, de academicianul Petru Soltan, de profesorul Petru Tolocenco, pe atunci rector al Universității din Tiraspol cu sediul la Chișinău, academicianul Silviu Berejan a fost omul de omenie care m-a consolat în perioada de după demiterea, în aprilie 1994, din funcția de ministru al științei și învățământului, când, rămas fără o bucată de pâine pentru „păcatele” de a fi „românizat” sistemul moldovenesc de învățământ și de a fi „reetnizat” (alias „românizat”) tânăra generație de elevi și studenți moldoveni, mi s-a îngrădit, de către oficialități și partidul democrat-agrar, care ajunsese la putere, revenirea nu numai la catedra de la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă”, ci și, în genere, în orice instituție tangente cu activitatea ideologică. Mai mult decât atât, dl rector îmi oferea postul de profesor, iar dl academician se retrăgea pe alt post pentru a mi-l oferi pe cel de director al Institutului de Lingvistică. O, *sancta simplicitas!* Creduli ca și subsemnatul, ei nu știau că intrasem în categoria proscrișilor, iar soarta acestora, după cum se știe, este pecetluită pentru mult timp, dacă nu pentru totdeauna. M-a emoționat până la lacrimi generozitatea și cumsecădenia lor într-un moment de cumpănă, în care vechii prieteni și venerabili ministrii de odinioară se fereau de mine ca de un ciumat. Să vegheze bunul Dumnezeu tihna sus-numiților și bunăstarea familiilor Domniilor lor!

M-aș referi și la un caz nostim, când pedantul lingvist și bunul cunoscător al subtilităților limbii materne Silviu Berejan se pomenise redactat de către istoricul, patriotul și simpatizantul Frontului Popular Creștin-Democrat Foca Obadă. Multă lume, chiar din personalitățile care făceau parte din componența Comisiei interdepartamentale pentru problemele și perspectivele dezvoltării limbii moldovenești de pe lângă fostul Prezidiu al Sovietului Suprem al R.S.S.M. (supranumită, după istoricele ei decizii din decembrie 1998, „Comisie de salvare a limbii”), al cărei secretar a avut onoarea să fie subsemnatul, nu cunoaște amănuntul că, după fiecare ședință, trebuia întocmit de urgență, în limbajul „de lemn” al timpului, un comunicat laconic, chibzuit, moderat, care să conțină informații de ordin general, acesta urmând să treacă prin furcile caudine ale ATEM-ului, să obțină ok-ul, să revină la secretariat și, după aprobarea

președintelui A. Mocanu, să fie transmis presei pentru publicare. Devenise o obișnuință ca bietul S. Berejan, neîntrecut stilist, să rămână după fiecare ședință, nesilit de nimeni, pentru redactarea informației respective. Ei bine, după ce textul era definitivat, cu mulțumirile mele de rigoare, dl academician pleca spre casă ori institut cu sentimentul datoriei împlinite, eu trimițând materialul la ATEM și așteptând verdictul. Ce-o fi avut dl Obadă cu viitorul ministru Mătcaș, care nu avea să-l mai accepte în minister pe consăteanul d-sale Simion Musteață (fapt pentru care patriotul Obadă s-a războit ulterior cu ministrul în funcție în presă, acuzându-l de preluare de la români a Legii învățământului, de greșeli de limbă și stil – în legea preluată de la români?! – etc.), dar știu că de fiecare dată înnegrea cu un stilou cu tuș textul care-i era transmis, întorcând propozițiile de la coadă la cap, când erau formulate de la cap la coadă („să nu se mai țină atât de bățos ditamai secretarul Mătcaș, să știe el cu cine are de-a face la ATEM!”). Nu i-am spus niciodată academicianului (nu știu cum ar fi reacționat la prostia omenească, dar îl rog să mă ierte de acolo, din ceruri) de sângele rău pe care mi-l făcea Foca Obadă, fără să aibă habar că lovea în cel mai bun cunoscător al normelor literare și stilistice ale limbii române.

Și, pentru a nu lungi vorba, am să evoc un caz mai sentimental. Într-un ajun de 8 Martie 1989, când toți bărbații Chișinăului alergau pe străzi cu flori și cadouri pentru soții și iubite, noi, subsemnatul, academicianul Silviu Berejan și profesorul universitar Ion Mocreac, membri ai amintitei Comisii interdepartamentale, ne întorceam de la academie dintr-o ședință de lucru, în care tatonam opiniile unor personalități privind susținerea propunerii comisiei de a reveni la alfabetul latin (la ședință participase și era în aserțiunea noastră, fapt pentru care îi rămânem recunoscători, și prof. Alexandru Zavtur, personalitate din tagma ideologilor, cunoscută și apreciată și „sus”, la palat). Eram sub impresia declarației lui Andrei Lupan că, în pofida unor rețineri pe care le avea, nu poate să nu fie de acord cu propunerile comisiei, pentru că la școală copiii îi scot ochii nepoțelului că bunicu-său nu ar dori revenirea la scrisul latin și nici n-ar recunoaște că limba moldovenească e una și aceeași cu limba română. Bietul bătrânul poet, ajunsese să-l învețe nepoțelul care este adevărul adevărat cu privire la limba noastră cea română!...

Cum mergeam așa, obosiți și plini de jale, numai ce-l aud pe academician adresându-i-se colegului de facultate și de breaslă: „Măi Ioane, adevărații bărbați le duc soțiilor flori, iar noi ne ducem acasă ca niște fraieri”. „Nu-i baiu, fraților”, scap eu vorba din gură și continui cu o parafrază dintr-un scriitor francez, despre care auzisem la școală: „Revenim la grafia latină și ne întoarcem să culegem ghiocei!”. La grafie am revenit, dar de întors la cules de ghiocei nu ne-am mai întors... Iertați-ne, vă rugăm, uitarea, iubite Domnule Academician!

Stelian **O CONȘTIINȚĂ A LINGVISTICII DUMISTRĂCEL ROMÂNEȘTI CONTEMPORANE**

Mai întâi, cer permisiunea să pun prezenta intervenție sub semnul unei precizări de tip liminar: atunci când se răspunde unei inițiative de genul celei de față, nu este cu totul exclusă supoziția că răspunsurile ar putea fi de circumstanță (dat fiind și faptul că... de mortuis nil nisi bene!). Aparținând categoriei celor lipsiți de spontaneitate, invoc astfel o scuză pentru faptul că cele mai multe dintre ideile și cuvintele din răspunsurile de acum pot fi regăsite în texte scrise în onorem și (din păcate) în memoriam Silviu Berejan; așadar solicit bunăvoință: nu această împrejurare mi-au provocat cuvintele de prețuire și de admirație de acum; aceste gânduri și trăiri reprezintă pentru mine o constantă și vor rămâne o permanență... Căci Silviu Berejan este simbolul omului de știință care a răspuns provocărilor istoriei și, totodată, provocărilor oamenilor. Dacă asupra primului aspect ne propunem să ne oprim, ceva mai pe larg, în continuare, în ceea ce-i privește pe oameni ne putem referi la două categorii: cei care, într-adevăr, voiau să-i afle punctul de vedere în legătură cu problemele capitale cu care s-a confruntat (și se confruntă încă) viața politică, știința și contemporanii noștri după 1989 și cărorora savantul și omul cetății le-a acordat interviuri, exemplare prin conținut și prin abordare, și cei (fie dați uitării!) care-l mai contestă (?), care-i aduc diferite imputări. Iar acestora omul de știință nu le-a rămas dator, căci nu s-a lăsat sedus de perfida lor inocență (de exemplu, de ce lingvistul a folosit înainte termenul de „limba moldovenească”, iar acum suține că este limba română și altele ca acestea!).

Chiar ca urmare a celor invocate, cer totodată permisiunea ca, în răspunsurile ce urmează, să preiau în felul meu tema de bază a discuției și punctele de interes ale întrebărilor din chestionar.

1. Cu perspectiva cunoașterii profunde a imperativelor etapei, a gravelor responsabilități ce le reveneau științei și forurilor conducătoare ale instituțiilor acesteia, Silviu Berejan a fost figura centrală, prin conștiință, dar și prin

funcție (în calitate de coordonator al Secției de Științe Umaniste a Academiei Republicii Moldova), a mișcării pe care Magistrul Eugeniu Coșeriu, de care l-a legat o caldă prietenie și care i-a apreciat opera, a numit-o „revoluția lingvistică” de la Chișinău. În această ordine de idei, a fost și trebuie elogiat modul în care Silviu Berejan s-a manifestat atât prin intervențiile convingătoare și decisive la precizarea atitudinii Academiei de Științe a Moldovei cu privire la legiferarea statutului de limbă oficială de stat a *limbii române* în Republica Moldova și față de utilizarea corectă din punct de vedere istoric și științific a acestui glotonim, cât și prin prezența, semnificativă, a lingviștilor moldoveni la reuniunile internaționale, desfășurate în special între anii 1991 și 1996, având ca temă definirea conceptelor la care ne-am referit. Lingvistul, ca și colaboratorii săi, și-a(u) asumat misiunea de a „deschide ochii” autorităților, iar soluționarea nedreaptă și neadecvată a problemei limbii de stat a constituit, după analistul politic, o marcă a lipsei privind adevărata suveranitate și independență a țării. De exemplu, prin răspunsurile din cadrul a diferite interviuri (printre care și cele acordate lui Alexandru Bantoș), luăm act de evocarea și consemnarea celor mai multe aspecte din ceea ce a reprezentat activitatea Institutului de Lingvistică al Academiei (al cărui director a fost și, în spirit, rămâne mereu), a relațiilor acestuia cu instituții de profil similar din România, a prezenței, poziției și a prestațiilor lingviștilor moldoveni la manifestări științifice internaționale consacrate stării limbii române, în general, și statutului acesteia din perspectiva progresului cultural și științific în Republica Moldova. Dintre numeroasele clarificări aduse aici privind situațiile măcar confuze și contradictorii, dacă nu de-a dreptul absurde, în care s-au desfășurat discuțiile având ca obiect statutul limbii române în Republica Moldova, o reținem pe aceea ilustrată de replica pe care academicianului Silviu Berejan a dat-o celor care îi impută că, înainte de 1989, a folosit el însuși glotonimul „limba moldovenească”: aceștia sunt, de fapt, ei înșiși sau interpușii lor, cei care, înainte, „ne impuneau această aberație, însuflându-ne frica de a fi considerați, în caz contrar, dușmani ai puterii și ai poporului” (semnificativă expresie a limbii de lemn comuniste totalitare!). Reținem, de asemenea, faptul că în „Revistă de Lingvistică și Știință Literară”, al cărei redactor-șef a fost timp de mai multe decenii, au fost publicate numeroase și semnificative studii și articole privind statutul și drepturile limbii române în Republica Moldova.

2. Mă voi referi, preferențial, firește, la programele comune de cercetări ale colaboratorilor săi de la Chișinău și ale celor de la Iași în domeniul dialectologiei și limbii române literare, abordate începând din anul 1991. Formația științifică, multilaterală, și competențele, de excepție, ale savantului Silviu Berejan și-au pus amprenta asupra orientării și desfășurării acestor programe. Cu sprijinul clarvăzător și eficient al lui Silviu Berejan (date fiind și funcțiile menționate), am proiectat anchetele din cadrul proiectului „Graiurile românești de la est de Carpați. Socio- și etnotexte” (cercetări și înregistrări de texte tematice în 30 de localități din România, Republica Moldova și Ucraina), lansat printr-o masă rotundă „Cercetările de dialectologie” (Chișinău, martie 1992), și tot atât de mult îi datorează colegii noștri de la București în ceea ce privește proiectul,

de aceeași viziune integratoare culturală și științifică, „Graiuri românești din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei și nordul Maramureșului”, ca și acela la care au participat universitari de la Iași și de la Leipzig, finalizat în volumele tipărite sub titlul „Limba română vorbită în Moldova istorică”.

Amintim, cu recunoștință și în aceeași ordine de idei, rolul important al celui evocat la fixarea obiectivelor, la fundamentarea principiilor și la stabilirea metodei de lucru la alte teme de colaborare: *Devierea de la normele limbii literare în publicațiile periodice din Republica Moldova*, redactarea de lucrări lexicografice, cercetări de toponimie de pe cele două maluri ale Prutului etc. Pentru desfășurarea eficientă și în condiții favorabile a acestor colaborări, Institutul condus de acad. Silviu Berejan a organizat manifestări științifice și a asigurat o permanentă confruntare de idei între lingviștii de la Chișinău și cei de la Iași. Și îi mai suntem recunoscători pentru onoarea ce ne-a făcut-o de a ne atrage în calitate de colaboratori la „Revistă de Lingvistică și Știință Literară”, un adevărat copil de suflet al savantului, care avea grijă să primim, noi, colegii de la București sau de la Suceava, dar și lingviștii din Germania, fiecare număr nou apărut, o împrejurare de natură să cunoaștem și să apreciem știința și talentele lingviștilor și literaților moldoveni. A fost, și aceasta, una din preocupările care au făcut din Silviu Berejan o personalitate de profundă semnificație pentru profilul și destinul unei comunități, profesionale și de aspirații, în anii unor transformări definitorii pentru afirmarea etniei, a limbii și a culturii românești în Moldova dintre Prut și Nistru.

3, 4. De experiența, de însuflețirea savantului-cetățean au avut de profitat cercetători din diferite generații care i-au ascultat comunicările la manifestări științifice naționale și internaționale dedicate studierii limbii, literaturii și culturii, desfășurate sub semnul „Zilelor academice ieșene”, la simpozioanele „Limba română azi”, la edițiile „Conferinței naționale de lingvistică” sau la conferințele Secției de Filologie a Academiei Române intitulate „Limba română și relațiile ei cu istoria și cultura românilor”, și ne face plăcere să amintim, în mod deosebit, participarea acestui prieten de la Chișinău la simpozioanele Asociației Culturale „Alexandru Philippide”. Astfel, Silviu Berejan ne-a ajutat, pe toți, prin legături de știință și de conștiință, să ne cunoaștem reciproc, să-i cunoaștem și să-i prețuim pe colegii de la Chișinău, ca și pe cei de la Bălți, centru universitar de adopție spirituală pentru marele dispărut, unde ne-am întâlnit de multe ori convocați spiritual de respectul și admirația pentru devotatul Profesor bălțean.

Dacă poziția științifică și meritele celui evocat prin lucrările citate reprezintă, de drept, obiectul aprecierii celor care sunt implicați direct în cercetările de profil, în ceea ce mă privește, aș vrea să menționez totuși un anumit aspect. Pentru lingviștii din România, de la cărțile respective și până la ultimele articole de teorie a limbii publicate, opera lui Silviu Berejan constituie o poartă deschisă spre valorile din literatura de specialitate rusă și din aceea din spațiul pe care astăzi îl numim „ex-sovietic”, mai puțin accesibilă nouă. Pe de altă parte, ca teoretician reputat și slujitor consecvent al acestui (mai) arid domeniu de investigație, Silviu Berejan, chiar prin implicarea în dezbaterile de sociolingvis-

tică, a răspuns, *sui-generis*, la comandamentul reprezentat de orientarea pe care Magistrul Eugeniu Coșeriu a readus-o în lingvistica de la sfârșitul secolului trecut și pentru mileniul următor, reprezentând *umanizarea* acesteia. De altfel, fără nici o exagerare, putem raporta acțiunile filologilor moldoveni, și în special cele ale lui Silviu Berejan, din anii „revoluției lingvistice”, la preocupările pentru limbă ale scriitorilor români de la 1848 și din anii Unirii: spirit civic, angajare deplină în slujirea conaționaliilor, atât prin scris, cât și prin fapte; ca publiciști și editori ei s-au implicat direct în viața politică și publică. Dar fapta lor nu s-a constituit și nu se constituie doar într-un simplu demers de „politică lingvistică”, ci capătă prestigiul dat de întemeierea pe o solidă teorie, cu prestigiul pe care îl aduce aceasta.

5. Personal, am luat cunoștință de numele Silviu Berejan din paginile revistei „Limba și literatura moldovenească”, dar, mai ales, atunci când, în 1963, fiind secretar științific al revistei Institutului (de astăzi) „Alexandru Philippide”, regretata profesoară Ecaterina Teodorescu a publicat, aici, o temeinică analiză, cuprinzând meritate aprecieri, asupra monografiei *Contribuții la studiul infinitivului moldovenesc*. Pe lângă aceasta, și alte lucrări ale lingvistului Silviu Berejan erau de pe atunci bine cunoscute în România, fiind recenzate, respectiv citite și citate în reviste de specialitate imediat după apariție (mă refer, de exemplu, în spirit de solidaritate românească, și la o recenzie, la același volum, a Feliciei Șerban, de la Cluj-Napoca, din *Cercetări de lingvistică*, 1975). Dar preocupările sale au fost cunoscute și datorită publicării unor studii în periodice de profil din țară (*Cercetări de lingvistică*, 1958 – un volum omagial Emil Petrovici –, *Revue roumaine de linguistique*, 1971, *Memoriile Secției de Filologie, Literatură și Arte ale Academiei Române*, 1989-1990 etc.). Lingvistul, profesorul Silviu Berejan a devenit reprezentantul autorizat și recunoscut al cercetării lingvistice de mare performanță din Republica Moldova; contribuțiile sale, originale și provocatoare de emulație epistemologică, în domeniul teoriei limbii, al gramaticii, al lexicologiei, lexicografiei și limbii literare, privitoare la câmpurile semantice, echivalența semantică a unităților lexicale, la sinonimie, referitoare la infinitiv (din punct de vedere morfologic și sintactic), la terminologia tehnico-științifică și având ca obiectiv major și cultivarea limbii, sunt unanim apreciate și puse în lucrare de specialiști.

Iar *omul* Silviu Berejan mi-a devenit cunoscut (și binevoitor prieten) și datorită participării sale la numeroase congrese internaționale ale lingviștilor și romaniștilor (mă pot referi doar la cele de la București, 1967 și 1968, de la Napoli, 1974, Aix-en-Provence, 1983). De neuitat sunt momentele de împărtășire sufletească prilejuite de manifestările publice, ca și discuțiile în grupuri de prieteni ce se formau instantaneu în jurul acestui mare suflet de om, care ne înfrumuseța mintea și inima prin dreapta judecată, prin bunătate și umor.

Cu titlu de mărturie a unor satisfacții personale, vreau să evoc întâlnirile și colaborarea, de o factură deosebită, ocazionate de Colocviile Comitetului Internațional pentru *Atlas linguistique roman* de la Aussois și Barcelona, în 1994, la ultima dintre acestea, ca și la München, în 1993, dar ca și, anterior, la Napoli, în 1974, aflându-ne sub aripa ocrotitoare și sub îndemnul stimulator, sub pri-

virea de părintească bunăvoință ale Magistrului Eugeniu Coșeriu... Sub semnul acestei deosebite prețuri pentru Coșeriu s-a desfășurat colaborarea noastră, marcată de emoții, dar eficientă, întru editarea volumului antologic Eugeniu Coșeriu, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii*, pe care l-am editat împreună (tipărit în 1994, la Editura „Știință”, Chișinău) și pentru a cărui realizare ne-am bucurat de colaborarea unor colegi lingviști de la Chișinău și de la Iași. Aveam să cunoaștem cea mai mare satisfacție prin aprecierea făcută de autorul studiilor tipărite în acest volum: pentru Coșeriu el a constituit încă un semn al întoarcerii *acasă*, de unde niciodată nu a fost plecat, o mărturie prețioasă de revenire, științifică, pe plaiurile natale, sub semnul unei revelatorii conlucrări moldovene, patronată de Silviu Berejan. Și îmi permit să reiau, aici, o mărturisire: mi-a provocat o vie emoție, păstrată până astăzi, faptul că academicianul, într-un interviu publicat în 1995 în revista „Limba Română”, enumera printre cele mai luminoase trei zile din viața sa și pe aceea în care a văzut lumina tiparului această carte.

Ar mai fi de adăugat, cred, un anumit aspect, privind temperamentul celui evocat. Nu o dată, nu doar *directorul*, ci și *conferențiarul*, ridică tonul, izburcă vuncanic spre tranșarea unei situații, în susținerea unui punct de vedere. Mai mult, vehemența enunțului este uneori prezentă și în scris. Mai ales în legătură cu o atare modalitate de comunicare trebuie să ne reamintim clarificarea pe care, din această perspectivă, i-o datorăm tot Magistrului; este vorba de răspunsul la întrebarea unui tânăr lingvist bucureștean, transmisă acestuia de Nadia Anghelescu: „De ce sunt basarabeni atât de patetici?”; Coșeriu, chiar supărat, a dat următorul răspuns: „Pentru că voi (adică românii de dincoace de Prut) nu sunteți cât ar trebui de patetici” (cf. *Eugeniu Coșeriu, profesorul nostru*, în „Adevărul literar și artistic” din 17 sept. 2002, p. 12). Dar, pentru a-l cunoaște pe om, în complexitatea sa, dincolo de contactele personale, găsim pagini din care putem descifra registre ale unei firi sensibile, ba chiar ale unui sentimental. Acela care își povestește „amintirile grele” despre Chișinăul copilăriei și adolescenței, marcate de anul 1940 și de anii de după război, un nostalgic, când evocă imaginea colegilor de liceu sau când își face cunoscută surprinderea că în stațiunea climaterică Vadul lui Vodă, de pe Nistru, nu poți găsi la chioșcurile de presă nici o publicație în limba română. Și un entuziast emotiv, prin cuvinte de prețuire la adresa magiștrilor și colegilor: Eugeniu Coșeriu, Nicolae Corlăteanu, Anatol Ciobanu...

*

Vreau să închei cu următoarea observație. Dacă rememorarea unora dintre momentele de luptă din viața și din activitatea lui Silviu Berejan dintre 1991 și 1996 nu poate să nu fie marcată de un sentiment de insatisfacție, de neîmplinire în ceea ce privește rezultatele imediate, tabloul general, sub semnul valorii umane, este unul luminat de victorii de etapă asupra presiunilor politicului și neadevărului, asupra inerției și indiferenței.

Iar într-un portret de ansamblu Silviu Berejan se conturează trăsăturile unei personalități – adevărată conștiință a lingvisticii românești contemporane.

Ana BANTOȘ **CONDIȚIA
OMULUI DE ȘTIINȚĂ
BASARABEAN**

Vremea în care a trăit și a activat academicianul Silviu Berejan a fost doar aparent simplă. Să amintim că lingvistul se trăgea dintr-o familie de intelectuali basarabeni al căror destin n-a fost nici el ușor. În vâltoarea celui de al Doilea Război Mondial, familia a fost nevoită să se refugieze, pentru a se salva, iar ulterior, deși a avut șansa să rămână în România pentru a se pune la adăpost, tânărul Berejan a preferat să se repatrieze împreună cu ai săi. N-a dorit să se despartă de cei dragi și a rămas, în felul acesta, un fecior fidel nu doar familiei, ci mai ales Basarabiei natale, implicându-se în viața culturală și științifică postbelică.

Fiind, mai întâi de toate, un veritabil intelectual, academicianul Silviu Berejan s-a arătat preocupat, mai mult decât alții, de elucidarea problemelor legate de denumirea corectă a limbii noastre. Or, după cum menționează și Sorin Alexandrescu, „nu orice scriitor este un intelectual, în sensul propriu al cuvântului, pe care îl știm de la Zola și de la inteligența rusă, după cum nu orice inginer competent este un intelectual, ci numai acela care se angajează în societate” (Sorin Alexandrescu, *Identitate în ruptură*, București, 2000, p. 58). Deci trăsătura definitorie a acestei categorii de oameni, care, în pofida aparențelor, nu e prea numeroasă, constă în implicarea lor în destinul Cetății. Dar se putea oare constitui altfel soarta unui cercetător căruia i-a fost dat să se nască pe această palmă de pământ, să trăiască și să facă cercetare în domeniul științelor filologice decât concentrându-și energiile în soluționarea problemelor limbii și având certitudinea că academiile au fost create anume pentru a apăra limbile țărilor respective?

În calitate de director al Institutului de Limbă și Literatură, iar apoi al Institutului de Lingvistică, a fost bun conducător al unui colectiv care, în toiul renașterii naționale din anii '90, era dificil de dirijat, pasiunea și impetuoșitatea punând stăpânire nu numai pe oamenii de rând, dar și, sau mai ales, pe cercetătorii filologi de la academie, care nu puteau rata șansa restabilirii cumpenei dreptății într-un domeniu în care era și este normal să se simtă stăpâni.

Captivat de cercetarea teoretică și devotat acesteia, a dat la lumină lucrări apreciate de specialiști reputați, între ele amintim *Contribuții la studiul infinitivului moldovenesc* și *Echivalența semantică a unităților lexicale* (publicată în limba rusă), un șir de dicționare la elaborarea cărora a participat. Onest din fire, academicianul Silviu Berejan și-a abandonat temporar, atunci când situația a cerut-o, uneltele de teoretician. Că situația aceasta este una de durată, nu e nicidecum vina savantului. Am spune că el a împărtășit soarta omului de știință (ca, de altfel, și a omului de creație) basarabean tras pe roata timpului, fără să înceteze totuși să creadă că își va împlini rostul de savant merit pentru cercetarea teoretică. O dovadă în acest sens este și faptul că atunci când în preajmă se afla Eugeniu Coșeriu, scutul, pavăza basarabenilor, în mod special a lingviștilor, Silviu Berejan își menținea interesul pentru interpretarea teoretică. Bunăoară, într-un studiu din volumul colectiv consacrat distinsului savant lingvist originar din Mihăileni, Râșcani (*Un lingvist pentru secolul XXI*, Editura Știința, Chișinău, 2002), Silviu Berejan disocia aspecte legate de necesitatea delimitării planului gnoseologic de cel ontologic în studierea limbii, punând în evidență fenomene nocive ce țin de instrumentarul terminologic, așa-numitul „anarhism terminologic”, despiciând firul în patru atunci când era vorba de exactitatea termenilor științifici și de statutul lor care trebuie să fie „suficient de bine conturat în știința lingvistică”. Cauza inexactității și a incertitudinii, de care suspecta unele cercetări lingvistice, trebuie căutată, din punctul său de vedere, în fundamentarea filozofică insuficientă a investigațiilor lingvistice, „în ignorarea, în mare parte inconștientă, a tezelor primordiale ale teoriei cunoașterii în general și a cunoașterii științifice în special”.

Referitor la rostul lingvistului în general, savantul împărtășea opinia lui Eugeniu Coșeriu, care era de părere că lingvistul trebuie să explice „fundamentul neliniștii vorbitorului care vrea să vorbească corect și care se întreabă dacă e bine sau nu e bine spus ceea ce spune, dacă modul lui de a vorbi este un mod corect, dacă există alte moduri, superioare, de a vorbi în aceeași limbă”, – anume astfel fiind înțeleasă aserțiunea coșeriană conform căreia „vorbitorul este măsura tuturor lucrurilor în lingvistică”. Judecând lucrurile din această perspectivă, este ușor să ne dăm seama că atât demersul științific, cât și modul de a fi al academicianului Silviu Berejan erau coșeriene. A muncit cu pasiune, dăruindu-se total înălțării unui edificiu durabil al limbii române. E posibil ca impunătoarea construcție, pe care ne-a lăsat-o și pentru care nu și-a cruțat forțele, să fie zdruncinată de ochiul pizmaș, însă un lucru e cert: acoperișul va rezista intemperiilor. ...Fără să vreau, îmi vine în memorie o situație descrisă de domnul academician Teodor Furdui, prim-vicepreședinte al Academiei de Științe. Avându-și originea la țară, ca, de altfel, și majoritatea oamenilor de știință de la noi, și amintindu-și cu multă nostalgie și drag, dar și cu amărăciune de satul natal, Domnia Sa povestește despre casa părintească, altădată una dintre cele mai frumoase din localitate, că acum, nemaifiind locuită de nimeni, este devastată pe furiș: dispar ba o ușă, ba ferestrele, ba scândurile din gard. A dispărut până și poarta. Un singur lucru rămâne intact: acoperișul. „Secretul” păstrării lui constă în faptul că, din tot satul, doar casa distinsului savant biolog este acoperită cu țiglă, fiecare bucată purtând marca unei firme renumite din România interbelică, de la care răposatul său părinte, gospodar de frunte, a cumpărat-o cu bani grei. Dacă le-ar fura, hoțul s-ar deconspira imediat. Am putea spune același lucru și despre moștenirea rămasă de la Silviu Berejan: acoperișul pe care el l-a creat pentru urmași este unul autentic, durabil și nu poate face parte dintr-o construcție improvizată.

**Vasile L-AM ADMIRAT
PAVEL PENTRU ELEGANȚA STILULUI
ȘI DESCHIDEREA ȘPRE
COMUNICARE**

1. Cele mai multe studii incluse în cartea *Itinerar sociolingvistic* (Chișinău, 2007) fixează aria preocupărilor științifice ale regretatului profesor Silviu Berejan, membru titular al A.Ș.M., care de la 1989 și până la trecerea în altă lume a fost pus mereu în situația de a formula răspunsuri legate de originea, identitatea, unitatea, funcționarea și denumirea corectă a limbii românilor de la est de Prut, de a demonstra, adică, pentru a câta oară, adevăruri științifice nu doar bine cunoscute, ci și recunoscute ca adevăruri axiomatice de către specialiști și oameni de bună-credință, indiferent de apartenența lor la un grup sau altul sociocultural.

La consultarea cărții nominalizate, cititorul avizat își dă seama că însuși Silviu Berejan reia deseori în dezbateri problema glotonimului, de fiecare dată însă venind și cu alte argumente întru demonstrarea aceluiași adevăr: *denumirea corectă a limbii noastre este limba română*. Chestiunea dată savantul o discută, în parte, retrospectiv, încadrând-o în contextul mai larg al evoluției lucrurilor. Acceptarea glotonimului „limba moldovenească”, susține S. Berejan, ar însemna ca lingvistica din Republica Moldova să revină la starea ei depășită de acum cinci-șase decenii, iar consecințele pentru întreaga noastră cultură să fie dezastruoase sub multiple aspecte.

Voi încerca să desprind, în notare sintetică, doar câteva teze invocate de autor în unul din studiile sale cuprinse în volumul *Itinerar sociolingvistic* și anume *De ce limba exemplară din uzul oficial al Republicii Moldova nu poate fi numită moldovenească?* Denumirea de specie nu poate fi folosită în locul celei generice. În locul denumirilor de specie *moldovenesc*, *muntenesc*, *bănățean* etc. ale vorbirii dacoromâne, care au trăsături specifice proprii, se folosește denumirea generică *românesc*, ce întrunește

doar trăsăturile esențiale, relevante pentru întregul gen. Particularitățile dialectale nu afectează unitatea limbii. Denumirea *moldovenesc* o poartă graiul vorbit în Moldova (de pe ambele maluri ale Prutului), vorbirea populară orală (nu scrisă). Specificul regional, graiul vorbit moldovenesc a fost exploatat la maximum de politicienii care urmăreau ruperea definitivă a acestui meleag din trupul Țării. „Regionalismul” a degenerat într-o problemă dezbinătoare, eminentă politică. În Constituția Republicii Moldova a fost promovat un neadevăr. Concluzia care se impune este că „trebuie schimbată Constituția, nu adevărul”. Ideea cu „limba moldovenească” este „o idee vădit aberantă”. Limba română exemplară nu poate fi numită *moldovenească*, pentru că limbă literară „moldovenească” nu există. Există numai „vorbire dialectală moldovenească”. Drept bază pentru denumirea adevărată a limbii și a poporului care o vorbește poate servi doar „conștiința națională” (p. 24-39).

2. În calitate de cercetător și de organizator înțelept și echilibrat al vieții științifice, Silviu Berejan a contribuit esențial la integrarea noastră în cultura și spiritualitatea românească. Funcția de director al Institutului de Lingvistică, de academician coordonator al Secției de Științe Umanistice (1991-2000), fiind deci în fruntea a însăși lingvisticii din Republica Moldova, i-a solicitat responsabilitate deosebită la promovarea mesajului științific al instituției academice pentru apărarea ființei și culturii neamului românesc. Susținut de specialiștii de la Academie, a avut un rol determinant în adoptarea istoricei Hotărâri a Prezidiului A.Ș.M. din 9 septembrie 1994, potrivit căreia „denu-

27 septembrie 2007. Ana Bantoș, Gheorghe Duca și Grigore Vieru la solemnitatea de omagiere a academicianului Silviu Berejan

mirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este LIMBA ROMÂNĂ”. A contribuit enorm la stabilirea unei firești colaborări între Institutul de Lingvistică al A.Ș.M. și instituțiile științifice similare din cadrul Academiei Române. Ca lingvist-dialectolog, menționez în special sprijinul acordat de academicianul Silviu Berejan la desfășurarea unor importante cercetări pe teren. Astfel, prin relațiile științifice interacademice dintre România și Republica Moldova, între Institutul de Fonetica și Dialectologie „Al. Rosetti” din București, Institutul de Filologie Română „Al. Philippide” din Iași și Institutul de Lingvistică din Chișinău s-au stabilit planuri comune, consacrate studierii graiurilor românești de la est de Carpați (Moldova istorică) și din Ucraina (1991-1998).

3. Cu omul de știință Silviu Berejan am colaborat în cadrul aceleiași instituții academice timp de 45 de ani. În spațiul restrâns rezervat pentru a-mi exprima prețuirea nu mă încumet a creiona detaliile acelor multiple ipostaze în care l-am cunoscut. L-am apreciat și l-am admirat pentru deosebitele calități umane și intelectuale, pentru inteligența sa, pentru profunzimea gândului exprimat, pentru rigorile și forța de abstractizare la analiza fenomenelor de limbă, pentru eleganța stilului și deschiderea spre comunicare. Atunci când a putut spune adevărul, după '89, despre limba și identitatea noastră, savantul nu a admis compromisul. Împărtășesc opinia exprimată de exegeții operei Domniei Sale că Silviu Berejan, omul de caracter, „fire net temperamentală”, nu s-a angajat niciodată în „polemici agresive” care distrug obiectivitatea șiucid spiritul științific. Tonul moderat, strict academic a dominat în tot ce a scris și a afirmat el.

4. Meritele prof. S.Berejan sunt recunoscute în știința națională și internațională. Studiind și promovând limba română, manifestând interes constant pentru normarea și repunerea ei în drepturi „într-o regiune ruptă din întreg”, S.Berejan a fost neîntrerupt preocupat și de teoria lingvistică.

Referindu-se la situația glotică actuală din Republica Moldova, Silviu Berejan formulează, de exemplu, în unul din ultimele sale studii, *Degradarea vorbirii orale într-un stat în care funcționează paralel două limbi oficiale*, inclus în volumul *Itinerar sociolingvistic* (p. 98-105), următoarele concluzii de natură teoretică. Limba, ca mecanism natural, dinamic, neechilibrat, deschis, își păstrează intactă coerența internă numai în procesul funcționării nestingerite, fără confruntări permanente și fără influențe reciproce. O atare stare de lucruri este asigurată de acțiunea mecanismelor de autoreglare și autoorganizare, adică de ceea ce este desemnat în ultimul timp în lingvistică prin termenul *s i n e r g i e* (termen preluat din R. Piotrowski, *Sinergetica și ocrotirea limbii române în Republica Moldova* // „RLȘL”, nr. 3, p. 92-94). Atunci când în același mediu social coexistă două sau, eventual, mai multe limbi, vorbite de diferite etnii ce locuiesc compact, una devine dominantă, iar altele (sau alta) subordonate. Confruntarea dintre aceste limbi poartă un caracter dur. Coexistența oficială a limbii române și a limbii ruse în Republica Moldova, concluzionează pe bună dreptate S. Berejan, duce, prin presiunea celei din urmă (purtătorii căreia sunt în cea mai mare parte

monolingvi), la dezechilibrarea „mecanismelor sinergetice de autoorganizare și autoreglare” a vorbirii reprezentanților limbii române, care constituie populația majoritară din republică.

Prin tratatul de semantică funcțională, *Echivalența semantică a unităților lexicale* (Chișinău, 1973), lucrare fundamentală de marcă novatoare, publicată în limba rusă (din acest motiv, accesibilă lingviștilor din toate republicile fostei Uniuni Sovietice, dar mai puțin cunoscută, din păcate, în România), Silviu Berejan a devenit „cel mai competent specialist în sinonimie”, recunoscut de lingviștii europeni și nu numai (Onufrie Vințeler, *Portrete și cărți*, I, Cluj-Napoca, 2005, p. 48). Monografia reprezintă o încununare a întregii sale activități de cercetare a sinonimiei. Redutabilul savant a cugetat îndelung asupra controversatelor și spinoaselor probleme ale sinonimiei, trecând la o abordare completă a conceptelor teoretice luate în discuție, a tipurilor de conexiuni de ordin sinonimic: *coincidență* totală a semnificațiilor componentelor unei serii (sinonimie absolută), *incluziunea și încrucișarea* (sinonimie contextuală). Se argumentează, în special, *e c h i v a l e n ța s e m a n t i c ă (o m o s e m i a*, după terminologia autorului) și fenomenul de *s i m i l i t u d i n e*.

Cercetarea sinonimiei întreprinsă de S. Berejan vizează un singur sistem, adică o singură „limbă funcțională” (și anume, „nivelul limbii literare”), așa cum este ea reflectată în dicționare.

În ceea ce mă privește, m-am simțit tentat să aflu care sunt perspectivele studierii fenomenului în cauză, în spirit berejanian, cu datele oferite de graiurile regionale, acestea reprezentând un sistem de subsisteme particulare. Autorul *Echivalenței semantice...* nu cercetează, ca atare, acest aspect al problemei, dar se știe că a lăsat totuși să se întrevadă posibilitățile investigației fenomenului sinonimiei la nivel intersistemic, respectiv la nivelul graiurilor populare. Este necesar însă să ținem cont de faptul că semnele lexicale trebuie analizate numai în raport cu locul lor în sistem. De aceea a criticat „concepția heterosistemică” (p. 302-304), conform căreia în seria sinonimelor pot fi incluși termeni ce țin de sisteme diferite. Or, seria sinonimică, subliniază dânsul, constituie o micro-structură lexico-semantică, un fenomen viu în limbă, cunoscut de subiectul vorbitor, și nu un construct, un concept abstract.

Aplicând acest principiu la un șir de termeni reflectați pe aceeași hartă lexicală (de ex., *bunică, măcă, mămuică, bătă, mamă mare* etc. „bunică”), dar care fac parte din zone diferite, înțelegem că posibilitatea sinonimizării lor, a identificării seriilor sinonimice este riscantă. În acest caz, putem vorbi mai degrabă de *s e r i i h e t e r o n i m i c e*, de *h e t e r o n i m e*, revelatoare în principal sub aspectul diversificării vocabularului dialectal.

5. De omul de știință, prietenul și colegul de instituție academică mă leagă cele mai frumoase amintiri. Trecerea sa în altă lume a lăsat un gol în suflet, acolo unde de-a lungul multor ani s-a așezat bucuria de a-l cunoaște.

Irina **A ȘTIUT SĂ FORMEZE
CONDREA ECHIBE COMPETENTE,
SĂ SOLIDARIZEZE OAMENII**

1. În legătură cu denumirea corectă a limbii noastre cred că acad. S. Berejan are două merite esențiale: primul este cel de a fi pus problema și al doilea – insistența și consecvența cu care a abordat-o pe parcursul întregii sale vieți.

2. În toate funcțiile pe care le-a deținut, în special în cele de șef al Sectorului de Lexicografie, director al Institutului de Lingvistică, Președinte al Comisiei de experți din cadrul Consiliului Național pentru Atestare și Acreditare, redactor-șef al „Revistei de Lingvistică și Știință Literară” ș.a., acad. S. Berejan a știut să formeze echipe competente, să solidarizeze oamenii în numele ideii și a scopului propus, să-și educe discipoli și continuatori.

3. Am fost unul dintre colaboratorii Institutului de Lingvistică, am lucrat la „Revistă de Lingvistică și Știință Literară” și am reținut că S. Berejan totdeauna pretindea angajaților corectitudine, profesionalism, onestitate. Era dispus să discute cu oricine avea o problemă legată de activitatea profesională și vedea imediat esența, dar nu dicta, ci asculta argumentele celuilalt, chiar dacă acesta era un simplu colaborator fără titlu științific, cum eram eu pe atunci. Am avut cu acad. S. Berejan o interesantă dispută la un Colocviu internațional de la Cluj, în 1998, în legătură cu asimetria semantică a cuvintelor împrumutate, pe care am prezentat-o atunci. Am avut și alte discuții în cadrul diverselor întruniri – conferințe, simpozioane, comisii de doctorat, ședințe – și am apreciat totdeauna atitudinea echilibrată și puterea de convingere a savantului. Poate că din acest motiv de multe ori ultimul cuvânt îi aparținea.

4. În calitate de savant cred că S. Berejan s-a manifestat plenar anume în lexicologie / lexicografie, iar lucrarea care i-a adus notorietate este *Семантическая эквивалентность лексических единиц* – *Echivalența semantică a unităților lexicale*, care, deși apărută încă în 1973, nici astăzi nu și-a pierdut din actualitate. Din păca-

27 septembrie 2007. Colegi, prieteni, oaspeți la sărbătorirea a 80 de ani de la nașterea lui Silviu Berejan

te, mulți cercetători actuali, în special doctoranzi, masteranzi ori studenți, caută unele postulate în publicațiile de peste hotare, recurg la diverse improvizații și mulți nu știu, nu cunosc valorosul material teoretic din cartea lui Silviu Berejan. Aș dori să punctez aici doar câteva elemente esențiale ale lucrării, care pot fi valorificate și astăzi în studiile de lingvistică. Autorul definește noțiunea de variant semantic – VS – și afirmă că sinonimele au acest VS comun. În baza lui are loc caracterizarea graduală în cazuri de tipul *furtună – uragan – taifun*. Spre exemplu, sinonimele cuvântului *cinste*, conform diferiților VS, pot fi: 1VS – *cinste / onestitate, probitate, corectitudine integritate*; 2VS – *cinste / virtute, castitate, fidelitate*; 3VS – *cinste / respect, stimă, prețuire, considerație*; 4VS – *cinste / onoare, favoare*; 5VS – *cinste / ceremonial, fast, paradă*; 6VS – *cinste / dar, plocon, cadou*; 7VS – *cinste / ospăț, ospățare* (p. 71). În legătură cu „nuanța de sens”, expresie vehiculată în mod curent pentru a numi indicele elementului diferențiator, acad. Berejan consideră că trebuie să renunțăm la această denumire, deoarece ea nu reflectă adecvat nivelul ontologic al fenomenului, iar în discursul științific nu se poate opera cu expresii de tipul „puțin, puțin identic” sau „un pic neadecvat”.

O noțiune complexă, care reflectă un aspect important al relațiilor dintre cuvinte, este cea de *câmp*, dezvoltată în *teoria câmpului semantic* și având ca punct de reper *câmpul conceptual*. De mare actualitate sunt și principiile analizei se-

mice, bazate pe unitatea minimă de sens care este *semul*, ca indice diferențiator al unităților din câmpul conceptual.

În lucrare se stipulează că relațiile semantice dintre semnele lingvistice (cuvinte) pot fi studiate din punctul de vedere al *heterolexiei*, *paralexiei* și *omolexiei*, iar relațiile la nivel de semnificat pot fi de trei feluri: de *heterosemie*, când sunt prezente doar seme diferențiatore (pământ – carte), de *parasemie*, în situația când un semn lingvistic poate îngloba, în anumite situații, semnificația celuiilalt semn (fruct – măr) și de *omosemie*, când elementele lexicale pot să coincidă din punct de vedere semantic (față – chip), acestea din urmă fiind numite *omosemante*. Anume omosemia este examinată detaliat în această lucrare, caracterul și diverse particularități ale omosemiei constituie obiectul de studiu al câtorva capitole, cum ar fi: „Bazele omosemiei și stabilirea omosemantelor”, „Relațiile intrasistemice ale omosemantelor”, „Abordarea funcțională a lexicului și omosemiei”, „Omosemia unităților lexicale cu radical comun”, „Omosemia rădăcinilor antisemice, identificate prin intermediul prefixelor negative”, „Omosemia unităților lexicale moștenite și a celor împrumutate”. Toate aceste compartimente conțin un bogat și variat material lexical recuperat din diverse straturi și registre stilistice, inclusiv din vorbire, și examinat din perspectiva dinamicii dezvoltării limbii și a relațiilor intersistemice, situație fixată cândva de Leo Spitzer în deja celebra formulă „Nihil est in syntaxi quod non fuerit in stylo”, parafrazată ulterior de Emil Benveniste în „Nihil est in lingua quod non prius fuerit in oratione”.

Consider că această lucrare a acad. Silviu Berejan poartă un caracter de patrimoniu și ar trebui revalorificată fie prin reeditare, fie prin traducere sau măcar prin publicarea integrală a unor capitole.

5. Silviu Berejan era o persoană agreabilă, un foarte interesant interlocutor și aprecia, chiar savura bavardajul de la „un pahar de vorbă”. Am călătorit de câteva ori împreună cu alți colegi la Suceava și la Cluj, totdeauna cu microbuzul nostru, și când o luam spre nord, după Târgul Frumos, în pădure, era o cafenea la margine de drum, unde academicianul știa că se face cafea bună. Prima dată când am trecut pe acolo, a cerut șoferului să oprească, invitându-i pe toți la cafea, dar din cei prezenți doar eu am împărtășit plăcerea cafelei; era într-adevăr o cafea minunată. La întoarcere – aceeași poveste. Iar în călătoriile următoare, colegii noștri anticipau, pe la Târgul Frumos, că mai avem puțin, câțiva kilometri, și aceștia doi (adică eu și dl Berejan) se duc la cafea; regula era neclintită și ceilalți așteptau fără cârtire până se consuma acest ritual al cafelei.

Aș zice, metaforic vorbind, că toate discuțiile și întâlnirile avute cu S. Berejan, care îmi zicea simplu Irina, mi-au rămas în memorie asociate cu o imensă plăcere de a comunica la o ceașcă de cafea aromată.

Vasile BAHNARU **ACAD. SILVIU BEREJAN**
S-A EVIDENȚIAT
PRIN ONESTITATE UMANĂ
ȘI PROBITATE ȘTIINȚIFICĂ

1. Poziția regretatului academician Silviu Berejan în problema denumirii limbii române din Basarabia trebuie interpretată nu prin prisma situației de azi, ci prin optica momentului istoric concret. Astfel, multă lume continuă să condamne atitudinea și acțiunile omului de știință S. Berejan de pe la mijlocul anilor '70, în legătură cu interpretarea așa-zisei „limbi moldovenești” ca variantă teritorială și funcțională a limbii române standard. În acest scop, a fost organizată chiar o conferință unională cu participarea mai multor somități din lingvistica sovietică de atunci, *primus inter pares* fiind academicianul Gh. V. Stepanov. Conferința a decurs în cele mai bune condiții, având drept corolar recunoașterea identității, a așa-zisei limbi „moldovenești” și a celei române. Referatul comun al cercetătorilor moldoveni, redactat cu aportul direct al lui Silviu Berejan, renumit specialist în teoria lingvistică, demonstra, cu multă convingere, că „limba moldovenească” nu este decât o variantă teritorială în cadrul sistemului limbii române. Se aduceau, și atunci, pentru comparare, exemple vizând raportul dintre alte limbi – spaniolă, franceză, engleză etc. – și variantele lor funcționale. În virtutea unor circumstanțe politice însă, culegerea care conținea materialele acestei conferințe a văzut lumina tiparului cuprinzând un articol diametral opus ideilor preconizate în referatul prezentat la conferință, iar problema relației de variabilitate dintre limba „moldovenească” și cea română a fost trecută pe linie moartă, devenind astfel un tabu pentru lingviștii de la noi. Dar tot Silviu Berejan a reactualizat această problemă la sfârșitul anilor '80 din secolul trecut, organizând o altă conferință unională, consacrată necesității revenirii la grafia latină și recunoașterii limbii vorbite în Basarabia în calitate de variantă a limbii române. Deși conferința a susținut cauza noastră în problema revenirii la grafia latină și a existenței unui raport de variație funcțională între limba din Basara-

bia și limba română, și de această dată critica colegilor de breaslă a fost orientată împotriva lui S. Berejan, culpabilizat de promovarea „moldovenismului”. Este indiscutabil că, din punct de vedere teoretic, savantul avea perfectă dreptate, însă atmosfera socială era alta: lumea nu vroia să audă de variantă a limbii române, ci de limba română, speculațiile teoretice fiind calificate drept subterfugii abile de camuflare a adevărului. În această ordine de idei, este momentul să amintim că teoria variabilității limbilor este aplicată în lingvistică la anumite limbi care, deși sunt utilizate în state distincte, sunt denumite cu același termen. Ne referim la limba spaniolă standard din Spania și la variantele ei teritoriale din Cuba și din unele țări latino-americane, la limba portugheză din Portugalia și la varianta ei din Brazilia, la limba germană din RFG și variantele ei din Austria și din alte state europene. În situația noastră însă era vorba, din considerente ideologice și geopolitice, despre două limbi cu denumiri specifice, de aceea mai mulți lingviști și oameni de cultură nu au susținut ideea variabilității cu referire la limba română standard și la cea din Basarabia.

În fine, țin să readuc în actualitate un moment de importanță majoră în problema atitudinii lui Silviu Berejan față de termenul „limbă română”: în condițiile imperiului sovietic acesta putea fi susținut doar în cadrul teoriei variabilității. Odată cu modificarea situației politice și ideologice din fosta U.R.S.S., s-au creat condiții favorabile pentru recunoașterea unității și identității limbii române, inclusiv a celei din Republica Moldova. Și de această dată Silviu Berejan s-a dovedit un militant consecvent. În 1990, după alegerile parlamentare, cea mai mare parte a populației noastre era plină de elan patriotic și de siguranță în ziua de mâine. În această stare de efervescență național-patriotică, președintele Comisiei parlamentare pentru știință și învățământ, deputatul și academicianul Petru Soltan, ia o decizie de importanță cardinală pentru viitorul nostru, prin care recomandă utilizarea sintagmei „limba română” în instituțiile de învățământ și în cele științifice. Eu, fiind recent înscăunat în funcția de director al Departamentului pentru edituri, poligrafie și comerțul cu cărți, am fost vizitat de domnul Chistruga, directorul Editurii Lumina, al cărei obiectiv principal era editarea manualelor școlare. Acesta avea o propunere demnă de toată considerația noastră (și nu numai): tipărirea manualelor cu denumirea „limba română” și renunțarea la denumirea „limba moldovenească”. Am acceptat imediat, mai ales că aveam drept acoperire decizia comisiei lui P. Soltan. Tot atunci am luat legătura telefonică cu Nicolae Dabija, deputat în parlament și redactor-șef al hebdomadarului „Literatura și Artă”, și l-am rugat să rezerve o pagină a numărului de joi pentru un articol despre numele corect al limbii noastre, ce urma să fie semnat de acad. Silviu Berejan, pe care l-am contactat la telefon pentru a-l determina să scrie cât mai repede cu puțință articolul respectiv. Fiind un om al acțiunii și un savant autentic, Silviu Berejan a prezentat articolul în cauză chiar a doua zi la redacție, ca peste o zi sau două să apară în paginile revistei. Să reținem că de atunci nu a mai fost publicat niciun manual cu titlul „limba moldovenească”.

2. Am avut fericirea să fiu discipolul lui Silviu Berejan. În calitate de conducător științific al doctoranzilor, sunt în drept să afirm că a fost o personalitate

inegalabilă. Voi aminti, în această ordine de idei, doar un singur caz. Când luam în discuție anumite aspecte teoretice și practice legate de problema studiată, el asculta cu atenție, își exprima opinia, iar uneori recunoștea sincer că și el învață de la noi, discipolii lui, astfel încât m-am convins că latinescul *discendo discimus* pentru acad. Silviu Berejan nu era un simplu dicton, ci și un *modus vivendi*.

3. Într-adevăr, acad. Silviu Berejan s-a evidențiat, în raport cu toți colegii lui de generație, prin onestitate umană și probitate științifică de invidiat. Asupra acestor calități ale lui am insistat, drept că în alți termeni, mai sus. Aici nu ne rămâne decât să menționăm că, pentru a evita discuțiile inutile, sterile și nu lipsite de riscuri imanente, el s-a retras, în timpurile de restriște, în turnul de fildeș al speculațiilor teoretice despre echivalența lexicală a unităților lexicale, deși unul dintre recenzenții monografiei *Echivalența semantică a unităților lexicale* spunea că autorul, vorbind despre unitățile lexicale românești, face un adevărat *tour de force*, pentru a nu le numi românești. Întrucât cunoaștem situația din știința noastră de atunci, nu vom comenta această afirmație.

4. Studiile acad. Silviu Berejan se caracterizează prin ineditul abordării fenomenelor și a problemelor de limbă. Astfel, monografia despre infinitiv este un prim studiu detaliat și multiaspectual, realizat în contextul cercetărilor consacrate infinitivului balcanic în genere, iar studiul despre echivalența lexicală se evidențiază prin elaborarea unei noi viziuni teoretice în problema sinonimiei. Cu toate acestea, sunt de părere că importanța teoretică a acestei lucrări de mare amploare rezidă în identificarea relațiilor ce se stabilesc între unitățile lexicale analizate atât în planul expresiei, cât și în cel al conținutului. Este vorba de omolexie și omolexe (omonimie și omonime), paralexie și paralexie (paronimie și paronime), eterolexie și eterolexe, pe de o parte, și de omosemie și omosemante (sinonimie și sinonime), parasemie și parasemante, eterosemie și eterosemante. Această reconsiderare a unităților lexematice și a raportului dintre ele a inaugurat o perspectivă esențialmente nouă pentru studiile de semasiologie și pentru operele lexicografice explicative.

5. În perioada anilor '80, am avut prilejul să particip la cele mai variate întruniri științifice din mai multe centre științifice și universitare din U.R.S.S. (Moscova, Leningrad, Kiev, Erevan, Kalinin, Kirovograd, Lvov, Ufa etc.), la care acad. Silviu Berejan era în rolul de primă vioară. Se impunea prin inteligență și cunoștințe vaste, prin rafinament și respect manifestate în relațiile cu toți semenii. Pot să spun că a fost un om dintr-o bucată, adică odată om. Nimic din ceea ce e omenesc nu i-a fost străin. A fost un gurmand nepereche, un bun cunoscător al băuturilor de finețe deosebită, un conlocutor de largă rezonanță tematică, un prieten inegalabil, dar și un adversar atroce al glumelor bătărânești, al vorbelor negândite și al faptelor necugetate.

**Maria VERITABIL SLUJITOR
COSNICEANU AL ȘTIINȚEI**

1. Bun cunoscător al limbii române, dotat cu deosebite calități intelectuale (spirit fin de observație, capacitate de analiză și sinteză, competență, erudiție etc.), S. Berejan nu s-a împăcat niciodată cu „teoria” eronată despre existența în Republica Moldova a unei limbi deosebite de cea română, așa-numita „limbă moldovenească”. Fiind tânăr cercetător la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a A.Ș. a U.R.S.S., S. Berejan, împreună cu colegul său Ion Mocreac, discutau aprins această problemă, condamnând demagogia politică și atitudinea refractară față de adevărul în cauză, până când A.T. Borșci, care îi auzea din biroul de alături, îi chema, îi dojenea, le făcea din deget și le spunea să tacă din gură. Astfel, „sub cârma vremii și a regimului”, de frica de „a fi pus la zid”, savantul S. Berejan, după cum mărturisea el însuși, nu și-a spus părerea deschis, în scris sau de la tribunele conferințelor, evitând convorbirile deschise, interviurile etc., dar a căutat să sugereze adevărul pe cale practică, „cultivând și promovând o limbă literară elevată”, propagând într-o formă voalată („ca să nu fie observat de orșicine”) limba, cultura și istoria neamului românesc. Dar când a apărut posibilitatea de a spune adevărul, l-a spus ca nimeni altul.

În anul 1988, an remarcabil atât pentru lingvistica noastră, cât și, în general, pentru viața spirituală a republicii, când au fost trasate cele trei probleme-cheie: statalitatea limbii, revenirea la grafia latină, recunoașterea identității limbii vorbite în R.S.S.M. și în România, savantul S. Berejan s-a implicat cu toată firea lui temperamentală la realizarea acestor deziderate.

În funcția de director al Institutului de Limbă și Literatură al A.Ș.M., Silviu Berejan și-a expus părerea într-un material intitulat *Numai de pe poziții de adevăr științific*, discutat și aprobat de toți participanții la discuție, apoi publicat drept *poziția oficială* a institutului în „Învăță-mântul public” din 23.XI.88.

Punctul culminant în abordarea situației lingvistice create l-a constituit, după cum se știe, ședința din 28 decembrie 1988 a Comisiei interdepartamentale a Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S.M. pentru studierea problemelor limbii moldovenești, la care savantul S. Berejan a prezentat raportul *Cu privire la statutul lingvistic și social al limbii moldovenești*. Cu inteligența, competența, erudiția, logica ireproșabilă în expunerea materialului, facultatea de a face generalizările de rigoare etc., raportorul S. Berejan, bazându-se pe o profundă documentare științifică și pe un bogat material faptic, a fundamentat din punct de vedere științific *unitatea de limbă moldo-română*, spunând sus și tare că *moldoveneasca și româna nu sunt două limbi diferite, ci sunt o singură limbă, limba română*.

Activitatea de mai departe a acad. S. Berejan în acest domeniu s-a manifestat prin propagarea adevărului în legătură cu proclamarea limbii române ca limbă de stat în Republica Moldova și revenirea la grafia latină. Dintre comunicările prezentate la diferite conferințe, în republică și dincolo de hotarele ei, texte care elucidează diferite aspecte ale acestei probleme, merită atenție o serie de articole, precum: *De ce limba exemplară din uzul oficial al Republicii Moldova nu poate fi numită moldovenească?*, publicat în „Revistă de Lingvistică și Știință Literară” („RLȘL”), nr. 5, 1995, *Unitatea limbii române – funcționarea ei în Republica Moldova* („Limba Română”, nr. 6-10, 2003), *Graiul din Republica Moldova și limba literară comună* („Dacoromania”, serie nouă, III-IV, 1998-1999, Cluj-Napoca) etc.

Acad. S. Berejan se lamenta că, în loc să se ocupe de probleme ale lingvisticii teoretice, este nevoit să tot repete ceea ce s-a spus de nenumărate ori și e cunoscut de toată lumea.

Contribuția acad. S. Berejan la elucidarea adevărului privind denumirea corectă a limbii noastre este inestimabilă prin documentare și fundamentare din punct de vedere științific.

2. Acad. S. Berejan a fost un bun conducător și organizator al muncii științifice. Pentru a promova principiile teoretice în cercetarea limbii de către lingviștii institutului, a organizat și a condus pe parcursul mai multor ani *Seminarul metodologic*, la care lingviștii prezentau rapoarte și comunicări, urmate de discuții aprinse și interesante, ce se încheiau cu concluziile logice și competente ale moderatorului Silviu Berejan. Astfel, seminarul a fost o școală de instruire și perfecționare a lingviștilor. Directorul insista ca fiecare lucrare să fie scrisă la un înalt nivel teoretic, să fie folosite metode noi de cercetare. Nu se limita numai la indicații orale, ci redacta cu creionul în mână, explica, îndruma, recomanda surse bibliografice etc. De aceea toți *aspiranții* (la titlurile științifice) doreau să-l aibă în calitate de conducător științific pe S. Berejan. Fiind redactor-șef al „Revistei de Lingvistică și Știință Literară”, „parcurgea” cu ochi pătrunzători toate textele ce urmau a fi publicate. În timpul redactării vol. II al *Dicționarului explicativ*, organiza seminare speciale cu membrii sectorului de lexicografie, care s-au dovedit a fi foarte necesare. În

urma acestor ședințe mulți au dobândit cunoștințe și experiență pentru a-și susține tezele de doctorat.

În funcția de director al Institutului de Lingvistică a fost un animator al colaborării cu institutele de profil nu numai din România, ci și din alte țări (Franța, Germania, Italia, Polonia, Bulgaria, Rusia), el însuși participând la elaborarea proiectelor internaționale în domeniul sociolingvisticii, dialectologiei, antroponimiei. Activitatea lui a ridicat prestigiul institutului și al colaboratorilor noștri, angajați în derularea unor proiecte de anvergură. Deși situația financiară a institutului era precară, directorul găsea mijloace pentru cercetările de teren (așa-numitele expediții) ale dialectologilor, toponimiștilor și pentru deplasările colaboratorilor cu scopul de a lucra în biblioteci sau de a participa la conferințele din România și din alte țări. A susținut cu ardoare editarea regulată a „Revistei de Lingvistică și Știință Literară”, pe care o considera indispensabilă în procesul de cercetare științifică din Republica Moldova. În afară de Colegiul de redacție, a introdus și un *Comitet internațional de redacție*, alcătuit din personalități notorii ale lingvisticii din România, Rusia, Germania, Italia (Klaus Heitmann, Klaus Bochmann, Michel Contini, Rajmund Piotrowski, Marius Sala etc.).

3. Faptul că acad. S. Berejan a fost un adevărat și onest slujitor al științei este evident în tot ce a scris și a publicat. Opiniile sale exprimate în cadrul întrunirilor științifice totdeauna au fost înalt apreciate. Era ascultat cu atenție și remarcat la ședințele seminarului metodologic din cadrul institutului, la întrunirile științifice republicane, unionale și internaționale organizate de institutul nostru, la conferințele științifice de la Iași, București, Cluj. N-am auzit niciodată să fi fost criticat pentru opiniile sale științifice. M-am simțit mândră și fericită când, la Colocviul Internațional *Patronymica Romanica* (București, 1994), un domeniu oarecum mai îndepărtat de preocupările sale, acad. Berejan a fost ascultat și aplaudat de specialiștii în antroponimie din 11 țări europene. Aprecierile savanților ruși privind prestația științifică a acad. S. Berejan sunt incluse în *Cronica vieții științifice*, rubrică inserată în revistele de specialitate, la ruși și la noi. Am fost martorul întâlnirilor acad. S. Berejan cu ilustrul lingvist al sec. XX Eugeniu Coșeriu la Iași, Chișinău și Bălți, prilej de a cunoaște mai profund preocupările științifice ale celor doi savanți.

4. Încă din tinerețe S. Berejan a manifestat un deosebit interes pentru filozofie și ulterior a aplicat principiile teoriei cunoașterii la cercetarea limbii. El a fost unul dintre primii cercetători care a pus începutul studierii limbii române, pornind de la conceptul că limba este un sistem de semne și că trebuie studiată din această perspectivă. S. Berejan a contribuit la elaborarea noțiunii de sistem *lexico-semantic*, fapt care i-a adus înalta apreciere de *teoretician* și a fost numit de către lingvistul rus Iuri Karaulov, membru corespondent al A.Ș. din U.R.S.S., printre cei șapte mari lingviști din spațiul (ex)sovietic care au contribuit la elaborarea și dezvoltarea de mai departe a acestei noțiuni.

Prin aplicarea consecventă a principiilor filozofice (sistemicitate, dihotomiile: ontic – gnostic, concret – abstract, fenomen – esență etc.) la analiza fenomenelor de limbă și în special la analiza relațiilor sinonimice, monografia acad. S. Berejan *Echivalența semantică a unităților lexicale* (publicată în limba rusă, Chișinău, 1973) a devenit o lucrare de referință pentru specialiștii-lexicologi nu numai de la noi. Conform aprecierii acad. Nicolae Corlăteanu, acest tratat este o lucrare fundamentală în domeniul lexicologiei românești și se impune necesitatea de a fi publicată în limba noastră. Principiile teoretice lansate în monografie au fost aplicate la elaborarea *Dicționarului explicativ al limbii moldovenești*, vol. II (1985). Principiul sistemicității unităților lexicale ulterior și-a găsit reflectare într-un șir de lucrări ale discipolilor săi, precum și ale altor cercetători. Teoreticianul S. Berejan a fost înalt apreciat de Eugeniu Coșeriu, care a spus: „Meritele lui Berejan în domeniul lingvisticii sunt incontestabile și unanim recunoscute în știința națională. Dl Berejan este astăzi savantul cel mai de seamă din Republica Moldova în acest domeniu, și anume, atât în ce privește lingvistica generală (mai ales semantica), cât și în ce privește lingvistica românească, atât sincronică, cât și diacronică”.

5. Fiind colegi de institut o jumătate de secol (din 1958), mă leagă multe amintiri de omul și savantul Silviu Berejan. Mă voi referi doar la câteva situații din perioada când, în funcția de director de institut (din 1987), era pus în situația de a participa la diferite întruniri, mai puțin oficiale, cu diferite ocazii (zile de naștere, revelion, Paște etc.). Era șef, dar mai ales coleg, bun, înțelegător, chiar prietenos. De obicei, a doua zi de Paște organizam la institut *gustarea cozonacului*. El se pricepea foarte bine la bucate și alegea cel mai bun cozonac, fără să știe cine l-a pregătit. Ne dădea sfaturi cum ar trebui și ce ar mai trebui să facem, ce ingrediente să folosim ca să fie și mai bun cozonacul. Știa cum trebuie să fie pregătit un miel de Paște (înțelegeam că era un mare specialist). Îi plăcea berea, coniacul, pe care prefera să-l savureze din păhăruțe de cristal sau măcar din cele de sticlă, numai nu din cele de plastic. Era un bun degustător de vinuri seci, de calitate. Când știa că pregătim o masă, ne sugera să cumpărăm pastramă puțin mai grasă, că e mai gustoasă. În timpul acestor întâlniri asculta cu atenție ce spunea fiecare, pentru a-și cunoaște mai bine colegii. Nu vorbea mult, nu făcea glume în doi peri, dar când spunea ceva, era spiritual. În mai multe rânduri am petrecut la pădure cu oaspeți veniți la institut din România, Germania, din alte părți. Directorul întotdeauna crea o atmosferă plăcută, agreabilă, așa încât toți să se simtă excelent.

Un lucru vreau să subliniez în mod expres: Silviu Berejan a fost un om de cultură aleasă, în sens multiplu. Era temperamental și îl scoteau din fire nedreptățile, minciuna, ignoranța, dar oricât de enervat ar fi fost, niciodată n-a depășit limita limbajului decent. N-am auzit din gura lui înjurături sau alte mojicii. A fost, cum pe bună dreptate l-a caracterizat prof. Ion Ețcu, „de o delicatețe neobișnuită, lipsită de efort, de ipocrizie, de simulație, care impunea colegilor săi măsură, decență, bunăvoință, respect reciproc”.

Păcat că a plecat prea devreme dintre noi.

**Anatol PROMOTOR
EREMIA AL ȘTIINȚEI FILOLOGICE**

1. Acad. Silviu Berejan a abordat în studiile sale probleme dintre cele mai actuale referitoare la situația lingvistică din Republica Moldova, optând pentru funcționarea în condiții normale a limbii române, ca limbă oficială a statului, în toate domeniile și sferile de activitate. În 1998, în cadrul Comisiei interdepartamentale privind problemele limbii și, ulterior, în multe articole, cu dovezi incontestabile, a fundamentat teoretic și a demonstrat cu vădită claritate identitatea și unitatea glotică moldo-română, argumentând, în același timp, necesitatea revenirii limbii noastre la fireasca grafie latină. Cu sprijinul activ al colegilor săi de breaslă, savantul a combătut în repetate rânduri falsa teorie a „moldovenismului” în istorie, cultură și tradiții, s-a pronunțat răspicat împotriva etnonimului politizat *moldovean* și glotonimului inventat *limba moldovenească*, susținând fără ezitare că denumirea corectă a limbii noastre este *limba română*: „Adevărul este numai unul, și limba noastră este numai una – *Limba Română*”.

2. Și-a început activitatea profesională ca pedagog la instituțiile de învățământ superior din republică. Mi-a fost și mie profesor la Universitatea de Stat din Chișinău. A ocupat apoi diferite posturi: cercetător științific superior, secretar științific, șef de sector și director al Institutului de Limbă și Literatură al A.Ș.M., academician-coordonator al Secției de Științe Socioumane a A.Ș.M., director al Institutului de Lingvistică al A.Ș.M., cercetător-științific principal al Institutului de Filologie al A.Ș.M. În activitatea sa de conducător și de organizator al muncii științifice, a susținut principalele domenii de cercetare și a inițiat noi direcții de investigații.

3. Savantul Silviu Berejan și-a desfășurat activitatea științifică în variate domenii ale lingvisticii: gramatică, istoria limbii, lexicologie și lexicografie, romanistică, slavistică, sociolingvistică. A contribuit la dezvoltarea lingvisticii teoretice și la implementarea noilor metode de cercetare în studiul lexicului și al sinonimiei lexicale. S-a impus ca

ACADEMIA ROMÂNĂ

**DIPLOMA
MERITUL ACADEMIC
SE CONFERĂ**

Prof. Silviu Berejan

PENTRU MERITE DEOSEBITE ÎN PROMOVAREA LIMBII ROMÂNE

promotor al științei filologice și al normelor limbii române standard. A participat cu rapoarte și comunicări la numeroase conferințe, simpozioane și congrese științifice naționale și internaționale. A contribuit la pregătirea și educarea multor lingviști, dintre care 16 discipoli ai săi au obținut gradul științific de doctor și 6 – cel de doctor habilitat în filologie.

4. A publicat peste 450 de lucrări științifice și științifico-didactice, inclusiv cele 2 monografii – *Contribuții la studiul infinitivului* (1962) și *Echivalența semantică a unităților lexicale* (1973). Studiile sale monografice sunt lucrări de referință în domeniu, servind drept model de cercetare în lingvistica modernă. Ele tratează aspecte și probleme ce țin de esența științei lingvistice: sistemul și structura limbii, statutul unităților fundamentale ale sistemului limbii, raporturile dintre entitățile limbii la diferite niveluri, corelațiile dintre sistem și normă, dintre normă și varietățile teritoriale ale limbii.

5. Neuitatul om de știință a trăit în condițiile unei epoci zbuciumate, precum zbuciumat a fost și destinul acestui neam din care savantul își trage obârșia. Ne-a lăsat moștenire tot ce a scris, tot ce a susținut și a promovat în decursul vieții sale – o comoară de gânduri și de idei, transpuse în volume de cărți și realizate în viață, un tezaur de opere științifice de primă valoare și de imperioasă necesitate.

Vitalie DISTINS SAVANT MARIN ȘI MARE PATRIOT AL NEAMULUI

Academicianul Silviu Berejan a fost și va rămâne în analele lingvisticii românești din Basarabia nu numai ca un distins savant, dar și un mare patriot al neamului. Mi-l amintesc cum bătea alarma în cadrul diverselor conferințe și simpozioane științifice desfășurate în ultimii ani, ori de câte ori venea vorba despre respectarea cu sfințenie a adevărului istoric privind denumirea corectă a limbii care se vorbește în partea dreaptă a Prutului. Dacă nu mă înșală memoria, anume Silviu Berejan a folosit pentru prima dată expresia devenită înaripată „Limba noastră cea română”, prin care stigmatiza pe acei ce se fereau și se feresc și astăzi ca de foc să folosească glotonimul firesc *limba română* în locul îmbinării orfane și goale de conținut *limba noastră*.

Fiind mulți ani conducător al Institutului de Lingvistică, Silviu Berejan a participat la elaborarea multiplelor studii monografice, a diferitor manuale și materiale didactice pentru școala superioară și cea medie. Aproape că nu există la noi lucrări importante în domeniu la care să nu fi contribuit ca autor, ca redactor sau consultant științific. În toate publicațiile de acest gen poți observa stilul și gradul înalt de erudiție ale savantului S. Berejan.

Primii pași în domeniul științei i-a făcut cu teza de doctorat „Contribuții la studiul infinitivului moldovenesc”, pe care a susținut-o cu brio înainte de expirarea termenului de aspirant (doctorand). El a fost primul lingvist, absolvent al Facultății de Filologie a Universității de Stat din Moldova, căruia i s-a acordat gradul științific de doctor (candidat) în filologie și tot primul care a obținut titlul de doctor habilitat cu teza *Echivalența semantică a unităților lexicale*, publicată în anul 1973 sub formă de monografie.

Acad. Silviu Berejan s-a impus nu numai prin activitatea sa de lexicograf și sociolingvist, dar și prin contribuțiile de ordin teoretic privind diverse aspecte ale limbii

ca fenomen sociouman. Astfel, spre exemplu, în fundamentala sa monografie despre echivalența semantică pomenită aici, cât și prin numeroase studii și articole publicate în țară și peste hotare autorul își expune viziunea sa proprie, ia în discuție probleme de bază ale semasiologiei contemporane, intervenind cu idei noi și argumente probante.

Este regretabil faptul că această lucrare capitală nu a văzut lumina tiparului în limba română. Cititorul nostru dispune numai de varianta rusă.

În această ordine de idei, consider că cel puțin o parte din moștenirea științifică a distinsului savant S. Berejan ar trebui să fie publicată sub forma unor volume de „Opere alese”, pentru a putea servi ca sprijin și îndemn generațiilor de cercetători ce îi vor urma calea.

SILVIU BEREJAN

Itinerar sociolingvistic

Ultima carte a regretatului Silviu Berejan

Cristinel MUNTEANU APRECIAT PROFESOR, CERCETĂTOR ȘI MANAGER

1. Citisem câteva articole scrise de acad. S. Berejan, dedicate problemei așa-zisei „limbi moldovenești”, și mă impresionaseră modul riguros în care își construia discursul științific și temeinicia argumentelor aduse. Având însă, ulterior, posibilitatea să citesc cartea sa (apărută, din păcate, postum), *Itinerar sociolingvistic*, aveam să mă conving și de stăruința cu care a abordat respectivul subiect, zecile de lucrări, comunicări, interviuri ilustrând „anevoiosul proces de demonstrare a adevărului evident” (după propriile cuvinte, vezi *op. cit.*, p. 151). Fac o paranteză și spun că i-am auzit adesea pe colegii basarabeni vorbind cu durere despre vitregiile la care este supusă limba română în Republica Moldova, și pe bună dreptate. Discursul lor înflăcărat îmi amintea de întrebarea unui tânăr lingvist bucureștean, transmisă lui Eugeniu Coșeriu de către Nadia Anghelescu: „de ce sunt basarabeni atât de patetici?”. După cum se știe, Coșeriu, supărat, a dat următorul răspuns: „pentru că voi (adică românii de dincoace de Prut) nu sunteți cât ar trebui de patetici” (vezi Nadia Anghelescu, *Eugeniu Coșeriu, profesorul nostru*, în „Adevărul literar și artistic” din 17 sept. 2002, p. 12). Ei bine, am observat că, spre deosebire de alți lingviști basarabeni, textele lui Silviu Berejan se desfășoară într-un registru lucid, fără note subiective, un stil propriu științei autentice și potrivit pentru a spune lucrurile așa cum sunt.

2. Cred că aspectul acesta este cunoscut mai bine de colegii basarabeni, dar se vede clar, din „Fișierul biobibliografic” publicat în volumul amintit (p. 6-7), că Silviu Berejan a fost nu doar un apreciat profesor și cercetător, ci și un priceput manager prin funcțiile de conducere deținute de-a lungul carierei sale. Nu cred că i-a fost ușor, căci asta implică un efort suplimentar, nemaipunând la socoteală faptul că presupune un alt fel de a lucra cu oamenii, însă urmele benefice pe care le-a lăsat sunt adânci, atât în ceea ce privește formarea tinerilor, cât și cu referire la

re-formarea / restructurarea secțiilor și a instituțiilor pe care le-a îndrumat sau coordonat.

3. L-am auzit pe acad. Silviu Berejan cu diverse ocazii (v. *infra*) și pot spune că, prin prestanță sau prin atitudine, oratorul Berejan se desfășura în fața ochilor noștri cu aceeași forță și inteligență, nedezmintându-l pe „scriitorul” Berejan (ca talentat slujitor al condeiului științific). Mai ales în ultimele două decenii, Silviu Berejan nu s-a ferit să spună lucrurile așa cum sunt, pe probleme de lingvistică sau de cultură, ori de câte ori i s-a cerut părerea competentă sau chiar și când nu i s-a cerut părerea, dar era necesară prin autoritatea vocii sale. Următoarea întâmplare (cu iz anecdotic), la care am fost martor, mi se pare elocventă pentru a confirma (dacă mai era nevoie) verticalitatea lui Silviu Berejan. Se știe că academicianului i s-a organizat, la împlinirea celor 80 de ani, o frumoasă sărbătorire la Academia Republicii Moldova, urmată de Colocviul Internațional *Filologia Modernă: realizări și perspective în context european* [Omagiu acad. Silviu Berejan] (Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie și Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți, Chișinău–Bălți, 27-28 septembrie 2007), la care am avut norocul să particip. În cadrul festiv menționat, acad. Berejan a fost elogiat, i s-au conferit ordine, medalii ș.a.m.d. Când a venit rândul Președintelui Academiei, Gh. Duca, să-i acorde o diplomă (mi se pare), acesta i-a spus, cu mult respect, în acel moment: „Domnule academician Silviu Berejan, vă înmân [sic!] această...”. La care replica lui Silviu Berejan a venit prompt, spre deliciul audienței, întrerupându-l pe interlocutor: „Vă înmâ-

Silviu Berejan mereu alături de marele cărturar Eugeniu Coșeriu

nez!”. Date fiind circumstanțele, altcineva ar fi închis, probabil, ochii la respectiva greșeală gramaticală (datorată, desigur, emoției), dar nu și apărătorul nr. 1 al limbii române corecte din Moldova.

4. Mărturisesc că mi-ar fi prins bine contribuțiile Domniei Sale referitoare la semantică și lexicologie, având în vedere că teza mea de doctorat a fost una privind sinonimia. Nu cunosc limba rusă, din păcate. M-aș fi bucurat însă să pot citi, de pildă, o versiune românească a cărții sale despre „echivalența semantică a unităților lexicale”. Ar trebui ca cineva să se îngrijească și de publicarea unui volum / antologie cuprinzând studiile reprezentative (traducându-le și pe cele din rusă, fiindcă și în lingvistica rusească Berejan este un nume) ale academicienului din domeniile gramaticii, semanticii, lingvisticii generale etc.

5. Am avut onoarea și plăcerea să-l cunosc pe acad. Silviu Berejan și în alte împrejurări decât cele date de sălile în care se desfășurau simpoziioanele sau conferințele de lingvistică, deși tot respectivele manifestări lingvistice ne-au făcut să ne întâlnim. Cu emoție îmi amintesc de Simpozionul Internațional *Limba și literatura română. Regional – național – european* (Iași – Chișinău, 24-27 noiembrie 2005), la care l-am văzut prima dată pe Silviu Berejan în carne și oase. În ultima zi, după discuțiile firești pe marginea comunicărilor, am profitat de puținul timp rămas pentru a vizita centrul Chișinăului. Am avut privilegiul de a-i însoți în această plimbare pe prof. Stelian Dumistrăcel și pe acad. Silviu Berejan. Era prima oară când ajungeam în acest oraș. Nu mi-l închipuiam atât de mareț. Ceea ce m-a impresionat cel mai mult în capitala Moldovei era abundența spațiilor verzi: multe parcuri și mulți copaci. Profesorul Berejan, în pofida vârstei (de 78 de ani atunci), se deplasa foarte vioi, obligându-ne și pe noi să iuțim pasul. Din mers, făcea și observații lingvistice, constatând cu amărăciune cum denumirile românești ale unor firme și instituții (în special bancare) din Chișinău sufereau, prin calc, influența limbii ruse. Conversația (dintre Prof. Dumistrăcel și acad. Silviu Berejan, căci eu nu prea îndrăzneau să intervin), pe teme de lingvistică, a continuat până în dreptul blocului unde-și avea locuința savantul, moment în care ne-am despărțit, cu părere de rău, că nu am avut mai mult timp la dispoziție.

Un an mai târziu, l-am întâlnit pe Silviu Berejan în preziua Simpozionului Internațional *Identitatea culturală românească în contextul integrării europene* (Iași, 22-23 septembrie 2006). Era seară și eu mă întorceam (în jurul orei 21), pe jos, de la Institutul „Al. Philippide”, unde-i făcusem o scurtă vizită dlui prof. Dumistrăcel. Am fost surprins să-l văd pe dl acad. Silviu Berejan plimbându-se de unul singur pe Copou, în apropierea Universității „Alexandru Ioan Cuza” (Spun asta, întrucât remarcasem că ceilalți basarabeni veniți pentru aceeași manifestare științifică se plimbau în grup.). L-am salutat, am schimbat câteva cuvinte (și-mi place să cred că savantul își amintise de mine), după care ne-am continuat fiecare drumul în direcții opuse: eu spre hotel, iar Domnia Sa, îngândurat, măsurând cu pași osteniți bulevardul Copoului. Involuntar, prin minte mi-au trecut vorbele lui Coșeriu, spuse de acesta când constatase că la Bălți, la un moment dat, nimeni din obișnuita-i suită nu i se afla prin preajmă: „M-ați lăsat singur... ca bucureștenii”.

Gheorghe POPA **MODEL DE RECTITUDINE ȘI DE ETICĂ ȘTIINȚIFICĂ**

1. În foarte multe privințe, contribuția acad. S. Berejan la elucidarea aspectelor legate de subiectul în discuție a fost *decisivă* (după informația pe care o deținem, chiar și îmbinarea „Limba noastră” a devenit cu timpul, grație inspiratului academician, „Limba noastră cea română”). Nu vom purcede la înșiruirea (care poate lua dimensiuni „kilometrice”) a acțiunilor concrete în această direcție: organizarea de manifestări științifice sau participarea la atari manifestări, publicarea de materiale sau nenumăratele intervenții în cadrul emisiunilor televizate și radiofonice etc.

Ceea ce considerăm însă important să reliefăm în mod special e faptul – n-aș dori ca această remarcă să fie luată în nume de rău de ceilalți lingviști al căror aport în elucidarea chestiunii date merită, de asemenea, înalt apreciat – că S. Berejan a fost nu numai cel mai fecund savant în perioada de la 1989 încoace (cca 90 de publicații în care se pune în discuție identitatea glotică moldo-română), dar și cercetătorul cel mai „generos” privind furnizarea de argumente dintre cele mai ponderate și mai convingătoare referitor la adevărul despre numele corect al limbii noastre.

2. Despre calitățile lui S. Berejan de conducător și organizator al muncii științifice în domeniul filologiei ne vorbesc anumite realități de care nu orice savant a avut parte: conducător științific a 12 teze de doctor, consultant științific a 7 teze de doctor și doctor habilitat, referent oficial a 15 teze de doctor și doctor habilitat. Mai mult, faptul că acad. S. Berejan a fost redactor sau coordonator a zeci de lucrări individuale și / sau colective, semnatar a nenumărate *Prefețe* la monografiile sau culegeri de articole, *Scrisori* sau *Adresări* către diverse organe de resort, *Răspunsuri* la multiple solicitări nu e un indiciu al calităților manageriale ale lui S. Berejan privind organizarea activității științifice în domeniul filologiei? Iar faptul că acad. S. Berejan a fost și este cel mai prezent savant în mintea și inima cercetătorilor lingviști basarabeni (doar atâția „ne-doctoranzi” ai prof. S. Berejan se doreau și continuă a se vrea considerați

„berejaniști”) nu e un argument în favoarea calităților pe care trebuie să le întrunească un veritabil savant?

În subsidiar, am mai putea adăuga că gama calităților la care ne referim ar fi incompletă dacă n-am aminti și de faptul că regretatul cercetător, deși nu a fost încercat de ambiții vane, a evitat permanent tentația de a merge pe căi bătătorite, a dat preferință chiar din start aporiilor lingvistice, a manifestat curajul de a părăsi punctele de vedere tradiționale, a vădit cutezanța de a emite opinii eterodoxe și acribie filologică, a detestat cu orice ocazie diletantismul și flatarea în activitatea științifică.

3. E în afara oricărui dubiu că, în persoana acestei somități fără tăgadă, am avut un adevărat și onest slujitor al științei -- ipostază care poate fi ilustrată prin chiar „mărturisirile” acad. S. Berejan din discuțiile private cu subsemnatul. Eram în primul an de studii doctorale la Institutul de limbă și literatură „moldovenească” al A.Ș.M., când a apărut culegerea „Типология сходств и различий близкородственных языков”, Кишинев, 1976 („Tipologia asemănărilor și deosebirilor dintre limbile înrudite”), în care era publicat și articolul „Молдавский язык – самостоятельный язык молдавской нации” („Limba moldovenească – limba autonomă a nației moldovenești”) semnat de I. Vartician, S. Cibotaru, S. Berejan, Al. Dârul. Prinzând momentul oportun, i-am propus conducătorului meu științific să „udăm” articolul, propunere la care prof. S. Berejan, după o pauză cu subtext transparent, a întregit discuția noastră: „Dacă aș dispune de mijloace financiare, aș procura tot tirajul acestei cărți, ca să nu mai ajungă pe rafturile librăriilor”.

În același context: îmi stăruie în memorie discuția altercantă dintre S. Berejan și un colaborator al Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare privitor la dosarul unui pretendent la grad științific (S. Berejan era consultantul științific al acestui pretendent). Funcționarul de la Consiliu pleda, firește, pentru respectarea „buchiei” regulamentului, iar S. Berejan, la rândul său, încerca să-i demonstreze inutilitatea prescripției respective. Lovindu-se de neînduplecarea funcționarului, onestul savant S. Berejan i-a tăiat-o scurt: „Dragă, dumneata ar trebui să știi că Berejan nu e omul care pune un cuvânt pentru cineva care nu merită și, în general, nu e omul care «greblează» în stânga și în dreapta doctoranzi” (aluzie făcută atât la mediocritatea unor doctoranzi, cât și la „goana” unor conducători de a avea cât mai mulți doctoranzi).

Spațiul nu ne permite să aducem și alte exemple, dar, cu siguranță, nu putea să greșească prof. E. Coșeriu atunci când, în avizul de susținere a candidaturii lui S. Berejan la alegerile pentru titlul de membru plin al A.Ș.M., punea în prim-plan „atitudinea luată și consecvent menținută de dl Berejan în chestiunea limbii naționale. Interviu acordat de curând de Domnia Sa în această privință revistei «Limba Română» e un *model de rectitudine și de etică științifică* (subl. n. – Gh. P.)” („Denumirea limbii noastre e cea pe care o știe toată lumea – **română**”. Dialog: Alexandru Bantoiș – Silviu Berejan // „Limba Română”, 1995, nr. 3, p. 59).

4. Declar că am fost plăcut surprins de această întrebare a chestionarului, deoarece numele lui S. Berejan este asociat, preponderent, cu cercetarea unor fapte concrete de limbă, adică cu preocupări în anumite direcții ale științei despre lim-

bă (ceea ce, într-un anumit sens, corespunde realității). Dar, în același timp, se trece cu vederea peste un alt adevăr, întrucât, dacă în cazul studiilor lui S. Berejan atestăm o examinare inteligibilă și profundă a faptelor glotice concrete (cum ar fi infinitivul verbului, sinonimia, polisemia, terminologia ș.a.), apoi acest lucru se datorează anume substanței teoretice consistente de la care pornește savantul. În acest context, cititorii ar trebui să știe că prof. S. Berejan a simțit „adevărata atracție pentru munca științifică, pentru cercetare, pentru studiu în genere” doar atunci când s-a „ocupat de lingvistica teoretică, de lingvistica generală” („*Lingvistica nu m-a făcut fericit...*” . Interview cu S. Berejan realizat de T. Rotaru // „Momentul”, 2 august 1997, p. 3). Un detaliu semnificativ în acest sens: despre pasiunea lui S. Berejan pentru aspectele teoretice ale limbajului ne vorbesc nu numai nenumăratele studii consacrate în mod special problematicii respective sau studiile în care se analizează fenomene concrete de limbă (înseși titlurile acestor studii trădează această pasiune), dar și aprecierile pe care le dă activității de ansamblu a unor lingviști sau scoaterea în evidență anume a aspectelor teoretice – ca fiind prioritate și decisive – în cutare sau cutare studiu apreciat de el.

5. La acest capitol – de ce nu aș recunoaște și, în același timp, de ce nu m-aș făli – am material suficient nu doar pentru o carte. De regulă, fiecare doctorand reține o calitate definitorie a conducătorului, reiterând insistent că X, adică conducătorul său științific, este „model de...”. În cazul regretatului profesor, această formulă nici pe departe nu i se potrivește, deoarece S. Berejan a fost, cu adevărat, un „fenomen” pe care nu o singură generație de lingviști urmează să-l decanteze punctual. Vorba e că orice citire și / sau recitare a operei berejaniene, orice meditare asupra felului de „a vedea lucrurile” al Magistrului, orice zăbovire asupra gesturilor și reacțiilor interlocutorului S. Berejan ne conduc univoc la ideea că acad. S. Berejan a reprezentat o simbioză fericită de „modele”: model „de rectitudine și de etică științifică” (E. Coșeriu), model de mare patriot care a „iubit dintotdeauna limba și neamul” – sentimente care i-au „insuflat energie și putere de rezistență”; model de dăruire pleneră științei – fapt confirmat de S. Berejan prin detestarea cu nonșalanță a stării de repaos (ca atribut al octogenarilor) până la ultima clipă a vieții (numai în ultimii doi ani ai vieții, prof. S. Berejan a participat la peste douăzeci de manifestări științifice naționale și internaționale, fiind concomitent și membru a peste cincisprezece consilii, comisii, comitete etc.); model de coordonator științific al unei lucrări științifice care știe „a face plinul” doctorandului – totul e în funcție de capacitatea „rezervoarului”; model de a nu se ascunde în umbra onorurilor: în caz contrar, „nu ar fi depozitat o bună parte din cărți la cumnata din Râbnița” sau feciorul Aurel nu ar fi stat fără „acoperiș propriu deasupra capului” până în 2000; model de a suporta cu seninătate critica, întrucât, după propria-i mărturisire, „cercetătorul științific Berejan și-a făcut datoria civică până la capăt. Dar să se ia la harță meschină cu oameni neștiutori, rău intenționați sau, pur și simplu, necinstiți în acțiuni nu are nici un rost”; model de savant nepoluat de invidie, întrucât cei din jur ajunseseră prin anii '90 ai secolului trecut să se întrebe nedumeriți, vorba lui N. Esinencu, „Cine i-o fi purtând oare medaliile?” (S. Berejan a fost ales, de exemplu, membru corespondent al A.Ș.M. abia la 62 de ani); model de menținere a unei atmosfere benefice în familie: or, „în majoritatea cazurilor, deși nouă, bărbaițor, nu ne convine, soția are dreptate”.

Ion **SOCIOLINGVIST**
CIOCANU REDUTABIL

1. A afirmat – chiar cu referire la academicianul Berejan – un scrib de esență comunistă că lingviștii noștri au elogiat odinioară limba „moldovenească”, iar în prezent au trădat-o, îndrăgind o altă limbă, a unui stat străin. Orbit de ură față de marea și viguroasa limbă română, scribul respectiv și ciracii lui se fac a nu înțelege că din vina țariștilor, apoi a sovieticilor noi am protejat cât am putut „moldovenească” noastră, ne-am străduit s-o cultivăm, s-o ferim de rusisme, ucrainisme, țigănisme și de alte impurități, dar n-am putut, nu ni s-a permis să ne încumetăm cel puțin a ne numi limba cu numele ei autentic – română. Abia după 1985, în condițiile restructurării și transparenței inaugurate de Mihail Gorbaciov, am avut libertatea de a-i zice limbii străbune – aceleiași limbi „moldovenești” – *limba română*, după cum au numit-o la timpul lor clasicii Alecsandri, Eminescu, Negruzzi, Caragiale, Creangă, Mateevici și toți ceilalți. Altfel zis, n-am trădat – Doamne ferește! – limba moșilor / strămoșilor, ci la prima slăbire a „chingilor” vrăjmașe am numit-o corect: *limba română*. A lămurit foarte bine acest adevăr dureros regretatul academician Nicolae Corlăteanu în *Testamentul* său.

A întrebuițat și academicianul Silviu Berejan glotonimul „limba moldovenească”, pentru că ideologia comunistă de odinioară ne pusese călușul în gură. Întrebarea e: cine nu-i permite azi scribului și altor moldoveniști primitivi, separatiști și – pe deasupra – agresivi să folosească și ei glotonimul corect?

Revenind la academicianul Silviu Berejan, e locul să spunem că-l vedem și acum la tribuna Sălii mari a academei, vorbind înflăcărat despre „variabilitate” și „invariabilitate”, până un coleg l-a întrebat pe șleau, în plină sală, câte limbi sunt totuși: două, adică „moldovenească” și româna, sau numai una, româna?

Când a spus răspicat că denumirea corectă a limbii noastre e *română*, academicianul Berejan a fost aplaudat îndelung, deoarece învinsese public sclavul din el.

Este cunoscut faptul că Institutul de Lingvistică de sub conducerea academicianului Silviu Berejan a întocmit o variantă foarte bine gândită a Legii „Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova”, pe care a reușit s-o publice în cotidianul „Moldova suverană”, și în care limba noastră era numită corect – *română*. Îndrăzneala aceasta a înfuriat conducerea comunistă de atunci și a avut urmări dureroase pentru redactorul-șef al publicației, Tudor Țopa.

Academicianul Berejan a contribuit în cea mai mare măsură posibilă la elucidarea problemelor limbii noastre, inclusiv a problemei denumirii ei.

2. N-am lucrat sub îndrumarea nemijlocită a academicianului Berejan și de aceea nu ne putem pronunța cu fermitatea cuvenită despre calitățile lui de conducător și organizator al muncii științifice în domeniul filologiei. Însă mulțimea de dicționare și de alte lucrări prestigioase întocmite de angajații fostului Institut de Lingvistică atestă neîndoielnic niște calități imposibil de subapreciat.

3. L-am cunoscut, în principal, ca vorbitor competent și convingător în cadrul întrunirilor științifice și ca autor de texte publicate. Dar, sporadic, și în situații absolut ordinare. Bunăoară, noi personal am început a scrie cu *â* imediat după decizia respectivă a Prezidiului Academiei Române din martie 1993. Silviu Berejan a fost unul dintre cei patru oameni de cultură din Republica Moldova, care au obiectat că, mai ales pentru școala de la est de Prut, decizia nu este binevenită. Când am vrut să publicăm un articol în „Revistă de Lingvistică și Știință Literară”, operatoarea ne-a cules textul cu *î*. Protestul nostru s-a soldat cu îndemnul de a-l contacta pe domnul redactor-șef Berejan, unicul în măsură să permită texte cu *â*. I-am telefonat, i-am explicat convingerea noastră că decizia forului academic român este irevocabilă și că, deși cunoșteam atitudinea refractară în această problemă a distinsei doamne a lingvisticii românești Mioara Avram și a savanților ieșeni, insistăm să publicăm textul cu *â*. Academicianul Berejan a răspuns că ne înțelege și textul nostru va fi însoțit, în revistă, de o notă subpaginală ce va arăta că e ortografiat cu *â* „la dorința / insistența autorului”. Așa s-a publicat primul articol cu *â* în revista lingvistică academică, grație bunei cumpăniri a lucrurilor de către academicianul Berejan.

L-am cunoscut destul de aproape și de bine pe academicianul Berejan în cadrul activității Casei Limbii Române *Nichita Stănescu* din Chișinău. Opiniile lui erau întotdeauna riguros întemeiate, expuse clar, convingător, uneori – cu surplus de argumente. Acest surplus de dovezi într-o apărare a atitudinii sale față de o problemă sau carte ne cam displăcea, însă nu și atunci când a vorbit despre cartea noastră *Realitatea în cuvânt și cuvântul în realitate* (la 18 decembrie 2002). Cum era să ne supere, dacă-și începuse discursul cu afirmația „Eu salut din toată inima apariția cărții *Realitatea în cuvânt și cuvântul în realitate*

Profesorii Anatol Ciobanu, Grigore Cincilei, Silviu Berejan și Eugeniu Coșeriu

a lui Ion Ciocanu, cu titlul acesta atât de expresiv și incitant. Ea se dovedește o lucrare deosebită, originală ca modalitate de a vorbi despre limbă, despre expresivitatea comunicării lingvistice, despre abaterile de la normele limbii literare. E un gen aparte de scriitură. Nu e o carte de cultivare a limbii obișnuită, ci un comentariu scriitoricesc asupra diverselor probleme concrete ale procesului lingvistic est-prutean”, îl continua prin sublinierea faptului că „eseurile de cultivare a limbii din această primă parte a cărții captivează cititorul...” și-l încheia măgulitor pentru noi – „...cartea lui Ion Ciocanu merită să stea pe masa fiecărui om doritor de a-și lămuri diverse aspecte și laturi ale limbii, și parțial ale istoriei noastre, tratate aici într-o manieră personală, ce captează atenția oricui” (Silviu Berejan, *Vigoarea publicisticii lingvistice*, în săptămânalul „Literatura și Arta”, 2002, 26 decembrie)?

4. Un lexicograf care a girat o serie întreagă de dicționare de aleasă calitate, chiar având în titulatura lor cuvântul „moldovenesc” / „moldovenești”, și un sociolingvist reductabil nu putea să nu fi fost și un teoretician remarcabil, în pofida restricțiilor de ordin ideologic, ce și-au lăsat într-un fel sau altul amprenta... Oricum, savantul Silviu Berejan este și azi cu noi, îndemnându-ne să luptăm și să învingem.

5. De omul de știință Silviu Berejan ne leagă sentimentul de admirație pe care i-l purtăm și de stimă pentru verticalitatea de care a dat dovadă în anii priitori spunerii adevărului despre noi și despre limba noastră (cea) română.

Vladimir A FOST OM BUN, ZAGAEVSCHI SIMPLU ȘI MODEST

1, 3. Silviu Berejan, așa cum l-am cunoscut și apreciat, a fost un lingvist cu o bună pregătire teoretică. Fiind preocupat mai mult de probleme legate de lexicologie, semantică și lexicografie, el a colaborat, împreună cu profesorii Ion Dumeniuk și Nicolae Mătcaș, la elaborarea unui manual de lingvistică generală pentru studenți. Iar monografia *Contribuții la studiul infinitivului moldovenesc* (Chișinău, 1962, 140 p.) este o adevărată enciclopedie în problema abordată, o cercetare minuțioasă și multi-aspectuală în domeniu, unde infinitivul e privit în plan teoretic, cel al evoluției formelor și a funcțiilor, începând cu limba latină, al metamorfozării infinitivului în cadrul limbilor balcanice, și, desigur, sub aspectul limbii române contemporane.

Apoi, când a venit timpul potrivit pentru a ne apăra limba noastră cea română și pentru a dovedi „de ce limba exemplară din uzul oficial al Republicii Moldova nu poate fi numită moldovenească” (după cum își intitulează și un articol), Silviu Berejan a îmbrățișat, pentru un timp nedeterminat, *quantum satis*, sociolingvistica. Pe parcurs a simțit necesitatea de a se iniția și chiar uneori de a-și aprofunda cunoștințele în dialectologie și geografia lingvistică, în alte științe. A devenit deja clasic argumentul în care S. Berejan suprapune noțiunea de *român* din lingvistică și noțiunea de *pește* din ihtiologie, ca denumiri generice, noțiunilor *moldovean*, *bănățean*, *maramureșean* etc., respectiv celor din ihtiologie: *știucă*, *plătică*, *crap*, *șalău* etc., ca denumiri de specie. *Plătică*, spre exemplu, e un *pește*, iar *peștele* nu e numai *plătică*, e și *știucă*, și *crap* etc. Tot așa graiul românesc / limba română nu e numai grai moldovenesc, ci și *bănățean*, *maramureșean* etc., mai mult: *istroromân*, *aromân*, *meglenoromân*. Explicațiile academicianului sunt deosebit de ingenioase și, desigur, convingătoare.

În alt articol (*Folosirea glotonimului limba română în Republica Moldova. Aspecte identitare*) Silviu Berejan pune

față în față două realități: articolul 13 din Constituție (limba moldovenească), antiștiințific și antinațional, pe de o parte, și adevărul științific (limba română), susținut de Academia de Științe a Republicii Moldova, de renumiți savanți din lume: Eugeniu Coșeriu, Carlo Tagliavini, Rajmund Piotrowski, Ruben Budagov, Samuil Bernștein ș.a., pe de altă parte. Aplicând o judecată corectă, se ajunge la concluzia: întrucât adevărul științific nu poate fi supus revizuirii, rămâne a fi revăzut articolul 13 din Constituție.

2. Fiind mulți ani la rând șef de sector, iar mai târziu și director al Institutului de Limbă și Literatură, apoi al Institutului de Lingvistică, Silviu Berejan a contribuit, în calitate de organizator și coordonator, la apariția a mai multor lucrări importante cu răsunset departe de hotarele Moldovei. E de ajuns să numesc doar *Curs de gramatică istorică a limbii moldovenești* [române] (Chișinău, 1964) și *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești* [române] (Chișinău, 1978), cărți indispensabile în activitatea profesoral-didactică și științifică a profesoriilor și în cea instructivă a studenților.

Un alt aspect despre care aș vrea să vorbesc îl prezintă pe Silviu Berejan ca pe un om hotărât și cooperant. Prin anii 1996-1997, după ce am participat la mai multe ediții ale Simpozionului Național (Internațional) de Dialectologie, organizate în diferite centre universitare și academice din Țară, m-am gândit că ar fi bine să organizăm o ediție a simpozionului și la Chișinău. Ideea i-am sugerat-o colegului meu Vasile Pavel, dialectolog și el. Împreună ne-am dus la Silviu Berejan, director pe atunci al Institutului de Lingvistică al A.Ș.M. Dumnealui ne-a ascultat cu mare atenție și a acceptat ideea, după care am examinat toate posibilitățile de cazare a invitaților, mesele, excursia ș.a. Dar s-au schimbat timpurile și împrejurările, s-a acutizat sărăcia, a crescut și indiferența față de știință și învățământ a guvernelor care au urmat, așa că frumosul vis al unui Simpozion de Dialectologie la Chișinău a rămas nerealizat.

4. Cartea *Contribuții la studiul infinitivului moldovenesc* (Chișinău, 1962), semnată de Silviu Berejan, a fost una din primele monografii pe teme de lingvistică apărute la noi, la Chișinău. Am procurat-o atunci, am citit-o cu mult interes, întrucât am folosit-o și am citat-o într-un capitol din teza mea de doctorat și în monografia *Studii de gramatică dialectală comparată* (Chișinău, Editura Știința, 1990). M-a preocupat și pe mine, ca dialectolog, fenomenul înlocuirii infinitivului prin forme personale ale conjunctivului în îmbinări predicative cu sens modal și aspectual în graiurile din Maramureșul din nordul Tisei (Ucraina) și din spațiul lingvistic circumscris în rețeaua *Atlasului lingvistic moldovenesc*.

În anii de doctorantură i-am solicitat o recenzie la un articol de-al meu, intitulat *Aspecte privind vitalitatea infinitivului în graiurile din regiunea Transcarpatică*, care urma a fi publicat într-o culegere. A acceptat cu bunăvoință să-mi avizeze textul. Iată ce scria exegetul: „...autorul reușește să prezinte un tablou destul de clar al întrebuirii infinitivului în graiurile cercetate. În *Introduce-re* se face o competentă privire generală asupra problemei, cu un istoric bine documentat, în care se face apel la o amplă bibliografie a obiectului. Se cer

menționate, în afară de aceasta, o serie de momente și gânduri originale de o incontestabilă valoare științifică. (...) Articolul lui V. C. Zagaevski constituie un neîndoielnic aport științific la studierea problemei abordate și merită să vadă lumina tiparului”.

5. Silviu Berejan a fost, în orice împrejurări, un om simplu, modest, fără aere care să-i sublinieze titlurile academice sau funcțiile pe care le avea și le deținea. Puteai să discuți cu el despre toate de la egal la egal.

Altă dată am fost invitat la un coleg și prieten, comun amândurora, unde dumnealui a venit cu soția sa Zoe și unde am petrecut o seară împreună la un pahar de vin și la un pahar de vorbă.

Mai târziu, în octombrie 1994, am participat, împreună cu academicianul, la Simpozionul Internațional „Muzeul Limbii Române – 75”, organizat de Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca. Aici am fost cazați în același hotel din centrul Clujului. Tot aici au fost cazați Klaus Bochmann de la Leipzig și Arthur Beyrer de la Potsdam, având astfel ocazia de a-i cunoaște și eu personal. În ultima seară am stat, împreună cu invitații din Germania, la un pahar de vin, am discutat, am făcut schimb de cărți, de autografe.

În ultimii ani Silviu Berejan și-a schimbat apartamentul din centrul orașului pe unul din sectorul Râșcani, într-un cartier vecin cu al meu. Ne întâlneam deseori pe la magazine, la cumpărături. O întâlnire asemănătoare am avut-o chiar cu o săptămână înainte ca marele lingvist să plece la cele veșnice. Am stat de vorbă pe trotuar aproape o oră. Am discutat multe. L-am întrebat de sănătate, deși mi s-a părut că arată bine, că pășește ca totdeauna, sigur și apăsător. Mi-a spus că un coniac bun îl mai poate bea. Că a fost astă vară în Statele Unite la fiica Valentina, că a umblat mult, pe jos, și că s-a simțit bine. Că în tinerețe și în anii studenției a practicat sportul, a fost un bun baschetbalist, a participat la multe întreceri, ocupând chiar și anumite locuri în clasament. În același timp, mi-a vorbit de riscul care l-ar paște în caz că acceptă o intervenție chirurgicală, dar și de pericolul, nu mai mic, în caz că renunță la această operație. Oricum, a concluzionat dumnealui, „fără operație voi mai putea trăi cinci ani înainte cât mi-a mai rămas”. De unde să știe omul ce îl așteaptă? Vorba unui proverb arab: nimeni nu e atât de tânăr ca să nu poată muri mâine și nimeni nu e atât de bătrân ca să nu mai poată trăi un an. Peste o săptămână aflu vestea tristă că Silviu Berejan și-a luat cu sine cei vreo cinci ani de viață înainte și a plecat în lumea celor drepți.

A fost om bun. Dumnezeu să-l odihnească în pace.

Alexandru **CERCETĂTOR CU O SOLIDĂ DĂRUL PREGĂTIRE ȘTIINȚIFICĂ**

Activitatea științifică a savantului Silviu Berejan ilustrează cunoscutul postulat că într-un domeniu sau altul al științei se poate spune ceva nou numai printr-o muncă asiduă și neprecupețită. Pagina inedită pe care a înscris-o în lingvistică acad. S. Berejan confirmă, o dată în plus, acest adevăr.

Antrenat în munca de cercetare științifică imediat după terminarea doctoranturii, în perioada postbelică, în condițiile de totală lipsă de specialiști (parte din aceștia nu s-au întors de la război, parte au plecat peste Prut, parte au înfundat Siberia), într-un timp când orice încercare de a folosi la predare materialele didactice publicate în România se curma cu vehemență, tânărul doctor în filologie (pe atunci, candidat în științe filologice) S. Berejan participă, în calitate de coordonator, coautor, redactor la pregătirea manualelor școlare de limbă, la întocmirea cursurilor de limbă contemporană și istoria limbii, la alcătuirea dicționarilor (explicative, ortografice) etc.

Conducător al diverselor unități administrative (șef de sector, secretar științific, director de institut, academician-secretar al Secției de științe umanistice, membru al Prezidiului A.Ș.M.), S. Berejan planifică și organizează cu multă pricepere lucrările de cercetare în domeniul lingvisticii, recomandând drept prioritare probleme a căror soluționare ar putea contribui la ridicarea nivelului de însușire a formei literare a limbii materne de către purtătorii ei. Faptele la care ne vom referi în continuare adevărate din plin cele afirmate.

Pe la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut, când slăbește presiunea teascului ideologic comunist, S. Berejan, pe atunci director al Institutului de Lingvistică, inițiază o serie de largi discuții în scopul de a-i convinge pe demnitarii politici de necesitatea trecerii la scrierea bazată pe grafia latină, a recunoașterii faptului că există o singură

limbă literară comună vorbită pe ambele maluri ale Prutului și ea trebuie să aibă o singură denumire.

Călăuzindu-se de dictonul „Nu poți fi profet în propria ta țară”, S. Berejan, anunță desfășurarea la Chișinău a unui colocviu unional, în toamna anului 1989, la care se va discuta, în esență, statutul limbii române în Basarabia, precum și importanța revenirii la grafia latină.

Numeroși lingviști cu renume din fosta Uniune Sovietică, prezenți la întrunire, s-au referit, în comunicările lor, la situațiile când aceeași limbă este folosită ca limbă de stat în mai multe țări, precum și la corelația dintre diversele forme de existență ale aceleiași limbi, încercând astfel să demonstreze că recunoașterea limbii române literare ca limbă de stat a Republicii Moldova nu este o invenție a Uniunii Scriitorilor din Moldova, susținută de Institutul de Lingvistică din Chișinău, ci este un adevăr științific, că, dimpotrivă, este o aberație declararea „limbii moldovenești” drept o nouă limbă romanică, că așa-numita „limbă moldovenească” este aceeași limbă română, dar cu un vocabular mai sărac, deosebirea constând în utilizarea grafiei slave (de altfel, se spunea pe atunci, în glumă, că în Basarabia se vorbește românește, dar se scrie rusește).

În același timp, în sprijinul adoptării alfabetului latin pentru scrisul românesc se menționa, în parte, că înlocuirea alfabetului slav prin cel latin în România s-a făcut relativ târziu (sec. XIX), când știința despre sunetele vorbirii înregistrase succese remarcabile. Aceasta a permis lingviștilor români, cu ajutorul unor semne diacritice aplicate grafemelor latinești și prin utilizarea digrafelor, să creeze semne noi, prin mijlocirea cărora să se poată reflecta corelația dintre elementele componente ale sistemului fonetic al limbii române, precum și coraportul lor cu sistemul fonetic latinesc, ceea ce nu se poate observa prin scrisul bazat pe alfabetul chirilic.

De fapt, orientarea institutului în problemele discutate a fost susținută și de lingviștii din alte regiuni, invitați la colocviu, cu toate că prezența la ultima sedință a unui număr impunător de intelectuali din republică i-a făcut pe unii participanți străini să afirme, prin culoare, că li s-a întins o capcană, căci în fața unui asemenea auditoriu lor nu le va rămâne decât să susțină ceea ce vor propune gazdele. Cu toate acestea, datorită insistenței acad. S. Berejan, colocviul a adoptat o hotărâre care reflecta punctul de vedere al institutului în problemele discutate.

Între alte acțiuni ale institutului inițiate de acad. S. Berejan mai menționăm o anchetă, adresată locuitorilor R.S.S.M. și difuzată pe calea presei, în care cititorului i se propunea să răspundă la întrebarea: ce alfabet (slav sau latin) urmează să fie pus la baza scrisului în Moldova din stânga Prutului? Într-un timp foarte scurt o cameră a institutului se umpluse cu saci de scrisori. În urma examinării răspunsurilor s-a constatat că numai un număr foarte redus de respondenți s-au pronunțat în favoarea păstrării grafiei slave. Rezultatele au fost publicate și comentate în presă.

Tot la propunerea directorului S. Berejan, mulți colaboratori ai institutului merg în satele republicii pentru a se întâlni cu locuitorii și pentru a le explica necesitatea trecerii la grafia latină și a oficializării limbii române literare în Republica Moldova.

S. Berejan, cercetător cu o solidă pregătire științifică, este prezent la numeroase emisiuni televizate la care, împreună cu alți colegi lingviști, răspunde și comentează numeroasele întrebări ale telespectatorilor. Devenise un fel de „stea” a televiziunii, era recunoscut în stradă. Între timp publică mai multe articole, interviuri, note, profund documentate, cu argumente din opera cronicarilor și a cunoscuților lingviști contemporani, prin care dovedește legitimitatea glotonimului *limba română* ca denumire a limbii vorbite în Basarabia, specificându-se că determinantul *moldovenesc* poate fi folosit doar cu aplicare la vorbirea orală în hotarele istorice ale Principatului Moldova.

La ședința specială a comisiei create pe lângă Prezidiul Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești în vederea discutării problemelor privind statutul limbii populației majoritare din republică și grafia ei, referatul lui S. Berejan a fost decisiv la aprobarea hotărârii de a se trece la grafia latină și de a declara limba băștinașilor limbă de stat. Imediat ce a fost luată această istorică decizie, un grup de lingviști, sub conducerea înțeleaptă a acad. S. Berejan începe să pregătească ghiduri și îndrumare de ortografie, în care o atenție deosebită se acordă oscilațiilor în scriere, determinate de utilizarea grafiei bazate pe alfabetul chirilic.

Bineînțeles, lupta nu se termină aici. Adoptarea de către Parlamentul Republicii Moldova a articolului 13 al Constituției, în care drept limbă de stat este declarată limba moldovenească, a determinat conducerea Institutului de Lingvistică în frunte cu S. Berejan să persevereze întru apărarea adevărului. Așa precum mărturisește și Silviu Berejan în excelentul său *Itinerar sociolingvistic*, activitatea lingviștilor, a revistei institutului au fost subordonate în întregime unui singur scop: de a contribui la oficializarea limbii de stat a republicii sub denumirea ei firească de limba română. Argumentele științifice invocate de-a lungul anilor au elucidat definitiv problema și, considerăm, nu e departe ziua când limba noastră va fi denumită corect și în Constituția Republicii Moldova.

**Nicolae „LIMBA ȘI NEAMUL
FELECAN MI-AU INSUFLAT ENERGIE
ȘI PUTERE DE REZISTENȚĂ”**

Citind această mărturisire de credință a ilustrului savant Silviu Berejan, mi-am adus aminte de frumosul vers horatian, „Dulce et decorum est pro patria mori” (*Ode*, 3, 2, 13) [*Dulce și frumos este să mori pentru patrie*], dintr-o odă scrisă cu peste două mii de ani în urmă, când poetul Horatius se adresa romanilor chemați să facă față rebeliunii parților, care-l învinsese pe Crassus, unul dintre triumviri, la Carrhae, în 53 a. Chr.

Situația se potrivește perfect pentru un om ca Silviu Berejan, care n-a precupețit nici un efort pentru a dovedi, cu argumentele științei, originea de neam și de limbă a populației din Moldova de dincolo de Prut. Meritul savantului în afirmarea unității de neam românesc și de limbă română în toate ținuturile locuite de români, dar mai cu seamă în Republica Moldova, constă în faptul că decelează cu acribie toate faptele ce pot contribui la iluminarea celor care au uitat acest adevăr istoric. Și o face meticuloasă, didactic, neomițând nici un aspect care ar putea lăsa goluri în mintea concetățenilor. În repetate rânduri Silviu Berejan vorbește de specificul regional al tradițiilor populare, al culturii și, în special, al graiului vorbit pe teritoriul noii formațiuni statale, Republica Moldova, care nu sunt altceva decât fenomene firești pentru orice comunitate socială de proporții. Prin urmare, ele nu trebuie interpretate ca un fenomen centripet, cum se întâmplă la ora actuală în Moldova, ci ca unul centrifug. Specificul regional, local, zonal, nu infirmă unitatea spirituală și comunitatea etnică cu restul neamului românesc, ci, din contră, o confirmă, căci nota lor provincială devine relevantă tocmai pe fundalul identității comune românești (nu izolat și separat de comunitatea dată!) (*Itinerar sociolingvistic*, p. 31).

Altă dată vorbește despre opoziția existentă în relația „gen – specie”, arătând că, în anumite condiții contextuale, când nu contează detaliile, în locul denumirii de specie se admite a fi folosită denumirea de gen, dar niciodată denumirea de specie (cea a uneia dintre varietățile noțiunii) nu poate fi folosită în locul celei generice, deoarece, în acest

caz, obiectului desemnat i s-ar atribui caracteristici semantice pe care el nu le posedă în realitate. „După cum în locul denumirilor de specie *crap*, *știucă*, *plătică*, *șalău* etc., care au toate trăsăturile lor specifice, se folosește liber denumirea de gen *pește*, ce întrunește numai trăsăturile caracteristice ale genului și face abstracție de trăsăturile suplimentare ale speciilor, tot așa în locul denumirilor de specie *moldovenesc*, *muntenesc*, *bănățean* etc. ale vorbirii dacoromâne, care au trăsături specifice proprii, se folosește în mod firesc denumirea generică *românesc*, ce întrunește doar trăsăturile esențiale, relevante pentru întregul gen, făcând abstracție de trăsăturile suplimentare ale fiecărei specii. Invers nu se poate fără a denatura realitatea: nici *crap* sau *plătică* în loc de *pește*, nici *moldovenesc* sau *bănățean* în loc de *românesc*” (p. 25). Denumirea *moldovenesc* o poartă graiul vorbit în Moldova, de ambele maluri ale Prutului, vorbirea populară orală (nu scrisă!), folosită în această zonă a romanității orientale, vorbire care are trăsăturile sale specifice în comparație cu vorbirea din alte zone ale spațiului romanic dunăreano-carpato-nistrean, dar care este doar una dintre varietățile întregului glotic cunoscut sub denumirea generică abstractă de limba română (p. 26). Prin urmare, afirmă Silviu Berejan, „nimeni nu are dreptul (nici științific, nici juridic, nici moral) să atribuie limbii oficiale de cultură, folosite în republică, o denumire neadecvată conținutului său, improprie prin însăși definiția sa” (p. 28).

Nu uită savantul să vorbească apoi și de bilingvismul populației din Republica Moldova, subliniind că „termenul *bilingv* se cuvine a fi luat în ghilimele, deoarece în realitate majoritatea populației – în afară de o pătură foarte subțire de oameni de cultură – nu posedă într-o măsură suficientă nici una dintre cele două limbi, pe care se presupune că le cunosc” (p. 42). Acest fel de „bilingvism” a apărut atunci când limba de stat a fost stabilită a fi rusa, care, ca limbă oficială, a dispus de anumite avantaje, ce constituie pârghii puternice de autofirmare: folosirea în mass-media, în școală, în procedurile judiciare, în armată și în alte structuri de forță, pe care pot să le aibă doar parțial celelalte limbi vorbite în statul dat, fapt ce se răsfrânge și asupra vorbitorilor. Cei care vorbesc limba statului beneficiază de privilegiul monolingvismului, adică pot vorbi peste tot numai în limba lor maternă, pe când ceilalți sunt constrânși de situație să folosească în procesul de comunicare două limbi: una maternă, cu reprezentanții aceleiași etnii, iar alta – cea oficială – cu toți ceilalți vorbitori din stat, fără a cunoaște, de cele mai multe ori, în măsură suficientă nici una dintre ele (p. 45). Citându-l pe cunoscutul lingvist rus R. Piotrowski, care utilizează la descrierea acestor stări de lucruri termenii *imperial* pentru limbile dominante, respectiv *indigen* sau *aborigen* pentru celelalte, care sunt subordonate, Silviu Berejan dezvăluie urmarea nefastă a acestei situații pentru vorbitorii limbilor naționale, bilingvi, căci duce la crearea unei limbi amestecate (*Mischsprachen*), impracticabilă la nivel superior de cultură, pe de o parte, iar pe de altă parte, influențează psihicul în așa măsură, încât se creează serioase complexe de inferioritate națională și etnică, cu grave repercusiuni asupra vieții lor culturale și sociale. Ca suport în susținerea acestei idei, academicianul Berejan apelează la studiul psihologului A. Silvestru, *Victime ale bilingvismului: copiii complexați* (1991, p. 119), care precizează că „din punct de vedere psihologic complexe constituie un ansamblu (inconștient) de reprezentări și stări afective, cu încărcătură distructivă, care macină moralitatea omului din interior... Un copil comple-

xat ajunge de cele mai multe ori o personalitate ratată, căci complexe ridică obstacole de netrecut în comunicarea lui cu alți oameni, îi mențin constant o stare interioară apăsătoare ce îl împovărează, îl împiedică să se desăvârșească, să se simtă liber în exprimare” (p. 46). Apelând și la argumentele de netăgăduit ale ilustrului savant Eugeniu Coșeriu, care în repetate rânduri s-a oprit la situația lingvistică a populației din Moldova de dincolo de Prut, Silviu Berejan conchide că „a fi bilingv în aceste condiții înseamnă, de fapt, a nu cunoaște suficient nici una dintre cele două limbi ce se confruntă în societate. Asta explică vocabularul extrem de sărac și extrem de concret al maselor populare, ceea ce ilustrează subdezvoltarea lor lingvistică” (p. 53). Apoi, „toate golurile din vocabular (în primul rând!), apărute în procesul dezvoltării spirituale inevitabile a societății moldovenești, au fost completate (în lipsa materialului necesar din româna cultă, care între timp a evoluat enorm, fără ca cei aflați în teritoriul anexat de ruși să beneficieze de asta) prin elementele corespunzătoare rusești, preluate din sistemul limbii ruse, ce funcționa mereu alături, plasându-se, de regulă, deasupra sistemului românesc local, rustic și primitiv” (p. 54).

În completarea ideii de *egestas linguae*, Silviu Berejan se ocupă și de terminologie, drept cea mai dinamică parte componentă a lexicului unei limbi naturale, precizând că „potrivit calculului efectuate de diferiți oameni de știință în ultimii ani, unui cuvânt nou de uz general îi revin câteva zeci de cuvinte profesionale noi, adică termeni. Numai denumirile pieselor de mașini, mecanisme și alte sisteme tehnice, ale proceselor și operațiilor de tot felul, ale produselor industriale și alimentare, nomenclaturile de mărfuri, de familii, genuri, specii și subspecii ale lumii animale și vegetale, ale lumii minerale, descoperite de știință, au crescut numeric în ultimii 50-60 de ani de la ordinul zecilor de mii la ordinul milioane” (p. 79). Pe acest fundal își găsește rostul afirmația autorului, cum că „dezechilibrarea și dezorganizarea sistemelor funcționale ale limbii indigene încep odată cu împrumuturile masive din limba imperială, întrucât prima nu dispune, după cum e și firesc, de resurse lexicale proprii pentru asigurarea varietății de stiluri pe care trebuie să le dezvolte orice limbă în legătură cu progresul social și cultural, nici pentru formarea terminologiilor administrativ-cancelărești și tehnico-științifice necesare unei societăți civilizate. Purtătorul limbii date este obligat să apeleze, în procesul comunicării administrative sau profesionale, la limba prestigioasă imperială, ce posedă mijloace gata adaptate pentru astfel de situații comunicative” (p. 21).

Sunt numai câteva, foarte puține, din aspectele pe care le-am desprins din cele 17 studii cuprinse în cartea *Itinerar sociolingvistic*, etalon pentru configurarea unei mari personalități științifice, care, într-un dialog cu Tatiana Rotaru, afirmă: „Lingvistica nu m-a făcut fericit”. Motivația o găsim într-un alt dialog, de data aceasta cu Alexandru Bantoș, redactorul-șef al cunoscutei „Limba Română”, revistă de știință și cultură, care, anul acesta, împlinește vârsta majoratului (anul XVIII): „Lingvistica de la noi, cea care se încadra în «Frontul ideologic», m-a ținut mereu în tagma celor neagreați de puterea oficială și m-a obligat să accept în tăcere mulți ani la rând că româna din Moldova Sovietică este altceva decât româna din celelalte regiuni românești (strecurând numai în subsidiar ideea că ea e tot română), iar acum, când lingvistica parcă nu mai este ideologizată, în loc să poți spune deja deschis adevărul elementar, interzis atâta amar de timp, conducerea, prin poziția pe care o deține, te silește să demonstrezi

axiome evidente (că româna e română, că laptele e alb, adică) și iarăși nu-i ești pe plac. Așadar, că și conducerea și regimul s-au schimbat, atitudinea față de limbă și lingviști a rămas la noi absolut aceeași. Situație de neînviat, precum vedeți” (p. 180).

O altă latură a personalității savantului Silviu Berejan constă în a-și manifesta bucuria nedisimulată față de succesele confrăților întru știință, înțelegerea unor puncte nevralgice din activitatea lor, dar și satisfacția prezentării activității acestora publicului cititor. Este cazul academicianului Nicolae Corlăteanu și al profesorului Anatol Ciobanu.

Un loc cu totul aparte în acest demers îl deține prezentarea inegalabilului Eugeniu Coșeriu, „un rege al lingvisticii”, vitregit, decenii în șir, de posibilitatea de a-și revedea patria dragă, deși a promovat peste hotare, ca nimeni altul, cultura și limba română. Între multele fapte legate de viața și activitatea savantului, precum: peste 17 titluri de doctor honoris causa a unor prestigioase universități din lume¹, președinte și vicepreședinte al unei serii întregi de Societăți, Cercuri, Asociații și Consilii științifice, membru corespondent, membru titular și membru de onoare al multor academii din lume, Silviu Berejan adaugă, ca „un aspect foarte semnificativ pentru un om de știință de talia compatriotului nostru” traduceri după originale spaniole, germane, franceze, italiene, engleze, în germană 16 lucrări, în spaniolă 11 lucrări, în portugheză și în japoneză câte 10 lucrări, în italiană 7 lucrări, în engleză 5 lucrări, în rusă 4 lucrări, în franceză 2 lucrări, în finlandeză, cehă, greacă și coreeană câte o lucrare.

În amplul demers legat de promovarea și impunerea glotonimului *limba română*, Silviu Berejan nu uită să prezinte și revistele care au promovat cu tenacitate „anevoioasa cale spre adevăr”: cultura românească și limba română, „Revistă de Lingvistică și Știință Literară” și „Limba Română”. De acestea academicianul se simțea legat cu toate fibrele ființei sale: la prima a fost redactor-șef, la a doua – membru al colegiului de redacție (chiar de la fondare) și autor prolific și competent.

Mi-a fost dat să-l cunosc pe academicianul Silviu Berejan în timpul unei vizite pe care am făcut-o la Chișinău cu ocazia sărbătorii Mărțișorului, la 7 martie 2006. Am fost de-a dreptul surprins de firea-i blândă și jovială, de vorbirea simplă și directă, dar mai ales de înflăcărea pe care o avea atunci când venea vorba de românism în general și de Moldova-i dragă în special. Iar când s-a vorbit despre Maramureș, entuziasmul i-a invadat cuvintele legate de multiplele relații istorice și lingvistice existente între cele două provincii, cu regretul de a nu fi cunoscut direct „patria” Descălecatului Moldovei. L-am invitat atunci să facă o vizită în Maramureș, pe care, deși o promisese, timpul nu i-a mai îngăduit s-o înfăptuiască. Sperăm că de acolo unde se află vede o Românie Mare, cu oameni destoinici, mândri de glia străbună, de neamul și cultura română, pe care le promovează pretutindeni cu mândrie.

NOTE

¹ În prezent sunt mult mai multe!, afirmă autorul. Noi precizăm că și Universitatea de Nord din Baia Mare i-a conferit această distincție, de doctor honoris causa, în ședința solemnă a Senatului din data de 30 mai 2002.

Gheorghe **REPREZENTANT MARCANT** MIHĂILĂ **AL LINGVISTICII ROMÂNEȘTI**

În ziua de 10 noiembrie 2007, s-a stins, în urma unei grave boli, profesorul **Silviu Berejan**, reprezentant marcant al lingvisticii românești, membru al Academiei de Științe din Republica Moldova, fost coordonator al Secției de științe umanistice (1991-1995). Cu puțin timp înainte, la 28-29 septembrie, fusese sărbătorit la Chișinău, în cadrul unei sesiuni științifice, prilejuate de împlinirea vârstei de 80 de ani. Colaboratorii și elevii săi, prietenii din centrele universitare ale Republicii Moldova, ale României și din alte țări așteptau de la el noi lucrări științifice și participări la conferințe naționale și internaționale, pentru că nimic nu prevestea sfârșitul atât de grabnic. A întârziat chiar să se interneze în spital, căci avea în față, peste două zile, o întrunire științifică la Institutul de Lingvistică din Chișinău, pe care l-a slujit cu dăruire mai bine de o jumătate de secol, la început ca cercetător (1956), apoi secretar științific (1958), șef de sector și de secție (din 1960), iar din 1987 până în anul 2000, ca director.

Fiu de învățători (n. la 30 iulie 1927, în comuna Bălăbănești, jud. Lăpușna), s-a înscris, în 1938, la Liceul „B.-P. Hasdeu” din Chișinău, continuat timp de un an (1944-1945) la Timișoara (Liceul „C. Diaconovici-Loga”), iar apoi, din nou, în capitala Republicii Moldova, absolvind Școala nr. 1, cu medalie de aur, în 1947.

Orientându-se, mai întâi, spre studii de matematică, pe care le-a părăsit din cauza dificultăților materiale ale vremii, a optat, în cele din urmă, pentru Facultatea de Filologie din Chișinău, ale cărei cursuri le-a încheiat cu rezultate strălucite, în 1952. Admis la „aspirantură”, și-a susținut în 1956, cu deosebit succes, teza de doctorat (candidat în științe), *Contribuții la studiul infinitivului*

moldovenesc (termenul oficial, impus pe atunci, pentru *românesc*), publicată mai întâi sub forma unor articole (1955-1961), iar apoi definitivată în monografia cu același titlu, tipărită la Editura Știința (1962, 140 p.).

Treapta superioară, de „doctor în științe”, a fost marcată de amplul tratat teoretic, *Echivalența semantică a unităților lexicale*, tipărit în limba rusă, pentru o mai largă difuzare – *Semantičeskaja ekvivalentnost' leksičeskich edinit* (Chișinău, aceeași editură, 1973, 372 p.), care s-a bucurat de o largă apreciere în cercurile de specialiști, atât pe plan național, cât și internațional.

Ca șef al Secției de lexicologie și lexicografie a Institutului de Limbă și Literatură, profesorul Silviu Berejan a avut o contribuție esențială la realizarea bogatului *Dicționar explicativ* – căruia, în condițiile de atunci, i s-a impus, ca și la alte lucrări similare, determinativul *al limbii moldovenești* –, realizat de un colectiv ce l-a avut în frunte, ca redactor principal (vol. I-II, Editura Cartea Moldovenească – Redacția principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1977-1988, 848 + 876 p.).

În aceeași calitate a condus și redactarea unui interesant *Dicționar de omonime al limbii moldovenești*, însoțit de un amplu studiu introductiv, semnat împreună cu V. Bahnaru și I. Zaporojan (Chișinău, Editura Lumina, 1988, XL + 600 p.).

La acestea se adaugă un *Curs de gramatică istorică a limbii moldovenești* (Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1964, 388 p.) și cel de *Lingvistică generală* (Chișinău, Editura Lumina, 1985, 270 p.), realizate – primul cu A. Dârul și T. Iliășenco, iar al doilea cu I. Dumeniuc și N. Mățaș, precum și câteva sute de studii, articole și comunicări la congrese și conferințe naționale și internaționale din Republica Moldova, România, Rusia, Ucraina, Franța, Italia, Germania și din alte țări (consemnate în „Revista de Lingvistică și Știință Literară”, 1997, nr. 3 (171), p. 11-33 și în *Omagiu academicianului Silviu Berejan*, Bălți – Chișinău, 2002, 260 p.).

Un loc aparte în preocupările regretatului coleg îl ocupă popularizarea și valorificarea moștenirii științifice a doi savanți născuți în Basarabia, ce au strălucit pe firmamentul lingvisticii naționale și internaționale – Bogdan-Petriceicu Hasdeu, la începuturile epocii moderne, și Eugeniu Coșeriu, în cea de-a doua jumătate a secolului XX. Din vasta operă a primului a reeditat, împreună cu N. Romanenco și P. Balmuș, *Principii de lingvistică* și alte scrieri, însoțite de un amplu studiu introductiv (Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1974, XXVI + 228 p.), iar din a celui de-al doilea, în colaborare cu Stelian Dumistrăcel și alți colegi, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii* (Chișinău, Editura Știința, 1994, 182 p.), precedate de un cald și documentat elogiu, *Un rege al lingvisticii pornit de pe plaiuri moldovene* (p. 7-21).

Nu putem încheia aceste pagini de evocare a celui ce a ilustrat în ultimele decenii lingvistica românească în Republica Moldova, fără a sublinia lupta sa,

împreună cu confracții săi filologi și scriitori, pentru afirmarea *adevărului* privind *unitatea limbii române*, pusă sub semnul îndoielii de unele cercuri politice, prizoniere ale unei epoci pe care o credeam apusă pentru totdeauna, după proclamarea, la 27 august 1991, a independenței de stat a Republicii Moldova, recunoscută în aceeași zi și de România.

Astfel, la Sesiunea științifică, *Limba română și varietățile ei locale*, organizată de Secția de filologie și literatură a Academiei Române, la 31 octombrie 1994, Silviu Berejan ținea să reamintească împrejurările politice în care a apărut „teoria limbii moldovenești”:

„În perioada sovietică (întâi, în Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, în stânga Nistrului, căci Basarabia se reunise deja cu Țara, iar apoi, din 1940, și în R.S.S.M., cu Basarabia reînglobată de data aceasta în U.R.S.S.), populației din aceste teritorii îi este impusă oficial denumirea «limba moldovenească», care se contrapunea de acum net limbii române (mai ales că, între anii 1932 și 1938, în R.A.S.S.M. fuseseră introduse limba și literatura română și alfabetul latin, acțiune calificată ulterior ca o «gravă greșeală politică»). Motivele sunt deci de natură pur politică: pentru demonstrarea existenței unei alte națiuni în componența Uniunii Sovietice, ce trebuia să se deosebească sub toate aspectele de națiunea română din țara vecină, dar neprietenă (îndârjirea de atunci în promovarea cu orice preț a tendinței date se resimte, după cum se poate constata, și în prezent)”

În ciuda eforturilor zadarnice de a se impune norme lingvistice diferite de cele din România, este absolut clar – continua regretatul coleg – „că limba literară (și, în primul rând, cea scrisă) întrebuințată de aproape jumătate de secol în Republica Moldova este limba română. Această realitate este demonstrată cu toată evidența de orice scriere apărută în perioada respectivă, căci ele toate corespund normelor standardului comun, adică limbii exemplare” (București, Editura Academiei Române, 1995, p. 38, 43).

Iar în anul 2003, la 27 martie, revenea asupra acestor idei, în comunicarea *Unitatea limbii române – funcționarea ei în Republica Moldova*, expusă la Sesiunea științifică, organizată de aceeași Secție a Academiei Române, sub titlul *Unitatea limbii române, cu privire specială la Basarabia și Bucovina*. Cu acest prilej, acad. Silviu Berejan sublinia din nou faptul că limba de cultură a Republicii Moldova „a fost și este în prezent româna, aceeași pentru tot spațiul românesc carpato-danubian, indiferent dacă graiurile populare locale au trăsături distinctive de natură dialectală și indiferent de ce denumiri i s-au dat în trecutul îndepărtat (istoric) sau în trecutul mai apropiat (sovietic) și oricare ar fi falsificările (evident, de natură politică), vehiculate în prezent”. Și, în încheiere: „De aici concluzia absolut firească: cine pune astăzi încă problema așa-zisei «limbi moldovenești» perseverează în eroarea sau în utopia despre care a vorbit mereu în ultimii zece ani regretatul nostru compatriot și conațional Eugen Coșeriu și despre care a ținut să ne

amintească chiar și înainte de a pleca dintre noi” (București, Editura Academiei Române, 2004, p. 15, 19).

Referindu-se la decizia majorității membrilor Parlamentului din Republica Moldova de a menține în Constituție noțiunea falsă de „limba moldovenească”, în locul celei de *limba română*, propusă de Președintele de atunci, Mircea Snegur, la 27 aprilie 1995, în acord cu Academia de Științe, Uniunea Scriitorilor și cercurile largi culturale, Silviu Berejan declara curând după aceea, în *Dialogul* purtat cu Alexandru Bantoș, redactor-șef al revistei „Limba Română” de la Chișinău, și intitulat, în mod semnificativ, *Denumirea limbii noastre e cea știută de toată lumea – română* (anul V, nr. 3 (21), 1995, p. 53-60):

„Dar, dacă pe ei adevărul nu-i interesează, nu au încredere în știință și consideră că știu totul, *deciziile și hotărârile luate rămân pe conștiința lor și îi va judeca istoria*. Deci unicul lucru pe care îl poate face știința în această cu adevărat penibilă situație este să nu accepte minciuna (...). *În Constituție a fost promovată un neadevăr. Deci trebuie revizuită Constituția, nu adevărul*”.

Acesta este *Testamentul* lingvistului patriot, pentru care – ca și pentru confrății săi – adevărul trebuie să ne călăuzească întotdeauna. „Dar dacă n-a fost să fie așa cum aș fi vrut – își încheie el mărturisirea –, nu regret totuși viața trăită, căci, la urma urmei, am studiat și mi-am apărat, cât și cum am putut, limba neamului. Și asta vreau să afirm acum, înspre apusul vieții, deschis: am iubit dintotdeauna limba și neamul, și anume aceste sentimente mi-au insuflat energie și putere de rezistență. Le voi iubi și în continuare cu aceeași intensitate și le voi apăra cu aceeași perseverență în orice situație. Cu convingerea fermă și cu credința nestrămutată că numai așa e bine, îmi voi duce crucea până la capăt”.

Fie ca intelectualitatea din Chișinău, Bălți, Cahul și din alte centre să ridice această *cruce* și s-o ducă spre biruința *adevărului* în *Republica Moldova*.

10 decembrie 2007

Nicolae **QUAM CITO TRANSIT, FRATRE
MĂTCAȘ MOZART, FAMA MUNDI***

Și-ascunde-n pumni surâsul fräulein Brundhi.
Maestrul vunderkind schițează tumbă.
Ce-ar mai putea frau Anna să-i incumbe?
Herr Leo-aclamă clipa cu burgundi.

Ah, gura lumii cine-ar sta s-o-mbumbe?
(Cum zice-amicul trac Vangheli Shundi.)
Quam cito transit, fratre Mozart, fama mundi
Când pizma-i din arsenic și din plumb e!..

Plâng fulgii pe coșciug cum plânge-o strună
Vaierul stins al vreunei Else sau Elvire.
Prin lipsa lor, Constanz, Salieri-l încunună.

Cinci sărântoci, în straiul lor subțire,
Când îl aruncă-n groapa cea comună,
Nu știi că-l propulsează-n nemurire.

* Ce iute trece, frate Mozart, faima lumii. Parafrazare a cunoscutei expresii latinești *Sic transit gloria mundi* (*Așa trece slava lumii*).

O, VEACUL NOSTRU GRABNIC CU APĂ NU NE-MBATĂ

Nu suferă stăpânul un sclav să nú-i se-nchine.
Când ăstuia din urmă-i se umple oborocul
De ură și durere, se-mpĺnă-i și sorocul.
Istoria ni-i martor câte-au pierit destine.

Pe unul din titanii care-i răpise focul,
Hain, pe-o stâncă Zeus înlănțuit îl ține
Ficatul să-i devore și păsări, și jivine.
Să știe deci titanul, pân-unde-i este locul.

O, veacul nostru grabnic cu apă nu ne-mbată!
Nu nasc când vrem titanii să-nfrunte-Olimp sau zeu.
În rai nu-și are loc-un păgân sau un ateu.

Dar nu cred că există în lumea asta toată
O singură ființă ce n-a visat vreodată
Măcar o clipă-n viață s-ajungă Prometeu.

ȘI EU, CA ȘI LEANDRU, TĂLĂZUIT, PE MARE

De cum amurgul tainic îmbrățișă faleze,
Spre țărm opus un tânăr vâslea din răspuțere
Iubita să-și cuprindă, sfânt legământ a-i cere.
Dar se-ntâmplă ca marea să îl ingurgiteze.

Atuncea castelana, zdrobită de durere,
Din turnul de-așteptare, mai sus de metereze,
Se aruncă în valuri iubitul să-și urmeze
În necuprins de spații cu armonii de sfere.

Și eu, ca și Leandru, tălăzuit, pe mare,
Cicloanele iubirii le-nfrunt ca vântul montul.
Mă ține sus, pe creste, credința ta cea mare.

Deci să nu crezi o clipă că-ncerc a-ți bate pontul
 Când chipul meu schițează, ascuns, o întrebare:
 Ce-ai face dacă-n plasă m-ar prinde Helespontul?

DOAR CÂND EFEMERIDE SE MUT DIN FLOARE-N FLOARE

O Leană Cosânzeană, în vremi demult apuse,
 Zburând la întâlnire c-un Făt-Frumos din tei,
 Zărise o lupoaică. Și-atunci, de frica ei,
 Scăpând în ierbi voalul, în ciritei se-ascunse.

Veni și el. Voalu-l izbise ca un stei.
 Crezând-o sfâșiată, din teacă spada-și smulse
 Și, -ndurerat de moarte, el trupul și-l străpunse.
 Ea, -n doliu, jalea-și stinse-n tăișul sabiei.

Iubirea-n veacul nostru prejudecăți nu are.
 Nici eu complexul jertfei aproape nu-l mai am.
 Doar când efemeride se mut din floare-n floare,

Când pupeze sinistre gonesc din ram în ram,
 Din valurile vremii, candidă, îmi răsare
 Icoana nemuririi lui Thisbe și Pyram.

CÂND VOI PLECA, DE PAȘTE, SĂ-MI OMENEȘTI STRĂMOȘII

Strămoșii noștri, dacii, la ore echinoxe,
 Își alegeau feciorii cei mai candidi și tari,
 Cinstindu-i, miri serafici, la chefuri, mese mari,
 Și-i aruncau în țepă, ofrandă lui Zalmoxe.

La ceas târziu de taină, în gând când îmi apari,
 Când preoții, la denii, lui Crist i-nalță doxe,
 Oribilele țepe îmi par doar simple moxe,
 La care m-aș expune, cinstindu-mi bunii lari.

130 **Limba ROMÂNĂ**

Când voi pleca, de Paște, să-mi omenești strămoșii
Cu pască și cu zâmbet, cu vin și ouă roșii.
Osána lui Zalmoxe. Să știi că, la plecare,

M-am contopit cu huma, cu iarba, Ursa Mare,
Cu tril de ciocârlie, cu ochi adânc de mare,
Din care ochi-mi, viii, te-or străjui, duioșii.

CĂCI VINE, IATĂ, EVA, CREDINȚA SĂ MI-O IEIE

Ajută-mă a crede în puritatea ta.
Ia-mi firul îndoielii ce se strecoară-n mine
Că-n chihlimbarul vérgin din clocote marine
Și-o pată de mocirlă putea-s-ar strecura.

Auzi cum urlă lupii pe crestele alpine
Că mieii luzi, din vale, le-ar – apa – tulbura?
Hienele și lupii nu-i poți îndupleca?
Ajută-mă, atunci, să mă conving pe mine.

Mai intră-n tihna mării a ochilor mei triști
Ca mágla să mi-o spele, să văd că mai ești,
Să lupt, naiv idálgo, cu morile de vânt,

Să-ți apăr inocența și sacrul legământ,
Căci vine, iată, Eva, credința să mi-o ieie:
Zadarnic te cred înger, nu ești decât femeie.

ESTE ȘTIUT CĂ MOISE, ÎN LUNGUL SĂU PERIPLU

Este știut că Moise, în lungul său periplu,
Voind să-și scoată teafăr poporul din robie,
L-a mântuit prin lipsuri, purtându-l prin pustie,
Ca, la sfârșit, prorocul, să moară pur și simplu.

Și inima lui Danco o torță arse, vie.
 Suprem fu sacrificiul, nu îndoit sau triplu,
 Urmașii și strămoșii unindu-i ca-ntr-un niplu.
 Lumina ei și astăzi, și veacuri o să ție.

Vestală și bacantă, madonă și cocotă,
 Încerc să-ți sprijin pașii cu râvna mea bigotă,
 Pe drumul spre Golgota, cel sfânt, al pătimirii,

Căci licărește-n zare credința izbăvirii.
 Din tină și din beznă ca să te scot, zbengoaică,
 Smulg inima din pieptu-mi și-ți luminez ca Danco.

PĂDUREA MEA, MIREASĂ CU BOIUL BUCĂLAI

Pădurea mea, mireasă cu boiul bucălai,
 Cu plete de naiadă, încântătoare frezii,
 N-auzi cum vorniceii îți bat la ușă? Vezi-i
 Și-ntreabă-i și de mire, maestrul Luri-lai.

Bătrâne Pan, te scoală din somn cu huhurezii,
 Îți spală-n rouă geana și-ncepe-un viers din rai.
 Dar cine să-ți asculte miraculosul nai,
 Că le-au crescut cornițe și-s duși de-acasă iezi?

Brumar își țese scoarțe din rami de stejăriș
 Și, generos ca marea, privirilor le-mparte.
 Din lizieră moartea mă măsură ponciș,

Apoi, șontâc, pornește cu coasa mai departe.
 Ci eu rămân aicea să-ngân cu moș Opriș*
 Sonetele iubirii fervente fără moarte.

* Tudor Opriș (n. 1926), poet, eseist, istoric și critic literar, popularizator al științei, ilustru pedagog, îndrumător al tinerilor condeieri. Aici se face referire la volumul autorului citat: *Sonetele iubirii fără moarte* (București, Editura Univers Științific, 2007).

STĂ-N COLIVIE ȘOIMUL CA-N CĂLCAR NAUTILII?

Stă-n colivie șoimul ca-n călcar nautilii?
Nici leul nu concepe viața sa în cușcă.
Și-un jigărit de câine se face că te mușcă
De-l pui la legătoare să-ți apere castilii.

N-am stat la pițigoaică nici cât, pe gât, o dușcă.
Am spart fortificate moncade și bastilii.
M-am războit, în lanțuri, cu paznicii, ostilii.
Știu cum miroase beciul și caldul praf de pușcă.

Dar tu, fragilă floare, cu ce putere oare
Principiul volniciei mă faci să-l amendez?
Mi-ești în dedălul vieții o Ariadnă-n zare,

Iar chipul tău de zeie icoană mi-e și crez.
O, dragostea e prima în viață închisoare
Din care niciodată n-aș vrea să evadez.

DEVASTATOR, FINALUL. EL E ȘI ASTĂZI VIU

„Amar!”, strigau mesenii (Mai drept spus: „Pipărat!”).
La miez de chef nuntașii aproape amețise.
În larmătul din sală chiar toba răgușise.
Se chefuia ca-n tartar, cu vârf și îndesat.

De-odată conul mire – miresei (Ce-i venise?):
„Ce-ar fi s-o fur pe-o clipă pe fata de-mpărat?”
Luând-o sus, în brațe, el, rege pe-un regat,
În nou-nouțul „Mâybach” pe zână o suise.

Porni motorul iute. Iar acceleratórul
Nici nu-l simți, mașina când glonț își luă zborul.
Dar nu plană departe covorul nupțial,

Căci în grilajul popii se-ntoarse-n brut metal.
Devastator, finalul. El e și astăzi viu:
O nuntă-n cer și-n humă, doi miri într-un sicriu.

MAI CIRC ȘI DECÂT CIRCUL E ÎNSĂȘI VIAȚA NOASTRĂ

Solomoníile sale ne prăpădeau de răs.
Sub masca lui piticul creștea vânjos și mare,
Magnatu-i stătea slujnic cu preșul la picioare.
Doar el știa că starea era, de fapt, de plâns.

Dar într-o zi-n arenă, cu coasa în spinare,
La pieptul său cucoana îl strânse-atât de strâns,
Că publicul din sală întâia oară-a plâns,
Când a-nțeles că mimul nu-n van, ci-aieva moare.

Mai circ și decât circul e însăși viața noastră,
În care clovni și mimmii suntem înșine noi.
Ne fasolim, dăm țepe, ne-o fraierim, trucastră,

Ursita care-o ducem în veacul de apoi,
Până când vine-o zână și bate la fereastră
Că Parcele vor firul și ghemul înapoi.

CE SCURT E FIRUL VIETII SĂ LE CUNOȘTI PE TOATE

Ce scurt e firul vieții să le cunoști pe toate!
Sfidând, pe patul morții, sorocul său, falitul,
Ciraculu-i dictează profesorul, grăbitul,
Ce simte stropul vieții când picură în moarte.

Studenti la ușă. Zarvă. Parcă-s cu sorcovitul.
„Regret, dar dom' profesor extrem de ocupat e,
Le spune eruditul, dictând pe apucate.
În clipa asta moare”. Și-și dă obștesc-sfârșitul.

Un zâmbet – albatros prins în volbura furtunii –
Pe față-i consemnase învingerea genunii,
Nu stingerea clepsidrei. Triumful rațiunii.

Simt cum sinistra vârstă mă-nvăluie cu-nctul
 Și, chiar de nu sunt clasic, cum glăsuie poetul,
 Aș vrea, la cap de cale, să-mi văd finit *Sonetul*.

Nicolae MĂTCAȘ s-a născut la 27.04.1940 în comuna Crihana Veche, județul Cahul, Basarabia. Licențiat în filologie al Universității de Stat din Chișinău (1962). Studii postuniversitare de doctorat la Leningrad, specializarea „Lingvistica matematică, structurală și aplicată” (1964-1967). Activitate profesională la Universitatea de Stat din Moldova, conferențiar doctor docent (1967-1980), decan al Facultății de Litere (1967-1970), șef al Catedrei de limba și literatura română (1980-1987), șef al Catedrei de limba română (1987-1993), profesor (1990-1993), Institutul Pedagogic de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, ministru al științei și învățământului al Republicii Moldova (1990-1994), redactor la revista chișinăuiană „Limba Română” (1994-1996), expert superior la Direcția Generală Relații Internaționale, Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului din România (1996-2007). Autor și coautor a 10 manuale pentru învățământul preuniversitar și universitar. Participant activ la mișcarea de eliberare națională a românilor basarabeni din 1985-1989. Este și expert la Sesiunea a XIII-a a Parlamentului R.S.S.M. (august 1989), în cadrul căreia, încă pe timpul U.R.S.S.-ului, a fost recunoscută unitatea de limbă moldo-română și au fost votate legile privind oficializarea limbii „moldovenești” ca limbă de stat pe teritoriul R.S.S.M. și revenirea ei la alfabetul latin. Zecile de articole din periodicele din anii marii bătaii pentru oficializarea limbii române în Basarabia și revenirea la scrisul latin au fost incluse în cartea *Coloana infinită a graiului matern* (în colab., Chișinău, 1990), iar lupta din presa timpului contra „moldoveniștilor” gen Vasile Stati, care s-au opus contra introducerii în uzul oficial din Republica Moldova și în Constituție a denumirii corecte a limbii (limba română) și a poporului care o vorbește (poporul român din Basarabia), e reflectată în cartea *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul* (Chișinău, 1998). A susținut (1989-1990) la TVM, împreună cu colegul Ion Dumeniuk, ciclul „Învățăm a citi și a scrie cu caractere latine”. În 1990 a editat (în colaborare) mai multe lucrări pentru familiarizarea publicului cu normele scrierii în grafie latină (*Normele ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române, Îndreptar de ortografie, Elemente de ortografie și ortoepie a limbii române, Ortografia și ortoepia limbii române în tabele și blocuri schematice etc.*).

În calitate de membru al Guvernului Republicii Moldova (în trei guverne consecutive) și de ministru al științei și învățământului a întreprins o serie de măsuri în vederea reformării învățământului vechi anchilozat și rusificat, revenirii la învățământul în limba națională, ralierei la cel european prin integrarea în învățământul românesc modern. În 1994 a fost demis din funcția de ministru și ostracizat pentru așa-zisa românizare, lăsându-l fără loc de muncă, îngrădindu-i-se revenirea în învățământ, căruia îi consacrase peste 30 de ani, forțându-l să se autoexileze în Țara-mamă.

Membru al Uniunii Jurnaliștilor din Republica Moldova (1980). Membru al Uniunii Scriitorilor din România (1999). Membru al colegiului de redacție al revistei „Limba Română” (Chișinău, din 1990). Membru al colegiului de redacție al revistei „Limba și literatura română” (București, din 1995). Membru al Societății de Științe Filologice din România (din 1996). Eminent al învățământului public din R.S.S.M. (1969). Eminent al învățământului superior din U.R.S.S. (1980). Doctor honoris causa al Universității „Al. I. Cuza” din Iași (1993), profesor honoris causa al Universității București (1994).

Volume de versuri publicate: *Surâsul Giocondei*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997; *Trenul cu un singur pasager*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1998; *Azur*, Editura Augusta, Timișoara, 2002; *Câte-s visele, multele...*, Editura Pro Transilvania, București, 2003; *Coloana infinitului*, Editura Pro Transilvania, București, 2003; *De-a alba - neagra*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2006; *Roată de olar. Sonete*, Editura Pro Transilvania, București, 2008; *Vernale ploi*, Editura Pro Transilvania, București, 2008.

Nicolae FELECAN **LIMBAJUL RELIGIOS-FILOZOFIC ÎN SCRIERILE LUI ANDREI PLEȘU**

Sintagma „limbaj religios-filozofic” din titlul acestei comunicări se referă, deopotrivă, la termenii religioși și filozofici, dar și la felul discursului folosit în tratarea unor subiecte predilecte de către Andrei Pleșu.

Am ales acest scriitor din mai multe motive, între care principale sunt două: aparține generației actuale de scriitori și filozofi români și, în al doilea rând, este un etalon al scriiturii actuale, artistice și filozofice românești. Prin urmare, și limbajul utilizat se caracterizează prin particularități demne de o analiză lingvistică. În primul rând, vocabularul penetrează toate segmentele cunoscute: uzual, familiar, popular, neologic și, mai cu seamă, tehnic și științific.

În lucrarea de față ne vom opri asupra volumului *Despre îngerii*¹, care nu este altceva decât o suită de eseuri filozofice² privitoare la o temă teologică, angelologia sau știința despre îngeri³, puțin tratată în literatura de specialitate din țara noastră. Cartea continuă, într-un fel, tema din *Minima moralia*⁴, o „etică a intervalului”, „un spațiu al îngerilor”, care „sunt, în plan ontologic, reflexul firesc al spațiilor intermediare” (p. 7).

Înțelegerea profundă a textului angelologic implică cunoașterea temeinică a noțiunilor cu care autorul operează și apoi familiarizarea cu terminologia folosită, fiindcă, nu de puține ori, Andrei Pleșu apelează la noțiuni și termeni existenți în limbi precum greaca veche, latina ori germana, ca să nu amintim și alții din arabă, frecvent întâlniți în text. Ideea despre importanța cunoașterii depline a noțiunilor și terminologiei folosite de un autor nu e nouă. Ea se găsește și la un teolog ca Grigore din Nysa (335-394)⁵, care, încă în secolul IV, afirma: „Ce câștig putem să obținem din abundența de cuvinte, dacă nu ni se explică semnificația lor?”⁶. În cele ce urmează voi încerca să analizez și să explic unele noțiuni prezente în cartea amintită.

Continuăm publicarea unor comunicări prezentate în cadrul Colocviului Internațional „Filologia modernă: realizări și perspective în context european”, Chișinău, 7-8 mai 2008.

Ca puncte de sprijin în demersul asumat, scriitorul pornește de la analiza următoarelor noțiuni: *intervalul*, considerat drept „lume a îngerilor”, *imagină-lul*, „spațiul în care se descompune, după exit, experiența noastră sufletească” (p. 75) și *raportul dintre corporal / necorporal*. Pentru elucidarea acestora, Andrei Pleșu apelează la o mulțime de termeni tehnici, de strictă specialitate filozofică și teologică. Se adaugă apoi numeroase neologisme, dar și nenumărate creații proprii, toate pigmentate, pe alocuri, cu expresii și cuvinte din franceză și engleză, precum și cu termeni populari ori familiari, care au menirea de a relaxa un discurs, prin natura subiectului, ermetic.

Așadar, *intervalul*, termen cu etimologie multiplă, provenit din fr. *intervalle*, it. *intervallo*, lat. *intervallum*, este definit drept „o lume intermediară, psiho-spirituală, la care avem acces printr-o facultate specială, „imaginația activă”. La cele două extreme există, într-o parte, „lumea sensibilă”, „lumea de aici”, la care avem acces prin percepția senzorială”, iar la cealaltă parte este „lumea de dincolo”, „cerul” suprem al Inteligenței, obiect al Intelectului pur” (p. 58). În alți termeni, e vorba de o lume a universalului concret (a senzațiilor), o lume a universalului logic (a ideilor) și o lume a universalului „metafizic” (a „imaginilor”). Schema aceasta se regăsește, în plan microcosmic, în triada corp – suflet – spirit, unde sufletul ocupă un loc de mijloc între corp și spirit (p. 57).

În textele de specialitate, *intervalul* sau *inter-lumea* de care e vorba capătă și alte denumiri simbolice, precum: „Țara lui non-unde”⁷, ceea ce nu înseamnă „țara de nicăieri”, ci țara ce nu poate fi localizată în termenii spațialității curente, așadar un teritoriu care nu răspunde la întrebarea *unde?*; „Al optulea climat”, primul după cele „șapte climate” care divizează pământul originar⁸; „Centura de smarald”, dincolo de care se află „cele 70.000 de universuri ale sufletului”⁹; „Insula verde”; „Cetatea perfectă” (Hurqalya)¹⁰; „Barzakh” („istm”), care ilustrează foarte bine aspectul ei de ținut median, de „teritoriu de legătură”; „Țara de dincolo de Muntele Qaf”, fiindcă acesta este considerat ca fiind axa lumii, locul prin care se poate ieși, pe verticală, din granițele lumii pământești; „Mundus imaginalis” sau „Imagină-lul” (p. 58-61).

Termenul *imaginal* nu apare în dicționarele românești curente, dar prin *The Encyclopedia of Religion*¹¹, articolul *The Imaginal*, semnat de Gilbert Durant, intrăm în sfera sa de cuprindere. Mai întâi, Andrei Pleșu sugerează, pentru o bună înțelegere a semnificației, o etimologie a sa. *Imagină-lul* sau *Mundus imaginalis* induce deosebirea fundamentală între *imaginar*, „plăsmuit de imaginație; închipuit, nereal, fictiv”, și *imaginal*, „cunoscut prin imagine”. Din unghi filologic, decalcul e riguros plauzibil. Așa cum *origo* dă și *originar* și *original*, *imago* poate da, la rândul lui, perechea amintită, *imaginar* și *imaginal* (p. 59).

„Lumea imaginală e un plan de reflexie între lumea spiritului și cea a materiei, sau, pe alt palier, între Dumnezeu și oameni” (p. 63). Pentru a o putea înțelege, scriitorul ne oferă „metafora oglinzii”, „căci ceea ce vedem în oglindă nu e nici fantasmă, nici ființă aievea. Apariția din oglindă nu e totuna cu ființa noastră concretă, dar depinde esențialmente de „apariția” noastră, se produce numai dacă ne așezăm în fața ei și dacă privim spre ea” (p. 63).

Cu lumea imaginală, a îngerilor, se ajunge la o noțiune în care binomul corporal – necorporal nu funcționează și, întrucât româna nu are un termen adecvat pentru a o exprima, autorul folosește termenii întâlniți în bibliografia de specialitate: *caro spiritualis* sau *Geistleiblichkeit*, *spissitudo spiritualis* „un soi de densitate diafană”, *apparentiae reales* „aparitii”. Pentru ca și aceștia să fie înțeleși, se apelează la textul biblic: *Et Verbum caro factum est*, spune Sfântul Evanghelist Ioan. Citând mai departe din Evanghelia după Luca, autorul redă pasajele cu cei doi ucenici ai lui Isus, care merg abătuți spre Emaus și, deodată, îl întâlnesc pe Învățătorul lor înviat, dar nu-L recunosc. Isus apare și la Ierusalim dinaintea tuturor ucenicilor, iar aceștia se sperie crezând că văd un duh. El, ca să-i liniștească, le spune: *Eu sunt, nu vă temeți!*, iar apoi, ca să-i convingă că nu e duh, mănâncă împreună cu ei pește și miere. E limpede că trupul Celui Înviat e trup adevărat (*Pipăiți-mă și vedeți: un duh n-are nici carne, nici oase, cum vedeți că am eu*). Și totuși *ceva e altfel*, după cum *altfel* decât de obicei va fi arătat Christos și în episodul Schimbării la Față: „s-a schimbat înfățișarea Feței”, spune același Evanghelist. În ambele cazuri, ucenicii au o experiență distinctă de senzorialitatea curentă, un amestec de luciditate și extaz, de văz și viziune. Ei văd corpul lui Isus, dar văd „corpul slavei” Sale, înțeles ca trans-substanțiere a corpului fizic obișnuit. Deci „corpul slavei” ar fi, în românește, expresia pentru noțiunea numită prin sintagmele latine de mai sus sau prin germanul *Geistleiblichkeit*¹².

Apelul la o terminologie de specialitate străină – greacă, latină, arabă, germană – ar putea fi interpretat și ca o „sermonis egestas” („o sărăcie a limbii”), de care se plângea și poetul latin Lucretius, atunci când scria poemul filozofic *De rerum natura*, dar și ca o intenție de deprindere a cititorului cu o terminologie existentă în lucrările de specialitate, care-i este familiară scriitorului filozof Andrei Pleșu.

Pentru a ne convinge de acest aspect, oferim în continuare o listă cu asemenea cuvinte:

Termeni și expresii eline: *agonia*, *analogon*, *anapausis*, *anghelikos*, *angelos*, *apotaxis*, *archon*, *boethos*, *daimon* / *daimones* / *daimonion*, *dia-ballein*, *didascalos*, *dynameis*, *enkrateia*, *epimeletes*, *episcopos* / *episcopoi*, *ephoros*, *isanghelia*, *isanghelos*, *Logos*, *logothetes*, *meson (to)*, *metanoia*, *metaxy*, *monos*, *nepsis*, *nomeus*, *nous*, *ortopraxia*, *paidagogos*, *paidonomos*, *parousia*, *phantasia*, *phylax* / *phylakes*, *phruros*, *poimen*, *polis menousa*, *prostates*, *kenoza*, *synanthropia*, *theorein*, *theoretikos bios*, *Theos*, *tis physis alle*, *topos*.

Termeni și expresii latine: *ab initio*, *alter ad alterum*, *alter ego*, *angeli assistentes*, *angeli administrantes*, *angeli custodes*, *angeli nuntii*, *angelica concordia*, *angelus interpres*, *angelus novus*, *astrum in homine*, *caelum*, *caeli aula*, *caro*, *caro spiritualis*, *cella*, *celo*, *coagula*, *cognitio matutina*, *cognitio vespertina*, *creatio secunda*, *custodia particularis*, *custodia universalis*, *essentialis motus intellectualis*, *fide*, *fidei proxima*, *forma*, *genius albus*, *genius niger*, *habitus*, *imaginatio vera*, *imago*, *imitatio*, *imitatio angeli*, *imitatio Christi*, *in extremis*, *malitia angelica*, *materia prima*, *membra disjecta*, *mundus archetypus*, *mundus imaginalis*, *musica coelestis*,

musica humana, musica mundana, musica perennis, mutatio nomini, negatio, non serviam!, nunc stans, oculus cordis, orbis, ordo, origo, pax messianica, pedissequi animarum, perfectissimus cubus, praemium accidentale, praemium essenziale, providentia specialissima, quintesentia, saltem theologica certa, scintillae, sententia communis, solve, spissitudo spiritualis, sui generis, terra lucida, testes humanorum actuum, tuba, tutelares, unitas ordinis, Verbum, vestigium, visibilia et invisibilia, vita angelica.

Termeni și expresii de origine arabă: *alam al' khayal, alam al – mithal, barzakh, El – Arsh El – Muhit, Er – Ruh, fereshteh, Ghayath-al-Hakim, hadith, Hurqalya, Jabalqa, Jabarsa, malak, mal' ak Jahveh, Malakut, mi' rafah, mi' raj, mithal, molk, Na-koja-Abad, Olam Hademuth, shari' ah, tari-qah.*

Termeni de origine germană¹³: *Anwesenheit, Aufgabe, Aufhebung, Bild/ein-bilden, Dasein, Einbildung, Einbildungskraft, ein eitel Bildung, Er-innerung, Fur-Wahr-Halten, die Gabe, Geborgenheit, Geistleiblichkeit, Geschehen (das), Gestalt, Meditationsbild, Miteinandersein, Phantasey (Die), Sich etwas einbilden, Vorhandeisen, Vorstellen, Vorstellung, Vorstellungskraft, Weren, wirken, wirklich, Zuhandensein.*

Prezentarea acestor liste este departe de multitudinea termenilor tehnici folosiți de Andrei Pleșu în dezbateră pe care ne-o propune în legătură cu angelologia. De aceea ne propunem să oferim și o listă a cuvintelor și expresiilor filozofico-teologice¹⁴ utilizate de scriitor¹⁵: *agonic, agonie, anagogie, angelofanie, angelologie, ascet, ascetic, asceză, calea, canon, călugăr, cer, chilie, comuniune, corp, corporal, corpul slavei, daimon, demonologie, desăvârșire, dihotomie, duh, duhovnicesc, dumnezeiesc, Dumnezeu, egolatru, epifanie, epifenomen, epistemologie, etic, etică, ezoteric, ezoterism, existență, extaz, fenomenologie, ființă, holist, imaginal, imaginație, indicibil, intelectie, intelectiune, interval, Israel, iubire, iubire spirituală, înger, înger păzitor, metafizică, metanoia, metanoietic, mirean, mistagogie, monah, necorporal, nimb, numenologie, ochi interior, lumea angelofaniilor, lumea imaginală, lumea spiritului, parusia, păcat, păcat angelic, phantasia, pragmatism, proximitate, kenoză, real, regn, rugă, rugăciune, sapiență, scepticism, sfânt, sistem, soteriologie, sufism, suflet, taină, teofanie, teologie, transcendent, transcendență, transfigurare, veghe, vectorialitate, virtual, Vohodul mic. Menționăm faptul că sensul unora dintre aceste cuvinte este precizat de scriitor ori se deduce din context. Pentru altele se impune cercetarea unor dicționare de specialitate.*

Trecând peste acest aspect, important și prin faptul că terminologia filozofico-teologică românească se îmbogățește și se nuancează, adăugăm o altă listă de cuvinte, rare și creații noi, pe care Andrei Pleșu le utilizează cu o nedisimulată feroare: *abstractorie* („Alături de făuritorii de sisteme și de abstractorii de chintesente, mai există fabricanții de utopii...”, p. 177), *amușinare* („mirosul e de negândit fără intimitatea amușinării”, p. 151), *anglobant* („interiorul devine anglobant, învăluie exteriorul”, p. 74), *animic* („fluiditate animică”, p. 223), *apofatism* („îngerii nu par să fie ilustrarea cea mai convingătoare a apofatismului”, p. 183), *apter* („a vieții mecanic și apter”, p. 131), *argumentabil* („Există chiar

teologi... dispuși să acorde respectul cuvenit existenței, argumentabile scripturar, a îngerilor...”, p. 93), *asignat* („protejat asignat”, p. 93), *avicennian* („Angelologia avicenniană amintește și ea de un «înger al Feței celui sacrosanct»”, p. 258), *captabil* („Îngerul și omul sunt imaginile alternative ale aceleiași realități, niciodată captabile deodată”, p. 226), *concreșcut* („Suntem concreșcuți pe aceeași tulpină ontologică”, p. 105), *con-suna* („Organizați ierarhic, ei (îngerii) con-sună pe mai multe niveluri”, p. 164), *cordialmente* („Un text scripturar e bine citit atunci când el îți devine, în final, cordialmente străin” p. 233), *corporeifica* („Necorporalul are, prin definiție, resurse pentru a se corporeifica”, p. 228; „...speranțele se recorporeifică”, p. 70), *cosmiciza* („Interiorul” dumnezeiesc... se „cosmicizează”, p. 78), *deicid* („erou răsvrătit, eventual deicid, întruchipând una din fețele evreității vechi”, p. 242), *denegândit* („Una din funcțiile îngerului – ca ființă intermediară – e, nu întâmplător, și aceea de a vizualiza nevăzutele, de a conferi denegânditului pregnanță intuitivă”, p. 79), *destinal* („există o marcă destinală”, p. 170), *destrupat* („Îngerul păzitor, un prieten ceresc, un fel de variantă diafană, destrupată”, p. 104), *eboșă* („Îngerul e al tău și totuși străin de tine: ...este varianta ta îmbunătățită, mai reală, într-un sens, decât eboșa care ești”, p. 71), *epura* („După Descartes, speculația occidentală a pierdut – cu unele excepții – dimensiunea angelică a lumii, fără a recupera, măcar, epura ei arhetipală”, p. 203), *esențialmente* („Apariția din oglindă nu e totuna cu ființa noastră concretă, dar depinde esențialmente de apariția noastră”, p. 63), *evreitate* („fețele evreității vechi”, p. 242), *fizicalitate* („intelectul e un înger, dotat însă cu simțuri, așadar cu fizicalitate”, p. 225), *fumisterie* („nu vă propun o fumisterie”, p. 49), *haptic* („Accesul la lucruri situate dincolo de orizontul haptic”, p. 151), *idealmente* („Idealmente, omul religios ar trebui... să nu piardă contactul cu registrul atotîntemeietor al transcendenței”, p. 156), *ignar* („Puțini sunt îndrăgostiții, oricât de ignari, oricât de ate”, p. 192), *inapartență* („Călugărul este un campion al inapartenței, al neînregimentării, al rezistenței la mistificare”, p. 131), *inargumentabil* („calitatea indicibilă a iubirii «celeilalte», imposibilă și inargumentabilă”, p. 196), *inavuabil* („Viața noastră e plină de derapaje, de minciuni, micimi, vicii, gânduri inavuabile, turpitudini de toate calibrele”, p. 194), *inclasabil* („omul tradițional abordează cu o amețitoare îndrăzneală problema inevidenței, a nevăzutului și a inclasabilului, preferând să forțeze înțelegerea”, p. 97), *inconturnabil* („El ne stă, îngerește, în preajmă, discret, dar inconturnabil”, p. 105), *increat* („energii increate”, p. 180), *indefinitate* („Cerurile sunt locuite de o indefinitate de creaturi complicate”, p. 23), *indicibil* („calitatea indicibilă a iubirii”, p. 196), *indiscernabil* („(concertul cosmic) a devenit un mediu sonor indiscernabil”, p. 163), *indistinct* („Până să devin conștient de spectacol, totul reintră în indistinct”, p. 181), *inefabil* („Numai lumea îngerilor îngăduie lui Dumnezeu să se exprime rămânând inefabil”, p. 257), *intelectualmente* („ochiul e apt să capteze senzația cea mai prețioasă și intelectualmente cea mai pură”, p. 151), *inteligibil* („Îngerii fac trecerea de la atemporalitate la timp, sunt arhetipurile nevăzute ale vizibilului, inteligibilele preexistente universului sensibil”, p. 201), *inobservabil* („Îngerul te extrag... adesea inobservabil”, p. 182), *intimisim* („Apropierea intimisimă a îngerului păzitor de clientul său seamănă cu o îmbrățișare de dragoste”, p. 106), *inumanitate* („ura inter-etnică, deriva temporară a câte unei națiuni înspre inumanitate”, p. 167), *irepresibil* („Trebuie să mă pot sprijini

pe altceva... pentru a tempera irepresibila mea (noastră) pornire adversă”, p. 195), *lansaj* („Ea (protecția) este creatoare, anticipativă, ofensivă: nu clopot izolator, ci lansaj, vectorialitate”, p. 108), *mandorlă* („Corpul e înconjurat de interioritatea lui ca de o mandorlă”, p. 74), *masificare* („Călugărul este un campion... al rezistenței la masificare”, p. 131), *mediumnic* („pasiune mediumnică”; „posesiune mediumnică”, p. 197, 257), *monumentalizat* („Departele monumentalizat te țintuiește locului”, p. 255), *morfolog* („Ce ar avea de spus... acest text unui morfolog de talia lui Vladimir Propp?”, p. 234), *mundan* („Lipsit de culorile și de multiplicitatea mundană... el (deșertul) oferă o foarte palpabilă experiență a neantului”, p. 143), *necesarmente* („Ca proiecție, protecția e necesarmente vestitoare”, p. 108), *nesistemalizabil* („nu se poate interzice inteligenței să se confrunte cu scandalul cotidian al unei nereguli ubicue, al unei malignități nesistemalizabile”, p. 207), *nicasian* („Și versiunea islamică, și cea nicasiană culminează cu o pierdere de sine”, p. 197), *obnubilare* („Veghea fizică e obnubilare onirică și viceversa”, p. 186), *obsesional* („O piedică în calea protecției îngeresti este exercițiul egolatu, obsesional și stângaci al protecției de sine”, p. 109), *ogivă* („Porțiunea prăbușită a unui pod sau traseul absent al unei ogive numai parțial desenate sunt inexistente”, p. 54), *paradoxalment* („Paradoxalment, privilegiul ontologic al omului e... tocmai posesiunea unui corp...”, p. 34), *pascalian* („rană pascaliană”, p. 242), *paulin* („Demonologia paulină...”, p. 210), *pusilanimitate* („Grija meschină de sine expune la trufie, suficiență și pusilanimitate”, p. 109), *rutinier* („(Îngerul) nu e transferabil, rutinier, altei persoane”, p. 106), *senzoriu* („oamenii care se rup de senzorii...”, p. 222), *sermoniza* („Discursul îngeresc evită pletora dascălitoare, preferând să contamineze tăcut, ca o adiere, decât să sermonizeze”, p. 109), *situabil* („Fără contur, fără componente distincte, precis situabile... orice lume sucombă în abstracțiune”, p. 175), *soporific* („cadență soporifică, atotnivelatoare”, p. 255), *stafaj* („Deșertul e, [...], lumea comprimată, dezgolită, fără ornamentica înșelătoare a stafajului ei social”, p. 144), *stranietate* („A fi familiar cu un astfel de text e a fi receptiv la ceea ce el ascunde, a învăța să trăiești cu stranietatea lui”, p. 233), *sublimitate* („Tabloul acesta al lumii păcătuiește totuși prin sublimitate”, p. 164), *subtilisim* („distincția aceasta subtilisimă dintre bine și rău”, p. 214), *teologhisi* („oricine teologhisește, încearcă...”), *trezvie* („Veghea devine astfel trezvie, vigilență spirituală, beatitudine neodihnită”, p. 153), *turpitudine* („turpitudini de toate calibrele”, p. 194), *umid* („sentimentalism umid”, p. 218), *umilitate* („Noutatea aiuritoare a Noului Testament derivă din aducerea în scenă a unui Dumnezeu care face nu doar experiența umilității, ci și pe cea a umilinței”, p. 246), *unitiv* („posibilitatea ascensiunii unitive a omului către Dumnezeu”, p. 260), *veterotestamentar* („Pornind de la anumite mențiuni veterotestamentare...”, p. 85), *zenital* („metafizică zenitală”, p. 254).

Potrivit cu natura formanților, cele mai numeroase sunt cuvintele alcătuite cu sufixul *-bil* (neologic, romanic, cu etimologie multiplă: franceză, italiană, latină)¹⁶: *argumentabil*, *captabil*, *inargumentabil*, *inavuabil*, *inclasabil*, *inconturnabil*, *indicibil*, *indiscernabil*, *inefabil*, *inobservabil*, *irepresibil*, *nesistemalizabil*, *situabil*. Dintre acestea, *inavuabil* este din franceză (*inavouable*), *inefabil* (livr.), din franceză (*ineffable*) și latină (*ineffabilis*), alte patru, *indicibil* (rar), *indiscernabil* (rar), *inobservabil* (livr.), *irepresibil*, sunt formate, potrivit *Dicționarului de neo-*

*logisme*¹⁷, după model francez, iar restul, în afara lui *captabil*, înregistrat în DN, sunt creații proprii ale scriitorului: *argumentabil, inargumentabil, inclasabil, in-conturnabil, nesistematizabil, situabil*.

Urmează derivatele cu sufixul *-itate*: *evreitate, fizicalitate, indefinitate, inumanitate, pusilanimitate, stranieitate, sublimitate, umilitate*. Dintre acestea, doar trei, *stranieitate, sublimitate* și *umilitate*, sunt înregistrate în DN, ca rare, iar etimologic, cu trimitere la italiană (*stranietta*), franceză (*sublimité*) și latină (*humilitas*).

Nu puține sunt formațiile alcătuite cu sufixul *-mente* (de origine romanică și foarte productiv), care face posibilă înlocuirea expresiilor adverbiale, de tipul *în mod + adjectiv*, care au dezavantajul de a fi neeconomice, atât în scris, cât și în vorbire: *cordialmente, esențialmente, idealmente, intelectualmente, necesarmente, paradoxalmente*. Și de data aceasta, numai două sunt prezente în DN, *esențialmente*, cu trimitere la italiană (*essenzialmente*) și franceză (*essentiellement*) și *necesarmente* (cf. fr. *nécessairement*), celelalte patru, *cordialmente, idealmente, intelectualmente, paradoxalmente*, nu apar nici în DN și nici în DEX¹⁸, dar sunt menționate de I. Dănăilă, *Sufixul -mente în limba română*¹⁹. Aceasta înseamnă că ele au o circulație restrânsă, iar Andrei Pleșu le-a revigorat.

Următoarele patru cuvinte, *avicennian, nicasian, pascalian, paulin*, sunt adjective formate de la nume proprii, *Avicenna, Niceea + Casian, Paul*, sau de la adjectivul *pascal* „de (la) Paști”, „privitor la Paști”, cu sufixele *-ian*, respectiv *-in*. Adăugăm în categoria adjectivelor și pe *destinal* (< *destin* + *-al*) și *mediumnic* (< *medium* + *-nic*²⁰).

Între derivatele cu sufixe, existente în listă, există și câteva verbe: *corporeifica, cosmiciza, sermoniza și teologhisi*. Două dintre ele, *cosmiciza* și *teologhisi*, pot fi cu ușurință analizate, din *cosmic* + suf. *-iza* și din *teologie* (*teologhie*) + suf. *-isi*, în timp ce *corporeifica* și *sermoniza* se lasă mai greu decelate. Credem că amândouă pornesc de la cuvinte latinești, adjectivul *corporeus* (3) „material, având un corp” + suf. *-ifica* și substantivul *sermo, sermonis* „conversație, discuție, dezbateri” + suf. *-iza*.

Derivatele cu prefixe sunt puține: *con-suna* (după *concrescut* < *con-* + *crescut*), *denegândit* (< *de* + *ne-* + *gândit*), *destrupat* (< *des-* + *trupat*, antonimul lui *întrupat*), iar între compuse am notat doar pe *veterotestamentar*, format și el din adjectivul latinesc *vetus, veteris* „vechi” + adjectivul românesc *testamentar*.

Restul termenilor consemnați pot fi grupați în livrești sau rari: *apter, deicid, eboșă, epură, fumisterie, ignar, mundan, rutinier, stafaj, turpitudine*, și neatestați în dicționarele românești: *abstractorie, animic, apofatism, haptic, mandorlă, monumentalizat, morfolog, senzoriu, subtilisim, trezvie, umid, unitiv*.

Dacă adăugăm acum și termenii populari și familiari, folosiți cu nedezmintită plăcere – *ananghie, carcasă „trup”, călâu, căprărie, co-autorlâc, lăcrămos, masochist, mătușă, mișmașuri, nătâng, nițeluș, palpături, răfuială, smintitor, somnolent, șarmant* –, avem în față spectrul larg al lexicului utilizat în derularea discursului din cartea *Despre îngeri*.

Ca o remarcă finală, se poate menționa faptul că toți acești termeni, indiferent de registrul din care fac parte, își găsesc atât de bine locul, încât ai impresia că niciun alt cuvânt nu ar fi mai nimerit. Este aceasta apanajul omului instruit, stăpân pe vocabular și pe subiectul pe care-l tratează, și între aceștia un loc de cinste îl ocupă Andrei Pleșu.

NOTE

¹ Andrei Pleșu, *Despre îngeri*, București, Editura Humanitas, 2003, 287 p.

² Prima parte a cărții, o „introducere în angelologie”, e o selecție prelucrată a notelor de curs ținut la Facultatea de Filozofie în 1992 și 2001. A doua parte preia, pentru a specifica sau adânci, teme din prima parte, sau deschide teme noi, vezi *Cuvânt înainte*, p. 7-13.

³ „Problema îngerilor e interesantă și teologic, și filozofic, și existențial”, p. 18.

⁴ Andrei Pleșu, *Minima moralia*, București, Editura Cartea Românească, 1988; reeditare Editura Humanitas, 1994, 2002 (tradusă în franceză, germană, suedeză, maghiară).

⁵ Grigore din Nysa, Sfânt din Cesareea Capadociei, a ajuns Episcop de Nysa. A fost un mare teolog mistic și a luptat contra arianismului, cf. *Le Petit Larousse illustre*, Paris, Larousse, 1998.

⁶ La William Barclay, *Analiză semantică a unor termeni din Noul Testament*, Wheaton, Illinois, USA, 1992, p. 133.

⁷ Sensul literal al *u-topiei*, după persanul *Na-koja-Abad*.

⁸ „Climatul” s-ar traduce în latinește prin *orbis*.

⁹ Smaraldul nu e ales la întâmplare. Verdele său e „la mijloc” între negrul lumii corporale și auriul Inteligențelor separate.

¹⁰ Termenul tehnic arab este *alam al-mithal*, desemnând o lume a cunoașterii „imaginative”.

¹¹ Mircea Eliade, Simon et Schuster Macmillan, *The Encyclopedia of Religion*, New York, 1955, vol. 7, p. 109-114.

¹² *Despre îngeri*, p. 67-68.

¹³ Se pare că Andrei Pleșu simte o adevărată plăcere folosind terminologia germană. Două situații trimit direct la acest aspect: „Până la urmă trebuie să dăm dreptate limbii germane”, „Dați-mi voie să recurg din nou la virtuțile limbii germane” (p. 56, 78).

¹⁴ Nu am considerat că trebuie făcută o separație a acestor domenii, fiindcă, în mare măsură, termenii teologici, în afara celor care vizează aspecte concrete legate de cultul religios, sunt tot filozofici.

¹⁵ Fac specificarea că unii dintre ei sunt încetățeniți în română ca termeni tehnici în forma pe care o au și în limba de origine.

¹⁶ Maria Iliescu, *Sufixul adjectival -bil în limba română*, în „Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română”, vol. I, Editura Academiei, 1959, p. 85-99.

¹⁷ Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, ediția a III-a, București, Editura Academiei, 1978.

¹⁸ *Dicționarul explicativ al limbii române DEX*, București, Editura Academiei, 1975.

¹⁹ I. Dănăilă, *Sufixul -mente în limba română*, în „Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română”, vol. al II-lea, București, Editura Academiei, 1960, p. 185-198.

²⁰ Asupra sufixului *-nic*, vezi: Laura Vasiliu, *Derivarea cu sufixe și prefixe în cartea de învățătură a diaconului Coresi din 1581*, în „Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română”, vol. I, Editura Academiei, 1959, p. 240-243; G. I. Tohăneanu, *Cuvinte românești*, Timișoara, Editura Facla, 1986, p. 159.

Diana VRABIE **AVENTURA CONCEPTULUI DE AUTENTICITATE: EXERCİȚII DE INTERPETARE HERMENEUTICĂ**

Tendința de „întoarcere către înăuntru”¹, către propria ființă și propriul mecanism de alcătuire și ființare constituie una dintre cele mai importante trăsături ale ultimelor secole culturale, deși rădăcinile unei atare predilecții poate fi înregistrată încă în Antichitate. Întreaga istorie a cunoașterii umane s-a dezvoltat, de altfel, pe aceste două coordonate, ale *cunoașterii de Sine și a Celuilalt*.

Dorința de investigare a propriei ființe, surprinderea vieții concrete în desfășurarea ei, redarea palpitiului existențial în sine, precum și plasarea în centrul atenției a expresiei deliberat nude a subiectului și a trăirii sale prin valorificarea directă a subiectivității a fost convertită în materie de literatură în ceea ce ne-am obișnuit să înțelegem prin *autenticitate*, concept de care se leagă în mod programatic numele lui Camil Petrescu, deși vom vedea că în realitate au existat mult mai mulți teoreticieni interesați de elucidarea acestui termen. Este suficient să amintim că pledoaria lui Mircea Eliade pentru *autenticitate*, declanșată încă din *Solilocvii* (1932), continuată în *Oceanografie* (1934) – articolul *Originalitate și autenticitate* – și *Fragmentarium* (1939), în care apar două eseuri intitulate *Autenticitate*, și multe altele pe aceeași temă – este aproape în sincronie cu cea, parțial asemănătoare, a lui Camil Petrescu. Autorul *Patului lui Procust* nu l-a devansat însă pe Mircea Eliade prin *Teze și antiteze* (1936), volum ce nu apare „cu un an înainte de *Oceanografie*”, cum se afirmă uneori², ci cu doi ani mai târziu.

Suplu și cameleon, format prin aluviuni succesive, având o istorie pe cât de întinsă, pe atât de contradictorie, plasat între principiile de intens energetism și cu o acțiune determinativă asupra viziunii și a mijloacelor de exprimare, termenul de *autenticitate*, în sensurile sale generale, se află într-o mereu strictă actualitate și se constituie în aspirația existenței individuale, sociale și artistice. Derivat din adjectivul „autentic”, substantivul *autenticitate* desemnează însușirea de a fi necontrafăcut, de a

fi adevăr indubitabil. Corespunde în literatură, mai ales în cea de la sfârșitul secolului al XIX-lea, actului de identificare a creației artistice cu datul de viață trăit de autor. Suficient de ambiguu, conceptul de autenticitate a prezentat o serie de particularități și nuanțe de la o epocă literară la alta, de la o generație la alta și chiar de la un scriitor la altul. Lucru explicabil, întrucât el a fost puternic perturbat de-a lungul timpului de o amplă inflație semantică: confesiune neliteraturizată; renunțare la convențiile literaturii; exactitate documentară; normă a conștiinței morale; similaritate între creație și experiență; trăire subiectivă, însușire de a fi tu însuși, de a-ți exprima propria integritate psihică și, în consecință, valorificarea directă a subiectivității existente în jurnalele intime și în documentele de orice natură.

Cercetând manifestările în proza românească din perioada interbelică, se poate constata tendința unei căutări a autenticității în spirit anticalofil, care merge până la exprimarea exclusivă a unor experiențe personale, concepute ca un act de aventură a cunoașterii. Estetica autenticității este îmbrățișată de mulți prozatori tineri care vor să substituie conceptului de originalitate, de inspirație romantică, ideea de autenticitate care, la rândul ei, se fondează pe ideea de experiență și cunoaștere. Căutarea autenticității, pe care o practică în roman Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Anton Holban, Max Blecher ș.a. este înregistrată pentru prima dată de istoria noastră literară prin G. Călinescu, într-un capitol special, unde se găsește definită în mod semnificativ ca *literatură a experiențelor*, ținând de „filozofia neliniștii și a aventurii”.

Printr-o rapidă carieră publicistică, termenul odată „lansat” cunoaște un evantai spectaculos de interpretări și abordări inedite. Dacă pentru autorul *Noptilor de Sânziene* autenticitatea se reducea la un mod particular, unic de a aborda existența, pentru Camil Petrescu ea devenea, mai aproape de valențele esteticului, un fel de „esență de viață trăită”. În ceea ce îl privește pe Mihail Sebastian, autenticitatea înseamnă „să acumulezi experiențe și documente la întâmplare [...] să le aduni direct, din locul lor propriu, în clipa lor de afirmare”. În mod evident, se are în vedere „documentul mărunț, zilnic, dar de care iei cunoștință direct, de la sursă, încă necomentat, plin de semnificația lui originală”³. Importantă ar fi deci trăirea până la epuizare a momentului, dublată de cumulara accidentalului. În problema autenticității, asemănător este și punctul de vedere al lui Eugen Ionescu, dezgustat de livresc și literaturizare, asemenea lui Camil Petrescu sau Mircea Eliade. Negativistul eseist conferă relativului, jocului absurd al existenței valori absolute. A fi autentic, în opinia lui, înseamnă a denunța convenția, artificul. Încercând să transpună nud realitatea intransmisibilă, el se simte trădat permanent de expresie, mereu în luptă cu virtuozitățile limbajului. Deși fiecare scriitor a abordat conceptul de autenticitate în mod inedit, pe toți îi unește încercarea de a impune o formulă epică a analizei lucide, aplicată propriei experiențe interioare, precum și scrisul anticalofil, care merge la exprimarea unor experiențe personale concepute ca un act de aventură a cunoașterii.

Obiect al unor căutări și practici restructurative disparate în perioada dintre cele două războaie mondiale, *autenticitatea* va deveni, în anii cincizeci, princi-

piul „poietic” al unei noi mișcări, *noul roman*. „Je ne peux parler que de moi” va declara, în 1962, Claude Simon, asemenea lui Camil Petrescu, care, așa cum observă Ovid Crohmălniceanu, *În cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, este „un precursor al „noului roman”, întrucât anticalofilia sa declarată este un mod al „deliteraturizării” și „dedramatizării” narațiunii, principii regăsite și în doctrina adeptilor *noului roman*.

Referindu-se la modelul teoretic și artistic de inspirație franceză (Tel Quel, Nouveau Roman), Adrian Oțoiu, în *Trafic de frontieră*, observă: „E o proză deseori polemică, fie prin aplecarea asupra spațiilor derizorii ale cotidianului, fie prin refuzul oricărei transcendențe (în cadrul unui program pe care l-am numi anti-hermeneutic), fie prin experimentele formale, deseori programatice. Estetica este una a recontextualizării, a fragmentarului, a autobiografiei, a replierii autoreferențiale”⁴. Altminteri, același critic susține că întreaga istorie a generației '80 este întrucâtva istoria evoluției de la modelul artistic de inspirație franceză, la un model de orientare anglo-saxonă și italiană („gândirea slabă”, hedonismul lecturii). Modelul anglo-saxon va fi marcat de renarativizarea ficțiunii, întoarcerea spre personaj și cititor, paralel cu întoarcerea spre roman și interesul susținut pentru formele paraliteraturii și ale culturii populare etc. Tehnicile perioadei anterioare, colajul și pastașa, lasă locul parodiei și aluziei. Montajul nervos și brutal care evacua epicul face loc unei reîntoarceri la narațiune. Modelul italian va fi reprezentat de viziunea lui Vattimo, Eco sau Calvino. *Numele Trandafirului* lui Eco, spre exemplu, nu este „decât punerea într-o ecuație gotic-detectivistică a acestei credințe în persistența semnificatului dedesubtul semnificantului, credință totodată în posibilitatea și necesitatea explorării hermeneutice a textului, care este „deschis” nu în direcția evacuării sensului, ci a transformării lui (conform tezei din *Opera aperta*) într-o mașinărie de produs sensuri”⁵. Observăm că aceste direcții împacă practic doi termeni polari, cum ar fi cel al *textualismului* și cel al *autenticismului*, care reușesc să coabiteze împreună, fără să se anihileze sau să se compromită reciproc. Astfel, începând cu optzeciștii, va avea loc o reevaluare a criteriului de autenticitate, un miraj care continuă să traverseze atât experiența literară modernă, cât și cea postmodernă. Interesul își schimbă centrul de greutate pe (auto)biografie, pe experiența personală a lumii care, în cazul scriitorului, devine un pivot al actului narativ. Rezultatele se înscriu în termeni ca: „surprinderea «concretului existențial», al unei densități palpabile a senzațiilor, mobilitatea și tensiunea continuă care își asumă spontaneitatea actului creator, însă doar ca efect”⁶. Imposibilitatea delimitării nete între real și ireal va duce la o alterare în timp a conceptului de *autenticitate*. Această stare de fapt se datorează mai ales mijloacelor mass-mediei, care au omogenizat o bună parte a experienței cotidiene de viață a societății în general, făcând astfel ca viața să pară alarmant de ireală. Sentimentul generalizat al ubicuității va schimba și statutul eu-lui narator. Ceea ce în cadrul teoriei autenticității din perioada interbelică era calificat drept un privilegiu supraomenesc a ajuns, între timp, un fapt comun, la îndemâna oricui. În mod paradoxal, tot ceea ce înainte punea în pericol autenticitatea scriiturii devine acum condiție de credibilitate auctorială. În această situație, omnisciența nu

mai poate fi refuzată romancierului. „A fi *autentic* nu se mai reduce, în nici un caz, la explorarea în orizonturile eu-lui profund, refulat (altfel, o lume destul de ermetică). Mai presus de orice, prozatorul de azi este un adevărat expert al realului. El se adresează unui cititor nu tocmai inocent – avid de cunoaștere, poate și de senzational. În prea mare măsură interdicțiile din sfera vieții, a socialului au trecut asupra limbajului, având ca urmare ceea ce s-ar putea numi „secătuirea simbolurilor” în cultura modernă și sterilizarea discursului, prin însăși pierderea „discursivității” sale naturale. Regăsirea vocației de omnisciență și ubicuitate, la care se adaugă valorile de premoniție tot mai frecvente la marii prozatori ai acestui veac, reasează pe baze noi relația autor-cititor”⁷, dar și pe cea dintre autor-personaje. Reînzestrat cu darul ubicuității, scriitorul nu se mai poate ascunde după convenția literară și nici după personajele sale și atunci el textualizează. Textul devine un mod de existență al scriitorului. Un astfel de autor refuză să rămână o abstracțiune și își face insistent loc în text. Descoperind convențiile, autorul postmodernist creează o relație voit sinceră cu cititorul. Orice mare scriitor este textualizant, iar textualismul implică suplimentar o conștiință acută a actului de creație, adică *conștientizarea scriiturii*, așa cum se întâmplă, în mod revelator, la scriitorii din ultima promoție, a anilor '80. La ei se distinge în mod clar cum în operația de textualizare, „efect” al operei constituite, realul existențial se transformă în text, iar acesta devine singura „ipostază cu adevărat autentică a trăirii unui scriitor”⁸.

În respectivul context, își face apariția o nouă tentație, deși cu rădăcini mai vechi, aceea a autenticității înțeleasă ca rezultatul unei practici scripturale, în care eu-l se implică integral și se exprimă direct. Marin Mincu afirmă în acest sens că, în absența unei „autenticități a scriiturii”, „totul se reduce la frivolitatea imitației”⁹. Astfel înțeleasă, autenticitatea nu se opune textului, ci este, dimpotrivă, chiar un efect al textualizării. În universul narațiunii postmoderniste scrisul este sinonim cu trăirea, iar a trăi înseamnă a inventa în fiecare moment o lume nouă, a construi lumi posibile care sporesc autenticitatea existenței noastre. Ceea ce contează, în ultimă instanță, este *autenticitatea scriiturii*, iar nu a trăirii, întrucât există scrieri care chiar dacă sunt autentice, ele nu dau sentimentul autenticității și, dimpotrivă, avem scrieri fictive care par pe deplin autentice. Esențial este ca experiența de viață să devină experiență de scriitură; ești autentic atât cât ești în scriitură.

De această problematică se leagă și adoptarea intertextualității, practică a „ingineriei textuale”, care demonstrează că „fiecare cuvânt (fiecare semn) al unui text conduce în afara granițelor sale. Fiecare înțelegere este o punere în contact a textului prezent cu alte texte [...]. Textul trăiește numai atunci când el atinge alte texte. Doar în punctul de contact al textelor radiază acea lumină care luminează spre înainte și spre înapoi, [care semnaleză] că textele iau parte la un dialog.”¹⁰ Intertextualitatea devine „condiția oricărui text autentic” și totodată condiția genezei acestuia: „Orice text este un țesut nou de citate trecute. Fragmente de coduri, formule, modele ritmice, fragmente de limbaje sociale etc., trec în text și sunt redistribuite în interiorul acestuia.”¹¹ În același

sens se pronunță și Mircea Nedelciu: „tot ceea ce se încorporează în text este mediat de alt text”, referențialitatea „obiectivă” și cea „psihologică” nefiind altceva decât intertextualități camuflate. Astfel, noțiunea de autenticitate va fi treptat încorporată în paradigma textualismului, „citat textual” ajungând să fie echivalat cu „citat autentic”, de unde ar rezulta că a scrie autentic înseamnă a scrie textual.

Considerarea autenticismului optzecist drept o simplă reeditare epigonice a autenticismului interbelic se dovedește a fi suficient de riscantă, deși chiar unii optzeciști își definesc demersul ca o reînnoire cu autenticismul lui Camil Petrescu, Anton Holban sau Mircea Eliade. Dacă autorul *Patului lui Procust* se dovedește patronul spiritual al generației sale, omologul său în generația optzecistă se dovedește Radu Petrescu. Optzeciștii își exprimă deschis admirația față de autenticismul interbelic, dar cu toată această solidaritate ideologică trebuie să vedem ce anume mai inovează proza optzecistă în raport cu autenticismul interbelic.

Teoreticienii împătimiți, optzeciștii încearcă să demonteze febril mecanismul iluziei realiste și a pretensei „autenticități” de tip camilpetrescian. Accentul se mută de pe „realismul metodei de transcriere a realului” pe „realismul atitudinii față de real”. Scriitorul postmodern știe că literatura există în virtutea unui „contact ficțional” tacit între autor și cititor care prevede rolul esențial al imaginației în structurarea operei. A mima inocența, a pretinde că literatura oglindește o lume coerentă a cauzei și a efectului duce la apariția unei situații paradoxale. În literatură totul este *înscenare*, cu cât mai intens încearcă scriitorul să ascundă statutul convențional al operei literare, s-o prezinte drept autentică, cu atât mai pregnantă este „minciuna romanescă”. Așa cum observă Carmen Mușat, prozatorul postmodern percepe nu „viața ca o pradă”, ci „literatura ca o pradă”, trăind cu senzații livrești. Autorul și lectorul deopotrivă cunosc regulile contactului ficțional și-și recunosc complicitatea în vederea constituirii unor noi lumi posibile. Demontarea mecanismului iluziei realiste, dar și a pretensei autenticități (procedeu evident de ocultare a convenției) a devenit un loc comun al prozei postmoderne.

Gheorghe Crăciun abordează problema autenticității, observând că aceasta este tot o convenție literară, susceptibilă de a se perima, dar consideră că „sub zodia experimentului” e pe cale să apară „o nouă formă de autenticitate”¹². Cum *autenticitate* trimite etimologic la *autor*, Crăciun denunță impersonalitatea autorului heterodiegetic și consideră că autenticitatea înseamnă implicarea personală, spontană și directă a scriitorului, care trebuie să devină un garant al adevărului textului. Așa cum arată criticul, autenticitatea este indisolubil legată de persoana autorului și e de neconceput în absența unei componente etice; bazându-se pe „diferența sa de corp”, scriitorul garantează „cu trupul său viu” pentru textul său. Voința autenticistă nu se poate consuma în afara unei etici a scriiturii. Caracterul fatalmente subiectiv, limitat și fragmentar al adevărului la care poate avea acces autorul nu îl descalifică, ci dimpotrivă. Scriitorii consecvenți principiului autenticist devin campioni ai decanonizării genului,

fiindcă tind să deschidă proza către asimilarea unor „procedee și «materiale» exterioare genului”¹³. Impulsul autenticității – susține același critic – este cel de a absorbi totalitatea limbajelor în ignoranța „oricăror reguli de specie și gen”; acest impuls generează „un concept mult mai [...] în acord cu semnele întrevăzute ale acestui nou tip de autenticitate: textul”¹⁴.

Mircea Nedelciu discută problema autenticității ca pe o chestiune de gestionare a discursurilor alogene. Garanția de autenticitate e dată de „transcrierea mot-à-mot a unui dialog din natură” – ceea ce Nedelciu numește „transmisiune directă” – sau de inserarea fără prelucrare a unor documente. Literatura adevărată este cea care invită la o relație activă, la o „lectură-întrebare”¹⁵.

O interesantă mutare de accent teoretic se constată și în perceperea conceptului de autenticitate în viziunea lui Ion Bogdan Lefter, care demască un anume exces de tehnicism al textualismului inițial, ce va fi depășit ulterior prin asumarea „voinței autenticiste”. Mișcarea ar fi așadar cea de la o „proză a prozei” la o „proză a existenței”. Totuși această proză este altceva decât autenticismul interbelic, fiindcă încearcă o coabitare între poetica „feliilor de viață” surprinse în „transmisiune directă high fidelity”, pe de o parte, și „alternarea tehnicilor narative, jocurile metatextuale și artificiile de construcție”, pe de altă parte¹⁶. Pentru Ion Bogdan Lefter, autenticitatea prozei optzeciste este mai degrabă efectul bunei funcționări a unei «aparaturi» textuale sofisticate.

Așadar, dacă autenticismul interbelic punea accent pe componenta etică (sinceritate, trăire, conștiință morală, bună credință, fidelitate față de sine, consecvență, onestitate interioară, luciditate, respingere a exhibării convenției), autenticismul optzecist, deși păstrează componenta etică, o remodelează. Diferite de poetica lui Mircea Eliade sau Camil Petrescu sunt fragmentarismul, caracterul episodic și privilegierea (cel puțin într-o primă fază) a prozei scurte. „La Holban sau Camil Petrescu, arată Adrian Oțoiu, chiar dacă e întrerupt mereu de introspecția psihologică, ori relativizat de modificarea angulației, firul istoriei (*sujet* sau *histoire*) poate fi încă reconstituit din meandrele narațiunii (*fabula* sau *écrit*), fiindcă lumea modernștilor este încă una cognoscibilă, traductibilă conform unui cod metanarativ”¹⁷. În proza experimentală a începutului anilor ’80, această reconstituire este deseori imposibilă, nu numai pentru că narațiunea tinde spre fragmentare și juxtapunere brutală a episoadelor, ci și pentru că percepția însăși asupra realității s-a modificat, realul fiind atomizat, devenind fluctuant.

Democratizarea diegezei prin eliminarea tiraniei semnificativului declanșată de Camil Petrescu devine la optzeciști mult mai radicală și conduce la decupaje arbitrare de realitate, la consemnarea de dialoguri întâmplătoare, la transcrierea mesajelor publicitare, oficiale, tehnice, care invadează cotidianul, la aglutinarea de texte insignifiante (jurnale fără valoare literară, anunțuri de ziar), precum și la o recuperare a marginalului și perifericului.

Pasiunea autenticiștilor interbelici pentru documentul autentic – jurnale, scrisori olografe, urme scriptoriale chiar „fără ortografie, fără compoziție” – „făcea

totuși parte, observă Adrian Oțoiu, dintr-o strategie a dezvăluirii individului, individ a cărui profunzime putea fi sondată prin asemenea operații de arheologie a aparent-insignifiantului. Partizanul noului autenticism – care a beneficiat între timp de lecția existențialismului și a literaturii absurdului – și-a pierdut inocența, fiindcă el știe că individul nu are altă adâncime decât cea pe care i-o conferă textul; urmele textuale ale acestuia par adunate haotic, în sfidarea oricărui principiu ordonator; urmele textuale întâmplătoare nu anunță individul, nu îl sondează, ci îl constituie de-a dreptul¹⁸.

Așadar, atât la autenticiștii interbelici, cât și la textualiștii optzeciști avem de a face mai degrabă cu *efectul de autenticitate* sau cu *iluzia autenticistă*, adică cu un set de convenții menite să creeze efectul de autenticitate. Autenticitatea nefiind o chestiune de conștiință curată, tot așa cum nici realismul nu e doar o chestiune de atitudine obiectivă. Ambele noțiuni sunt în primul rând polemice; un text se declară autentic sau realist pentru a se delimita de o convenție văzută ca inautentică sau nerealistă. Ambele sunt concepte mai mult tactice, conjuncturale. Dar, chiar dacă și autenticitatea se sprijină în ultimă instanță tot pe un mecanism iluzionist, asemenea textualismului, strategiile lor operează în sens contrar. Din perspectiva textualismului, nu există nimic dincolo de text, totul se consumă în text. Din perspectiva poeziei autenticității, textul e doar o urmă care trimite dincolo, la o realitate substanțială.

NOTE

¹ Cf. Cristina Hăulică, *Textul ca intertextualitate. Pornind de la Borges*, București, Editura Univers, 1984.

² Cf. Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe sau eseu despre romanul românesc*, vol. II, București, Editura Eminescu, 1991, p. 195.

³ Mihail Sebastian, *Document, critică și actualitate*, în „Azi”, an I, nr. 1 februarie 1932.

⁴ Adrian Oțoiu, *Trafic de frontieră. Proza generației '80*, Pitești, Editura Paralela 45, 2000, p. 32.

⁵ Adrian Oțoiu, *op.cit.*, p. 35.

⁶ Robert Capșa, *Sub oborocul autenticității*, în „România literară”, nr. 19, 1999, p. 6.

⁷ Cornel Moraru, *Obsesia credibilității*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p. 6-7.

⁸ Marin Mincu, *Textualism și autenticitate*, Constanța, Editura Pontica, 1993, p. 149-150.

⁹ Idem, p. 233.

¹⁰ Apud Adrian Oțoiu, *op. cit.*, p. 11.

¹¹ Adrian Oțoiu, *op.cit.*, p. 11.

¹² Gheorghe Crăciun, *Competiția continuă: generația '80 în texte teoretice*, Pitești, Editura Vlasie, 1994, p. 282.

¹³ Gheorghe Crăciun, *Competiția continuă: generația '80 în texte teoretice*, p. 285.

¹⁴ Idem, p. 285.

¹⁵ Mircea Nedelciu, *Dialogul în proza scurtă (I-III)*, în *Competiția continuă: generația '80 în texte teoretice*, Pitești, Editura Vlasie, 1994, p. 289.

150 Limba ROMÂNĂ

¹⁶ Ion Bogdan Lefter, *Introducere în noua poetică a prozei*, în *Competiția continuă: generația '80 în texte teoretice*, Pitești, Editura Vlasie, 1994, p. 230.

¹⁷ Adrian Oțoiu, *op. cit.*, p. 23.

¹⁸ Idem, p. 24.

BIBLIOGRAFIE

1. Robert Capșa, *Sub oborocul autenticității*, în „România literară”, nr. 19, 1999.
2. Gheorghe Crăciun, *Competiția continuă: generația '80 în texte teoretice*, Pitești, Editura Vlasie, 1994.
3. Cristina Hăulică, *Textul ca intertextualitate. Pornind de la Borges*, București, Editura Univers, 1984.
4. Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe sau eseu despre romanul românesc*, vol. II, București, Editura Eminescu, 1991.
5. Marin Mincu, *Textualism și autenticitate*, Constanța, Editura Pontica, 1993.
6. Cornel Moraru, *Obsesia credibilității*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995.
7. Adrian Oțoiu, *Trafic de frontieră. Proza generației '80*, Pitești, Editura Paralela 45, 2000.

Jean FIRICĂ
Cristian
Manuel FIRICĂ
Camelia FIRICĂ

STRUCTURA ȘI SEMNIFICAȚIILE ODEI TRIUMFĂLE

Cu prilejul Jocurilor Olimpice și în acest cadru emoționant și strălucitor, oda triumfală sau *epinikion*, specie cântată a *enkomion*-ului, era încă din timpurile străvechi destinată să elogieze calitățile fizice și morale ale învingătorului și să celebreze victoria. În timp, partiturile s-au pierdut, iar lectura epinikiilor nu ne poate oferi azi o imagine precisă a forței lor fascinatorii. Sincretismul artistic făcea din interpretarea odelor o adevărată reprezentatie, corul, cu mișcări solemne, era urmat de ritmul grav al lirei sau kitharei. După spusele lui Pindar, care își numea odele „cântece”, se observă că poetul era, în același timp, compozitor. Structura metrică a versurilor era una de tip muzical, ritmul ei se acorda cu ritmul acompaniamentului și cu cel al mișcărilor de dans.

Mulți antici au fost preocupați de poemele și ethos-ul muzical, mizând în mod deosebit pe finalitatea lor morală. Platon îl urmează pe Damon și discută insistent despre această relație, mai ales în *Republica* și *Legi*, fiind și el preocupat de rolul muzicii în educarea tineretului. Cel mai vechi tratat de muzică cunoscut până azi, compus de Aristoxenos din Terent, stabilește și el o relație directă între ritmurile muzicale și etică. Și Plutarh împreună cu alți numeroși autori ne-au lăsat astfel de mărturii în privința muzicii. Platon și Aristotel tratează și ei aspectele etice și estetice ale muzicii, tipurile de dans și semnificațiile lor. De obicei, odele erau compuse după întoarcerea eroului în cetatea natală, iar cele mai multe dintre ele erau interpretate în cadrul unui banchet sau al unor serbări publice.

Compoziția odei triumfale prezintă un cadru fix și respectă legile fundamentale ale genului de care niciun poet nu poate face abstracție: introducerea, prezentarea eroului și a circumstanțelor victoriei, mitul, reflecțiile morale. Geniul poetului se manifestă în subtilitatea realizării legăturii ideatice între aceste părți și în arta lor muzicală. Încă din Antichitate, tradiția ne-a transmis trei celebri

autori de epinikii: Simonides, Bakkhylides și Pindar(os), iar precursorii lor au fost Stesichoros (în ce privește epoda) și Ibykos. Însă maestrul genului rămâne, incontestabil, Pindar(os).

În mod deosebit, opera lui Pindar ilustrează ideile și maniera în care o odă reflectă victoria, menționând și avantajul relativei ei rezistențe în timp. În mare, deși deformate, odele lui Bakkhylides ne-au parvenit, iar opera lui Simonides s-a păstrat în parte. Dacă urmărim argumentarea poetică a odelor, observăm câteva simetrii în cadrul unor relații bine definite. Se poate vedea că desfășurarea triadelor urmează o traiectorie circulară, pornind de la un punct, ajungând la un apogeu, pentru a reveni, printr-o voltă, la punctul de plecare. Prima relație de acest gen ilustrează însuși locul comun impus de structura odei, punctul de plecare fiind realitatea concretă, adică menționarea atletului și a victoriei sale. Învingătorul nu se află la prima victorie, sunt amintite și cele anterioare. Elementul culminant îl reprezintă mitul și este ales întotdeauna cel cu valoare exemplară, pentru ca, în final, să regăsim numele eroului, însoțit de sentințe gnomice.

O altă relație, reversibilă, este stabilită între cetate și învingător. Cetatea are meritul de a oferi cadrul și condițiile necesare pregătirii tânărului capabil de victorie. Tânărul învingător, datorită străduinței de a-și cultiva calitățile naturale printr-o pregătire asiduă, aduce onoare cetății; deci și meritul individului se răsfrânge asupra cetății.

Ideea determinismului divin reiese din relația erou – familie – cetate – zei – erou. În acest lanț se observă adevărata ierarhie a valorilor, pe care spiritul sobru și religios al lui Pindar o construiește într-o ordine riguroasă. Aceste valori, de exemplu, bogăția, descendența nobilă, frumusețea fizică, forța personală, nu circulă separat, ci se interinfluențează. Individul care dispune de cât mai multe valori, făcându-se demn de favoarea divină, se apropie de imaginea perfecțiunii. Pe treapta cea mai înaltă se situează Zeii, care dirijează și sancționează toate acțiunile umane. Conform tradiției hesiodice, Zeii s-au înrudit cândva cu omul, căruia i-au oferit aceeași mamă, Gaia, dar lumea Zeilor era o lume a cauzalității și în același timp un model ideal pentru o viață terestră. Aceasta era imaginea arhetipală în care își poate recunoaște latura superioară a propriei naturi, purificată de aspectele meschine sau vulgare („Noi avem anumite legături cu nemuritorii, prin sublimul spiritului și, de asemenea, prin ființa noastră fizică...”). Zeii îl înzestreză pe om cu talent și iscusință, forță a brațelor și a cuvântului, iar prin bunăvoința lor aleg, dintre concurenți, pe cel care va merita să poarte cununa victoriei. În rândurile sale, Pindar se adresează lui Timosthenes și îi amintește: „Zeus te-a acoperit de glorie la Nemea și, la poalele muntelui lui Kronos, i-a dăruit lui Alkimeon victoria olimpică”.

În accepțiunea sa, *fericirea*, caracteristică celui ce se face îndrăgit de zei, este singura stabilă și indică gradul cel mai înalt al bunăstării umane, care nu poate fi atins decât prin bunăvoința divină. Pentru prima dată în poezia pindarică nivelul de fericire aproape supraumană, dependentă de voința divină, a fost

exprimat prin cuplul de termeni *eudaimon / eudaimona*. Termenul introdus de Pindar în lexicul epinikiilor are antecedent. Atestat în *Iliada*, a fost preluat mai ales de filozofi și, ulterior, a cunoscut o nuanțată dezvoltare semantică.

Dacă rămânem tot în sfera divinului, o categorie aparte o reprezintă semizeul, eroul mitic ce a instituit jocurile, stabilind însemnele ritualice, etapele ceremoniilor de cinstire a zeilor, probele de concurs și regulile lor. De multe ori, istoria lui este dramatică, marcată de probe cu valoare inițiatică, a căror depășire îi consacră un statut special, iar amplitudinea și încărcătura simbolică a prezenței sale în secțiunea dedicată mitului arată clar că Pindar nu alege întâmplător mitul, ci cu intenția precisă de a instrui paradigma ideală a atletului spre care acesta trebuie să aspire.

Deseori, în acest plan intermediar apare, între zeu și om, figura lui Herakles. În diverse ipostaze Herakles este un erou civilizator, institutor al Jocurilor și ritualurilor, dar mai ales ilustrând ideea că victoria nu se obține decât prin efort aspru, ce revine ca un laitmotiv în îndemnurile adresate atleților, ca și în laudele pentru efortul depus. Cele mai multe scene din trudele lui Herakles sunt păstrate și figurează pe friza templului lui Zeus din Olympia, întruchipând încordarea, suferința, dar și voința eroului, asistat de divinitate (Athena). Cu aceeași valoare simbolică statuia lui patronează intrările tuturor gimnasiilor, uneori alături de cele ale lui Theseus, Eros sau Ahile (ca simboluri ale tinereții și curajului). Alături de acest prototip eroic prin excelență nu lipsesc nici legende de altor eroi, legate de tradiția cetăților natale ale învingătorilor celebrați, de originile îndepărtate ale propriilor familii, de locul întrecerilor sau de diverse împrejurări, uneori multe dintre motivele mitice fiind întrepătrunse într-o savantă și subtilă construcție.

În legătură directă cu divinitatea – cauză și principiu a tot ce există –, familia (în sensul de *genos*) reprezintă pentru atletul învingător o moștenire prin a cărei filiație generațiile își transmit calitățile și experiența. Elogiul familiei subliniază faptele remarcabile ale membrilor ei, dar și mai mult strălucirea victoriei actuale, însemnând, în același timp, un îndemn în plus pentru tânărul demn de descendența familiei pe care o reprezintă.

Prin urmare, victoria la proba de lupte a copiilor lui Alkimidas din Egina devine un pretext pentru elogiul Bassizilor, atât pentru enumerarea victoriilor lor, cât și pentru evocarea celui mai faimos dintre ei. Istoriile lui Pausanias îl menționează și pe Praxidamas, a cărui statuie din lemn de chiparos era una dintre cele mai vechi statui de atleți care ornau Altis-ul. Timasarchos este un alt copil învingător la lupte, ce amintește poetului de strălucitele victorii ale strămoșilor acestuia la Olympia, Isthm, Nemea, precum și de vocația lor muzicală. Diagoras este laudat pentru conduita sa, prin care urmează învățămintele și înțelepciunea generațiilor anterioare, iar Chronios datorează iscusința și curajul naturii, dar și eredității sale.

Atunci când prestigiul familiei înnobilează victoria curentă a eroului, cel al cetății îi conferă o aură și mai strălucitoare. Astfel, Xenophon din Corint este glorificat nu numai pentru dubla sa victorie, pentru geniul familiei, ci și pen-

tru numele ei, cunoscută prin inteligență și spirit inventiv. Așadar, la rândul ei, gloria învingătorului se răsfrânge și asupra cetății pe care o reprezintă. Semnificative sunt cuvintele rostite și adresate de poet Kamarinei: „Învingător, el – Psaumis – te-a făcut părtaș la triumful său, a făcut să proclame, prin vocea crainicului, numele tatălui său, Akron, și al patriei sale”.

Am remarcat că bogăția se numără și ea printre merite, dar numai asociată cu „virtutea pură”, iar raportul dintre calitățile menționate mai sus și cele personale (curaj, frumusețe, forță, iscusință, inteligență, spirit de dreptate) este pus în valoare de acțiunea și de fapta deosebită, evocată în multe situații la plural. Interesantă este viziunea lui Pindar atunci când nu se oprește numai la portretul fizic al eroului, ci descrie un adevărat complex de trăsături. În poemele lui Pindar singurul portret fizic îl descrie pe Melissos din Theba învingător la pankration. Odele dedicate învingătorilor au ca punct de plecare victoria ce ilustrează, în primul rând, calitățile fizice, dar poetul îi prezintă sub toate aspectele, punând accentul pe dimensiunea etică, în corelație cu respectul față de divinitate, pe dubla datorie a omului de a pune în valoare calitățile datorite de divinitate prin efortul personal, dar fără să aspire și să devină zeu, deoarece prin această ambiție ar încălca, prin *hybris*, limitele condiției sale muritoare. În majoritatea odelor lui Pindar sunt glorificate victoriile la cursele ecvestre sau la cele cvadrighe. Probele de concurs prezentate în opera sa sunt în număr de opt și descriu un număr impresionant din momentele curselor de cai și cvadrighe. După cum știm, chiar și în zilele noastre, numai persoanele care dispun de o foarte bună situație materială își permit întreținerea cailor și atelajelor. Acest lucru este ușor observabil la numele eroilor și descendența lor, ei fiind regi, tirani sau cetățeni de vază. Cu toate aceste evidențe, nu ne surprinde faptul că însuși Pindar, descendent al unei ilustre familii doriene, situează, printre valorile ce conduc spre gloria atletului, *genos*-ul și bogăția, pentru elogiul familiei (*genos*), asociat adesea cu cel al cetății. Cu toate că urmărirea principiile religiei orfice și era influențat de filozofia pitagoreică, Pindar trasează într-o manieră elegantă normele etice bazate pe cumpătare, echilibru, dreptate, modestie, fără a viza direct personajul, și nu ezită să dea sfaturi și avertismente morale chiar lui Hieron, pe care-l invită să-i rămână fidel lui însuși, iar lui Psaumis îi sugerează să evite orgoliul. Totodată, conștient de geniul său, nu uită să-și afirme propria independență și să sublinieze superioritatea poeziei, aspect surprins în cuvintele adresate cu franchețe lui Hieron, afirmând că „nu se închină decât divinității”. Tot în *Pythice* își proclamă dragostea de adevăr și onoarea față de minciună și lingușire, iar în *Nemeice* se compară cu un sculptor ale cărui creații vor purta la capătul lumii gloria virtuții, acea virtute a atletului cântat de el. O altă temă întâlnită și familiară este aceea că „datorită poetului, învingătorul la jocuri se bucură de o glorie îndelungă, eternă”.

Asemănător odelor lui Pindar, fondul de idei și structura compozițională o întâlnim și la ceilalți autori de epinikii. Dar distincțiile dintre poeți sunt gradul lor de profunzime, capacitatea de a fructifica simbolul, arta compo-

ziției și maniera de interpretare artistică. Avem marele privilegiu că opera lui Bakkhylides s-a păstrat integral, fapt ce ne permite câteva observații comparative, cu atât mai mult cu cât și el, și Pindar celebrează aceeași victorie. Așadar, dacă comparăm oda *Olympica* a I-a a lui Pindar cu Oda a V-a a lui Bakkhylides, ambele închinată victoriei ecvestre a lui Hieron la Jocurile Olympice din anul 476 î. Hr., observăm că ele evidențiază cel mai mult aspectele pe care le vom semnala în continuare. Una dintre deosebiri esențiale dintre cei doi poeți o constituie viziunea artistică diferită. Aceeași realitate este concepută de Pindar în planuri ample, generalizate, ce sunt îndreptate direct spre esență și sunt proiectate în perspective cosmice semnificațiile datelor concrete, în timp ce Bakkhylides manifestă interes pentru detaliu, dovedind spirit de observație în analiza, descrierea și dinamismul imaginii imediate. Înclinația spre meditație și elanul spre sublim, ca și spiritul sintetic al lui Pindar, îl conduc spre pătrunderea, dincolo de aspectul concret, în domeniul subtil al ideilor abstracte, cărora tonul hieratic și nota arhaică a expresiei le imprimă o tulburătoare ambiguitate, sugerând adâncimi abisale. Capacitatea sa de a cuprinde ansamblul dintr-o privire și gândirea lui profundă oferă poemului, oricât de complicată ar fi legătura dintre motive ce se suprapun și se întretaie, o structură logică și un echilibru armonios al compoziției. În schimb, Bakkhylides îmbină cam neglijent secțiunile într-o articulație convergentă, aspect ce afectează unitatea ideatică și arhitectura compozițională a poemului. La Pindar tonul este grav și cuvântul capabil să exprime concis și concentrat ideea dominantă, în timp ce la Bakkhylides întâlnim o abundență de imagini strălucitoare de cuvinte compuse expresive, adesea create de el. Sub influența lui Homer și Hesiod, cât și prin temperamentul său artistic, Bakkhylides, mai puțin original în gândire și mai superficial, se adresează la locuri comune și le folosește convențional. De multe ori, fără a reuși să-i preia și forța de sugestie, îl imită și pe Pindar. Dar în privința imaginilor dovedește inventivitate, îndrăzneală și vioiciune. De pildă, dacă ne referim la aceeași odă, în descrierea calului lui Hieron din timpul cursei, vom întâlni o remarcabilă sugerare a mișcării. La Pindar, portretul și descrierea sunt aproape absente, iar caracterizarea eroului nu este realizată cu ajutorul trăsăturilor sale particulare, ci urmărește ideea de excelență umană așa cum o fac statuile clasice, prin multiplicarea imaginii omului-kanon. Modul acesta de concepere și de interpretare poate fi pus în legătură cu ideea perfecțiunii divine, dominantă în opera sa. Prin urmărirea permanentă a idealului în tendința spre universal, „gândirea lui, filozofică și activă, pătrunde natura și o spiritualizează”.

În comparație cu Pindar, Bakkhylides rămâne un poet de talent pe lângă unul de geniu.

BIBLIOGRAFIE

1. R. Bayer, *Histoire de l'esthétique*, Paris, Armand Colin, 1961.
2. C. M. Bowra, *Problems in Greek Poetry*, Oxford, 1953.

156 Limba ROMÂNĂ

3. C. M. Bowra, *Pindar*, Oxford, 1964.
4. J. Chaix-Rui, *La pensée de Platon*, Paris, 1966.
5. Ernst Curtius, *Olympia*, Berlin, 1935.
6. W. Deonna, *Les lois et les rythmes dans l'art*, Paris, 1914.
7. J. Duchemin, Platon et l'héritage de la poésie, in: REG, 1955.
8. M. Eliade, *Histoire des croyances et des idées religieuses*, vol. I, Paris, Payot, 1976.
9. Sisto Favre, *Spirituality of the Athlete*, in: AIO, 1967.
10. B. Gentili, *Bacchilide*, Urbino, 1958.
11. H. A. Harris, *Sports in Greece and Rome*, New York, 1972.
12. Bernard Jeu, *Analyse du sport*, Paris, PUF, 1987.
13. E. Kalfarentzos, *The Ancient Greek Pentathlon*, in AIO, Athena, 1962.
14. R. C. Lodge, *The Philosophy of Plato*, London, 1956.
15. G. Meautis, *Pindare le Dorien*, Paris, 1962.
16. Cleanthis Paleologos, *Heracles, personnalité olympique ideale*, AIO, 1982.
17. I. C. Ringwood, *Agonistic Features of Local Greek Festivals*, New York, 1927.
18. D. F. Sutton, *Athletics in the Greek satyr play*, RSC XXIII, 1975.
19. T. B. L. Webster, *Hellenistic Poetry and Art*, London, 1964.

Tomită **HERMENEUTICA SOFIȘTĂ. CIULEI DE LA COMUNICARE LA PERSUASIUNE**

INTRODUCERE

Temeiul cercetării de față stă într-o dublă nedumerire: cum pierde hermeneutica dimensiunea transcendentă și cum poate o deosebire semantică să facă separarea între două paradigme de interpretare? O hermeneutică a *revelării* și una a *relevării*. O hermeneutică ce descoperă (*aletheia*) și una ce mijlocește comunicarea. Una ce orientează către transcendență, cealaltă, antropologizată, orientând către imanent. Pe aceasta din urmă o putem pune fără riscul de a exagera la începutul a ceea ce azi numim *teoria discursului*, *persuasiune*, *discurs publicitar*, sau oricum altfel.

Momentul deturnării actului hermeneutic dinspre înțelegere și comprehensiune spre explicație și comunicare îl punem pe seama sofiștilor. Fără ca prin aceasta să încărcăm alethic această distincție. Prea comod gândirii noastre ar fi să trasăm o linie a binelui și a răului pe gândirea sofiștilor. Nu putem vorbi despre o *hermeneutică bună* și o *hermeneutică rea*. Dar, cel puțin epistemic, odată cu gândirea sofiștă ceva special se întâmplă și cu hermeneutica: ea nu mai favorizează saltul către esențial, către transcendență al subiectului prin aprehensiune, ci mijlocește înțelegerea și explicația. De la revelare (act individual și *favorizat de grația divină*) la relevare ca act epistemic.

Mai mult, odată cu sofiștii, mutat fiind acum accentul, hermeneutica va căpăta și o dimensiune pragmatică prin trecerea de la *logos*-ul retoric înspre *pathos*. Nu sensurile și temeuriile contează, nu *des-coperirea* adevărului, ci comunicarea (*relevarea*) acestuia. Contează efectul pe care interpretarea o va avea asupra auditoriului. Aceasta este marea mutație pe care sofiștii au realizat-o. Se va pierde relația cu transcendența (revelată) în favoarea imanenței (relevată) prin intermediul cuvintelor și al comunicării. Unicul criteriu hermeneutic devine succesul pragmatic, apropiat prin mișcările emoționale și afective de la nivelul *pathos*-ului.

Arătam mai sus că această distincție pe care o propunem nu este una a dihotomiei bun-rău. Deși azi, când discursul ajunge să urmărească doar scopuri persuasive, s-ar putea spune că drumul nu este bun. Iar la limită, există exemplul societăților bolnave și maladive comunicațional, acolo unde comunicarea și persuadarea au luat forma propagandei.

1. HERMENEUTICA – INSTRUMENT AL TRANSCENDENȚEI

Din punct de vedere etimologic, conceptul de hermeneutică își află originea în limba greacă dintr-o reprezentare mitică pregnantă, zeul Hermes (Ερμης). Acesta era considerat când zeu al comerțului (ideea de transmitere a ceva)¹, când al călătoriilor (ideea îndepărtării de obiect), când mesager al zeilor (mesajul fiind deja o interpretare structurată), când direct interpret al voinței divine. Grecii îl mai numeau și *Acompaniatorul de suflete*, căci tot lui îi revenea rolul de a conduce sufletele morților, de a le *trans*-porta, de a le *trans*-mite în Hades sau în Insula Preafericiților. El asigură deci mijlocirea cu transcendența, legătura în timpul vieții și după moarte, a muritorilor, cu lumea de dincolo.

De aceea, grecii, popor de meșteșugari și comercianți, interesați în mod deosebit în a comunica cu tot ceea ce se afla *dincolo* de cetățile lor, și în spațiul acestei lumi, și în orizontul altor lumi, îi purtau acestui zeu un cult deosebit. La toate răscrucile de drumuri ei înfigeau câte un stâlp al cărui capăt liber era sculptat înfățișând bustul zeului. Stâlpii aceștia de lemn sau de piatră erau numiți *hermes* și serveau ca jaloane indicatoare ale direcțiilor sau ca borne, marcaje de frontieră, de limită teritorială.

Pe unele vase păstrate se văd oameni trecând prin fața unui *hermès* și luând o poziție de adorare². Adesea Hermes este înfățișat cu sanda zburătoare, cu un coif pe cap, iar în mână ține caduceul, simbol al funcțiilor sale de mesager divin. În noua sa calitate, Hermes, aflat mereu pe drumuri, a căpătat atributul de divinitate protectoare a călătorilor. Caduceul său este o baghetă de aur terminată cu două rămurele împletite și care are proprietatea magică de a *transforma* în aur tot ceea ce atinge. Este oferit astfel fluxului circulației universale printre oameni obiectul atins, care, în noua sa natură, devine cunoscut tuturor și poate schimba cursul vieții lor.

Coiful și sandalele zburătoare devin simboluri, iar impresia pe care a lăsat-o zeul înarmat cu ele în conștiința elenilor este că el vine de *altundeva* și ar putea însemna că Hermes reprezenta *instrumentul transcendenței*. El asigură posibilitatea comunicării omului cu un *dincolo* intangibil în cotidian; era agentul transcenderii, al aterizării în acest *dincolo*. Conform tradiției, o asemenea mediere era absolut necesară, întrucât zeii au dat neamului omenesc prescripții mântuitoare, care să purifice sufletele și să le salveze de fluxul dureros al reîncarnărilor.

Conducând sufletele morților, Hermes își justifică atributul de *psihopomp*, care rămâne unul dintre principalele sale atribute în cadrul simbolismului vast care îi este atribuit. O marmură găsită la Atena îl înfățișează ducând de mână pe un tânăr mort,

Myrrin, care îl urmează cu ochii plecați, în timp ce un grup de trei persoane privesc scena cu o teamă religioasă, căci Hermes, intrând în relații cu infernul, devine un mesager al acest lumi. El mijlocește, între Olimp și Hades, împlinirea destinului uman³.

Toate aceste însemnări mitologice de mai sus punctează existența în mentalitatea elenă a unei concepții interesante asupra transcendenței. De aceea, faptul că s-a spus că în Hermes „spiritul grec rezumă câteva din cele mai prețioase calități ale rasei elenice: spiritul inventiv, inteligența ageră, vigoarea fizică dezvoltată și mlădiată prin educație sportivă”⁴ nu face decât să întărească certitudinea în părerea că transcendența este gândită în acest plan originar ca exterioritate a unui mod de a fi, de a trăi, exterioritate față de tradițiile și modul de viață al unei comunități, exterioritate față de existența umană comună, dar gândită în cadrul acestui mod de a fi, a acestor tradiții, a acestui specific al vieții umane.

Realizarea transcenderii este o necesitate interioară de cele mai multe ori nedorită de către omul prins, ancorat în mrejele vieții, dar inevitabilă; căci transcenderea înseamnă realizarea sau pierderea esenței umane, prin obiectivare, și totodată este obiectivarea în care se realizează sau se pierde această esență. În mentalitatea elenă transcenderea, smulgerea din sine, fie datorită acestui sine contradictoriu, fie sub presiunea sau tentația unui *altceva*, nu este un proces ce se desfășoară spontan; el este foarte complicat, implicând o anumită inițiere, care este hărăzită omului; în acest scop este necesară o călăuză, un ghid către regiunile de *dincolo*. Transcenderea nu presupune neapărat instituirea unui abis de netrecut, căci cel care într-un fel sau altul aterizează în transcendență, cel care își leapădă *sinele*, duce *acolo* totuși ceva din acest sine. Sisif rămâne Sisif chiar reținut pentru totdeauna în Tartar, deși acolo el nu mai este decât o umbră a eroului, o sumă de atribute fără consistență⁵.

Acest mod de a imagina transcendența ca exterioritate a omului, accesibilă lui, care se face ea însăși înțeleasă printr-un mecanism revelator (care în creștinism a devenit mecanismul grației), a străbătut toată istoria gândirii elene și a occidentalului creștin. Platon credea că prin *eros* omul intră în legătură nemijlocită cu lumea ideilor pure, iar prin *anamneză* se înalță către prezența acestei lumi și îi descoperă o parte din adevărurile ei în viața sa obișnuită. Pascal, urmând pe Jansenius, considera că prin mecanismul *grației*, mai bine zis al *harului eficace*, omul ar înțelege măreția divinității, câștigându-și astfel libertatea. Atât prin *anamneză*, cât și prin *har*, transcendența își manifestă prezența, iar prin *eros* și *grație* omul comunică cu transcendența care, în aceste exemple, este divinitatea. Aici însă interesează mai ales ideea de transcendență ca atare și nu natura ei, întrucât *interpretatum*⁶ nu este altceva decât însăși transcendența, *altceva*-ul în raport cu obiectul supus interpretării⁷.

Acesta este sensul lui *ars hermeneutica*, înțeleasă ca tehnică a interpretării: modalitate de a se arăta, de a se reda, de a apărea, pe care o are transcendența, ceea ce e exterior, ceea ce este *dincolo* de subiect, când subiectul acționează eficient, când are o strategie care-i permite să facă saltul esențial spre ea⁸.

Hermeneutica oferă omului o deschidere către înțelegerea în universul său mintal, a reprezentărilor simbolice, a existențelor (ființătorilor) și, prin aceasta, o cale spre intuirea existenței. În măsura în care lumea este o criptogramă și este necesar să se meargă spre esențe, hermeneutica este tehnica revelării multiple a lumii, în esențialitatea ei, prin elaborarea și aplicarea concretă a unor procedee de interpretare, prin analiza valorii diverselor interpretări.

Într-un anumit sens, intuirea unei esențe apare, am putea spune, ca loc geometric al interpretărilor date obiectelor care o conțin, prin elaborarea unei interpretări bazate pe sistematizarea tuturor celorlalte, pe baza unui principiu superior: *praxisul*, confirmarea în dinamica acțiunii umane și valorizării istorice conexe ei, a interpretărilor date, prin determinarea valorilor lor cognitive.

2. HERMENEUTICA ȘI DRUMUL DE LA FIINȚARE LA FIINȚĂ

Odată cu desprinderea din orizontul timpuriu al gândirii elene a semnificațiilor și obiectivelor atribuite hermeneuticii, este interesant de semnalat că, deși posibilitățile multiple ale orientării procesului de interpretare permit ca orice obiect să fie supus unui număr infinit de interpretări, cu toate că la Aristotel acest proces capătă o factură pur ontologică, totuși forma lui primă de manifestare a fost aceea a unei hermeneutici a creațiilor spiritului⁹, înțelegând prin aceasta o hermeneutică al cărei *interpretandum* este totdeauna o obiectivare a spiritului, un produs cultural. Mai mult, majoritatea acestor obiectivări, supuse din chiar momentul genezei lor unui proces hermeneutic, au fost de obicei realizate într-o limbă, ca *texte*, în sensul larg al acestui cuvânt, care include deci și comunicările transmise pe cale orală. Dintre aceste texte, miturile, desigur, au fost primele care au suscit interpretarea, odată cu pierderea semnificațiilor lor originare, odată cu începutul desacralizării lor, când memoria tradițională, umbrită de alte preocupări impuse de viață, nu mai reușea să deslușească utilizarea ce le fusese dată anterior. Ca urmare, atitudinea nouă a omului față de universul mitologic, renunțarea la o credibilitate imediată a valabilității ontologice a valorilor acestuia marchează începutul unui necurmat proces hermeneutic, având ca prim obiect, asupra căruia se exersează, mitul, adică această primă obiectivare sintetică a spiritului, această primă creație culturală.

Desigur, dacă ne-am referi la etapa anterioară acestei desacralizări generalizate, cea a creației mitice, am fi tentați să considerăm, de asemenea, întreaga mitologie, în însăși constituirea ei originară, drept o remarcabilă *interpretare* dată de primitiv ființării lumii, corelativ cu transfigurarea și ermetizarea unor sensuri specifice ei. Mitologizarea existenței ar echivala, sub unul din aspecte, cu preeminența unei hermeneutici cosmologice. Dar în măsura în care rezervăm hermeneuticii accepțiile curente în prezentul studiu: a) act sistematic de interpretare a lumii și a subansamblurilor ei (hermeneutica propriu-zisă); b) meditație rațională asupra modalităților în care omul interpretează lumea, o înțelege și acționează transformator în cadrul ei (meta-hermeneutică), ar fi impropriu să considerăm făurirea orizontului mitic ca expresie a unui demers

hermeneutic, chiar dacă apariția acestui orizont presupune o transcendere și, totodată, o integrare în sfera spiritului, a realității.

Suntem conduși deci, odată cu necesitatea de a separa constituirea originară a mitologiei de toate celelalte fenomene culturale care presupun ca bază a desfășurării lor existența unui fond anterior de creații spirituale, să distingem între o hermeneutică inconștientă (latentă), ale cărei singure *reguli* sunt legile funcționale ale spiritului uman, și o hermeneutică conștientă (sistematică), ale cărei reguli sunt elaborate deliberat, conform cu scopurile în virtutea cărora sunt formulate diversele interpretări. Existența acestor tipuri opuse de hermeneutică poate fi relevată împreună cu ansamblul de corelații în care concurează ele, ca procese complementare, în analiza înfăptuirii actului creator.

Creația mitică nu este interpretare în sensul de procedare metodică la determinarea unor sensuri integrale, deoarece, genetic, se realizează ca un proces spontan și în mare măsură inconștient, chiar dacă uneori se constituie cu pretenții explicative. Interpretarea sistematică, deși începe adeseori printr-o sugerare, nu se poate lipsi complet de un moment rațional, de conștiința transcenderii. În orice altă situație dedublarea obiectului prin apariția *interpretatum*-ului nu ar fi totuși o interpretare propriu-zisă din moment ce subiectul nu este conștient de polarizarea pe care o introduce și legătura stabilită concomitent între cei doi poli. Dacă creația mitică ar fi un proces de interpretare, în sensul *tehnic* al cuvântului, atunci el ar presupune desfășurarea sa conform unor algoritmi pe care hermeneutica teoretică i-ar determina. Este mai corect a vorbi despre o legătură cu geneza mitului, de plăsmuire, de antropomorfizare, de irumpere a sacrului în real și a realului în sacru.

Mitologia este considerată, atunci când se face abstracție de valențele ei simbolice și de faptul că în ea sunt transpuse și încifrate, sub forma arhetipurilor mitice, structurile constitutive ale spiritului uman, drept reflectare denaturată a lumii. Ea este într-adevăr o impunere, cerută de înseși premisele unei vieți culturale, a miraculosului, sub presiunea dominației forțelor naturii și ale subconștientului, în sfera conștiinței, echivalentă cu constituirea unui *fantastic instituțional*. Dar mitologia este și un rezultat al constituirii și al afirmării creatoare a universului axiologic, al forței cognitive și al obiectivării energiei spirituale proprii conștiinței.

Mitologia întrunește într-o totalitate, organizată în cicluri, primele creații spirituale ale umanității, în care spiritul s-a obiectivat cu structurile sale constitutive. Aceste structuri constituie matricea inițial definitorie și formativă a spiritului, matrice care va structura în continuare întreaga sa dezvoltare, proces în care un aspect semnificativ este tocmai integrarea valorică și semnificantă a creațiilor anterioare, și deci a matricei sale originare, în noile orizonturi ale cunoașterii și creației pe care spiritul și le deschide. În acest sens are loc structurarea matriceală a spiritului, ceea ce explică caracterul exemplar al mitului, faptul că fiecare mit ascunde și impune un arhetip, o obiectivare a unei structuri primare, a unei *gene* a spiritului. Originarea filozofică a artei, a culturii

în genere, în mit, prin contestarea sau sublimarea realității propuse de acesta, își are deci resursele, așa cum au arătat Schelling, Cassirer, Camus, Eliade sau Pavese, în această inferioritate profundă a mitului, în arhetipul său, structură originară a spiritului, pe care mitul o include pentru a o semnifica, totodată, în mod multiplu, prin intermediul rețelei de simboluri din care este construit, participând astfel în mod esențial la întemeierea și iluminarea fascinantă a orizontului cultural. Înțelegerea acestui orizont, în re-crearea sa dinamică, suscită o întoarcere continuă la forme culturale originare care i-au precedat, dar care l-au înfăptuit conform cu esența lor, cu ceea ce a constituit afirmarea primară a spiritului în istorie. „Noi nu putem sesiza sistemul multiplelor exteriorizări ale spiritului regăsind multiplele direcții ale puterii sale originare de a crea imagini. Doar în această putere putem observa, reflexiv, esența spiritului; căci acesta nu ni se poate prezenta nouă decât în activitatea sa de punere în formă”¹⁰.

Acest mod de a considera, prin evidențierea factorilor proprii, autonomi și originari ai genezei și constituirii organice a culturii, pune imediat, într-o formă concretă, o problemă majoră a hermeneuticii: decantarea simbolurilor implicate în mituri și a sensurilor sugerate de ele; desprinderea sensului integral al fiecărui mit în contextul său cultural, a valorii sale pentru creația umană; înțelegerea conștiinței mitice, elucidarea structurilor ei.

Pentru a construi o filozofie a formelor simbolice ale culturii, Cassirer pleacă tocmai de la analiza structurilor culturii arhaice. El arată că această cultură și, într-o măsură, chiar cea care i-a urmat, este departe de a se fi redus la efortul de conceptualizare, de explicație logică și întemeiere a științei; din contră, simbolul a avut o predominanță asupra conceptului, care și el nu este decât un simbol *sui generis*. „Viața spiritului cunoaște și alte maniere de a organiza realul decât această sinteză intelectuală căreia i s-a văzut rolul și efectele în sistemul conceptual al științei. Aceste alte forme sunt, cu nimic mai puțin, ele însele, „proces de obiectivare”, adică mijloace de a ridica individualul la o validitate universală, dar ele își ating acest scop, validitatea universală, pe un cu totul alt drum decât cel al conceptului și legii logice. Toate marile funcții spirituale împart cu cunoașterea proprietatea fundamentală de a fi penetrate de o forță originar-formativă și nu doar reproducătoare. Departe de a se mărgini să exprime pasiv pura prezență a fenomenelor, o asemenea funcție le conferă, prin virtutea autonomă a energiei spirituale care se găsește în ea, o anumită „semnificație”, o valoare practică de idealitate...; lumea de imagini în care trăiește fiecare din aceste funcții spirituale nu este niciodată simplul reflex al unui dat empiric, toate funcțiile spiritului generează astfel propriile lor configurații simbolice”¹¹. Hermeneutica culturii, a spiritului obiectivat, manifestat în creațiile sale, are tocmai rolul de a desprinde configurații simbolice, de a descifra, în legătură cu aceste simboluri, temeiurile spirituale care le conferă capacitatea de semnificare, de a descoperi ce anume semnifică ele și cum contribuie, prin aceasta, la constituirea culturii.

Primordialitatea hermeneuticii spiritului se manifestă, sub latura ei cea mai imediată, aceea a interpretării mitului, a fundării unei hermeneutici a mitului, ca un proces de prelucrare culturală, în mare măsură încă inconștient, dar cu finalități

realizante pentru constituirea unui cadru cultural în care mai întâi arta, în formele ei spontane, apoi spiritul științific își vor afla originea. Hermeneutica spiritului, adică procesul interpretării produselor culturale, al receptării și reelaborării propriilor creații de către spiritul uman, condiție necesară a continuării actului creației culturale în noile etape ale dezvoltării social-istorice, n-a fost numai prima formă a hermeneuticii, dar a fost prin excelență forma cea mai pregnantă și dezvoltată a ei, întrucât s-a identificat în mare măsură cu exploatarea permanentă a valorilor culturii, pentru a răspunde astfel solicitărilor obiective din ce în ce mai intense pe care le genera conștiința culturală a vremurilor mai noi. Istoria cercetării mitului dovedește că hermeneutica mitului a fost o permanentă preocupare a spiritului uman. Din ea, pe temeiurile ei, s-a ivit mai târziu hermeneutica operei de artă ca o studiere a garanțiilor perenității ei și ca un efort spre asigurarea unui orizont autonom și valorizator de artă.

Distincția între hermeneutica al cărei obiect sunt creațiile spirituale și hermeneutica ontologică pe care caută s-o fundeze Aristotel și Heidegger poate fi întreprinsă în legătură cu fenomenul pluralității sensurilor. Atunci când este vorba de structuri ontice, prezintă un interes deosebit cunoașterea lor exactă, nu descrierea arbitrară a acestora și deci interpretarea lor, numai în măsura în care este aproximată ca fiind cunoaștere valabilă, are valoare științifică, iar orice alte interpretări anterioare nu constituie decât istoria ereziei în știință, prin care de altfel s-a realizat știința, dar istorie supusă amneziei treptate, ca urmare a selecției irefutabile a cunoștințelor valabile, impusă de praxis.

Spre deosebire de lumea materială în legătură cu care sensul valorant pentru interpret, pe care îl desprinde din studiul științific al unui obiect, nu poate fi decât unul singur, cel care indică legea determinării sale complexe în lumea spiritului, fiecare obiectivare a acestuia (*operă*) emană o infinitate de sensuri: cea dată obiectiv de modificarea istorică a sensurilor majore ale operei, adică de oglindirea ei într-o conștiință socială dinamică, și cea dată subiectiv de diversitatea pozițiilor în care se situează individul cunoscător (mai bine zis spectator, interpret) în raport cu opera. De aceea hermeneutica spiritului este tocmai modul suprem în care spiritul se raportează la sine, înțelegându-se pe sine din multiplicitatea creațiilor sale, este gândire a gândirii, în sensul cel mai plener al posibilității acestui act. Ea este plămuirea continuă, în cadrul unor structuri mentale, arhetipale, a unor modele de organizare și integrare, a unor noi dimensiuni și noi valori ale universului cultural care, de altfel, nu se poate dezvolta și umaniza decât prin continui revitalizări și reconsiderări integratoare a tuturor obiectelor sale. Această continuă plămuire, care nu înseamnă altceva decât încarnarea unor structuri primordiale și perene, definitorii pentru atitudinile umane fundamentale reprezentate în mit, și totodată remodelare a acestor structuri și conferire de valori, se face deci din acel material pe care îl reprezintă creațiile culturale, adică totalitatea obiectivărilor anterioare ale spiritului uman, și reprezintă ea însăși, de fiecare dată, o nouă și necesară obiectivare, de o completitudine depășitoare a nivelelor anterioare. „Noi, scria Ricoeur, simțim că interpretarea are o istorie și că această istorie este un segment al tradiției înseși: nu se interpretează din afara acesteia, ci

pentru a explicita, a prelungi și a menține astfel vie tradiția în care ne situăm. De aici reiese că timpul interpretării aparține într-un anumit fel timpului tradiției. În schimb, tradiția, chiar înțeleasă ca transmitere a unui *depositum*, rămâne o tradiție moartă dacă nu este o interpretare continuă a acestui depozit; o *moștenire* nu este un pachet închis care trece din mână în mână fără să fie deschis, ci mai degrabă o comoară din care se ia neîncetat și care se reînnoiește chiar în operația de a o epuiza¹². Întotdeauna *forța spiritului este numai atât de mare pe cât este exteriorizarea sa*, afirma Hegel, iar Heraclit considera că *nimic nu-i poate fi pentru totdeauna străin spiritului*, întrucât macrocosmosul și microcosmosul, acesta din urmă fiind omul, au, la urma urmelor, drept model și normă a constituirii și transformării lor, legea devenirii, *logosul*.

Acceptând teza lui Hegel după care cunoașterea spiritului este cea mai grea, întrucât este cea mai concretă, și pe baza considerațiilor de mai sus, rezultă că hermeneutica mitului oferă punctul de plecare cel mai adecvat, deschizând o perspectivă genetică și arhetipală în înțelegerea efortului titanic al construcției de sine a spiritului, construcție ce se realizează prin obiectivările și interiorizările sale, prin creație și trăirea creației sale, exemplificând astăzi efortul regăsirii *înțelegerii pierdute*.

Întrucât aici interesează în principal destinul hermeneuticii și modul ei actual de a-și pune problemele, după ce am stabilit ținta ei primară și cum se originează mai întâi ca meditație asupra mitului (meditație care urmărește adevărul în raport de opoziție cu cel afirmat de mit, se dezvoltă ca filozofie¹³, iar dacă pune accentul pe valorificarea potențelor mitului, pe extragerea valorilor concentrate de el, se dezvoltă ca hermeneutică a spiritului), trecem peste discuțiile secundare aici¹⁴ pe care le implică aceste începuturi. Hermeneutica mitului se înfăptuiește astfel în cadrul circulației culturale, atât la nivelul structurii, prin perpetuarea arhetipurilor mitice, cât și la nivelul formei estetice, prin stabilirea, descifrarea și interpretarea textuală și finalizatoare a sensurilor implicate, conform scopurilor creației. Această hermeneutică presupune și realizează demitizarea ca sinteză a două procese complementare: desprinderea conștiinței filozofice de conștiința mitologică și integrarea mitului în cultura în constituire.

3. MOMENTUL SOFIST AL HERMENEUTICII

Considerat primul sofist, Hermes mediază cu ajutorul caduceului geneza, convertirea, re-crearea și restabilirea sensurilor, fenomen care marchează semnificativ etapa sofistă a filozofiei elene, în care erau descoperite valoarea și influența etică, estetică și politică a cuvântului, dovedindu-se concomitent hermeneut și retor.

Explozia conflictului dintre interpretări, extrapolarea lor la întregul domeniu al fenomenelor și al faptelor, constituirea unei reflecții filozofice asupra actului interpretării și al unor tehnici concrete de realizare, instituționalizarea artei de a interpreta *convingător*; toate acestea se datorează în mare măsură sofisticii. „Pentru sofști, cuvintele, mai precis *numele*, fie că sunt create de zei, fie că sunt

rezultat al convenției, au rol capital în cunoaștere. Pentru unii ele trebuie să fie puse la baza educației, fiindcă reflectă corespondența naturală (sau divină) cu lucrurile pe care le denumesc. Pentru alții, deși sunt numai semne fixate prin buna învoială dintre oameni, ele au aceeași importanță, căci a cunoaște lucrurile înseamnă a cunoaște semnele care le reprezintă. Cu aceasta, limba intră sub jurisdicția unor *téhne* noi și devine obiect de învățământ în alt chip și în altă măsură decât fusese până atunci”¹⁵.

Relativizarea adevărului, admiterea contradicției și lupta, totodată, împotriva *adevărurilor* altora înglobează universul cunoașterii în cel al interpretărilor posibile. Indistinția dintre cunoaștere și interpretare care, de altfel, se menține în aproape întreaga filozofie greacă, este, în cazul sofștilor, aproape totală. Adevărul nu mai este des-coperit printr-un act individual (pur subiectiv), ci *apare* printr-un efort de explicitare și interpretare ce, invariabil, păstrează imperfecțiunea cuvântului ce-l folosește.

Unicul criteriu hermeneutic, care este în același timp și criteriul cunoașterii, al adevărului, cât și al unei retorici *valabile*, este succesul pragmatic, impresionarea celorlalte persoane în sensul dorit. Interpretările unui același *ceva* sunt deci infinite, iar singura lor ierarhie este cea a intensității afecțiunilor pe care le produc la un număr cât mai mare de indivizi. În adevăratul sens al cuvântului, „sofștica nu este un sistem filozofic căci pe sofști nu-i interesa înfăptuirea unui corp unitar de doctrine, ci este o metodă (cea mai potrivită) de a-i învăța pe alții anumite cunoștințe practice, și anume dexterități folositoare în viața publică și privată. Sofștii erau profesori de energie, nu de teorie, iar partea teoretică predată de ei urmarea izbânda în viață, folosul individului”¹⁶.

Învățătura artei de a interpreta era, prin urmare, subsumată cu totul problemelor practice ale vieții, ceea ce a dus mai ales la dezvoltarea unor caracteristici cum sunt: *abilitatea, subtilitatea, implicarea prealabilă* a scopului căreia îi era destinată interpretarea în însuși procesul interpretării și *convergența* către acest scop, aspectul *deliberat-speculativ* al interpretării etc.

Dezvoltarea hermeneuticii la sofști trebuie pusă în strânsă corelație cu cea a retoricii, multe dintre regulile practice fiind comune, de altfel, celor două discipline. „Interpretarea primește o bază mai sigură intrând în contact cu retorica la sofști și în școlile de retorică, pentru că ea găsea aici, aplicată la elocvență, o teorie mai generală a compoziției literare”¹⁷. Cele două discipline erau și mai strâns legate prin intermediul unei a treia, *eristica* (arta de a discuta), care îmbina interpretările cele mai subtile cu atitudinile calculat retorice, dar, ca efect, derutau pe adversari.

Teoria lui Protagoras¹⁸ a *homomensurei* justifica asemenea procedee, pune semnul egalității de principiu între toate interpretările posibile, accepta cel mult diferențierea lor subiectivistă. După sofști infinitatea lumii implică infinitatea modurilor în care putea fi interpretată și înțeleasă.

O figură aparte, chiar în grupul sofștilor, este Gorgias, al cărui negativism se anunță total. El postulează non existența lumii și incognoscibilitatea ei. În ipoteza

că totuși ar exista această lume, susține autorul, ea ar fi inconoscibilă. Dacă am presupune totuși că lumea există și că putem obține cunoștințe despre ea, ar trebui să recunoaștem incapacitatea noastră de a comunica aceste cunoștințe. Pentru acesta „limbajul nu face altceva decât să simbolizeze prin semne arbitrare lucrurile pe care el pretinde să le exprime și, pe de altă parte, cuvintele, neavând exact același sens pentru gândirea celui care vorbește și a celui care ascultă, dedublează lucrurile”¹⁹. Gorgias suprimă, astfel, orice obiect al hermeneuticii, non-existentul neputând fi interpretat decât ca non-existent. Dacă se admite totuși posibilitatea vreunei interpretări, ea nu poate fi decât pur subiectivistă și negativistă. Iar teza aceasta, care implică ideea polivalenței sensurilor cuvântului și a familiei de sensuri pe care o constituie, coroborată cu ideea scindării în *interpretatum* și *interpretandum* prin intervenția subiectului, este astăzi, putem spune, *locul comun* al discursului public. Dar, după cum notează Robin, „efortul unei gândiri care se complăce în a construi paradoxuri, la nevoie chiar contra ei însăși, poate să nu fie în întregime steril; și într-adevăr sofistii au fost, accidental, niște inițiatori”²⁰. Demitizarea, distrugerea unor trăiri religioase persistente în cadrul mentalității elene, încercarea de fundare a unei morale mereu reformabile sunt tot atâtea efecte explozive datorate sofisticii care eliberează pentru construcția marilor sisteme filozofice care la rândul lor nici unul nu vor include problema-cheie pusă de sofști: cum interpretăm și în ce scop interpretăm?

Sofistica are meritul de a fi adus perspectiva antropologică în hermeneutică, de a fi subliniat rolul central al omului ca interpret al lumii, ca făuritor și valorizator al tuturor interpretărilor. Sofistica a evidențiat cu o pregnanță remarcabilă, pentru prima oară, rolul transformator al interpretărilor date dinamicii naturii și acțiunilor persoanelor. Retorica și hermeneutica dezvoltate de sofști întind o punte durabilă între literatură și filozofie, permit circulația de idei și de valori între acestea, ca veritabile creații ale spiritului.

4. FILOZOFIA CLASICĂ GREACĂ ȘI ÎNCERCAREA REGĂSIRII ORDINII PIERDUTE

Mai târziu, gândirea socratică va pune ca un ideal dezideratul hermeneutic maxim: autointerpretarea interpretului, adică autoclarificarea, cunoașterea de sine, interpretarea omului fiind suportul și activizatorul întregului proces de interpretare, într-o încercare de recuperare și întoarcere din *rătăcire*.

Convergența întrebărilor socratice, cărora Euthyphron trebuie să le dea răspuns, în dialogul platonice, denotă în ce mod cumularea răspunsurilor respective trebuie să ducă la formarea unei imagini, a unei interpretări, potrivit unei scheme, a unui model structural, care într-o anumită măsură există deja preconcept în mintea celui ce interoghează, deși nu recunoaște sau nu știe aceasta. Interpretarea obținută trebuia apoi confruntată cu adevărul. În cele mai multe cazuri imaginea, reprezentarea, pe care o inducea în interlocutor creatorul artei *maieutice*, nu rezista confruntării și era nimicită chiar de către acesta. Într-adevăr, Socrate, în prezentarea lui Platon, distinge între conformitatea cu

un sistem și conformitatea cu adevărul. Astfel, când primea un răspuns, el îl găsea adesea: ”conform actualmente cu genul de răspunsuri pe care căutam să le obținem de la tine”, dar se întreba: „Este el în același timp conform cu adevărul? Iată ceea ce nu știm încă bine” (Euthyphron).

Rigoarea conceptualizării pe care o impune pentru *prinderea* adevărului implică stabilirea unor reguli precise de desemnare în limbaj și respingerea oricăror interpretări, în afară de aceea unică, adecvată, și reprezintă adevărul lucrului. Socrate recomandă să nu se utilizeze cuvinte ca: acela, fiecare, în sine însuși etc., deoarece aceste cuvinte sunt *mobile* și prin natura lor sunt altceva decât am vrea să comunicăm despre lucrurile considerate „căci fiecare lucru are în sine și prin sine doar un nume și numai atât, mai mult nefiind cu puțință, să spunem despre el, nici că este, nici că nu este, fiindcă ar însemna să-i adăugăm însușirea ființei și neființei, deși de fapt, când vroim să spunem numai acest lucru ca atare, nu trebuie să i se adauge nimic” (*Theithetos*, 201 e – 202 a). Ca urmare, vorbirea (deci și scrierea) nu este decât imaginea sau transparentul cugetării – *quod scirent satis esse eloquentes*.

Acest total refuz al interpretării din partea lui Socrate, ceea ce nu împiedică ca hermeneutica să înregistreze contribuția sa la problema înțelegerii și a înfăptuirii acțiunii pe baza înțelegerii câștigate, nu trebuie absolutizat, ci trebuie conceput doar în cadrul polemicii lui Socrate cu sofistii. Învățătorul lui Platon considera viața omului ca o trecere de la simpla viețuire pe baza interpretărilor întâmplătoare, a opiniilor, la o trăire pentru adevăr și în adevăr, o trăire care își avea exigențele ei precise. Influențat de Anaxagoras el creează o teorie a spiritului autonom, în care calitatea nu poate fi concepută separat de spirit întrucât ea reprezintă inteligibilul din lucruri, esența lor. În efortul de a extrage universalul și permanentul din individual și contingent, el caută să obțină acordul interpreților și, implicit, universalitatea inteligibilității. Refuzul interpretării se realizează în cadrul căutării adevărului, prin examinarea diverselor interpretări, prin examinarea și eliminarea lor critică și valorizantă. Dar niciodată nu se renunță definitiv la orice fel de interpretări, de opinii, căci drumul virtuții este infinit și plin de obstacole, iar căutarea adevărului este permanentă. Însuși Socrate rămâne un hermeneut nemulțumit de demersul său, căci el n-a atins binele suprem, decât poate prin moarte.

NOTE BIBLIOGRAFICE

¹ Sugerăm ca simplă posibilitate originea unor note esențiale ale hermeneuticii în unele însușiri ale zeului, considerate simbolic.

² Cf. Maxime Collignon, *Mythologie figurée de la Grèce*, Paris, Maisson Quantin, 1885, p. 116.

³ Modul în care este plăsmuit acest zeu evidențiază suprapunerea de atribute contrarii în conceperea aceleiași divinități, caracteristică numită de Mircea Eliade, cu un termen preluat de la Cusanus, *coincidentia oppositorum*.

⁴ M. Collignon, *op. cit.*, p. 122.

⁵ Între transcendență și imanență, ca termeni opozabili, există nu numai o circumscrisere reciprocă, ca raportări la același suport, dar există chiar un proces de intercomunicare, dovadă că Hermes este mesager mijlocitor, între sacru și profan, între lume și tenebre.

⁶ Terminologia latină prin care se desemnează elementele de bază ale procesului de interpretare constă din denumirile: 1) *interpretandum*, 2) *interpretans*, 3) *interpretatum*, adică: 1) obiectul, fenomenul, textul supus interpretării; 2) subiectul care efectuează interpretarea, individul interpret și 3) interpretarea, rezultatul procesului de interpretare. *Interpretatum* este un *text* în sens larg, adică o entitate, un lucru, o reprezentare mintală, o expunere verbală sau un text scris etc., în care s-a modelat, s-a cristalizat, un mod uman de a vedea acest *interpretandum*.

⁷ Hermeneutica va fi înțeleasă deci ca o tehnică a realizării transcendenței și, concomitent, a relevării ei către un ființator uman interesat de acest *contact* cu transcendența, de această relevare a ei.

⁸ În acest caz se poate folosi termenul *revelare*, pentru a evidenția mai bine momentul transcenderii, saltul care duce de la un nivel al realului la o interpretare a lui, adică, în raport cu el însuși, la transcendență. Termenul omofon *relevare* pune mai mult accentul pe cunoaștere, pe transmiterea de informație, nu pe natura diferită a nivelelor la care se realizează în genere interpretarea. Relevarea este de fapt cunoașterea *interpretatum*-ului de către un alt subiect decât *interpretans*; sau, în măsura în care facem distincția între actul interpretării și cunoașterii *pretatum*-ului, de către interpret, este cunoașterea *interpretatum*-ului chiar de către *interpretans*. Transcendență (mai corect, dar inuzitat, ar fi trebuit spus *transcensum*, adică rezultatul transcenderii) înseamnă aici tocmai domeniul realului căruia aparține *interpretatum* și care își dovedește existența și se oferă (într-o anumită măsură) cunoașterii tocmai prin acest *interpretatum*.

⁹ În literatura filozofică engleză se folosește de obicei termenul de hermeneutică culturală.

¹⁰ Ernest Cassirer, *La philosophie des formes symboliques*, vol.1, *Le Langage*, Paris, les Editions de Minuit 1972, p. 30.

¹¹ *Ibidem*, p. 18.

¹² Paul Ricoeur, *Le conflit des interpretations. Essais d'hermeneutique*, Paris, Editions du Seuil, 1969, p. 31.

¹³ „Filozofia începe printr-o interpretare alegorică a poeziei homerice care încearcă să înlătore vâlul mitic scoțând la iveală *sensul ascuns*. Pentru a da plauzibilitate interpretărilor textului, sînt puse în circulație concepte și explicații privind lumea și viața, care își au punctul de plecare în epos și teogonie. Curând însă, filozofia va tinde să devină o disciplină de-sine-stătătoare, străduindu-se să dovedească falsitatea explicației lumii și vieții pe care poezia o oferea în forma seducătoare a versurilor, și să denunțe observațiile ei în materie de religie și morală”. Cf. V. Florescu, *Retorica și neoretorica. Geneză, evoluție, perspective*, București, Editura Academiei, 1973, p. 38.

¹⁴ „Această prefacere se arată mai întâi pe terenul concepției despre lume. Amândouă, considerarea mitologică ca și filozofia, izbucnesc aici din nevoia de a înțelege nașterea și trecerea lucrurilor, schimbarea și transformarea lor unele în altele. Aceste procese înseși sunt admise ca ceva de la sine înțeles, în primul rând n-au să fie *explicate* sau reduse la cauze, mai degrabă au să fie descrise, intuite, *reprezentate*. Lămurirea acestor procese este deci subordonată *explicației* pe care își propun s-o aducă ele, adică succesunii de interpretări prin care tind să surprindă esența ființării, pe căi cognitive ce apar inconciliabile, ceea ce nu exclude totuși nevoia de lămuriri cauzale a acestor procese”.

¹⁵ Vasile Florescu, *op. cit.*, p. 34.

¹⁶ Mircea Florian, *Îndrumare în filozofie*, București, I. V. Soccec, f.a., p. 58.

¹⁷ W. Dilthey, *Le Monde de l'Esprit*, t. I, p. 323.

¹⁸ Th. Gomperz a căutat, dar fără succes, să-l prezinte pe Protagoras ca autor al scrierii *Peri tehnes* (despre artă). Oricum, existența unor asemenea scrieri în epocă demonstrează efortul sofist îndreptat către fundarea unui sistem de reguli hermeneutico-retorice.

¹⁹ Léon Robin, *La pensée grecque et les origines de l'esprit scientifique*, Paris, Editura Albin Michel, 1948, p. 177.

²⁰ *Ibidem*.

UN DECENIU ÎN SERVICIUL LIMBII ȘI CULTURII NAȚIONALE

Inaugurată pe 31 august 1998, zi simbolică pentru basarabeni, Casa Limbii Române *Nichita Stănescu* din Chișinău, centru de cultură și asistență didactică, a marcat un nou mod, pragmatic, de abordare și de soluționare în spațiul municipiului Chișinău a problemei limbii de stat. Având sprijinul Primăriei și al Consiliului Municipal Chișinău, Casa Limbii Române a reușit, pe parcursul unui deceniu, să asigure condiții excelente pentru învățarea limbii române, să experimenteze și să elaboreze manuale, suporturi didactice cu un grad avansat de aplicabilitate practică, a organizat neîntrerupt cursuri de română pentru toți cei interesați, instituția devenind un reper solid în procesul de integrare civică a reprezentanților altor etnii și un mijloc indispensabil de coagulare a societății. Proiectele derulate, în special Școala tânărului filolog, numeroasele acțiuni desfășurate de către instituție, având în centrul atenției cuvântul, adică elementul esențial al ființei spirituale a neamului, au constituit doar o parte din premisele ce au impus-o printre instituțiile de cultură ca o tribună de rezonanță în promovarea limbii și culturii naționale. ...Sunt doar câteva dintre momentele de bilanț relevate în cadrul manifestării consacrate celei de-a zecea aniversări din ziua când „acest adevărat Templu al Limbii Române aici, la Chișinău” și-a deschis larg ușile.

Sala de conferințe de la mansardă a fost neîncăpătoare pentru numeroșii oaspeți veniți din Suceava și Iași, Huși și Galați, Brăila și Constanța, București și Ploiești și, desigur, din Chișinău, Bălți și din alte localități ale Republicii Moldova. Printre oaspeții de onoare s-au aflat scriitorii Grigore Vieru, Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija, Anatol Codru, Arcadie Suceveanu, Andrei Strâmbeanu, Serafim Saka, Leo Butnaru, Argentina Cupcea-Josu, Ion Ciocanu, profesorii universitari Ana Bantș, Anatol Ciobanu, Irina Condrea, Mihail Purice, Ion Melniciuc, Vladimir Zagaevschi, oaspeți din Țară: Theodor Codreanu (Huși), Mihai Vicol

31 august 2008, Casa Limbii Române Nichita Stănescu

(Suceava), Victor Adam (Ploiești) și alții. Solemnitatea a fost moderată de către Alexandru Bantoș, director al Casei Limbi Române, redactor-șef al revistei „Limba Română”.

Cei prezenți au participat la lansarea numărului 7-8, 2008, al revistei „Limba Română”, a cărții *Cunoaștere și autenticitate*, Editurile Augusta și Artpress, Timișoara, 2008, semnată de prof. dr. Diana Vrabie de la Bălți, precum și a *Gramaticii funcționale în structuri comunicative și imagini* (3 volume), elaborată de prof. Alexei Acsan sub egida Casei Limbii Române. A fost, de asemenea, vernisată expoziția tânărului pictor Dumitru Musteață – *Culoarea. Cuvânt și sentiment*.

Publicăm în acest număr de revistă câteva dintre alocuțiunile rostite în cadrul evenimentului.

„L.R.”

Ludmila **CASA LIMBII ROMÂNE** **PĂDUREȚ E NUMAI SUFLET**

Mic pe dinafară și încăpător pe dinlăuntru, acest lăcaș al Limbii Române adeverește proverbul: când există loc în inimă, există și în casă. Iar inima lui nu are limite. Atât pentru cei care slujesc cu abnegație Limba Română, cât și pentru cei ispitiți de a pătrunde în frumusețea ei molipsitoare. Deși substantiv inanimat, Casa Limbii Române e numai suflet. Pentru că numai suflet sunt toți cei care i-au pus temelia și care activează aici cu toată convingerea că se merită.

Manualul domnului Alexei Acsan pe care îl lansăm azi este o mică, dar prețioasă parte din toate lucrurile frumoase care au luat naștere sub acest acoperiș. Și argumente în acest sens sunt multe.

În primul rând, lucrarea a fost concepută nu în birou sau în bibliotecă, ci în auditorii de cursanți alolingvi. Aceștia și-au ajutat profesorul să realizeze un manual din care oricine să învețe ușor, cu plăcere și, mai ales, cu rezultate evidente într-un timp scurt.

În al doilea rând, este un material didactic bun pentru că are un autor pe măsură. Domnul Alexei Acsan este o personalitate pozitivă. El a abandonat concepția, frecventă printre cei care predau alolingvilor, că rușii nu vor să învețe limba română și pornește cu gândul: „Cum să realizez cursul ca rușii să nu poată să nu învețe limba română?”. Și asta dă rezultate.

În al treilea rând, dar nu în cel din urmă, colegul nostru este un veritabil slujitor al limbii române, unul care intră pe ogorul ei cu mânecele suflecate, nu doar cu frac și papion. Iar discipolii simt și apreciază acest, la prima vedere, detaliu.

Felicităm echipa Casei Limbii Române cu ocazia acestei realizări demne de laudă, dar și pe toți cei care vor beneficia de această gramatică.

Violeta **SĂ ÎNVĂȚĂM CU PLĂCERE CRUDU ȘI UȘURINȚĂ LIMBA ROMÂNĂ**

La baza studierii limbii române în cadrul Casei Limbii Române *Nichita Stănescu* stă manualul profesoarei de la Cluj Liana Pop *Româna cu sau fără profesor*, o lucrare ce a reușit să ne cucerească pe noi, profesorii, dar care place nespus de mult și cursanților. Totuși exista mereu senzația că acestui manual îi lipsește ceva, că i-ar mai trebui un „practicum”, adaptat specificului predării românei pentru cursanții vorbitori de limba rusă din Republica Moldova. După o bogată experiență didactică, profesorul Alexei Acsan a reușit să elaboreze un astfel de manual complementar. Am avut ocazia să lucrez cu materialele incluse aici, „calde încă”, pe care mi le oferea dl Acsan, atunci când mergeam în grupele mele. Așadar, am văzut, chiar înainte de apariția cărții, și reacția cursanților, iată de ce îmi este mai ușor să vorbesc despre *Gramatica funcțională în structuri comunicative și imagini*. Ce aduce nou această carte? – se poate întreba oricine.

Structurată în trei părți (I nivel, 3 cicluri), lucrarea este destinată nu neapărat cursantului care vrea să înceapă studierea limbii de la zero (nivelul I, ciclul I), dar și celui care consideră că nivelul său de cunoaștere nu este cel începător, ci unul mediu sau avansat (nivelul I, ciclul II sau nivelul I, ciclul III), fiecare având deci posibilitatea de a-și stabili în mod individual nivelul de cunoaștere a limbii.

Conținutul cărții include numeroase retroversiuni care plac foarte mult cursanților, pentru că le permite să-și verifice / autoverifice permanent cunoștințele achiziționate. De asemenea, utilitatea lucrării se explică prin faptul că înglobează expresiile cele mai frecvente, iar „orchestrarea” lor în teme, exerciții și itemi, în succesiuni bine și interesant motivate permite o consultare comodă și spontană.

Consider un atu al manualului și abordarea repetată a acelorași texte, dar cu aplicații diferite, care favorizează memorizarea temeinică și inconștientă a lexicului și

31 august 2008. Aspecte de la manifestarea consacrată împlinirii a 10 ani de la inaugurarea Casei Limbii Române *Nichita Stănescu*

structurilor gramaticale de bază ale limbii române. Jongleriile cu timpurile verbale, cu numerele substantivelor și adjectivelor, cu pronumele etc., plasate în diverse ipostaze și situații, au un impact pozitiv foarte important în dezvoltarea spontaneității exprimării.

Printr-o subtilă componentă ludică, testele de evaluare a cunoștințelor de la finele fiecărei etape conferă activității de învățare o importanță deosebită, care reclamă și din partea cursantului o atitudine pe potrivă, motivându-l să persevereze.

Recomand călduros acest manual tuturor celor care intenționează să învețe româna – o limbă frumoasă, dar dificilă – cu plăcere și ușurință.

Constantin ȘCHIOPU **IDEI DESPRE REVISTA „LIMBA ROMÂNĂ”**

(CU PRILEJUL LANSĂRII NUMĂRULUI 7-9 AL REVISTEI)

1. Revista a reușit să supraviețuiască în ciuda tuturor greutăților, ajungând la vârsta de 18 ani, fapt care bucură.

2. Avem în spațiul românesc basarabean o revistă de știință și cultură-reper, cu o ținută științifică impecabilă. O revistă care se respectă și care nu acceptă compromisul privind atât ideologia promovată, cât și valoarea materialelor publicate.

3. În această ordine de idei menționăm diversitatea ca unul din principiile de bază ale revistei, aceasta manifestându-se la nivel de tematică, mod de abordare, puncte de vedere emise, nume de autori etc., dar neînsemnând eclecticism. Înseși genericele revistei ilustrează acest fapt. Revista se citește ca o carte artistică, ce începe cu o expoziție (vezi *Argument*) și finisează cu punctul culminant. Deznodământul lipsește, cititorul fiind ținut în suspans.

4. Este îmbucurător faptul că revista oferă spațiu de lansare tinerilor scriitori, cercetători științifici, critici literari. Deci este o revistă a celor mulți. Nimic sofisticat, dar nici coborât la nivel de naivitate ori simplism.

5. Revista provoacă prin unele materiale chiar excepționale. Or, fără să prinzi de veste, această provocare se transformă în pasiune a lecturii.

6. Cât privește recentul număr, cum îi stă și i-a stat bine publicației noastre totdeauna, amintește încă o dată care sunt dimensiunile spiritualității noastre. *Dreptul limbii*, semnată de profesorul sibian Victor Grecu, este o exegeză

31 august 2008. Grigore Vieru vorbind despre virtuțile limbii române

în care autorul, pornind de la realitatea politică basarabeană, ostilă românilor majoritari din acest spațiu, prin referințe la cărturarii români din toate timpurile, susține ideea despre unitatea limbii române asigurată de latinitatea ei. Un an în urmă, în nr. 7-9 al revistei, poetul Gr. Vieru, în articolul *Limba română – oaste națională*, încerca să explice de ce limbii noastre i-a fost dat un alt nume în acest spațiu, numit Basarabia. Amintesc cititorilor că numărul 4-6 din 2006 al revistei se deschide cu articolul dlui Al. Bantoș *Niciodată n-am trădat limba română*. Or, anume aceasta este „ideologia” revistei, publicație pe care trebuie s-o ocrotim, să o ferim de rele. Problema identității limbii române, a dimensiunilor unității noastre este abordată și din alte perspective într-un șir de alte articole incluse în numărul recent apărut (*Ipostaze ale întâlnirii metapoetice între Eminescu și Stănescu* (prof. Dumitru Irimia), în comunicările participanților la Colocviul internațional „Filologia modernă: realizări și perspective în context european” etc.). Este încă o dovadă a faptului că revista găzduiește o serie de texte aflate într-o strânsă legătură și care sunt selectate minuțios în baza unui concept unificator.

7. Numărul recent nu trădează nici așteptările profesorilor școlari. Rubrica *Pro didactica*, prin articolele profesoarei Nina Aconi (Cahul) și a profesorului Cristinel Munteanu (Brăila), le oferă mai multe sugestii vizavi de predarea literaturii în liceu.

8. Apropos de provocare. Și acest număr incită prin ineditul informațiilor, al punctelor de vedere emise cu referire la problemele abordate, prin excelențele imagini aparținând unor tineri pictori, prin grupajul de poezii semnate de Nicolae Dabija, prin designul său și, bineînțeles, prin asiduitatea colectivului de redacție, care este pur și simplu superb.

Viorica-Ela CARAMAN **LITERATURA –
DOCUMENT (AUTENTIC)
AL IMAGINARULUI**

De-a lungul a câțiva ani, doamna profesoară Diana Vrabie a devenit o fidelă și onestă autoare a revistei „Limba Română”, arătându-se o susținătoare sinceră și deschisă a intențiilor și obiectivelor publicației noastre, membră, de anul acesta, a colegiului de redacție al revistei. Studiile semnate de dumneaei au prezentat mereu un interes deosebit prin tematica de actualitate, adâncime, caracter elaborat, documentare foarte amplă și stil elegant.

De asemenea, este cunoscută și în calitate de autoare a volumului de debut, publicat la Editura Integritas de la Chișinău în anul 2005, *Urme pe nisip*, cartea reprezentând o lucrare care vizează scriitorii din literatura română interbelică și, ipostaziind, semantic vorbind, termenul de *autenticitate* cel puțin în trei ample studii de caz: Ioan Sulacov, *Însemnările unui flămând*; Sorana Gurian, *Zilele nu se întorc niciodată* și Alexandru Robot, *Music-Hall*. Este o carte despre texte mai puțin vizate în critica literară a timpului, care n-a putut să revendice decât parțial importanța lor artistică, lucrări ce i-au permis autoarei totodată să-și exerseze cu libertate și să-și manifeste spiritul critic și sensibilitatea pentru valorile noastre literare.

Cea mai recentă lucrare publicată cu semnătura doamnei prof. Diana Vrabie poartă titlul *Cunoaștere și autenticitate în literatura românească interbelică* și constituie o altă etapă de cercetare dintr-un proiect mai amplu, pe care l-a inițiat odată cu elaborarea la Iași a lucrării ce i-a adus titlul de doctor – *Drama cunoașterii și tentația autenticității în literatura românească interbelică* (2004).

Volumul examinat reprezintă o decantare serioasă a materiei critice și o abordare esențială a literaturii noastre interbelice din perspectiva estompării graniței dintre literatura de frontieră sau de sertar și literatura romanescă și de ficțiune. Prin traseul de referințe pe care îl fixează, lucrarea intră în inima literaturii noastre, conținând

studii fundamentale asupra operelor scriitorilor români emblematici, precum Mircea Eliade, Camil Petrescu, Anton Holban, Mihail Sebastian etc., și oferind o impresionantă gamă de sensuri ale termenului amintit care ajung să se și excludă chiar; asistăm, prin inflația semantică, la o adevărată ofensivă a autenticității.

În epoca extremei deschideri spre inovație, cartea „atacă un subiect «bătătorit», după cum subliniază și Adrian Dinu Rachieru (literatura *autenticității* în segmentul interbelic)”. Autoarea parcurge un itinerar critic cu tradiții remarcabile pe terenul „unei veritabile Arcadii literare”; lucrarea nu este deci o noutate-trăsnet care ar impresiona la modul obișnuit în momentul apariției, ci ineditul ei constă mai degrabă în multitudinea neașteptată de aspecte pe care le atrage în discuție flexibilitatea abordării conceptului și a literaturii care îl ilustrează. Astfel, actualitatea cărții Dianei Vrabie este una pertinent recucerită. În acest sens sugestive sunt capitolele *În căutarea autenticității, Prelungirea existenței în operă, Arta de a scrie un roman despre roman, Misterele alchimiei literare, Itinerar în absolut, Între oglinzi paralele, Reverberația clipei și a sinelui* etc.

În fond, demersul critic al autoarei, bine structurat, este motivat de o ipoteză pe cât de simplă, pe atât de problematică – *literatura ca document* și anume ca *document al imaginarului*. Principala valoare a unui document, se știe, este autenticitatea, și dacă în domeniul juridic-administrativ termenul este definit cu ușurință și fără echivoc, pe tărâmul literar, fiind preluat cu o extremă libertate (de fapt, din filozofie), acesta traversează metamorfoze semantice impresionante, demne de o mare atenție, întrucât un document al imaginarului este și a fost întotdeauna mai copleșitor decât realitatea. Fapt pe care ni-l demonstrează autoarea cu lux de argumente aduse cu o subtilă intuiție exegetică.

Totuși lucrurile ar sta cumva mai simplu dacă viziunea critică s-ar îndrepta asupra textelor de pură ficțiune, așa încât termenul abordat cu referire la ele ar fi fixat latura trăirii personale doar la nivel de convenție literară, sondând, de fapt, realitatea textului sau textul ca realitate pentru a evada comod pe tărâmul textualismului. Diana Vrabie însă „își oferă o cursă cu obstacole”, observă și Adrian Dinu Rachieru în prefața cărții, pentru că analizele pe care le elaborează sunt orientate asupra textelor plasate în zona unei tensiuni între realitate, realitate interioară, subiectivitate și pragul către ficțiune. Importantă pentru autoare este, în acest caz, anume diagnosticarea cu exactitate a situației în care confesiunea și experiența personală își revendică esteticul. Astfel, zona de tensiune despre care vorbim este *cunoașterea* (personală), termen folosit de autoare în mod imperativ alături de cealaltă noțiune centrică a textului – *autenticitate*. Cartea *Cunoaștere și autenticitate în literatura românească interbelică* este importantă, prin aspectul pe care îl abordează, și pentru a problematiza convențiile artei, ale ficțiunii și rolul acestora, în raport cu scriitura confesivă, la realizarea marilor noastre destine literare.

**Emilian O CĂLĂTORIE DE PLĂCERE
MARCUS PRIN PROZA ROMÂNEASCĂ
INTERBELICĂ**

Tânăra cercetătoare literară, doctor în filologie, Diana Vrabie, și-a propus ca domeniu de investigare proza românească interbelică, asupra căreia și-a îndreptat, cu teameinicie, atenția, și pe care a tratat-o dintr-un unghi cu totul special. Tema fixată este cunoașterea și autenticitatea în proza românească interbelică. Purtând chiar acest titlu, volumul aduce în prim plan un subiect de altfel destul de curtat în anii din urmă de criticii și istoricii literari, mai ales din România. Cu atât mai interesant este acest proiect lansat, dar și asumat de Diana Vrabie, cu cât ea reușește să aducă în discuție puncte de vedere noi și interesante despre acest subiect. De proza interbelică românească s-au ocupat personalități critice de mare calibru – dacă i-am numi doar pe G. Călinescu sau Ovid. S. Crohmălniceanu am spune de-ajuns – emițând opinii care la timpul respectiv păreau definitive și fără posibilitatea de a mai descoperi ceva interesant. Și totuși Diana Vrabie găsește în această temă ceva cu totul special și anume cunoașterea și autenticitatea, într-o originală fuziune. Editurile timișorene Augusta și Artpress, conduse cu profesionalism de criticul și istoricul literar Adrian Dinu Rachieru, personalitate de mare har și cu mult apetit pentru punerea într-un fâgaș normal a literaturii române, și coordonată de doamna Augusta Anca, și-a propus în planul editorial recuperarea și redarea pentru cititorul român, și nu numai, a literaturii, în primul rând, scrisă dincolo de granițele actuale, dar în perimetrul *limbii române*. De acest generos proiect a beneficiat și Diana Vrabie, conf. univ. dr. la Universitatea de Stat din Bălți, Republica Moldova, publicând volumul *Cunoaștere și autenticitate (drama cunoașterii și tentația autenticității în literatura românească interbelică)*.

Camil Petrescu, Mihail Sebastian, Anton Holban sau Mircea Eliade sunt doar câțiva mari prozatori români din perioada literară abordată asupra căroră Diana Vrabie își îndreaptă atenția, aprofundând tema cunoașterii, dar și

pe aceea a autenticității. Capitoale precum: *O posibilă tipologie a autenticității*, *În căutarea autenticității* sau *Arta de a scrie un roman despre roman* descriu în detaliu *Ofensiva autenticității* (ca să cităm un alt capitol al cărții), inițiată de tânăra cercetătoare literară asupra prozei românești interbelice. „Ofensiva” Dianei Vrabie se dă cu ajutorul armelor omului bine informat teoretic în domeniul ales spre cercetare, precum și cu citirea extrem de atentă și profesionistă a lucrărilor puse în discuție. Diana Vrabie, spre deosebire de alți colegi de generație, fie din România, fie din Republica Moldova sau de aiurea, privește literatura română interbelică, dar și pe cea contemporană cu simpatie, trăsătură aproape fundamentală pentru o investigație sinceră, fără patimă și mânie, atitudini, spunem noi, esențiale pentru ca un cercetător să fie cu adevărat credibil.

Bătălia inițiată de Diana Vrabie se duce pe termen lung, nu neapărat de azi pe mâine sau doar pentru deliciul galeriei sau al uneia sau alteia dintre taberele literare. Modalitatea critică pe care și-o revendică autoarea decodează proza românească interbelică, demonstrând că a evoluat în paralel cu proza europeană. Fie că se referă la *Patul lui Procust*, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* de Camil Petrescu sau *Romanul adolescentului miop*, *Gaudeamus*, *Șantier* de Mircea Eliade, sau *De două mii de ani* de Mihail Sebastian, autoarea parcurge alte mii de pagini pentru a pune în valoare tema lucrării. Bibliografia masivă care însoțește prezenta apariție editorială probează seriozitatea cu care a fost privită această tematică. *Urmele pe nisip* (primul volum al autoarei) sunt destul de proeminente, dând posibilitatea de a călători pe acest teritoriu fără teamă. Prefața criticului și istoricului literar Adrian Dinu Rachieru deschide larg ușile și ferestrele cărții atât de utile în domeniul cercetării literaturii române.

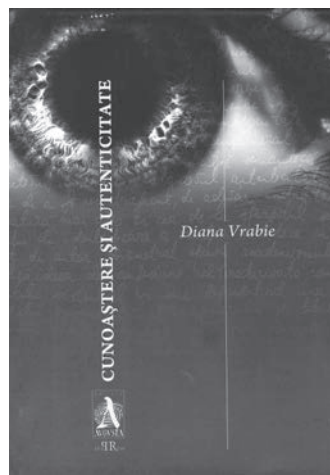
Diana Vrabie reușește să demonstreze că între literatura română interbelică și cea contemporană sunt infinite fire de legătură, anulând teorii vetuste cum că între cele două praguri s-ar fi produs o adevărată ruptură. Tribulațiile autoarei prin cele două perioade dau posibilitatea cititorului de a regăsi aceste punți.

Desele trimiteri la lucrări mai vechi, dar și de ultimă oră ne întăresc gândul că Diana Vrabie poate scrie o întreagă istorie a prozei românești de la începuturi până în prezent în chiar paradigma cunoașterii și autenticității.

Voi cita, în încheiere, o frază din Prefața la această carte semnată de Adrian Dinu Rachieru, spre a fi un argument pentru cele spuse de mine în acest text: „Îndatorată sever textelor, îmbrățișând neutralismul și calmul analitic, fără elogiile inflaționiste ori încrâncenări partizane (de largă gesticulație), pe un ton mai degrabă casant, Diana Vrabie cercetează acribios o epocă prolifică, eflorescentă, de amplitudine culturală,” dar și pentru a demonstra, o dată în plus, că atunci când privești lucrurile cu maximă seriozitate poți aștepta rezultate pe măsură și că proiectele serioase nu sunt o lăutărie ieftină gata să stârnească amuzamentul unor inși de la galerie care doar atâta pricep. Diana Vrabie prin *Cunoaștere și autenticitate* pune în valoare un domeniu, cel puțin interesant: proza românească interbelică.

**Diana VRABIE CUNOAȘTERE ȘI
AUTENTICITATE ÎN LITERATURA
ROMÂNEASCĂ INTERBELICĂ**

Ideea cărții *Cunoaștere și autenticitate (drama cunoașterii și tentația autenticității în literatura românească interbelică)*, apărută recent la Editurile Augusta și ArtPress, Timișoara, mi-a venit cu ceva timp în urmă, pe vremea când lucram la elaborarea tezei de doctorat, care purta un titlu similar (*Drama cunoașterii și tentația autenticității în literatura românească interbelică*), coordonată de reputatul critic

și istoric literar ieșean Dan Mănuacă. Cercetarea mi-a oferit multe surprize în sensul că, preconizată inițial doar pe anumite opere încadrabile în paradigma autenticității, aparținând unor scriitori cunoscuți – precum Mircea Eliade, pentru care autenticitatea tinde să exprime „concretul”, fiind o tehnică a realului, o reacție împotriva schemelor abstracte (romantice sau pozitivistice), Camil Petrescu, pentru care autentică este doar realitatea prezentă în planul conștiinței, adică datul trăit, amplificat prin experiența anterioară și intrat într-o structură sufletească, Anton Holban, pentru care autenticitatea se concentrează pe ideea de febrilitate și semnifică, înainte de orice, captarea în stare cât mai viabilă a tensiunilor emoționale în chiar momentul producerii lor, și Mihail Sebastian, pentru care autenticitatea înseamnă „să acumulezi experiențe și documente la întâmplare”, „să le aduni direct, din locul lor propriu, în clipa lor de afirmare” – ulterior a fost extinsă și asupra unor opere din Basarabia interbelică, semnate de autori prea puțin cunoscuți publicului cititor. Este vorba de bolgrădeanul Ioan Sulacov, Al. Robot și Sorana Gurian.

Segmentul dedicat creațiilor acestor din urmă autori a intrat în cartea de debut: *Urme pe nisip*, apărută în 2005.

Tentația autenticității devenind în timp tot mai fascinantă, am revenit la acest concept pe cât de original, pe atât de controversat, abordat și revizuit de nenumărate ori, dar rămânând deschis unor perpetue interpretări, întrucât diverși cercetători privesc în mod diferit trăsăturile de la care pornesc în definirea acestei noțiuni contradictorii. Inventariind accepțiile termenului și reliefând dominantele fiecăreia, se conturează specificul noțiunii de *autenticitate*: confesiune neliteraturizată, urmărind redarea palpitudinii existențiale în sine; adevăr indubitabil; normă a conștiinței morale; similaritate între creație și experiență; eliberare a creației de componentele eteronome; surprindere a vieții concrete în desfășurarea ei; trăire subiectivă, însușire de a fi tu însuși, de a-ți exprima propria integritate psihică și, în consecință, valorificare directă a subiectivității existente în jurnalele intime și în documentele de orice natură; absență a „literaturizării” și renunțare la convențiile literaturii; calitate de a nu scrie conform gustului unuia sau altuia; stare de deplinătate a ființei umane, la care se poate ajunge în urma ieșirii din cotidian prin conștientizarea prezenței morții în toate momentele existenței; întoarcere la original, la „izvorul” prim al realității etc. Trecerea în revistă a accepțiilor cu care a fost investit de-a lungul timpului conceptul de *autenticitate* dovedește, în fapt, complexitate și polivalență. Astfel, volumul cuprinde mai multe *studii de caz*. Autorii selectați marchează trăsăturile definitorii ale conceptului de *autenticitate*. Fiecare reprezintă un „vârf” în evoluția istorică a noțiunii sau, dimpotrivă, marchează „rupturi de nivel”. Proza epică a lui Eliade traduce aventura cunoașterii și a autenticității și, din acest considerent, lucrarea a avut ca scop să realizeze și o ierarhizare a romanelor eliadești în funcție de elementul autenticist și de cel ficțional, insistând în mod exclusiv doar asupra scrierilor autenticiste. Astfel, pe prima treaptă s-ar situa romanele etapei autenticiste, ce urmăresc fidel esențialul din *Jurnal* și din *Memorii*. Acestea sunt *Romanul adolescentului miop* și *Gaudeamus*. Urmează o etapă mixtă de oscilare între autobiografie și ficțiune, de intruziune a ficționalului, în care totuși autobiograficul deține supremația. Romanele celei de-a doua etape sunt *Isabel și apele diavolului* și *Maitreyi*. În următoarea etapă, reprezentată de *Nuntă în cer*, *Noaptea de Sânziene* și *Huliganii*, autenticismul și autobiograficul pierd, în mod evident, din ce în ce mai mult teren. Ultima etapă este cea eminentemente fantastică, ilustrată de romanele *Domnișoara Cristina*, *Șarpele* ș. a. Un fapt demn de semnalat este că între romanele preponderent autenticiste și cele în care domină spațiul și timpul mitului nu există o ruptură tranșantă, ci doar o retragere deghizată care oferă impresia de autenticitate. Aproape toate romanele eliadești sunt inspirate din existența scriitorului. În *Isabel și apele diavolului* ficțiunea încorporează existența autobiografică. *Întoarcerea din rai*, *Huliganii*, *Noaptea de Sânziene* sunt alimentate, în măsură considerabilă, din practicile existențiale. În tot ce a scris, Mircea Eliade a ținut să comunice ceva din propria experiență, din propriile trăiri, fără a se lăsa furat de preocupări pur literare, rămânând fidel conceptului de *autenticitate*.

Pentru Camil Petrescu, *autenticitatea* presupune neapărat *substanțialitate*. Autorul *Patului lui Procust* percepe conceptul drept „participare la concret”, „contact cu concretul”. Pe lângă trăirea plenară a concretului existențial, autenticitatea înseamnă intuirea esenței acestui concret cu ajutorul cunoașterii substanțiale. În această ordine de idei, atât *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, cât și *Patul lui Procust* ilustrează, în fapt, *poetica autenticității*. *Patul lui Procust* nu este numai un roman, ci și o pledoarie competentă pentru o literatură autentică, anticalofilă, pentru o *literatură verité*. Așadar, în accepția lui Camil Petrescu, *autenticitatea* se identifică cu *adevărul*. Totodată, autenticitatea este, pentru autorul *Patului lui Procust*, un mod de a vedea sensibil lumea în concretul semnificației ei, înlăturând schemele prestabilite – fie control rațional al trăirii, fie ideologie care mitizează realul. În acest sens, *autenticitatea* ajunge să fie confundată cu *moralitatea*.

Aceeași dramă a *autenticității*, ca reflex potențator, l-a preocupat și pe Anton Holban. Receptiv față de ideile novatoare ale generației sale, autorul *Ioanei* se dovedește a fi scriitorul pentru care opera de artă nu este doar un mijloc de a-și proiecta propriul eu în lume, ci și un prilej de a surprinde „eternul uman”, de a-i descifra resorturile interioare, în vederea proiectării unei lumini cât mai revelatoare asupra complexității sale. În opinia sa, autenticitatea se concentrează pe ideea de febrilitate și semnifică, înainte de orice, captarea în stare cât mai viabilă a tensiunilor emoționale în chiar momentul producerii lor. Retrăirea momentului de transcriere a evenimentului pare mai importantă decât trăirea propriu-zisă. Autenticitatea „trăirii” nu se obține însă, în concepția lui Anton Holban, printr-o copiere directă a trăirii, ci printr-o reflectare mediată, printr-o autoanaliză „fără complezență”, printr-o selectare ce reține în momentul redactării numai evenimentele de maximă intensitate psihologică. În *O moarte care nu dovedește nimic*, *Ioana* și *Jocurile Daniei*, se întrezărește tentația întoarcerii spre sine, sursa autobiografică, opțiunea pentru forma jurnalului intim, recurgera la „documente” (fragmente de jurnal, scrisori) și mai ales nevoia de a se confesa. Atât în *O moarte care nu dovedește nimic*, cât și în *Ioana* se recunoaște intenția de a construi, prin conjugarea unor „modele” narrative, un roman, dezvăluind mecanismul *romanului în roman*.

Dominanta creației lui Mihail Sebastian este, de asemenea, *autenticitatea* care înseamnă „să acumulezi experiențe și documente la întâmplare”. Relevându-și în repetate rânduri preferința pentru o literatură directă, sinceră, pasionantă, capabilă să exprime „adevăruri omenești din totdeauna”, Mihail Sebastian manifestă o înțelegere pentru romanul care reflectă autenticitatea unei experiențe strict personale, pentru romanul conceput ca un jurnal intim. În acest sens, scrierile sale reprezentative, *Fragmente dintr-un carnet găsit* și *De două mii de ani*, contribuie în mod considerabil la îmbogățirea literaturii autentice, alături de operele lui Mircea Eliade, Anton Holban, M. Blecher, C. Fântâneru, H. Bonciu, Octav Șuluțiu ș. a.

În această situație, o discuție despre *autenticitate*, concept pe cât de original, pe atât de controversat, rămâne mereu incitantă cel puțin din două motive: pe

de o parte, ea provoacă reverii intelectuale, iar pe de alta, poate constitui un prilej de revizuire și reconsiderări. Abordând lucrurile dintr-o altă perspectivă, o dezbateră despre conceptul de *autenticitate* ar putea părea caducă, dacă nu am lua drept evidență faptul că noțiunea se deschide perpetuu unor reformulări și rescrieri din alte perspective critice și estetice. Reunind în interiorul său accepții dintre cele mai diverse (etice, obiective, estetice, filozofice, psihologice, politice), *autenticitatea* rămâne deschisă unei multitudini de interpretări (cf. capitolul *O posibilă tipologie a autenticității*).

Cu încercarea pe care ne-o propunem nu avem orgoliul de a reforma modul în care a fost receptat de critica literară conceptul de *autenticitate*, ci ne revendicăm cu modestie doar intenția de a identifica și de a reda câteva dintre cele mai pertinente puncte de vedere în această problemă, propunând unele reevaluări și interpretări noi, ce se doresc o întregire a faptelor deja semnalate. Altminteri, textul rămâne deschis în așteptarea completărilor ulterioare, întrucât nu considerăm „dosarul” conceptului de *autenticitate* închis. La îndemnul prefațatorului, Adrian Dinu Rachieru, aventura editorială dedicată autenticității probabil va continua, trecând prin „experiența noului roman francez (pentru care lumea este, pur și simplu)”, vizând într-un posibil triptic „autenticismul promovat de falanga textualistă și, mai apoi, noul terorism al autenticității (prin schimbarea de cod a douămiiștilor)”.

Țin să mulțumesc tuturor celor ce au contribuit și au făcut posibilă apariția acestei cărți. Mulțumiri deosebite redacției revistei „Limba Română”, care ani de-a rândul a găzduit în paginile sale reflecțiile insistente asupra conceptului de autenticitate, tentația autenticității devenind pentru cei de la Casa Limbii Române o *ofensivă a autenticității*. Mulțumiri speciale criticului și istoricului literar Adrian Dinu Rachieru, prin strădania căruia această apariție a devenit posibilă, dlui profesor Dan Mănuță, care ani de-a rândul a vegheat acest complex periplu autenticist. Sper să îndreptățesc prin această carte așteptările și speranțele celor ce au investit în formarea mea ca literat.

Viorica-Ela CARAMAN **ILUZIILE LITERATURII ROMÂNE.**
O CARTE A LUI EUGEN NEGRICI
CARE NU TREBUIE TABUIZATĂ

Motto:

*Dacă am fi realmente dispuși să situăm problema adecvat,
 ar trebui să remarcăm efortul de a face literatură, literatură pur
 și simplu, nu una anume, în pas cu timpul.*

Eugen Negrici

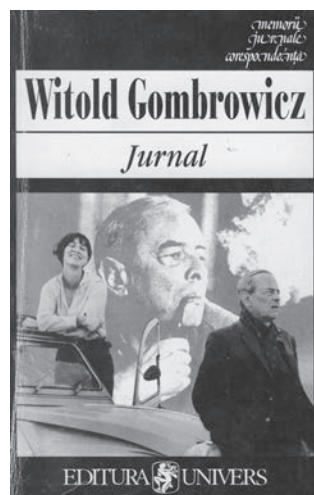
Inconștientă sau provocată și întreținută voit în cele mai diverse scopuri, inerția (în creație și gândire) este un aspect care ar trebui să îngrijoreze spiritele din domenii variate, iar cele care sunt prin definiție creație se află cu atât mai mult în situația „reevaluărilor” continue. Fiind vorba de literatură, vom remarca un proces de-a dreptul șocant, dacă nu traumatizant, ținând de *laboratorul* criticii, cel prin care se neagă, măcar pentru un moment, valorile ce fun-

damentează existența, spiritualicește vorbind, a unui popor. Pentru că a nega un Eminescu este cu adevărat o acțiune lezantă pentru românii care se definesc prin el. Însă acest gen de fenomene, accentuăm – de laborator, au avantajele unice de a opera crude (uneori) selecții, iar altele inițiază resuscitări incredibile. În ce plan Eminescu este poetul național al românilor? Și de ce ideea se moștenește din generație în generație fără îngăduința de a o problematiza? „(...) Și iată o dilemă –, deși știi bine că, în clipa în care nu ne vom mai exercita, cu orice riscuri, spiritul critic, vom pune în pericol nu numai „propășirea” (vorba lui Maiorescu), ci însăși spiritualitatea noastră, trebuie să recunoaștem că atunci când un întreg popor privește cu evlavie spre icoana înlăcrimată a poetului și tu însuși ai crescut în acest cult, îți vine greu să pătrunzi lucid în crângul fermecat al poeziei eminesciene.

În istoria lui, acest popor nu a avut parte de prea multe personaje care să nu-i fi înșelată speranțele, în care să creadă cu adevărat și care mai ales să-i reprezinte integral până și năzuințele inavuabile. *Eminescu este și rămâne un mit și pentru că întruchipează ceea ce nu avem în structura noastră psihică și temperamentală și ceea ce ne-am fi dorit, probabil, să avem: statornicie în credință și sentimente, tenacitatea zidirii până la capăt, trăire în numele unui ideal, departe de interesul meschin și imediat (s. – E.N.)*” (Ion Negrici, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, București, 2008, p. 76).

Pornită pe direcția „anarhiei purificatoare” de abordare a literaturii noastre, cea mai recentă lucrare a lui Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, apărută în acest an la Editura Cartea Românească din București, declanșează un demers critic de repunere în lumină a literaturii noastre, condiționată sau nu de factori politici, sociali, externi, interni etc., readucând în discuție diverse coordonate care justifică existența unui text literar (printre altele, de exemplu, cititorul: „Câte – mă întreb – din opiniile ferme ale istoricilor literari ar mai rezista, dacă aceștia s-ar decide, la un moment dat, să recitească textele despre care au scris și din perspectiva destinatarului pe care îl presupun ele?” (p. 158)). Evitând în mod absolut teribilismele, Eugen Negrici adoptă în cartea sa, cu o relevanță indispensabilă, principiile unei libertăți spirituale pe care le fixa și Witold Gombrowicz – al cărui destin literar a fost îndreptat iremediabil contra Formei care anihilează evoluția spiritului uman – în *Jurnalul* său de idei, publicat și în românește la Editura Univers, București, în 1998, în traducere (selecție și prefață) de Olga Zaicik. Sunt două cărți care se înrudesc îndeaproape la nivel de concepții de literatură și artă și de restituire a lor. Autorul polonez își exprima fără rest profesiunea de credință: „M-am străduit (...) ca în glasul meu să se ivească o notă de *desconsiderare* și am început să vorbesc ca un ins care nu acordă prea mare însemnătate reșezărilor de până atunci ale poporului, al cărui trecut valorează mai puțin decât viitorul – pentru care legea principală este legea actualității, dreptul la o maximă libertate spirituală în momentul respectiv (...). Nu suntem (am spus) moștenitorii nici ai măreției, nici ai micimii trecutului, nici ai înțelepciunii, nici ai prostiei, nici ai virtuții, nici ai păcatului, și fiecare este responsabil doar pentru el însuși, fiecare este el însuși” (Witold Gombrowicz, *Jurnal*, Editura Univers, București, 1998, p. 23). Iar despre inerția în literatură, perfect comparabilă cu îmbătrânirea omului, de exemplu, autorul spune: „(...) nu consider că moartea ar fi problema esențială a omului și socotesc că opera de artă total impregnată de moarte nu este o operă autentică. Problema noastră reală este îmbătrânirea, acea imagine a morții pe care o încercăm zilnic. Nici măcar îmbătrânirea în sine, ci proprietatea ei de a fi atât de total, atât de îngrozitor ruptă de frumusețe” (ibidem, p. 63), sugerând că este fără rațiune o literatură îmbătrânită (nu veche!), iar cea care urmează o cale previzibilă alunecă în moarte. Autorul înaintează destul de departe în judecăți de acest ordin, ajungând să afirme

că: „Cel mai modern curent de idei este acela care va redescoperi omul ca individ” (ibidem, p. 123.) Prin urmare, din cartea lui Gombrowicz sunt extrase, în afară de principiul negator, și cel al individualității, inclusiv al autonomiei (esteticului), fiind aplicate, în lucrarea criticului Eugen Negrici, la existența ca atare a unui text literar, a operei unui autor, a creației unei epoci și chiar a literaturii naționale (române).

Cu atât mai interesant este pentru un nume de rezonanță lui Eugen Negrici să apară o astfel de carte, cu cât același nume stă scris și în dreptul titlurilor *Antim. Logos și personalitate* (1971), *Narațiunea în cronicile lui Grigore Ureche și Miron Costin* (1972), *Expresivitatea involuntară* (1977), *Figura spiritului creator* (1978), *Imanența literaturii* (1981), *Introducere în poezia contemporană* (1985), *Sistematizarea poeziei* (1988), *Poezia unei religii politice. Patru decenii de agitație și propagandă* (1995), *Poezia medievală în limba română* (1996), *Literatura română sub comunism. Proza* (2002), *Poezia* (2003). Așadar, după ce îl va fi preocupat îndelung și la modul profesionist literatura română de la originile ei (așa cum o atestă în mare critica noastră), Eugen Negrici, critic, istoric literar și profesor de literatura română contemporană la Facultatea de Litere a Universității din București, găsește în interiorul personalității sale forța și rațiunea unui inedit experiment de laborator critic, în care „reface” comentarii sau cel puțin propune o reconstrucție a valorilor literare prin aplicarea, la opere, autori și epoci de literatură, rând pe rând, a dimensiunilor *tabulei rase*, în ceea ce privește mai ales o tradiție critică. Semnatarul cărții nu dă însă dovada unei inocențe ordinare. Se face abstracție de obicei de afirmațiile excesive, declanșându-se relecturi obișnuite și luându-se de la capăt niște interpretări care se dovedesc a fi cu o rezolvare mai simplă decât cele care au la bază în mod aprioric un *mit* și nu spun nimic din ce nu i-ar corespunde. O carte precum *Iluziile literaturii române* nu ar putea fi scrisă decât după parcurgerea unui consistent itinerar exegetic. Pentru că este vorba aici de o inocență pe care ți-o permiți și pe care ți-o asumi cu responsabilitate în numele unei obiectivități în fața căreia poți să-ți omori teama de a o înfrunța.

Neîncrederea lui Eugen Negrici în conceptele universalizate și în interpretările inertiiale s-a declanșat în urmă cu mai bine de un deceniu și „s-a tradus printr-o lungă serie de articole publicate în «România literară» sub rubrica *Simulacrele normalității*”, alcătuiind „un fel de repertoriu al energiilor pierdute, al situațiilor greșite, al erorilor generalizate, un ghid al prejudecăților literare contemporane, al obsesiilor, al falselor concepte, al clișeeilor, superstițiilor și viziunilor eronate ale istoriilor literare”. Autorul mai mărturisește, fixând axa de abordare a subiectelor din carte: „Recitind serialul, am remarcat că toate aceste slăbiciuni, neputințe, nevolnicii ale spiritului critic sunt manifestările *sui-generis* ale unor frustrări, complexe și tabuuri naționale a căror persistență și în climatul public de după 1989 nu poate fi explicată decât prin prezența încă iradiantă – de fapt, mereu iradiantă – a unor mituri. De aceea m-am decis ca în studiul de față să privesc aceste distorsiuni din direcția factorului care le explică și le motivează: mitul” (p. 6).

Ca să indicăm zonele în care criticul atestă configurarea miturilor naționale creatoare de efecte iluzorii, vom aduce câteva dintre exemplele cele mai sugestive. Repunerea în discuție a operei eminesciene îl recuperează pe Eminescu ca poet național, după cum am remarcat la începutul textului. Nevoia de nor-

malitate a creat din literatura noastră veche un „flagrant”, fiind caracterizată ca un deplin fenomen artistic, fără a fi pusă, de exemplu, problema „infertilității” ei din cauza lipsei cititorului sau cea a intervalelor de timp în care se publică o scriere sau alta în raport cu datările manuscriselor lor. Romantismul românesc este considerat de autor drept mărturie a „râvnei sincronizării cu orice preț”, pornindu-se argumentarea acestei teze prin invocarea faptului că în epocă „manualele școlare au făcut dintr-un articol-program de politică culturală, fără nici un argument de ordin strict estetic și apărut în primul număr din cele trei ale revistei numite „Dacia literară”, un veritabil manifest al romantismului românesc” și amintindu-se „ceea ce Șerban Cioculescu văzuse demult: «la mijlocul veacului trecut ne aflăm încă în stadiul gramatical și lingvistic al culturii»”. Problema specifică pe care o înregistra această perioadă era explicată oarecum providențial prin insistența asupra *specificului* romantismului românesc. Apoi vom vedea modalitatea în care cazurile Lucian Blaga, Marin Preda, Nicolae Labiș, Vasile Voiculescu, Mircea Eliade, al modernismului, al postmodernismului, al literaturii feminine, cazul istoriilor literare (momentul Călinescu, spre exemplu) și atâtea altele, analizate temeinic în *Iluziile literaturii române*, au căzut sub lupa infidelă a receptării dirijate.

Pentru a analiza esența sau „referințele” acestor iluzii ale literaturii române pe care le divulgă (/ reproșează?) Eugen Negrici, deși este fără îndoială salutabilă această atență inițiativă a autorului, am spune că, în fond, nu este vizată literatura ca atare, literatura ca produs oferit, iar dezvăluirea acestora nu poate știrbi în niciun fel statutul și rolul adevărat al scriitorilor la crearea literaturii / a literaturii naționale, ci este vorba mai degrabă și de fiecare dată de literatura ca produs consumat, adică de modul în care aceasta este receptată făcând abstracție de adevăratele mize ale autorilor, mize exprimate (sau nu!) estetic.

Dintr-un anumit unghi de vedere, un titlu binemeritat al cărții ar fi fost, de fapt, *Iluziile criticii literare românești*, deși „exagerările” au căzut, în ultimă instanță, pe literatura propriu-zisă. Pentru că anume receptarea, să-i zicem, profesionistă le construiește. Pentru că, în afară de scriitori talentați, avem în fondul cultural românesc mai ales critici talentați, al căror exces de zel (condiționat de necesitatea normalității sau a mitului, după cum demonstrează autorul) a dat startul receptării într-un ritm pe care trebuiau să-l țină și niște consumatori de literatură la fel de dăruți, care, eventual, i-ar fi putut chiar contrazice. Iar dacă ultimii nu sunt întotdeauna prezenți, cum este și absolut firesc, vinovată de iluzii se face totuși critica literară. Căci dacă un autor are niște veleități de geniu, niște iluzii, vorba lui Eugen Negrici, cum se arată a fi bunăoară cazul Labiș, este imposibil ca cineva dintre cititorii numeroși să ajungă să le cunoască altfel decât prin aspectul estetic al operei pe care o creează autorul respectiv. Dacă acestea însă nu sunt exprimate în operă într-un mod „lizibil”, cititorii sunt ajutați deci de alți factori: critică literară, conjuncturile politice sau sociale, confruntarea cu alte culturi, primul dintre factori având, se pare, rolul „stabilizator” în toate.

Un *post scriptum* de Eugen Negrici: *Nu aș dori ca acestei cărți să i se atribuie intenții denigratoare. Nădăjduiesc să se observe că obiectul analizelor este realitatea psihologică a unei literaturi (s. – E.N.) care a trebuit să supraviețuiască în aerul toxic al unei istorii nenorocite. E. N.*

Mihai ȚĂRUȘ ÎN PICTURĂ VIN DE AICI, ȚĂRUȘ DE ACASĂ...

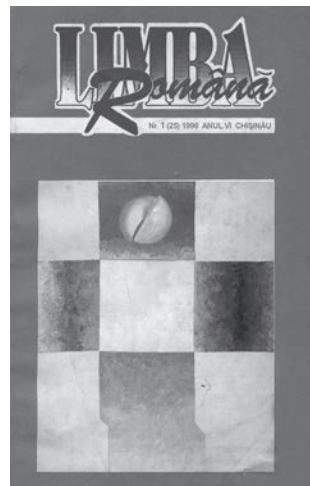
– Stimate domnule Mihai Țăruș, ați ilustrat revista noastră în 1996. Cum calificați drumul, în plan artistic, parcurs în această perioadă de timp care s-a scurs? Ce evenimente v-au marcat?

– Eu aș începe mai bine cu anul 1999, când am făcut primul proiect „Elementul Timp în Tablou”. De atunci am realizat mai multe proiecte care mi-au marcat calea: „Semne”, 2001; catalogul „Mihai Țăruș, pictura, obiect”, 2001; „Încifrare-semne”, 2003; „De la figurativ la nonfigurativ”, 2005 și cel mai recent – „Asamblaj pictural”. Toate aceste proiecte au fost importante pentru că au însemnat o ascensiune în plan creativ.

– Prima Dumneavoastră expoziție personală a fost vernisată la Casa Savanților din Sankt Petersburg în 1981. La baștină ați expus lucrările abia peste cinsprezece ani, în 1996. Debutul Dumneavoastră în fosta capitală a Rusiei este doar un accident biografic?

– Nu este un accident biografic, ci o realitate, pentru că atunci Basarabia era înglobată în fosta U.R.S.S. și era firesc să expun acolo unde locuiam, adică în orașul de pe Neva. La baștină eram însă respins din expoziții anume din acest motiv: îmi schimbasesm locul de trai – așa mi se spunea la consiliile artistice. De fapt, nu participam la expoziții și din cauza faptului că pictura pe care o făceam nu coincidea cu așa-zisul stil oficial în artă. După 1991 lucrurile s-au schimbat și eu mi-am prezentat lucrările cu plăcere și interes la Chișinău, iar mai apoi, și la București.

– Când, în ce împrejurări ați conștientizat că destinul Dumneavoastră este legat de arta plastică?

– Nu m-a încercat acest gând niciodată. Mi s-a părut firesc să urmez această cale de cum începusem să desenez. Mai întâi la școala primară, apoi la școala de pictură pentru copii „Sciusev”, apoi... și tot așa până astăzi.

– Exegeții susțin că sunteți un pictor nonconformist în raport cu tradiționalismul și „veniți” din tangențe cu spiritul Avangardei ruse. Cum s-a produs evadarea din comun, rutină și în ce mod v-ați apropiat de un curent artistic ce sfidează obișnuitul?

– Aș putea fi de acord că sunt „un nonconformist în raport cu tradiționalismul”, dar că vin numai din „spiritul Avangardei ruse” – nu prea. În pictură vin de aici, de acasă, cu trecutul care îmi aparține, care m-a marcat, pentru ca mai apoi să găsesc în lume, în arta diferitor epoci, școli, valențele ce-mi sunt apropiate. Așa l-am cunoscut pe Sterligov și sistemul lui plastic *potir-cupola*, care m-a interesat în mod deosebit. Deci nu a existat nicio ruptură. Mai degrabă a existat o întârziere când am înțeles că însușisem deja ceva în artele plastice, dar mai trebuia să urmez și o școală oficială.

– Vă rog să vă referiți în continuare la mentorii, dascălii Dumneavoastră. Ce amprente v-au lăsat?

– Inițierea cred că s-a produs la școala „Sciusev” cu ajutorul profesorului Petru Pascaru, unde am înțeles frumosul în pictură. Apoi am urmat școala „I. Repin”, actualul liceu „A. Plămădeală”, cu profesorul Vasile Toma, unde am avut libertate pentru studiu. La Petersburg l-am întâlnit pe pictorul Vladimir Sterligov care a însemnat adevărata instruire și orientare în pictură. La Chișinău, Mihai Grecu a fost cel care a dat un sens picturii pe care o făceam: „Mihăiță dragă, îmi spunea maestrul, pictura ta este ca o melodie mioritică...”

– Făgașul ales este pentru artist certitudine sau îndoială? Care din aceste stări este mai benefică pentru artă?

– Făgașul poate fi certitudine, calea însă e marcată de îndoială. Benefică este sincronizarea acestora pe parcursul vieții.

– Este tulburătoare metafora „Timp comprimat” care figurează în titlul mai multor lucrări realizate recent. Ce va să însemne pentru Mihai Țăruș timpul comprimat și cum explicați această sintagmă?

– Timp comprimat este o formulă artistică ce îmi permite să redau o realitate multiplă. Metafora reflectă starea timpului în care trăim. Un timp deosebit, raportat la viteza în care trăiește omul și la performanțele pe care le-a realizat comparativ cu alte secole.

– Un critic de artă zice despre Dumneavoastră: „Severitățile și riscurile pe care și le asumă (M.Ț. – n.r.) mărturisesc apăsător superba lui încăpățănare de a rămâne într-o luminoasă solitudine doar de pictor. Lecuit de fantome străine meseriei lui”. „Fantomele” totuși persistă, pentru că pictorul este mai întâi de toate om, cetățean, exponent al unui timp istoric și artistic concret. Cum se împacă artistul cu individul social?

– Realitatea este deziluzionantă pe de o parte, din alt punct de vedere însă ea este minunată... Artistul trebuie să se poată retrage într-un turn de fildeș pen-

190 Limba ROMÂNĂ

Muzeul Național de Artă al Moldovei, septembrie 2008.
Expoziția „Asamblaj pictural”

tru a se salva și a se realiza. Cu socialul te poți împăca, găsindu-ți modalitatea și măsura de colaborare. Fiecare decide în felul său.

– Ce înseamnă libertate / deplină libertate spirituală în creație? Cu ce preț se câștigă ea?

– Libertate înseamnă exprimare sinceră și directă a ceea ce te frământă. Prețul... nu se știe niciodată care este el. Dar nu trebuie să te temi de preț, oricum plătești atât cât trebuie și nu cât vrei tu.

– Cum este interpretată / receptată / promovată arta modernă, al cărei reprezentant notoriu sunteți în Republica Moldova?

– Cred ca arta de factură modernă este receptată bine la noi. Cu promovarea stăm și vom sta mai prost. Trebuie conștientizată necesitatea promovării artei în spațiul și în condițiile noastre.

– Ce părere aveți despre critica de specialitate de la noi și cum influențează ea gustul publicului?

– La masa rotundă a expoziției „Asamblaj pictural”, un proiect pe care-l consider important și care marchează o etapă nouă a creației mele, nu au participat criticii de artă... Nici televiziunea națională, cum se obișnuiește de obicei la un eveniment, la o vârstă anumită, nu a dorit să realizeze o emisiune despre ultima mea expoziție...

– În scuarul Teatrului Național Academic *Mihai Eminescu* sunt expuse lucrări artistice, inclusiv plastice de valoare îndoielnică. De ce artiștii profesioniști tolerează tirajarea kitchiului? Or, cu părere de rău, mostrele de pseudocultură continuă să invadeze spațiul cultural.

– Artiștii profesioniști nu tolerează această piață de tablouri, ei nu pot însă influența și schimba situația. Poate conducerea Uniunii Artiștilor Plastici ar putea face ceva dacă ar dialoga cu oficialitățile în această problemă. De ani de zile însă ea este tolerată și încurajată de către municipalitate. Probabil se crede că acest loc este Montmartre-ul nostru.

– Specialiștii în domeniu remarcă lipsa cultului pentru arta plastică, de altfel ca și pentru teatru, operă... Această „carență” se explică prin amplasarea noastră geografică, provincialism adică, sau e vorba de o trăsătură ce are altă motivație?

– O motivație ar fi schimbările sociale din ultimele decenii. Spațiul de manifestare al culturii noastre s-a redus considerabil. Aproape tot ce e mai important se întâmplă la Chișinău. Republica Moldova e prea mică și posibilitățile de manifestare a culturii în provincie nu sunt favorabile. Mă refer la condițiile în care s-ar fi putut produce evenimentele artistice. Ar mai trebui să existe și un program de stat pentru susținerea artei în țară și peste hotarele ei. Pentru a face o expoziție undeva în afară trebuie să pleci pe cont propriu, chiar dacă expoziția este susținută într-un fel de ministerele noastre. Unde mai pui că trebuie să obții vize, să pui la punct actele de scoatere a lucrărilor din țară și uneori apar consecințe nefaste pe care trebuie să le aplanezi de unul singur. O astfel de circulație a valorilor artistice este extrem de incomodă. De pildă, eu de o lună și jumătate nu-mi pot recupera lucrările de la Bienala de pictură de la Minsk la

care am luat parte. Nu cred că această problemă depinde în vreun fel de amplasarea noastră geografică. Ne aflăm în centrul geografic al Europei și, ca fundal spiritual, îi aparținem, lucru foarte important dacă ne gândim la alte țări care se află în aceeași zonă. Nu cred, de asemenea, că e ceva în spiritul nostru național care ar manifesta o reținere față de arte. Mai degrabă e vorba de faptul că suntem marcați de un trecut comunist de care nu ne putem debarasa complet. Spațiul basarabean, atât de mic, a produs multe personalități extraordinare.

– O întrebare tradițională pentru intervievați. Proiecte de creație? Sau la ce lucrează în prezent Mihai Țăruș?

– Acum „lucrez” în expoziția pe care o am la Muzeul de Artă. Nu mai poți face în paralel altceva. În ceea ce privește proiectele de viitor, cred că trebuie să mai așteptăm un timp. Starea mea actuală e ca după o cursă lungă. Îmi trebuie un răgaz.

Interviu de Alexandru BANTOȘ

Mihai Țăruș, unul dintre cei mai prolifici și reprezentativi pictori din Republica Moldova, s-a născut în s. Sinești, Ungheni (10 decembrie 1948). Este membru a două Uniuni ale Artiștilor Plastici (din Moldova și din Rusia). Absolvent al colegiului de Arte Plastice „Al. Plămădeală”, Chișinău (1968). Face cunoștință cu Mihai Greco (1969). Stabilește relații cu emulul lui Kazimir Malevici, Vladimir Sterligov, promotorul unui nou sistem plastic *potir-cupolă* (1971). Absolvent al Academiei de Arte Plastice din Sankt Petersburg, Federația Rusă (1975). Realizează proiectul „Elementul Timp în Tablou” (1999). Rezidentiat la Cité Internationale des Arts, Paris (2001). Realizează proiectul „Încifrare-semne” (2003).

Expoziții personale. Palatul savanților, Leningrad, Rusia (1981); Sala UAP, Chișinău, Republica Moldova (1996); „Mihai Țăruș”, Galeria Parlamentului României, București, România (1997); „Elementul Timp în Tablou”, Muzeul Național de Artă al Moldovei, Chișinău, Republica Moldova (1999); Cité Internationale des Arts, Paris (2001); „Încifrare-semne”, Chișinău, Galeria Constantin Brâncuși (2003); „De la figurativ la nonfigurativ”, împreună cu Larisa Astrein și Dumitru Verdianu, St. Petersburg, Manege (2005); OSCE, Chișinău (2007); „Asamblaj pictural”, Muzeul Național de Artă al Moldovei (septembrie 2008).

Expoziții reprezentative. „Expoziția Pictorilor Nonconformiști”, Palatul Nevski, Leningrad, Federația Rusă (1975); „Arta contemporană din Sankt Petersburg”, Stavanger, Norvegia (1990); „Russia – Soviet contemporary art exhibition”, Galeria Bompodo, Tokyo, Japonia (1991); „Pictorii contemporani în memoria lui Malevici”, Galeria Tretyakov, Moscova (1992); „The Sterligov Group, Paintings from Russia”, Neuhoff Gallery, New York, SUA (1995); „Alături de Sterligov”, Muzeul Rus, Sankt Petersburg, Federația Rusă (1996); „Sacrul în artă”, Galeriele Palatului Parlamentului României (1997); „Schilderkunst uit Saint Petersburg Vandaag”, Gent (Oostakker), Belgia (2000); „Saloanele Moldovei”, Chișinău – Bacău (2002); „Avangarda de pe Neva, a doua jumătate a sec. XX”, Galeria Tretyakov, Moscova (2003); „The Sterligov Group”, Frants Gallery Space, New-York (2006); „Colajul în Rusia – secolul XX”, Muzeul Rus, Sankt Petersburg (2006); „Vecinii noștri de la răsărit”, Maastricht, Olanda (2006); „Pictori de azi la Balcic”, Cercul Militar național, București (2006); „Art Manege”, Moscova, Manege (2007); „Prima bienala de pictură”, Minsk, Belarusia (2008).

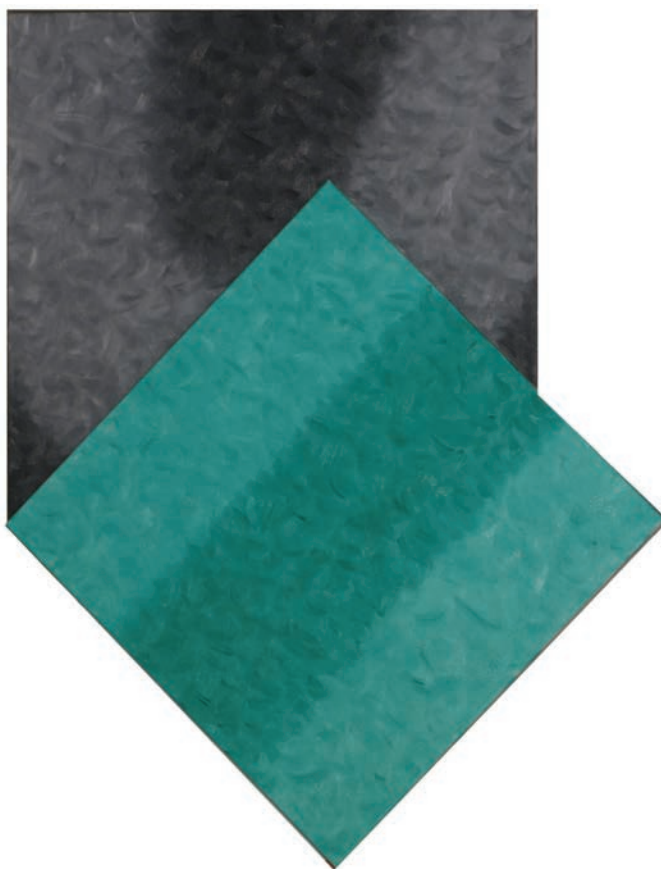
Colecții publice. Muzeul de artă al Moldovei, Republica Moldova; Ministerul Culturii, București, România; Colecția Parlamentului României; Galeria Tretyakov, Moscova, Federația Rusă; Muzeul Rus, Sankt Petersburg, Federația Rusă; Muzeul de Istorie al orașului Sankt Petersburg, Federația Rusă; Colecția sălii centrale de expoziții Manege, Sankt Petersburg; Centru expozițional Antonescu, Bacău, România; Prezent în *Enciclopedia artiștilor plastici români contemporani* (vol. 2); Prezent în *Enciclopedia Avangardei ruse*, T. V. Kotovich, Minsk, 2003.

Premii, distincții. „Maestru în Artă”, Republica Moldova (1999); Premiul Uniunii artiștilor plastici din România (2001); Bursă de excelență a Fundației Soros Moldova (2002); Premiul municipiului Bacău, România (2003); Premiul Uniunii artiștilor plastici, Moldova (2004); Medalia de Argint a Academiei de Pictură a Rusiei (2006).

Mihai ȚĂRUȘ
și tentația timpului comprimat

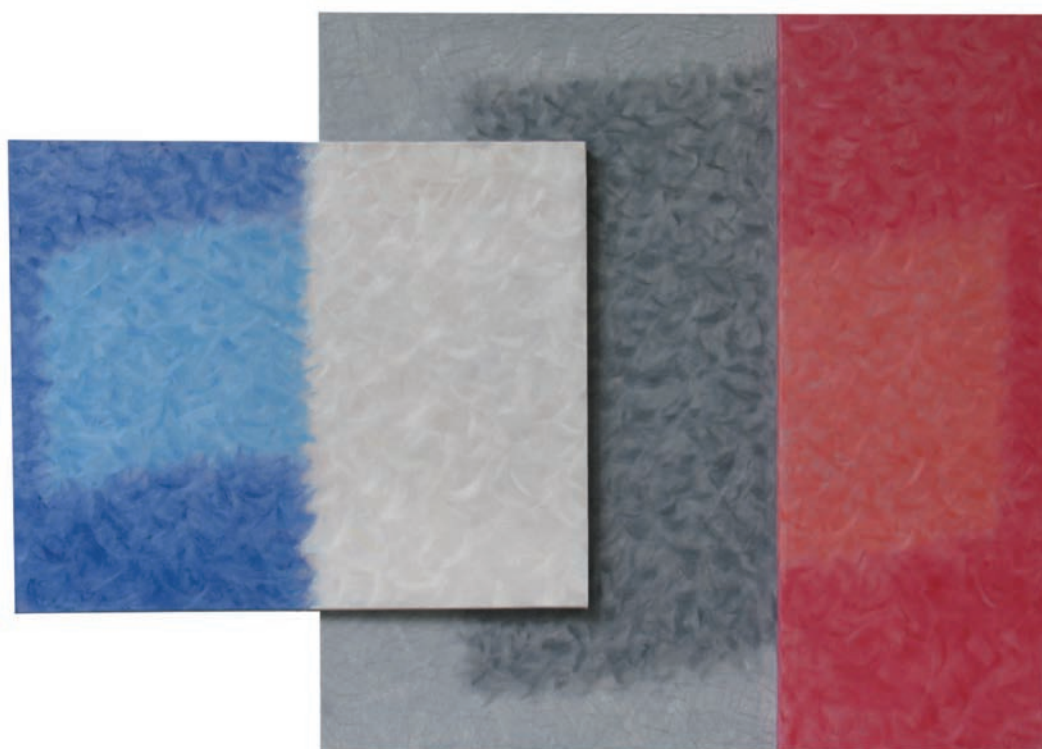

Foto Larisa ASTREIN

| Timp comprimat. 2008, u.p., 2 pânze ajustate, 75x80x4cm |

II Limba ROMÂNĂ

Timp comprimat. 2008, u.p., 3 pânze ajustate, 80x112x5cm

Timp comprimat. 2007, u.p., 5 pânze ajustate, 105x115x5cm

IV Limba ROMÂNĂ

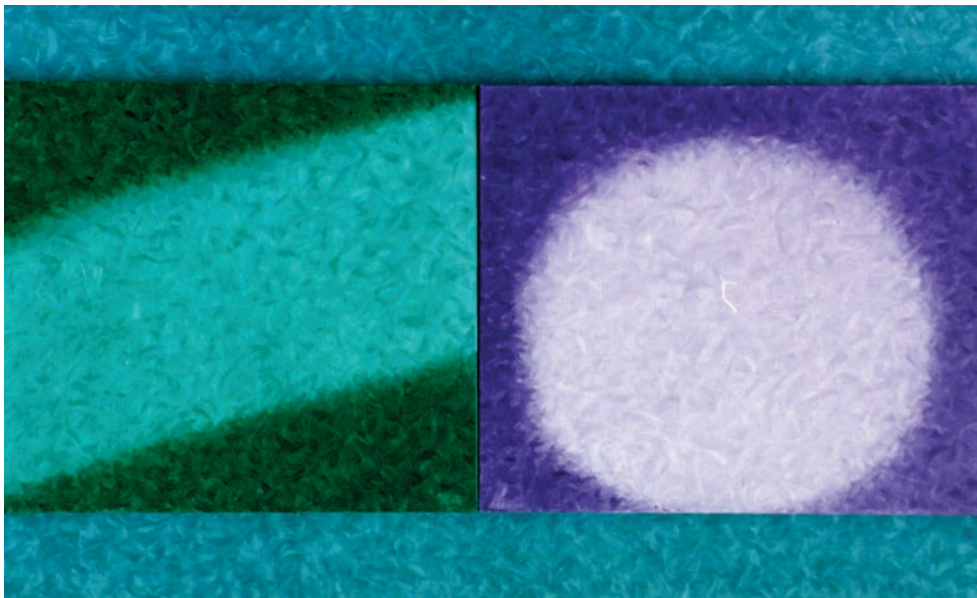

Culorile jazzului. 2004, u.p., 2 pânze, 120x124x2cm

Floarea soarelui. 2007, u.p., 55x46cm

VI Limba ROMÂNĂ

Ve-Ve. 2004, u.p., 4 pânze ajustate, 80x160x5cm

Timp comprimat. 2008, u.p., 3 pânze suprapuse, 45x82x6cm

Baudelairiene. 2007, u.p., 4 pânze ajustate, 70x113x5cm

Timp comprimat. 2008, u.p., 3 pânze suprapuse, 50x125x6cm

VIII Limba ROMÂNĂ

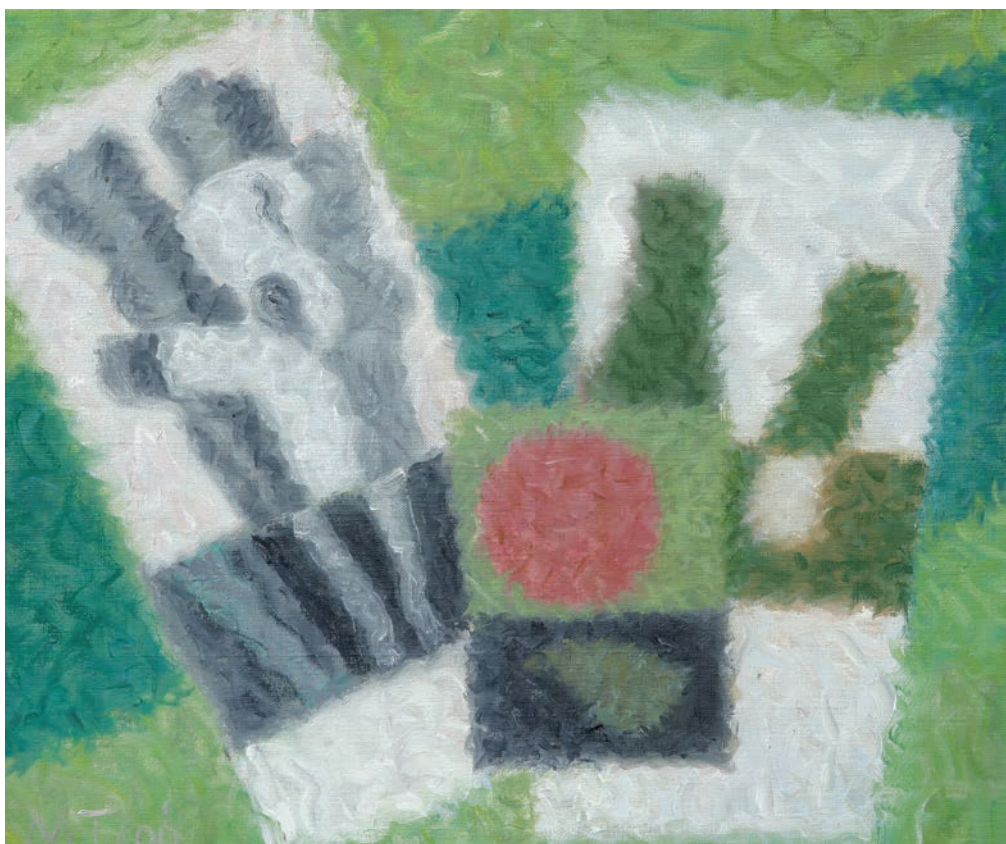

Amplitudinea Andrei Sârbu. 2004, u.p., 2 pânze, 95x199x2cm

Buchet, percepție realistă. 2007, u.p., 46x29cm

X **Limba ROMÂNĂ**

Dezintegrarea formei. 2007, u.p., 46x56cm

Timp comprimat. Impresii, Pompei.
2008, u.p., 5 pânze, 228x46x4cm

XII Limba ROMÂNĂ

Legenda crinului. 2007, u.p., 6 pânze, 70x48x6cm

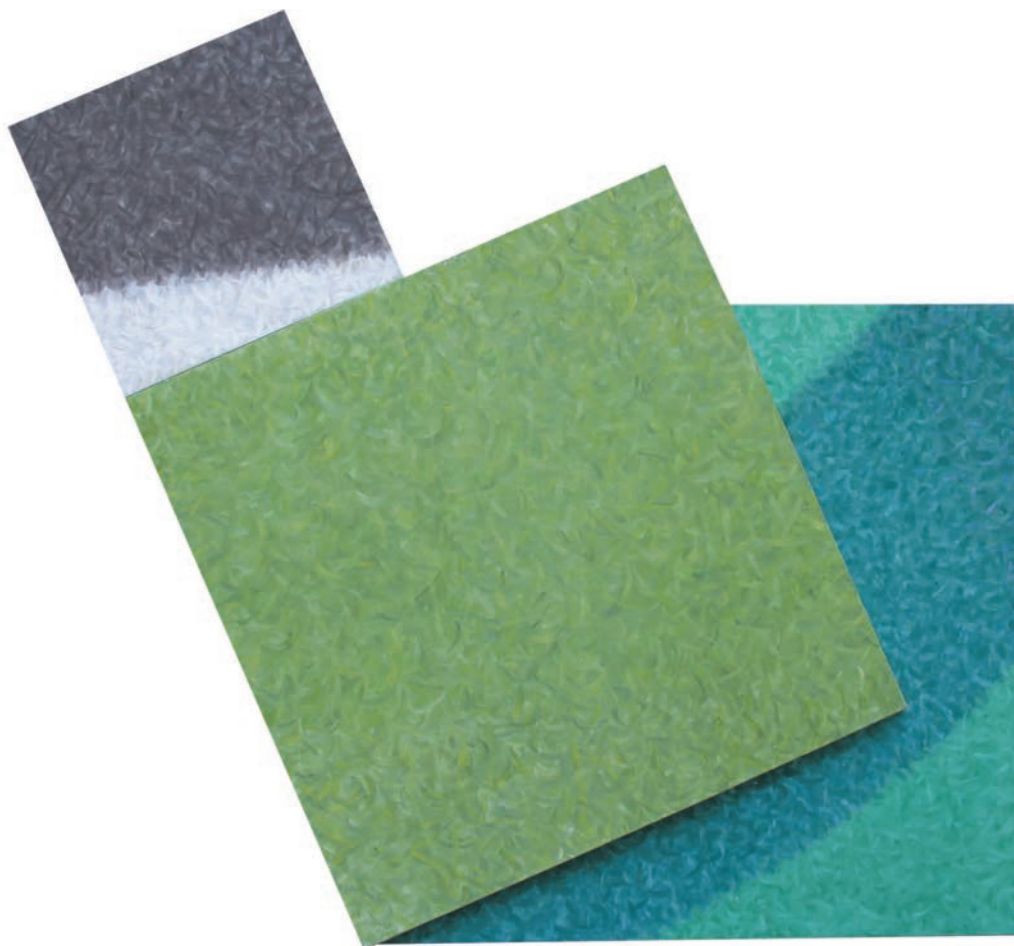

Timp comprimat, Impresii galben napo-
litan. 2008, u.p., 6 pânze, 208x40x4cm

XIV Limba ROMÂNĂ

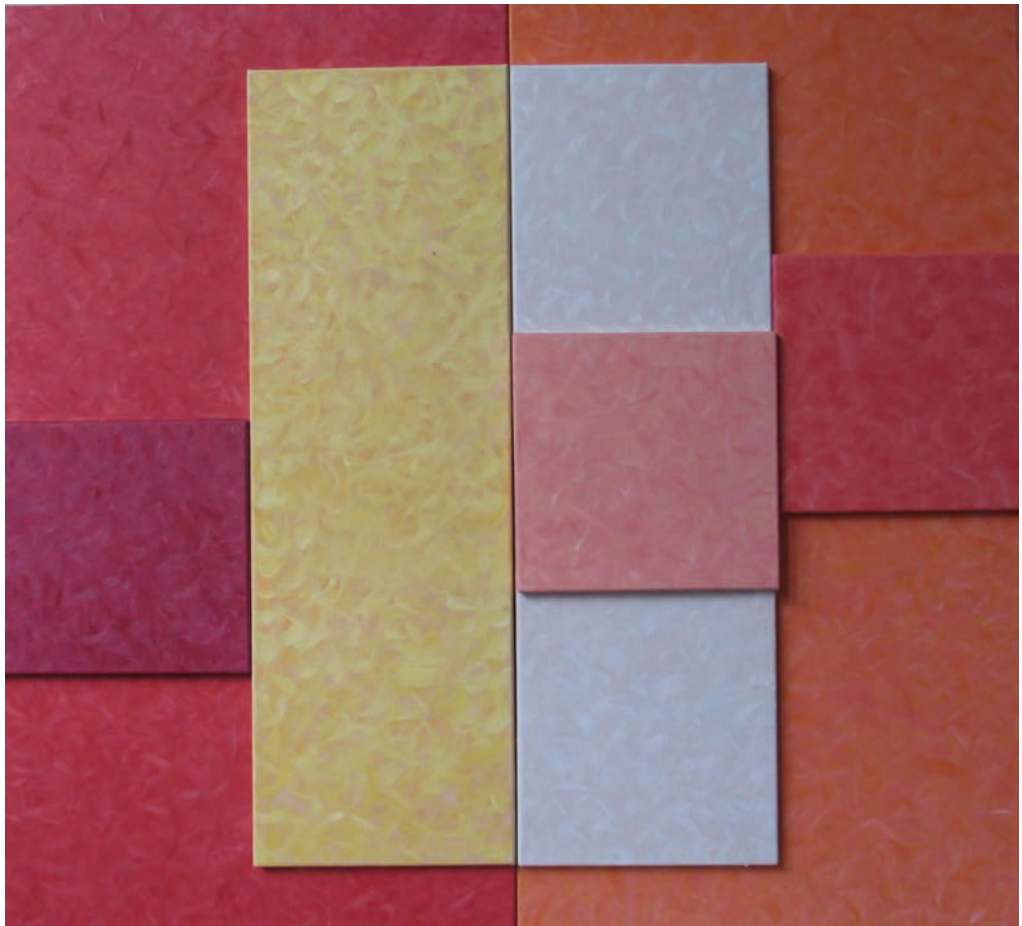

Vegetale. 2006, u.p., 65x81cm

Verde sus la munte. 2005, u.p., 3 pânze, 138x100x5cm

XVI Limba ROMÂNĂ

Timp comprimat. 2008, u.p., 7 pânze, 130x141x6cm

Constantin ȘCHIOPU **COMPOZIȚII ȘCOLARE CU CARACTER PUBLICISTIC: RECENZIA ȘI CRONICA DRAMATICĂ**

Printre multiplele tipuri de compuneri școlare redactate în baza textului artistic se înscriu recenzia și cronica de teatru. Menționăm că, din perspectivă didactică, acestea au menirea de a-l ajuta pe elev să pătrundă în esențele operei literare, el scoțând în evidență atât componentele de structură (în primul rând, la nivel formal), problematica abordată de scriitor, cât și elementele de noutate și de originalitate ale textului artistic. În rezultat, aceste tipuri de compuneri contribuie la formarea capacităților de identificare, selectare, organizare, prelucrare și transmitere a informației, la formarea elevului ca cititor de literatură artistică, apt să-și exprime opinia în legătură cu cartea citită, să discearnă între valoare și nonvaloare, „să producă și să redacteze unele texte literare și interpretative” (Curriculumul la Limba și Literatura Română pentru învățământul gimnazial, clasele a V-a – a IX-a, Chișinău, 2006, p.4).

Recenzia este o prezentare succintă a unei opere literare (ori științifice), recent apărute, care, pe lângă consemnarea principalelor probleme și idei, conține sumare comentarii și aprecieri critice. Ea se impune prin următoarele caracteristici:

- a) este de dimensiuni relativ reduse, deoarece autorul nu face o analiză amănunțită a cărții / operei;
- b) prezentarea volumului / operei are ca scop atragerea atenției cititorilor asupra lui / ei;
- c) la începutul recenziei se notează autorul, titlul cărții, anul apariției, editura, numărul de pagini, formatul;
- d) se prezintă apoi structura generală a cărții, problematica abordată, situarea lucrării în câmpul creației artistice a scriitorului ori al literaturii naționale, momentele-cheie ale lucrării, elementele de originalitate și noutate;
- e) opiniile recenzentului sunt ilustrate cu scurte citate;
- f) în recenzie pot fi utilizate mai multe formule-stereotip: *volumul cuprinde..., ceea ce ni se pare interesant / cu-*

rios..., la lectura operei / volumului am constatat că..., volumul se remarcă prin..., originalitatea cărții / operei rezidă în... etc.

Care sunt căile cele mai eficiente prin care elevii pot dobândi deprinderi de elaborare a recenziilor? Este necesară pregătirea elevilor pentru redactarea unei recenzii? Cât de des poate fi utilizată recenzia ca tip de compunere în procesul predării / studierii textului literar? La ce etapă a interpretării operei artistice poate fi utilizat acest tip de compoziție școlară? Aceste întrebări, precum și răspunsurile adecvate găsite la ele trebuie să anime întreaga activitate a profesorului de literatură vizavi de compunerea recenziei. Referindu-ne la tehnicile de învățare a redactării unei recenzii, subliniem că acestea pot fi diverse: de la cercetarea operei literare din mai multe perspective (dimensiuni, structură generală, problematică etc.), de la analiza diverselor studii / articole ale criticilor literari referitoare la creația artistică respectivă până la exercițiile de imaginație, de comparare, la experimentul de gândire, la rezumat sau la metoda afirmațiilor intenționat greșite. Desigur, ca și pentru alte tipuri de compuneri elaborate în baza textului literar, se impune a le oferi elevilor un algoritm / plan, care să-i ajute să-și ordoneze gândurile. Or, acesta reiese din însăși structura recenziei. Astfel, având, de exemplu, ca sarcină de lucru să scrie o recenzie la piesa *O scrisoare pierdută* de I. L. Caragiale, elevii se vor conduce de următorul plan (același ca structură și pentru alte opere literare):

- a) informație succintă (2-4 propoziții) despre scriitor (este un debutant ori a mai publicat și alte opere? ce opere / volume a mai publicat?);
- b) volumul în care a apărut piesa respectivă (dacă a apărut ca operă aparte, se va menționa acest fapt), editura (se va indica editura volumului cu care se lucrează la lecție), numărul de pagini, formatul;
- c) date despre structura operei (părți, capitole, numărul de acte și scene etc.);
- d) prezentarea problematicii abordate de scriitor (lupta dintre cele două grupări politice pentru desemnarea candidaturii de deputat. Vor fi trecute în revistă cele două grupări politice);
- e) situarea operei în contextul creației scriitorului. Se va menționa dacă această problemă a mai fost / n-a mai fost abordată de I. L. Caragiale în alte opere apărute. Dacă problema a mai fost abordată se vor numi operele respective;
- f) relevarea elementelor de noutate și de originalitate ale operei (exprimarea opiniei personale referitoare la aceste aspecte ale problemei, susținute cu citate scurte extrase din operă. În primul rând se va atrage atenția asupra comicului ca mod de prezentare a unor tipologii umane, comic ce ia forma satirei, a ironiei și, pe alocuri, a grotescului – în cazul lui Agamiță Dandanache);
- g) exprimarea unor nedumeriri ale recenzentului (dacă este cazul) în legătură cu anumite aspecte ale tratării temei de către scriitor (ce s-ar putea reproșa operei / scriitorului?);
- h) formularea concluziei generale pe marginea operei.

Recurgând la metoda afirmațiilor intenționat greșite, profesorul le poate solicita elevilor să creeze două tipuri de recenzii la unul și același text literar / una

și aceeași operă literară: prima care să corespundă datelor operei și alta în care se vor formula idei greșite despre structură, problematică, originalitate, noutate etc. În continuare se vor analiza cele două recenzii, scoțându-se în evidență afirmațiile gratuite, greșite, clișeele. Astfel, elevii vor putea să se debaraseze de unele stereotipuri utilizate în aprecierea operei de artă, cum ar fi: îmi place că-i foarte originală, are o problematică gravă, personajele sunt foarte bine conturate, se remarcă prin noutate etc. În alte situații, elevii pot scrie doar recenzia cu afirmații greșite (ori profesorul le poate da o astfel de recenzie scrisă de el însuși), aceasta mai apoi fiind supusă unei redactări colective sau individuale din perspectiva „corespunde – nu corespunde datelor operei”. Desigur, elevii înșiși vor fi cei care vor depista greșelile comise într-o recenzie sau alta, fapt destul de important pentru concentrarea atenției lor asupra esențialului creației artistice.

Atunci când se utilizează exercițiul de imaginație în procesul de pregătire și chiar de scriere a unei recenzii, elevii trebuie să-și imagineze: a) că opera în cauză a apărut recent și este cea mai citită carte de către tineret; b) că trebuie să participe la lansarea acestei cărți; c) că se află într-un concurs în care trebuie, într-un timp limitat, să stimuleze interesul de lectură al unui număr cât mai mare de cititori; d) că trebuie să explice de ce mai mulți colegi din clasă o citesc pe nerăsuflăte în timpul altor ore etc.

Analiza recenziilor ce aparțin unor nume consacrate este o modalitate eficientă de pregătire a elevilor pentru scrierea / redactarea acestui tip de compunere. Or, ele, pe lângă faptul că le oferă o informație destul de necesară și succintă despre opera în cauză, le servesc totodată și ca model pentru redactarea propriului text-recenzie. Pentru început, la etapa de pregătire, elevii pot prelua din aceste recenzii anumite formule, modalități de exprimare, fără să fie învinuiți de plagiat, utilizându-le, eventual, la recenzarea – ca sarcină de lucru – a altei opere literare ori text științific. Cercetarea textelor propuse de profesor se va realiza din unghiul de vedere al următoarelor întrebări: *Care este valoarea recenziei analizate de ei? Ce informație oferă ea? În ce măsură această recenzie convinge cititorul cu privire la ineditul, originalitatea textului recenzat, îl determină să vrea să-l citească? Care din cele două / trei recenzii analizate este mai bună? Ce elemente de structură se regăsesc / lipsesc dintr-o recenzie ori alta?* Sarcinile de lucru pot fi formulate diferit. Exemplificăm:

a. Citiți recenziile de mai jos:

„Sub egida Casei Limbii Române a apărut recent manualul *Gramaire française. Morphologie et syntaxe. Guid bref*, semnat de Tatiana Gurițanu. Autoarea încearcă să prezinte gramatica franceză într-o formă succintă, structurată după criterii logice și, respectiv, accesibilă.

Volumul este alcătuit din două părți: morfologie și sintaxă. Pentru a facilita însușirea teoriei gramaticale, materialul este prezentat în formă de tabele și scheme.

Cartea nu reprezintă o simplă expunere a problemelor gramaticii franceze, ci un „ghid”, diferit de un manual obișnuit. Autoarea confirmă faptul că pentru explicarea problemelor de gramatică trebuie folosită metoda aplicată în manualele elaborate de autori francezi.

Ghidul este recomandat tuturor celor care vor să studieze mai aprofundat limba franceză” (revista „Limba Română”, 2006, nr. 1-3, p. 205).

„Volumul *Din datina Basarabiei*, publicat în 1936 de către profesorii de limba română Olimpiu Constantinescu și Ion Stoian, conține informații despre tradițiile populare din zonele Orhei, Tighina, Hotin, Lăpușna (cel mai bine prezentate), Cahul, Soroca, Cetatea Albă. Lucrarea făcea parte dintr-un proiect mai amplu, pe care profesorii își propuseseră să-l realizeze cu ajutorul elevilor: editarea unor monografii ale orașelor și «mai ales ale satelor» (proiect care nu a fost realizat).

Autorii cărții și-au propus să readucă în memorie și să valorifice o moștenire culturală autentică. Prin această lucrare ei le sugerează, mai ales celor care locuiesc la sate, să respecte datinile, iar celor care locuiesc la orașe le adresează următorul îndemn: «Readuceți aceste datini în căminele voastre și în viața voastră de toate zilele. Le veți reînvia și restabili în drepturile lor în orașe, precum ele sunt stabilite și se păstrează neștirbite la sate. Așa și numai așa vom servi neamul nostru cu folos și vom putea lăsa neștirbită comoara străbună».

Autorii cărții evocă cele mai frumoase obiceiuri autohtone. [...] Un obicei, întâlnit în trecut, era Vălăritul: «Flăcăii porneau cu lăutarii pe la casele unde se adunau cumpăanii și duceau cu ei o pască cu trei ouă roșii și cântau Hristos a înviat. Lăsau pasca acolo și primeau alte, mergeau apoi în altă parte și făceau același lucru, lăsând pasca primită și dându-li-se alta, și în plus un colac – partea cântăreților. Astfel circula pasca de la o casă la alta» [...]

Această lucrare este utilă în primul rând pentru folcloriști, incluzând informații interesante despre tradițiile populare basarabene” (*O carte despre datinile noastre*).

- b. Delimitați aspectele la care se referă autorii.
- c. În ce măsură informația din recenzii satisface / nu satisface așteptările voastre?
- d. Care din recenzii corespunde mai mult rigorilor impuse unor astfel de texte?
- e. Ce ați reproșa autorilor acestor recenzii?
- f. Identificați în recenzii date formulele-stereotip. Găsiți, apelând la sinonimie / antonimie, echivalentele lor.
- g. Argumentați valabilitatea unor afirmații atestate în recenzii.
- h. Redactați o recenzie la o operă / carte preferată ori propusă de profesor, utilizând formulele-stereotip atestate în modelul de mai sus.

Așa cum menționam mai sus, acest tip de compunere școlară urmărește un scop practic, de utilitate imediată, cotidiană: deprinderea elevului de a se exprima într-o formă compozițională pe marginea unei cărți / opere artistice citite / apărute recent, servind drept important mijloc de cultivare a spiritului de observație al elevilor, al gândirii și sensibilității lor cognitiv-afective.

Practicată, în special, în clasele de liceu, cronică dramatică / de teatru / literară este definită de Constantin Parfene ca „un articol publicistic în care se consemnează și comentează evenimentele culturale, artistice interne și externe / un spectacol teatral (*Compozițiile în școală*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1980, p. 302). Principalele ei caracteristici sunt:

- a) se consemnează un eveniment teatral (un spectacol de teatru).
- b) evenimentul comentat face parte din viața culturală actuală (se impune prin actualitate).
- c) finalitatea unei cronici este informarea publicului despre evenimentul produs recent, prin relatarea, interpretarea și aprecierea lui, provocându-i interesul pentru cunoașterea mai îndeaproape a acestuia.

Întrucât redactarea unei cronici dramatice este o operație complexă, chiar din capul locului elevii vor ține cont de un șir de cerințe și anume:

1. Realizarea scopului:

- a) afirmarea faptului de artă teatrală autentic (unde și când s-a produs?);
- b) soluționarea unor „dileme” de punere în scenă;
- c) remarcarea tendințelor novatoare, valoroase;
- d) încurajarea actorilor talentați;
- e) analiza modului în care ideea a fost concretizată în viziunea plastică;
- f) trezirea interesului publicului pentru teatru.

2. Cronicarul trebuie să dea dovadă de judecată competentă și obiectivă, cultură generală bogată, cunoaștere a artei teatrale, gust estetic și talent publicistic.

Cât privește tehnica elaborării cronicii dramatice, ca și în cazul altor tipuri de compuneri, profesorul îi va familiariza mai întâi pe elevi cu elementele de structură a unei cronici. Aceasta se constituie din:

1. Introducere:

– se indică, de regulă, ce reprezintă piesa în dramaturgia națională (și universală, dacă este cazul), în contextul creației scriitorului, în repertoriul teatrului respectiv și al altor teatre.

2. Cuprins:

- a) analiza literară a textului dramatic (sumar, în cazul pieselor cunoscute, mai detaliat, în cazul pieselor mai puțin cunoscute ori inedite), aceasta constând în:
 - prezentarea ideilor fundamentale;
 - evidențierea structurii dramatice (acțiune, personaje, dialog);
 - valoarea textului și valențele lui scenice;
- b) descifrarea concepției regizorale, operație care vizează:
 - atitudinea creatoare față de text (completări sau devieri ale intențiilor autorului, minimalizarea unor idei principale, deplasări de accente ideatice etc.);

- limbajul regizoral (direct sau metaforic, accesibil sau încifrat);
 - mijloace prin care se realizează atmosfera spectacolului: ton, ritm, plastică, lumini, costume;
 - aprecieri asupra muzicii spectacolului.
- c) comentarea jocului actorilor: alegerea distribuției (adecvată, inadecvată), analiza rolurilor foarte bine interpretate (înțelegerea de către actori a textului, a intenției regizorale, mijloace personale ca voce, gest, ținută, capacitate afectivă), analiza rolurilor interpretate greșit.

3. Încheiere:

- a) utilitatea spectacolului (cui se adresează, la ce servește și ce efecte poate avea asupra spectatorului);
- b) contextul cultural-artistic în care se înscrie spectacolul.

Se știe că nu se ajunge la realizări decât practicând, de aceea profesorul îi va pune pe elevi în situația de a exersa sistematic, fie că ei vor trebui să compună o cronică dramatică în urma vizionării unui spectacol (într-un teatru ori de pe casetă video / CD), fie să însceneze o scenă din piesa studiată (ex.: *O scrisoare pierdută* de I. L. Caragiale), să o prezinte în fața clasei și, ulterior, să redacteze un fragment pentru o eventuală cronică, în care să se refere la jocul actorilor, la concepția regizorală ori la orice alt aspect ce vizează structura unei cronici. Contactul cu modelele constituie o cerință indispensabilă în practica însușirii tehnicii compoziției respective. Analizând din diverse perspective mai multe cronici dramatice, ce aparțin unor specialiști în domeniu consacrați (publicate în ziarele și revistele de specialitate), elevii nu numai că se documentează referitor la evenimentul cultural produs, dar observă și modul de organizare și de exprimare a ideilor într-un text. Deprinderile de redactare a unei cronici pot fi dobândite și prin alte procedee: exercițiile orale și scrise, extrasul, nota critică (observația personală făcută pe marginea unei idei desprinse din text), fișa de studiu etc. Cât privește sarcinile de lucru, ele pot fi aceleași sau asemănătoare cu cele propuse pentru analiza unor recenzii: să-și exprime opinia referitoare la cele comunicate, precum și la modul de comunicare, să releveze aspectul / aspectele la care se referă autorul ș.a. Reușita elevilor depinde, în mare parte, de profesor. Adesea elevilor li se impune obligația să compună într-o anumită zi și la o anumită oră, să trateze un anumit subiect. Desigur, acest fapt generează din partea lor o atitudine negativă față de compoziții. Or, relația elevului cu practica elaborării compozițiilor trebuie să fie și una de plăcere. Așadar, profesorul va găsi momentul oportun și va crea condiții favorabile pentru ca elevii, neconstrânși, să redacteze o recenzie ori o cronică de teatru.

Cristinel EMINESCU ÎN DEZBATERE MUNTEANU CU CARACTER... SUMATIV

0. Printre modalitățile didactice de studiere a textelor selectate, programa de limba și literatura română pentru clasa a XII-a recomandă și *dezbaterea*, ce cunoaște mai multe variante, dar care, în esență, propune abordarea unei *moțiuni* (o propoziție care reprezintă tema dezbaterii) din două perspective opuse. Autorii manualului publicat de Editura Humanitas se opresc și asupra „referatului / proiectului finalizat prin dezbateri”¹.

Pe scurt, această modalitate didactică presupune o etapă de pregătire, de documentare în care elevii, împărțiți pe echipe, fișează materialul bibliografic, după care redactează referatul / proiectul, pentru ca, într-o oră ulterioară, acestea să fie prezentate și apoi evaluate de către profesor. O a doua oră va fi alocată dezbaterii, care va avea ca punct de plecare referatele / proiectele elevilor și va consta în discuții pro și contra opiniilor susținute în lucrări. Evident că și această variantă de dezbateri va fi încheiată cu evaluarea și autoevaluarea activităților, având totuși o formă mai flexibilă decât cea de tipul Karl Popper.

De regulă, tema sau moțiunea unei dezbateri are un caracter general și vizează un text de mai mare întindere (de pildă, un roman) sau o problemă mai cuprinzătoare. Totuși, deși nu se obișnuiește, credem că se poate porni și de la un text extrem de redus: o poezie de câteva strofe, bunăoară, cu condiția ca respectiva poezie să nu fie judecată numai prin ea însăși, ci raportând-o la întreaga creație a poetului (sau la părți însemnate ale acesteia) și să fie suficient de ambiguă sau paradoxală pentru a stârni controverse.

1. Un astfel de exemplu îl poate reprezenta postuma eminesciană *Eu nu cred nici în Iehova*, care poate fi abordată la clasă după ce elevii își vor fi însușit temeinic informațiile privind sursele gândirii poetice, coordonatele esențiale ale operei marelui poet, apartenența acestuia la un curent literar sau altul, datele biografice etc.

Dar să reamintim, înainte de toate, textul integral al marelui poet: „Eu nu cred nici în Iehova, / Nici în Buddha-Sakya-Muni, / Nici în viață, nici în moarte, / Nici în stingere ca unii. // Visuri sunt și unul ș-altul, / Și totuna mi-este mie / De-oi trăi în veci pe lume, / De-oi muri în veșnicie. // Toate-aceste taine sfinte / – Pentru om frânturi de limbă – / În zadar gândești, căci gândul, / Zău, nimic în lume schimbă. // Și fiindcă în nimica / Eu nu cred – o, dați-mi pace! / Fac astfel cum mie-mi pare / Și faceți precum vă place. // Nu mă-ncântați nici cu clasici, / Nici cu stil curat și antic – / Toate-mi sunt de o potrivă, / Eu rămân ce-am fost: romantic”.

2. În contextul în care se vorbește tot mai mult despre religiozitatea lui Eminescu (este sau nu este poet creștin?), se poate atinge și această problemă, mai ales că profesorul se va îngriji să ofere elevilor din ambele tabere bibliografia necesară fiecărui aspect. Tot profesorul va lansa, din vreme, și moțiunea: *Poezia exprimă o serie de convingeri eminesciene care trebuie creditate*, ce va fi susținută de afirmatori și combătută de negatori, care vor considera că cele exprimate în poezie nu trebuie „crezute”. Altfel spus, în acest caz, afirmatorii vor confirma negațiile, iar negatorii le vor infirma.

În cele ce urmează ne vom referi doar la etapa elaborării referatelor. Dovezile adunate de elevi vor proveni din cele învățate la clasă, din bibliografia eminesciană (lucrări de critică și istorie literară, ediții critice etc.) și din textul analizat, corelat cu opera eminesciană în ansamblul ei, referatul probând astfel și nivelul de lectură și de înțelegere a creației poetului național. Rămâne de văzut în ce măsură se regăsește în această poezie („ca reflectarea cerului înstelat într-un strop de rouă” – vorba poetului), în funcție de cele două puncte de vedere, literatura eminesciană în general.

Un referat care să susțină opinia negatorilor ar putea arăta ca cel de mai jos (am ales, pentru ilustrare, un punct de vedere „contra”, întrucât argumentările de tipul acesta sunt mai greu de construit).

3. Poezie postumă scrisă, potrivit aprecierilor critice², în anul 1876, pe fundalul unor atacuri ce îl vizau pe poet. Din acest motiv, *Eu nu cred nici în Iehova* are un pronunțat caracter polemic, afirmațiile din text (mai degrabă negații, dezi-ceri) necuvenindu-se a fi „crezute” integral. Lucrul acesta e cu atât mai evident dacă vom da o interpretare poeziei pornind de la sfârșit către început. Se va observa că rezultatul conduce spre un elogiu prin negație, la contrariul celor declarate de Eminescu inițial.

3.1. Pentru început, trebuie spus că Eminescu, ca poet, s-a situat singur în categoria romanticilor. Dovadă și versurile ultimei strofe: „Nu mă-ncântați nici cu clasici³, / Nici cu stil curat și antic – / Toate-mi sunt de o potrivă, / Eu rămân ce-am fost: romantic”. În ciuda acestei afirmații⁴, exegeții au relevat că în creația lui Eminescu există și o componentă clasică, reliefată printr-o cunoaștere și prețuire a artei antice, prin promovarea idealurilor de bine, frumos și adevăr, prin aspirația spre perfecțiune și echilibru, prin stilul limpede, clar, armonios, reflexiv, prin ironia detașată (vezi *Glossă*). Deși aspectele clasice evidențiate sunt valabile în general ultimei faze de creație a poetului, se poate susține că ele existau și înainte. Nu lipsit de interes este și faptul că Eminescu scrie poezii cu formă fixă, cum ar fi *sonetul* (multe sonete scrise chiar în 1876) sau *glosa*, cultivând și specii de poezii așa-zise clasice: *epigramă*, *satiră*, *poezie gnomică* etc. D. Murărașu⁵, apreciind că la Junimea, sub influența lui Maiorescu, se prețuia îndeosebi arta clasică, senină, adaugă că Eminescu însuși aduce acesteia elogiu în *Odin și poetul* (v. 133-143 și 147-148), în epoca în care prindea în ciorne variate ceea ce, peste câțiva ani, avea să fie grupul de *Scrisori*. Așadar, nu putem credita afirmația că arta clasică i-ar fi lui Eminescu indiferentă.

Ne exprimăm rezerve și față de adevărul versurilor din antepenultima strofă: „Și fiindcă în nimica / Eu nu cred – o, dați-mi pace!”. Implorarea „o, dați-mi pace!” relevă faptul că Eminescu se dezice de orice formă de credință (asemeni lui Petru?) doar din disperare de cauză. Probabil că sensul cuvântului *credință* este și acela de ‘ideal’. În cazul acesta, Eminescu avea destule idealuri în care să creadă și nu a fost nicicând nepăsător la ceea ce se petrecea în jurul său. Activitatea ruinătoare de la „Timpul” o dovedește cu prisosință.

Suspiciuni suscită și remarca: „În zădar gândești, căci gândul, / Zău, nimic în lume schimbă”. Cum rămâne cu concepția lui Dionis, potrivit căruia „lumea-i visul sufletului nostru”, altfel spus, lumea este produsul conștiinței noastre și, prin urmare, poate fi schimbată prin gând? Cum explicăm interesul lui Eminescu pentru lucrarea lui Schopenhauer *Lumea ca voință și reprezentare*?

După ce observă că poetul, în prima strofă, „refuză dogmatismul oricărei religii”⁶, însuși Călinescu face următoarea notă de subsol: „Totuși, în ms. 2275 bis, f. 80: «Eu sunt budist. Nefiind creștin simplu, ci creștin ridicat la puterea a 10»”. Strofa aceasta: „Eu nu cred nici în Iehova, / Nici în Buddha – Sakya – Muni, / Nici în viață, nici în moarte, / Nici în stingere ca unii” conține în sine un paradox. Cercetătorii religiilor admit că „luat în înțeles strict, budismul este un gen de ateism”⁷. Creștinismul, din contră, afirmă existența lui Dumnezeu. Am putea spune, așadar, că Eminescu încalcă aici principiul logic al terțului exclus. Suntem conștienți, însă, că poezia, în genere, nu se supune legilor logicii. Totuși, dat fiind faptul că Eminescu, în creația sa, a topit într-o remarcabilă sinteză personală elemente făcând parte din diverse filosofii și religii, mai apropiat de spiritul său ar fi fost să construiască strofa I astfel: * „Eu cred și în Iehova / și în Buddha-Sakya-Muni / etc.”.

3.2. Referindu-ne tot la negații, dar judecându-le din punct de vedere strict lingvistic, facem următoarele observații: În secolul XVI negația simplă și negația dublă erau în limba română în variație liberă, negația dublă impunându-se treptat în secolele XVII-XVIII. În secolul XVI era frecvent folosită *nici* (< lat. *nec / neque*) în locul lui *nu*. Eminescu, bun cunoscător al limbii române literare vechi, știa acest lucru și uneori folosește negația în spiritul acelor vremuri („Nici încline a ei limbă / Recea cumpăn-a gândirii” [*Glossă*]). Acest fapt este prezent și în această poezie: „căci gândul, / Zău, *nimic* [s.n.] în lume schimbă”. După acest vers, replica imediat următoare este: „Și fiindcă în *nimic* / Eu *nu* cred [s.n.]”. Cel puțin pentru această poezie, avem impresia că dubla negație conduce, ca și în logică, la afirmație. De asemenea, latina clasică nu avea dublă negație. Dubla negație se utiliza doar emfatic și atunci echivala cu o afirmație puternică: „Non possum non dicere” (Pot spune), „Nemo non miser” (Fiecare este nenorocit). Eminescu știa cu siguranță că o structură precum *nihil non* în latină semnifică ‘totul’ (*non nihil* înseamnă ‘ceva’), regulă ce se aplică și în cazul *numquam non* = ‘totdeauna’ (*non numquam* = ‘uneori’). „Și fiindcă în *nimic* / eu *nu* cred” (*nimic* = *nihil* urmat de *nu* = *non*) respectă structura latină, un argument în plus pentru punctul de vedere enunțat mai sus. În consecință, probabil, poezia e o capcană, o punere pe o pistă falsă, un joc al negațiilor.

4. Asemenea referate, deși uneori argumentează idei greu de acceptat, dezvoltă capacitatea elevilor de a stabili relații și de a analiza din diverse perspective probleme controversate, amintindu-ne de exercițiile de declamație din școlile de retorică ale antichității greco-latine. Evident însă că aceste activități reclamă elevi cu spirit ascuțit și înzestrați cu dorința de a citi în mod consecvent, adică iubitori de literatură.

NOTE

¹ Vezi Alexandru Crișan, Liviu Papadima, Ioana Pârvulescu, Florentina Sâmișăian, Rodica Zafiu, *Repere didactice pentru folosirea manualului de limba și literatura română. Clasa a XII-a*, Humanitas Educațional, București, 2002, p. 25-30; cf. și unitatea 1 (*Cum pregătim o dezbateră?*) a manualului redactat de autorii respectivi, la editura amintită.

² Vezi Mihai Eminescu, *Poezii*, vol. II (ediție critică de D. Murărașu), Editura Minerva, 1982, de unde aflăm că poezia se găsește în ms. 2260, f. 160. Apare în ediția Chendi, 1905; în ediția Perpessicius, vol. IV, p. 296 etc.

³ D. Murărașu propune o altă lecțiune pentru acest vers: „Nu mă-ntoarceți nici cu clasici”, care nu schimbă cu nimic datele problemei.

⁴ De necontestat, deoarece Eminescu reprezintă culmea romantismului românesc și ultimul (cronologic vorbind) mare romantic european.

⁵ Murărașu, *op. cit.*

⁶ G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. II, Editura Hyperion, Chișinău, 1993, p. 10.

⁷ V. Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Albatros, București, 1995, p. 96.

Gheorghe **DIDAHILE LUI ANTIM IVIREANUL** CHIVU **ȘI ÎNNOIREA LIMBAJULUI** **PREDICII ROMÂNEȘTI**

1. S-a scris mult și competent despre valoarea canonică și literară a predicilor lui Antim Ivireanul¹. A fost subliniat talentul oratoric de excepție al mitropolitului², s-a insistat asupra originalității *Didahiilor*³, ca răspuns la ipoteza traducerii acestora din opera marilor predicatori bizantini ai timpului⁴, au fost subliniate elementele care diferențiază textele sale de cazaniile celebrilor predecesori din spațiul românesc, diaconul Coresi și mitropolitul Varlaam.

O analiză a predicilor rostite de Antim la începutul secolului al XVIII-lea, aplicată deopotrivă formelor lingvistice, registrelor stilistice și structurilor textuale, pune însă în evidență și o greu de egalat capacitate de utilizare a textului sacru și de interpretare a literei acestuia pentru comunicarea eficientă cu credincioșii. Cu orice credincios prezent în biserică, indiferent de rang, dar diferențiat, desigur, după cultura și după capacitatea fiecăruia de a pătrunde semnificațiile textului bisericesc. O comunicare în care citatul religios era aproape didactic explicitat pentru a mări capacitatea de înțelegere de către ascultători a spiritului cărții sfinte și pentru a compensa instrucția, adesea insuficientă, a acestora. O comunicare în care limbajul religios s-a întâlnit în mod fericit cu elemente provenind indiscutabil din cultura laică, într-o simbioză fără precedent în scrisul vechi românesc.

2. Este cunoscut rolul excepțional jucat de Antim în tipărirea cărții necesare slujbei în limba română. Urmare a activității pe care a desfășurat-o, cartea de cult editată la cumpăna veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea în Muntenia și-a impus, în jurul anului 1750, normele lingvistice și a determinat prima unificare a limbii noastre de cultură⁵.

A fost însă insuficient evidențiată deschiderea acestui mare om de cultură către cartea laică, într-o epocă în care tipografiile imprimau aproape fără excepție carte religioasă.

În 1697 el tipărise, la Snagov, *Gramatica slavonească* a lui Meletie Smotrițki, pentru a veni în sprijinul încă necesarelor școli de slavonie. În 1700 ieșea de sub teascurile

aceleiași tipografii *Floarea darurilor*, mult citita pe atunci carte de înțelepciune, iar în 1713 mitropolitul va fi imprimat, potrivit unor informații contemporane, și *Alexandria*, instructivul roman cu subiect istoric⁶.

Lecturile sale s-au îndreptat cu certitudine, după cum arată maximele, pildele și referirile cuprinse în *Didahii*, nu doar spre *Cartea cărților* și spre scrierile părinților Bisericii, ci și spre *Fiziolog*, cunoscuta carte populară, spre cronografe sau, fapt cu totul remarcabil, spre renumiți poeți și filozofi greci, precum Aristotel, Democrit, Hesiod sau Socrate⁷.

Asemenea lecturi l-au îndrumat, desigur, spre vocabularul neologic greco-latin, prezent constant în scrierile sale alături de termenii slavoni și neogrecești specifici textelor bisericești. (Mă opresc, pentru ilustrare, la *astronom*, *idiomata* „însușire, proprietate”, glosat prin *alsăuiri*, la *materie*, la *periergos* „(persoană) dornic(ă) să cunoască”, glosat prin *iscoditoriu* și *prepuitoriu*, la *politie* „cetate, stat”, la *scandela* „scandal” sau la *silavă*, glosat contextual prin *înjugare*, termeni care nu au aparținut niciodată limbajului religios⁸.)

Tot textele laice i-au sugerat, fără îndoială, maniera de interpretare a formei ebraice a numelui biblic al Sfintei Fecioare, cuprinsă în *Cazania la adormirea Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu*, tiparul aproape științific al demersului, felul de identificare a ideii ascunse sub haina sonoră a cuvintelor și tâlmăcirea pe înțelesul tuturor a semnificației astfel izvodite⁹:

„întru... Mariam, după a mea proastă socoteală, înțelegem cum că cuprinde în sine trei lucruri: una pentru că, fiind numele acesta de trei (silaves), adecă de trei înjugări, să înțelege cum au născut o față a Sfintei Troițe, pre Fiiul și cuvântul lui Dumnezeu; a dooa, că are fieștecare înjugare câte 2 slove și că înțelegem cele dooa firi ale lui Hristos, adecă cea dumnezeiască și cea omenească; a treia că sânt 6 slove de toate într-acest nume, cu carele înțelegem cele 6 taini mari și preste fire, adecă blagoveștenia, nașterea, botezul, moartea pre cruce, învierea și înălțarea la ceriu. Cu blagoveștenia s-au descoperit taina cea mai înainte de toț vecii ascunsă; cu nașterea s-au împăcat ceriul cu pământul, adecă Dumnezeu cu omul; cu botezul ne-am îmbrăcat cu haina nestrăciunii; cu moartea ni s-au dat viața; cu învierea ni s-au dat bucuria și cu înălțarea la ceriu, șăderea de-a dreapta lui Dumnezeu, Tatăl¹⁰.”

Aceeași apropiere de cultura laică, ilustrată, în modul de interpretare a pasajului anterior, prin raportarea la structura fonetică a cuvântului, poate explica desigur și compararea, în *Cuvânt de învățătură asupra omului mort*, a tinerei săvârșite înainte devreme cu *finixul*, „o pasăre, ce...”, de ce se săvârșește făr de vreme, de aceea mai mult își adaoge zilele vieții lui, pentru căci moartea îi înnoiește viața și-i dăruiește ani mai mulți”.

În *Cazania la adormirea Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu* descoperirea sensurilor ascunse în numele *Mariam* a devenit principiu organizator pentru lauda adusă Sfintei Fecioare, perioadele atent construite subsumând structuri binare (semnificative pentru înțelegerea esenței „împărătesei ceriului și a pământului”, a celei ce „au împăcat ceriul cu pământul”) unor serii enumerative organizate ternar, cu trimitere desigur la Sfânta Treime: ea este *aleasă ca soarele, ca luna, ca revărsatul zorilor; este izvor, chiparos, crin; este nor, fecioară și grădină încuiată*¹¹.

În *Cuvânt de învățătură asupra omului mort*, citatul biblic, redus la esență (spre deosebire de pericopa evanghelică din cazaniile tradiționale), devine din pre-text argument pentru ideea ilustrată, din punct de referință se transformă în laitmotiv și treaptă obligatorie în demonstrarea ideii că moartea nu este sfârșit și pedeapsă, ci „începutul vieții cei fericite” sau, cum spusesse, cu o jumătate de veac mai devreme Toader din Calafendești, în prima predică românească originală, „poartă către viața cea netrecută”¹².

Înnoirea adusă de Antim coboară până la nivelul lexical al predicii bisericești. Sinonimia, general acceptată în limba curentă, între *moarte* și *adormire* se transformă în antonimie. Însuși citatul evanghelic „Nu plângeți, că n-au murit, ci doarme” își evidențiază, în plan sintactic, structura antitetice, explicitarea făcută pe parcursul textului adăugând, într-o enumerare sinonimică gradată, elemente noi celor două „capete de serie” opuse: *n-au murit, ci doarme; nu moarte, ci adormire; nu adormirea cea firească, ci adormirea cea de pe urmă; nu scârbă* (adică întristare, supărare pământească), *ci fericire, nesticăciune, nemurire*.

3. Înnoirile aduse de Antim în planuri diverse predicii românești, mult mai numeroase decât cele câteva comentate prea succint în paginile anterioare, sunt nu numai o dovadă indiscutabilă de admirabil talent retoric și de intuiție lingvistică, ci și rezultatul cursului urmat de vechea noastră limbă literară după acceptarea românei ca limbă de cult¹³.

Argumentează această afirmație truda unui intelectual anonim, care, la mijlocul secolului al XVII-lea, a adunat sau a transcris într-un manuscris al Psaltirii (păstrat la Biblioteca Academiei din București sub cota ms. rom. 170) mai multe variante pentru exprimarea ideilor cuprinse în versetele celei mai citite dintre cărțile biblice¹⁴. Nu doar o singură variantă, subsumată tradițional unei versiuni a traducerii scrierii în limba română, ci mai multe, diferențiate prin organizare sintactică, formulare sau vocabular. Variantele sunt numerotate cu litere-cifră, pentru a putea fi mai ușor urmărite de un eventual cititor sau, poate, pentru a sublinia curajul întreprinderii prin care *litera* cărții sfinte își pierduse caracterul intangibil în favoarea *duhului*, a înțelesului acesteia.

Iată două fragmente ilustrative. Primul este extras din psalmul 26 (versetele 2-4)¹⁵:

„Când s-apropiia spre mene cei în răutăți să mănânce trupul meu 2. *peștița mea*, ceia ce *mă supăra*, vrăjmașii miei 2. ceia ce *mă dodia*, vrăjmașii miei, aceia slăbiră și cădzură. Că se *s-are stoli* spre mene stol 2. că se *s-are aduna* spre mene *gloată*, nu se va teame inima mea. Și să *s-are scula* spre mine *războiu*, eu spre-nsu nedejduiescu. *Unul* cerșuiu de la Domnul și *acela* cercu. 2. *Una* cerșuiu de la Domnul și *aceaea* cercu”.

Cel de al doilea fragment aparține cunoscutului psalm 50 (versetul 9):

„*Ocropeaște-mă* cu *isop* și mă voiu curăți. 2. *Stropeaște-mă* cu *busuioc* și mă voiu curăți. 3. *Spală-mă* cu *săpun* și mă <...> <4> *spală-mă* și mai vârtos decât omătul mă voiu înălbi”.

Schimbarea de atitudine față de forma textului religios este probată, aproximativ două decenii mai târziu, și de către Dosoftei, prin celebra sa *Psaltire în*

versuri, dublată semnificativ în plan cultural de *Psaltirea de-nțăles*, tipărită în proză, în 1680, pentru uzul Bisericii. Spiritul cărții biblice a prevalat din nou asupra literei acesteia în cartea apărută la Uniev, în 1673, sensul versetelor a fost exprimat mai clar și mai adecvat înțelegerii cititorului laic, mai puțin obișnuit cu rigorile scrisului bisericesc. Au fost păstrate firesc „modelul” stilistic al cărții (psalmul s-a aflat pentru prima dată în literatura română în această postură) și atitudinea psalmistului. Iar prelucrarea literei psalmilor nu a mai constat exclusiv în încercarea deloc ușoară și nu totdeauna lipsită de poezie de găsimă a unor echivalente lexicale cât mai potrivite pentru termenii din original, Dosoftei impunând atât adaosul cât și simplificarea creatoare a izvorului ca mijloc de evidențiere a personalității sale artistice.

Sunt bine cunoscute, desigur, nu numai din cercetările de istorie a literaturii române și a limbii noastre literare, versurile din psalmul 103 având rezonanțe similare poeziei eminesciene:

„Preste luciu de genune
Trec corăbii cu minune”

prelucrare a unui fragment („Acolo corăbiile împlă”) lipsit de orice valențe poetice. Sau versurile de început ale psalmului 41, prin care este exprimată „setea de dumnezeire”:

„În ce chip dorește cerbul de fântână,
Cându-l strânge setea de-l arde-n plămână,
Sufletul meu, Doamne, așe te dorește,
Cu sete prinsă, de mă veștedzește”¹⁶.

4. Activând într-un context cultural favorabil, cum a fost cel care a individualizat „secolul de aur” al culturii vechi românești, secol în care româna a devenit limbă de cult, Antim Ivireanul a dat măsura posibilităților de expresie, de comunicare și de înnoire a limbajului bisericesc.

Ajutat de o cultură și de un simț lingvistic aparte, întâlnit nu o dată la intelectualii ce ajung să se ilustreze în altă limbă decât cea maternă, el a găsit echilibrul între tradiție și inovație, între ceea ce era (și în mare măsură a rămas) caracteristic pentru textul sacru și fenomenele specifice limbii române comune.

BIBLIOGRAFIE

1. Antim Ivireanul, *Opere*, Ediție și studiu de Gabriel Ștrempel, București, 1972.
2. Eugen Negrici, *Antim. Logos și personalitate*, București, 1971.
3. Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, ediția a II-a, București, 1971.
4. Ion Gheție (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, București, 1997.
5. Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche*, II, București, 1998.
6. Gh. Chivu, *Limba română de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, București, 2000.

NOTE

¹ A se vedea, pentru bibliografie, *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979, p. 44 și, recent, *Dicționarul general al literaturii române*, I, București, 2004, p. 192.

² Al. I. Ciurea, *Antim Ivireanul, predicator și orator*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXIV, 1956, nr. 8-9, p. 775-817.

³ Subiectului i-a fost consacrat volumul lui Eugen Negrici, *Antim Ivireanul. Logos și personalitate*, București, 1971 (republicat fără nici o modificare de Editura Du Style, în 1997). Considerații utile sunt formulate în G. Tepelea, Gh. Bulgăr, *Momente din evoluția limbii române literare*, București, 1953, p. 51-52; *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 539-546; Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, I, ediția a doua, revăzută și adăugită, București, 1971, p. 192-194.

⁴ Vezi pentru argumente în primul rând Al. I. Ciurea, *art. cit.*, p. 781-784; cf. Gabriel Ștrempel, *Introducere*, în *Antim Ivireanul, Opere*, București, 1972, p. XLVII; Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche*, II, București, 1998, p. 373-376.

⁵ Vezi *Istoria literaturii române*, I, ediția a II-a, București, 1970, p. 490, 503-505 și, ca ultimă sinteză, Ion Gheție, *Secolul al XVIII-lea și unificarea limbii române literare*, în *Contribuții la studiul limbii române literare. Secolul al XVIII-lea (1688-1780)*, [Cluj-Napoca], 2000, p. 91-111.

⁶ Anton Maria del Chiaro, secretarul pentru limbi occidentale al lui Constantin Brâncoveanu, consemnează în *Storia delle moderne rivoluzioni di Valachia* existența tipăriturii și chiar finanțarea apariției acesteia de către negustorul Apostol Manu (vezi, între alții, N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, I, București, 1974, p. 283).

⁷ Vezi pentru detalii Gabriel Ștrempel, *op. cit.*, p. XLI-XLII, XLVIII-XLIX.

⁸ Pentru o descriere sumară a lexicului Didahiilor, vezi Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *op. cit.*, p. 189-191.

⁹ Dan Horia Mazilu asociază această „tălmăcire” cu hermeneutica și cu interesul arătat de Antim simbolismului numeric (în *vol. cit.*, p. 388).

¹⁰ Citatul acesta, ca și cele inserate mai jos, sunt preluate din ediția *Didahiilor* publicată de Gabriel Ștrempel în volumul *Antim Ivireanul, Opere*, București, 1972.

¹¹ Vezi, pentru alte exemple de structuri ternare și duale, Eugen Negrici, *op. cit.*, p. 212-214.

¹² A se vedea, pentru textul acestei predici, *Crestomația limbii române vechi*, vol. I (1521-1639), București, 1994, p. 207-210, iar pentru noutatea metaforei citate, Gh. Chivu, *Limba română de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, București, 2000, p. 44-45.

¹³ Pentru aceasta vezi sinteza pe care am făcut-o în *Evoluția stilurilor limbii literare (Contribuții la studiul limbii române literare. Secolul al XVIII-lea (1688-1780))*, p. 305-308).

¹⁴ Pentru o primă analiză a acestui manuscris și a relației sale cu alte Psaltiri vechi românești, între care și *Psaltirea de-nțăles* a lui Dosoftei, vezi I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*, I, București, 1916, p. LXIV-LXIX.

¹⁵ În fragmentele reproduse am evidențiat diferențele existente între variantele transcrise succesiv.

¹⁶ Pentru alte dovezi de prelucrare de către Dosoftei a textului canonic, vezi recent Mihai Dinu, „Bătrânul poet dintâi” – *incursiune în poezia și poetica dosofteiană*, București, 2007, p. 156-274.

Ludmila **FUNȚIILE SEMANTICO-
CLICHICI PRAGMATICHE ALE FRAZEI
TAUTOLOGICE SIMPLE
ÎN LIMBA FRANCEZĂ¹**

Fraza tautologică simplă (FTS) poate avea doua variante de materializare: a) în care se reia același lexem, de exemplu „Un sou est un sou” ($x \text{ este } x$), cu condiția obligatorie ca lexemul redundant să exprime același sens, omonimele fiind excluse; b) în care verbul *être* pune în relație de identitate aceleași conținuturi exprimate prin lexeme distincte, de exemplu: „Paris est la capitale de la France” ($x \text{ este } y$).

FTS cu formula $x \text{ este } y$ este acceptată ca necesară îndeosebi la formularea definițiilor lexicografice. Cea de tipul „Un enfant est un enfant” este obiectul unor abordări critice eterogene.

Deși FTS este de proporții reduse și cu o frecvență de utilizare relativ mică, emitenții îi conferă un sens. Decodarea mesajului transmis presupune luarea în considerație atât a constituenților FTS, cât și a relațiilor co-textuale și a factorilor extralingvistici. Anume aspectul enunțiativ și cel pragmatic măsoară impactul actului verbal astfel realizat.

Având certitudinea că aceste structuri ocupă o poziție bine determinată în procesul de comunicare, ne propunem să constituim un repertoriu al funcțiilor semantico-pragmatice ale enunțurilor tautologice. Ele vor fi analizate în contextul structurilor de tip $x \text{ este } x$ sau $x \text{ este } y$.

În primul rând, tautologiile cu formula $x \text{ este } y$ îndeplinesc o *funcție explicativă*. Acest tip de fraze este întotdeauna justificat – atât în limbajul scris, cât și în cel vorbit – de necesitatea de a completa o anumită lacună în informarea destinatarului. Astfel, în frazele „Le cosmodrome est une base de lancement des engins spatiaux”, „Le danseur est une personne dont la profession est la danse” lexemele *cosmodrome*, *danseur*, cu funcție de subiect și care sunt (presupuse a fi) necunoscute locutorului, sunt substituite prin lexemele hiperonime *base*, *personne*

care se prezintă ca niște vocabule a căror semnificație este familiară deja pentru receptor. Prin folosirea unui sinonim (cuvintele *cosmodrome* și *base* sau *danseur* și *personne* putând fi considerate, în acest context, sinonime) în poziția de nume predicativ se realizează nu doar identificarea semnificației primului lexem, ci o atribuire de către decodor a unor semnificații proprii celui de-al doilea lexem itemului lexical din poziția de subiect.

M. Riegel consideră că FTS de tipul *x c'est y* are funcție asertorică și aduce exemplul: „Un ophtalmologiste est un médecin spécialiste des yeux”. A. Bondarencu exprimă însă părerea că în fraza citată este o explicație de gen lexicografic și că funcția asertorică e proprie doar frazei cu formula *x este x*.

Frazele care conțin nume proprii în poziția de subiect și în cea de nume predicativ sunt folosite pentru a actualiza un raport de identitate, transmițând informații ce țin nu doar de domeniul lingvistic, ci și de altă natură, precum ar fi „une assertion d'ordre géographique” [5, p. 218] în propoziția „L'Everest est Chomolugma”. FTS de acest tip pot funcționa fără a fi însoțite de context.

FTS „L'Évérest est l'Évérest” exprimă de asemenea o aserțiune, care însă, extrasă din context, riscă să rămână nedescifrată. Ea este comprehensibilă pentru cei ce cunosc semnificația numelui *Évérest*. De aceea, pentru decodarea unor astfel de structuri este necesară raportarea la întreaga situație de comunicare, interlocutorul având astfel posibilitatea să identifice, în reprezentarea sa, anumite trăsături care să corespundă intențiilor emitentului. Asemenea propoziții țin în particular de oralitate și relevate în context, în anumite cazuri de enunțare, ele pot da naștere la o multitudine de semnificații.

Frazele construite cu ajutorul verbului *être*, în care ambele ocurențe sunt realizate de același lexem, exprimat prin nume comun sau propriu, au, de asemenea, caracter de definiții. Acestea reprezintă însă niște formulări mai speciale, întrucât în ele definirea persoanei sau a obiectului se realizează prin înseși noțiunile acestora. În frazele de tip definițional „L' enfant est l' enfant”; „La pluie est la pluie”; „Un père est un père” lexemele sunt definite pe calea indicării întregului complex de trăsături noționale ce constituie conținutul conceptual al entităților *enfant*, *pluie*, *père*. Este adevărat că în astfel de construcții complexitatea și calitatea interpretării va depinde în mare măsură de competențele decodurului. Dacă am compara aceste definiții cu cele lexicografice, ca, de exemplu, pentru primul caz – „L' enfant est un être humain dans l'âge de l'enfance”, am observa că aceasta din urmă scoate în evidență două trăsături pertinente ale obiectului definit și anume: *humain* și *âge bas*. În structura „L' enfant est l' enfant”, prin lexemul identic, ce constituie tautologia și care exercită diferite funcții sintactice, se actualizează atât trăsăturile generale, cât și elemente particulare ce alcătuiesc conținutul conceptual al lexemului astfel definit. Misiunea receptorului rezidă în decodarea acestor semnificații atribuite de către locutor în fiecare context comunicațional.

Una din funcțiile esențiale ale tautologiei este de a exprima o *valoare de adevăr*. L. Wittgenstein scrie că realismul tautologiei este cert și că tautologia nu are nicio condiție de adevăr, căci este necondiționat adevărată [6, p. 74].

Într-o structură tautologică cei doi constituenți sunt legați prin relația de predicție, iar predicativitatea, precizează N. Arutiunova, este inseparabilă de noțiunea de adevăr [1, p. 5]. Tautologia este deci totdeauna adevărată, ea se referă la o stare de lucruri care e o evidență incontestabilă, un adevăr. Ea nu poate fi verificată prin experiență, dar relaționează cu cele mai generale proprietăți și cu raportul acestora cu realitatea.

Capacitatea de exprimare a adevărului se apropie mult de cea de exprimare a evidenței, fapt constatat de J. Rey-Debove: „La tautologie est généralement perçue comme un jugement indiscutable, l'expression d'une vérité fermée sur elle-même, d'un contenu absolu qui soutient l'ensemble des autres jugements par l'éblouissement de l'évidence retrouvée” [4, p. 36].

Anume prin intermediul acestor evidențe comunitatea locutoare își asigură o stabilitate – fie și provizorie, dar foarte necesară – în comunicare, în sensul înțelegerii reciproce. Prin structuri tautologice se constată și se reafirmă un anumit set de valori (sau nonvalori). Iată un exemplu în acest sens:

„*Durand*: Encore faut-il savoir ce que c'est que la folie...

Beranger: La folie c'est la folie tout court. Tout le monde sait ce que c'est que la folie. Et les Rhinocéros, c'est la pratique ou la théorie?” (E. Ionesco, *Les Rhinocéros*).

Replica lui Beranger „La folie c'est la folie” vrea să însemne că noțiunea *la folie* este atât de cunoscută de toată lumea („tout le monde sait”), încât nu este necesar să i se dea nici cea mai mică explicație. El găsește că *la folie* este cel mai potrivit cuvânt pentru o anumită stare de spirit corespunzătoare individului și că ea poate fi desemnată doar prin acest lexem.

Structura tautologică citată servește pentru a sublinia caracterul evident, de mult afirmat al veridicității celor spuse. Prin urmare, o altă funcție a FTS este cea de *a sublinia o evidență*, un fapt pe care autorul îl consideră cunoscut de toată lumea.

În baza aceluiași fragment poate fi identificată încă o funcție a FTS – cea *cognitivă*. Valoarea cognitivă a frazei „Tout le monde sait ce que c'est que la folie” este relevată de verbul *savoir* și de lexemul *tout le monde*, ce desemnează ființa în genere, genul uman care cunoaște categoria psihofiziologică de *folie*. Structura tautologică nu este una de prisos, ci „exprimă o formă de cunoaștere a obiectului sau a fenomenului din realitatea înconjurătoare” [3, p. 19].

Exemplele de acest gen demonstrează fuziunea mai multor funcții în aceleași structuri sintactice tautologice: cea cognitivă, cea de adevăr și de subliniere a unei evidențe.

La interpretarea unor asemenea fraze valoarea contextului imediat este enormă, deoarece acesta permite verificarea și confirmarea înțelegerii adecvate a enunțului tautologic. „A ton aise, mais la vérité est la vérité. Elle se voit comme le nez au milieu de la figure. As-tu le temps? Alors, dis-moi ce que tu penses” (J. Giono, *Que ma joie demeure*). Ca și în exemplul precedent, structura *Elle se*

voit comme le nez au milieu de la figure permite să se sublinieze un fapt evident prin intermediul verbului *voir* și al adverbului *comme* cu valoare jonctivă, care introduce sintagma comparativă *le nez au milieu de la figure*. Prezența verbului *voir* are o importanță deosebită, deoarece acesta este hiperonimul lexemelor ce desemnează gama pe percepții vizuale.

Cele mai multe construcții tautologice însă, precum ar fi: „La loi c'est la loi”; „Trop c'est trop”; „Un père est un père”, nu tolerează decât o singură interpretare ce nu ține de context. În fond, este vorba de niște structuri încetățenite în limbă, cunoscute drept *stereotipuri lingvistice*. În astfel de fraze, emitentul sau receptorul este limitat în interpretarea enunțului, semnificația acestuia fiind unică.

Astfel, în fraza „Un père est un père” vom releva doar o valoare semantică, laudativă, determinată de imaginea tradițională, stereotipizată a părinților – ființe iubitoare, indulgente și credincioase progeniturilor lor. Alteori semnificația enunțului de acest tip poate fi doar depreciativă, ca în exemplul: „Un fou est un fou”. Așadar, FTS de acest tip se încadrează în procesul de comunicare cu propria-i semnificație, care nu se pretează modificărilor.

Contextele concrete, lipsite de ambiguitate, pun în evidență *funcția identificatoare* a FTS. În fragmentul ce urmează, intenția emitentului este de a identifica un obiect în discuție.

„– J'avais reçu une boule de neige dans la poitrine.

– On ne se trouve pas mal en recevant une boule de neige!

– Je n'ai rien reçu d'autre.

– Votre camarade prétend que cette boule de neige cachait une pierre.

Le malade vit que Dargelos haussait les épaules.

– Gérard est fou, dit-il. Tu es fou. *Cette boule de neige était une boule de neige*. Je courais, j'ai dû avoir une congestion” (J. Cocteau).

Într-o frază tautologică se stabilește, de asemenea, o relație de identitate a obiectului sau a persoanei cu sine însăși: „La Guichardie affirma que Mme Bernin était bien Mme Bernin et qu'elle descendait d'une modeste, mais décente famille bourgeoise, les châteaux acceptèrent cette version, car nul, sur un tel sujet neût osé contredire une femme puissante et bien informée” (A. Maurois). La nivel sintactic, numele propriu *Mme Bernin*, prin intermediul căruia se construiește o FT, este urmat de o subordonată completivă *qu'elle descendait d'une famille bourgeoise*, care completează mesajul informativ despre persoana respectivă. Emitentul utilizează adjectivul *bourgeoise* pentru a releva statutul social, originea persoanei. Rolul subordonatei constă în confirmarea identității persoanei.

Funcția identificatoare a frazei este actualizată și prin fraze în care ambele poziții sunt ocupate de pronume. În franceză, de regulă, cel din ocurența predicat este însoțit de adverbul *même*: „Elle est elle-même”.

Propoziția tautologică poate îndeplini și o *funcție publicitară*. De altfel, orice structură tautologică este pretabilă la un astfel de rol, într-un context cu va-

loare publicitară. Pe o pagină de revistă sunt expuse câteva imagini prezentând haine elegante de damă, pozele fiind însoțite de doar două legende scurte, dintre care una este tautologică: „C'est réellement bon! Parce qu'une femme est une femme”. Mostrele propuse spre comercializare sunt caracterizate prin adjectivul *bon* care exprimă o calificare, o apreciere. Pentru a-i da o importanță suficientă, adjectivul este întărit de adverbul *réellement*. În scopul de a le pune în valoare, autorul face uz de o structură lingvistică tautologică cu o conotație laudativă, astfel sugerându-se ideea că femeia este o persoană deosebită și că ceea ce ni se propune este în relație directă cu statutul ei de fire aleasă, că n-ar trebui să ne deranjeze prea mult prețul mărfii propuse.

În contextul celor scrise mai sus sunt relevante și opiniile lui E. Benveniste care vorbește despre particularitatea verbului *être* de a exprima autenticitatea faptelor relevate în cuvinte [2, p. 187]. FTS face uz și de această calitate a verbului. Într-o emisiune televizată, în care discuția se axa pe cunoscutele evenimente din 22 decembrie 1989, ce au avut loc în România, unul dintre participanți enunța: „Nimeni n-a mai intrat în teatru. *Autenticul* era în stradă: Sângele era sânge, vânătaia era vânătaie, împușcătura era împușcătură, mortul era mort” (Emisiune televizată, TVR-1). Substantivul *autenticul*, plasat de emitent în contextul imediat, are funcția de a-i explicita receptorului intenția comunicativă pe care o implică structurile tautologice ce urmează. Se enunță o cvadruplă tautologie, în care, prin intermediul reduplicării, se reconstituie câmpul lexical al morții.

Printre multe alte funcții pe care le are propoziția tautologică se numără și cea *rezumativă*. De multe ori ea este accentuată prin poziția ocupată de FTS – la sfârșitul alineatului, scrisă din rând nou, ca în exemplul:

„Et des fois , il se regardait devant la glace. Il se voyait avec sa barbe rousse, son front taché de son, ses cheveux presque blancs, son gros nez épais et il se disait: «A ton âge!».

Mais le désir reste le désir” (J. Giono).

„Textul anterior este o explicație a ultimei propoziții, prin intermediul căreia se generalizează informația microcontextului” [3, p. 18].

Tautologiile pot servi și la *sintetizarea unei situații* determinate de context, exprimând totodată renunțarea la interpretări adiacente, ceea ce sugerează că respectiva caracterizare este epuizată: „Olguța se așezase pe patul din odaia ei. Venise Vanea. *Patul era pat, masa era masă, zidul zid, fereastra fereastră*. Și închise ochii. Și-i deschise zâmbind. Iubea” (I. Teodoreanu).

Deseori frazele de acest fel reprezintă *o formulă de acceptare a realității* în virtutea inevitabilității acesteia, din neputința de a schimba ceva. Motivele unei asemenea resemnări în fața realității pot fi diferite. În textul „La publicité est la publicité” se pare că accentul se pune anume pe particularități negative, insinuându-se că publicitatea este în primul rând o sursă de venit, că deseori o marfă ori un serviciu lăudat nu întrunește așteptările unui public interesat,

că uneori publicitatea este superficială, trivială, iritantă sau chiar indecentă. Cu toate acestea, suntem nevoiți s-o acceptăm, deoarece ea este un element indispensabil al societății de consum în care trăim. De cele mai multe ori însă cauza unei atari concilierii cu realitatea constă în conștientizarea faptului că manifestările obiectului / subiectului discutat au atât un caracter pozitiv, cât și anumite aspecte negative.

În exemplul „C'est mieux avec le président parce qu'on le vote. En Angleterre avec la reine c'est différent. La reine est la reine. On l'aime ou on ne l'aime pas, elle est là” (TV5 Monde) un cetățean al Marii Britanii vorbește despre avantajul de a alege și în același timp își exprimă regretul că regina nu poate fi aleasă. Acestea sunt regulile țării sale și chiar dacă el nu este de acord cu ele, totuși e nevoit să le accepte.

În alte enunțuri, cu o formulă de exprimare identică, acceptarea realității poate însemna conștientizarea necesității îndeplinirii datoriei sale vizavi de x , oricare ar fi el: „La loi est la loi”. Bună, rea, dreaptă, nedreaptă, dură sau indulgentă – legea trebuie pusă în aplicare și nimeni nu are dreptul s-o încalce.

Deseori, vorbitorii fac uz de formula tautologică și în scopul creării diferitor jocuri de cuvinte, șarade, butade etc.: „Într-o lume nesigură ASIROM vă asigură”; „Du sacre au massacre”. Deși acestea nu sunt tautologii propriu-zise, ele de multe ori sunt percepute ca atare de către receptor. În asemenea situații, emitenții exploatează *funcția ludică* a limbii.

Realitatea fenomenelor de limbaj este determinată, în mare parte, de statutul social și intelectual al purtătorilor unei limbi. Enunțurile tautologice, exprimând, de cele mai multe ori, un adevăr, o evidență sau o relație de identitate, antrenează neapărat capacitatea receptorului de a interpreta faptele în raport cu propriul sistem de valori și coordonate ale înțelegerii unei realități semnificante.

NOTE

¹ Deși studiul de față a fost conceput pentru limba franceză, FTS este o structură comunicativă proprie și limbii române, în acest fel principiile de analiză prezentate aici putând fi aplicate și limbii române.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. N. D. Arutiunova, *Vérité et Ethique, Relation inter- et intra prédicatives*, Cahier N 3, Université de Lausanne, 1993.
2. E. Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, vol. 1, Paris, Editura Galimard, 1992.
3. A. F. Bondarenco, S. G. Malachi, *Predlojenie tautologhicescogo tojdestva, Derivatologhia i dinamika v romanskih i ghermanskih iazâcah*, Chișinău, Editura Știința, 1989.
4. J. Rey-Debove, *Le Métalangage*, Paris, Editura Armand Colin, 1998.
5. J. R. Searle, *Les actes de langage*. Essai de philosophie du langage, Paris, Editura Hermann, 1972.
6. L. Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, București, Editura Humanitas, 1991.

AUTORI

Vasile BAHNARU, dr., cercetător științific, Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.

Ana BANTOȘ, critic literar, director al Institutului de Filologie al A.Ș.M., dr. conf. univ., U.S.M., Chișinău.

Gheorghe CHIVU, lingvist, prof. univ. dr., Universitatea din București.

Ion CIOCANU, critic și istoric literar, dr. hab. în filologie, cercetător științific principal, Institutul de Filologie al A.Ș.M., Chișinău.

Tomită CIULEI, prof. univ., doctor în filozofie, Universitatea Valahia din Târgoviște.

Ludmila CLICHICI, doctorandă, lector superior, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, U.S.M., Chișinău.

Irina CONDREA, dr. hab. în filologie, conf. univ., decan al Facultății de Litere, U.S.M., Chișinău.

Maria COSNICEANU, conf. univ. dr., cercetător științific coordonator, Institutul de Filologie al A.Ș.M., Chișinău.

Violeta CRUDU, profesoară de limba română, Casa Limbii Române, Chișinău.

Alexandru DÂRUL, doctor în filologie, cercetător științific principal, Institutul de Filologie al A.Ș.M., Chișinău.

Stelian DUMISTRĂCEL, dr. prof. univ., Facultatea de Litere, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași.

Victor DURNEA, cercetător științific principal gr. I, șef al Departamentului de Istorie Literară al Institutului de Filologie Română „Al. Philippide”, secretar de redacție la „Anuar de lingvistică și istorie literară”, Iași.

Anatol EREMIA, lingvist, dr. hab. în filologie, cercetător științific coordonator, Institutul de Filologie al A.Ș.M., Chișinău.

Nicolae FELECAN, prof. univ. dr., prorector al Universității de Nord, Baia Mare.

Camelia FIRICĂ, dr., Universitatea din Zagreb, Croația.

Cristian Manuel FIRICĂ, dr., Centrul Universitar Craiova.

Jean FIRICĂ, dr., Centrul Universitar Craiova.

Dumitru IRIMIA, prof. univ. dr., Facultatea de Litere, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași.

Emilian MARCU, poet și publicist, Iași.

Vitalie MARIN, lingvist, prof. univ. dr., Facultatea de Litere, U.S.M., Chișinău.

Nicolae MĂTCAȘ, lingvist, poet, publicist, prof. univ. doctor în filologie, București.

Gheorghe MIHĂILĂ, lingvist și filolog, membru al Academiei Române.

Cristinel MUNTEANU, doctor în filologie, lector, Universitatea „Constantin Brâncoveanu” din Pitești, filiala Brăila.

Eugen MUNTEANU, prof. univ. dr., Facultatea de Litere, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași.

Vasile PAVEL, dr. hab. în filologie, prof. univ., Institutul de Filologie al A.Ș.M., Chișinău.

Ludmila PĂDUREȚ, lector, Facultatea de Litere, U.S.M., Chișinău.

Gheorghe POPA, conf. univ. doctor în filologie, U.P.S. „Alec Russo”, Bălți.

Adrian Dinu RACHIERU, prof. dr., decan al Facultății de Jurnalistică, Universitatea „Tibiscus”, Timișoara.

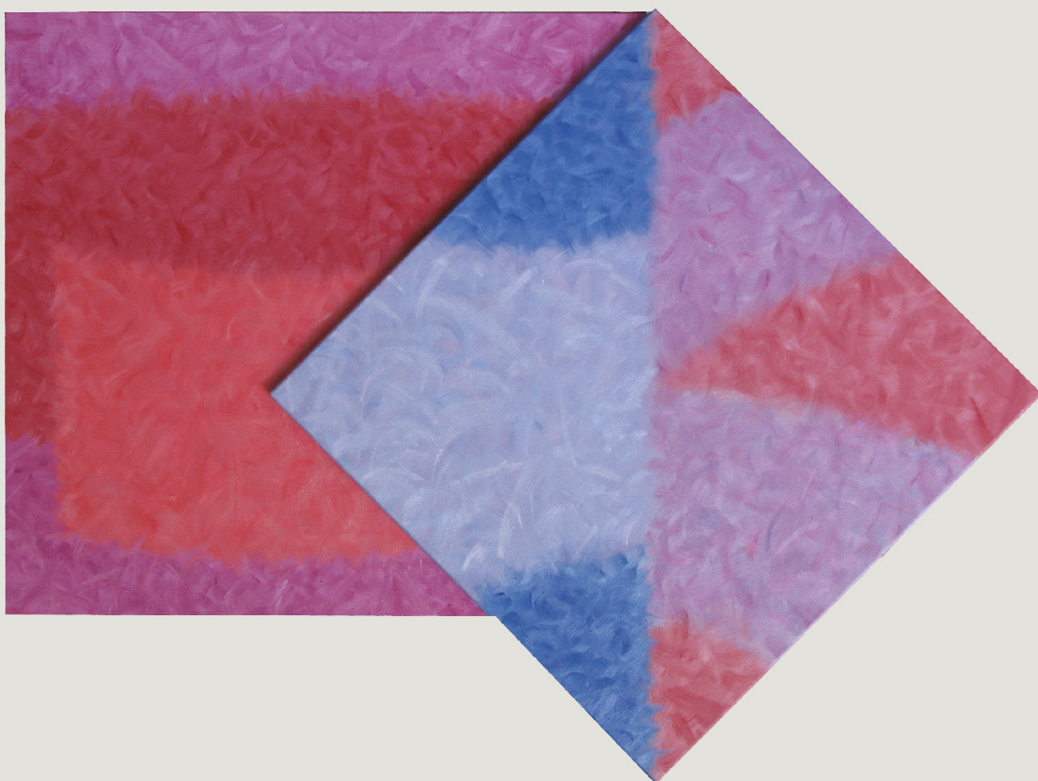
Constantin ȘCHIOPU, doctor în pedagogie, conf. univ., U.P.S. „Ion Creangă”, Chișinău.

Mihai ȚĂRUȘ, artist plastic, membru al Uniunilor Artiștilor Plastici din Republica Moldova și din Federația Rusă.

Diana VRABIE, conf. univ. dr., U.S.P. „Alec Russo”, Bălți.

Vladimir ZAGAEVSCHI, doctor în filologie, conf. univ., Facultatea de Litere, U.S.M., Chișinău.

ISSN 0235-9111

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ